

بوتوؤ آذربایجان یولوندا

ابوالفضل ائلچی بی

کؤچورن : آذربایجان میلیلی دیره نیش تشکیلاتی نین اؤیرنجی کمیته سی

ایچینده کی لر :

گیریش / ۴

مقاله لر:

۱. آذربایجان (تاریخدن بیر نچه سؤز) / ۱۵

۲. تورک دیلی و روس ایمپریا سییاستی / ۳۹

۳. فارس شووینیزی / ۶۷

۴. آن کسه یول / ۹۷

۵. نه دئیه سن؟! بئله قالماز / ۱۱۵

چیخیشلار:

۱. ایران تبریزین بیر یومروغو ایله داغیلاجاق / ۱۴۳

۲. بایراغمیز ایدئا منبعیمیزدیر / ۱۴۸

۳. ۳۱ دکابر بیرلشمیش آذربایجان یوردلاری (BAY) اوغروندا هم رای لیک گونودور / ۱۵۵

۴. ایران ایمپریاسینین سونو یاخینلاشماقدادیر / ۱۵۷

موراجیعت لر:

۱. دنیا آذربایجانلیلارینین هم رای لیبی گونو موناسیبتی ایله / ۱۶۵

۲. آذربایجانین گونئیینده میلی ایستقلال جبهه سینین یارادیلماسی ایله باغلی / ۱۶۷

۳. تورکیه ده تحصیل آلان آذربایجانلی طلبه لره / ۱۶۹

۴. ترقی پرور دنیا ایجتیماعتینه و بین الخالق تشکیلاتلار / ۱۷۰

۵. آذربایجانین گونئیینده باش وئرمیش طبیعی فلاکتله باغلی / ۱۷۲

۶. آوروپا بیرلییی اؤلکه لرینه و مترقی دنیا دؤولت لرینه / ۱۷۳

۷. دنیا آذربایجان تورکلرینه / ۱۷۵

موصاحیبه لر:

۱. واختیندا آتیلیمیش جسارتلی آددیم / ۱۷۸
۲. میلتین اؤزونو درکی تاریخین طلبیدیر / ۱۷۹
۳. بیز حاقلاریمیز اوغروندا موباریزه آپاریریق / ۱۸۷
۴. بوتؤو آذربایجان ایدئیادیر، مفکوره دیر و تبریز منیم شهریمدیر / ۱۹۶
۵. منیم وطنیم بوتؤو آذربایجان دیر / ۱۹۹
۶. ایرانی دا SSRI نین طالعی گؤزله ییر / ۲۰۲
۷. وطن بیردیر / ۲۰۴
۸. آذربایجانین گونئی آزاد اولمالی / ۲۰۸

دوشونجه لر:

۱. میل و میل چیلیک حاققیندا / ۲۱۵
۲. مساواتچیلیق حاققیندا / ۲۳۳
۳. بوتوو آذربایجان حاققیندا / ۲۵۵

بوتؤو آذربایجان حاققیندا ("اؤلچی دوشونجه لری" . باکی، "یئنی موساوات" قزئتتی -
نین نثری، ۲۰۰۲)

گيريش

بوتؤو آذربايجان يولونون يولبايى

ابوالفضل ائلچى بى

I پتر - دلى پترين ايش باشينا گلمهسى ايله روسيائين ايشغالچيلىق تاريخينده يئنى بير مرحله باشلاندى. هم اؤزو، هم ده تاخت- تاجينا صاحيب اولاجاق بوتون گلهجك واريثلىرى اوچون ايستى سولارا چيخماق استراتژيياسيني ايركى سورموش I پتر سرحدلىرى ايستى سولارادك اوزانان آذربايجانين تورك قاجار دؤولتيني اؤز قارشيسينداكى اساس مانعهلردن بيرى كيمي گؤروردو، چونكى روسيائين قارا دنيزدن و بوغازلاردان كئچرك ايستى سولارا چيخيش يولونو عوثلانلى ايمپريياسى، قافقازلاردان، آذربايجاندان كئچيب بصره كؤرفزينه و عوممان دنيزينه چيخان يولونو ايسه قاجار دؤولتى كسيردى. محض بونا گؤرهده قافقازلارين، اؤزلليكه آذربايجانين ايشغالى روسيا اوچون ايستى سولارا چيخيش استراتژيياسيندا بير نومرهلى هدفه چئوريلدى. بونولا دا آذربايجانين ايكي يوز ايلدن برى داوام ائدن ميلى فاجيعهسى باشلاندى.

XVIII جى يوز ايلده روسيائين آذربايجانا بعضى ايشغالچيلىق يوروشلىرى اولسا دا روسلار توتدوقلارى اراضيلرى ائده ساخلايا بيلمهديلر. اون دوققوزونجو يوزايلده ايسه داها دا گولنميش روس ايمپريياسى آرتيق آذربايجان اوچون چوخ جيدي تهلوكه ايدى. 1801 جى ايلده قازاخ و شمشالديل سلطانليقلارى ايشغال ائيدلى. 1803 جى ايلين يازيندا ايسه اون ايله دك داوام ائتميش بيرينجى روسيا- آذربايجان موچاربيهسى باشلاندى و 1813 جى ايل اوكتيابرين 12 ده "گولوستان" موقاويلهسىنين باغلانماسى ايله نتيجهلندى. آذربايجانين پارچالانماسينين باشلانغيجى اولان بو منحوس موقاويله يه گؤره، داغيستان دا داخيل، آرازدان

قوزئیده یئرلشن بوتون آذربایجان تورپاقلاری (ناخچیوان و ایروان خانلیقلاریندان باشقا) روسییا تابع لیبنه کئچدی.

آذربایجانین قوزئیینی ایتیرمه سی فاکتی ایله باریشمایان تورک قاجار دؤولتی ۱۸۲۶. جی ایل ایبولون ۱۶'دا روسییا قارشی حربی عملیاتلارا باشلادی و اوچ ایله دک داوام ائدن ایکی روسییا- آذربایجان موحاربه سی ۱۸۲۸- جی ایل ۱۰ فئورال "تورکمنچای" موقایله سی گولوستان موقایله سینین باغلانماسی ایله باشا چاتدی. همین موقایله یه گؤره، آذربایجانین ناخچیوان و ایروان خانلیقلاری دا روسیانی حاکیمیتی آلتینا کئچدی. بونولادا آذربایجانین بؤلونموشلوك فاجیعه سی رسمی لشدیریلیمیش اولدو.

آذربایجانى پارچالماق و قوزئی حیصه سینى ایشغال ائتمک روس ایمپریاسینا هئچ ده آسان باشا گلمه دی. اینگیلتره خاریج، آز قالا بوتون آوروپانى توتموش ناپولئون ایمپریاسینی اوچ ایله دارماداغین ائدن روسییا ۱۰ ایل موحاربه آپاراق آذربایجانین آرزادان قوزئی، ایروان خانلیغینی و ناخچیوانی چیخماقلا، یالنیز بئشده بیرینی قوپارماغا نیایل اول بیلیمیشدی. بو، آذربایجان تورکلرینین روسییا ایمپریاسینا قارشی موحاربه سینین نئجه سرت و دؤنمز اولدوغونا آن توتارلی ثبوتلاردان بیریدیر.

بو تؤولوکده روسییا ۱۳ ایلیک آغیر موحاربه دن (۱۸۰۳-۱۸۱۳، ۱۸۲۶-۱۸۲۸. جی ایللر) سونرا آذربایجانین قوزئیینی ایشغال ائده بیلیمیشدیر. خالقیمیز اوچون چوخ آغیر اولان بو موحاربه ایللری عرضینده بیر طرفدن آذربایجانین خانلیقلارا آیریلان قوزئی حیصه سینین مرکز لشمیش تورک قاجار دؤولتینه تابع ائتدیریلمه سی اوغروندا موباریزه گئدیر، دیگر طرفدن ایسه قاجار شاهزاده سی و ولیعهد عباس میرزانی باشچیلیغی ایله ایشغالچی روس ایمپریاسینا قارشی قهرمانجاسینا موقایمت گؤستریلیر، قانلی دؤیوشلر آپاریلیردی. روس ایشغالچیلارینا قارشی برابر سیز ساواشدا جار-بالاکن جامعاتی، جاواد خانین باشچیلیغی آلتیندا گنجه اهالیسی و س. آذربایجان تاریخینین شانلی صحیفه لرینی یازدیلار. ایشغالچی روس قوشونلارینین رهبری ژنرال سیسیانوونون باکی قاپیلاریندا اولدورولمه سی و باشینین تبریزه - ولیعهد عباس میرزه یه گؤندریلمه سی ده خالقیمیزین ایشغال فاکتینا هئچده موطیعه سینه بویون ایمه دییینی آچیق-آیدین گؤسترمدکه دیر.

آذربایجان خالقینین جیدتی موقاویمتی ایله قارشیلان روس ایمپریاسی حربی ایشغالی گئچرکلشدیریب، سیاسی- اینضیباطی بؤلونموشلویو رسمی لشدیردیکدن سونرا میلّتین موقاویمت گوجونو داها دا سارسیدا بیلیمک اوچون چئشیدلی اوصوللارلا "اییر- بؤبور" سیاستینی گئنیش تطبیق ائدرک آذربایجان معنأ، روحأ پارچالاماغا جان آتدی. همین اوصوللاردان بیری ده آذربایجانین قوزئیینی گونئییندن صونعی شکیلده فرقلندیرمک، قوزئیده کی اهلینی و اونون دیلینی باشقا آدلا آدلاندیرماق جهدی ایدی.

روسیانین اوزامانکی گؤرکملی شخصیتلریندن اولان، سونرالار تئهرانا سفیر گؤندریلن و اورادا خالق طرفیندن دوغرانیلان قریبیندوو پئتئربورقا اؤز حساباتیندا یازیردی کی، بو خالق بیردیر و هامیسی اؤزونو تورک ساییر. بیز یا آذربایجان بوتؤولوکده ایشغال ائتمه لییک، یا دا اونو پارچالایب آرزدان شیمالدا یاشایانلارا "اوغوز"، یادا "تاتار" آدی قویماقلا اونلاری بیر- بیریندن آیرمالییق.

باشقا بیر حساباتدا ایسه تکلیف ائدیلمیش کی، اونلاری اؤلکه نین آدینا او یغون آذربایجانلی... آدلاندیرماق داها دوغرو (اوخو: ایمپریا مقصدلرینه داها یارارلی) اولاردی. بلی، خالقین "تورک" آدینی "آذربایجانلی" آدی ایله عوض ائتمک فیکری ائله تورکمنچای موقاویله سی باغلانان آندان میدانا چیخمیشدی.

ایبیرمینجی یوزیلده روس چار ایمپریاسینین واریشی اولان روس سووئت ایمپریاسی دا عئینی یولو ایزلمیش، ۳۰ جو ایللرین ایکینجی باریسیندا آدیمیزی یئنیندن دیشدیرمیشدیر. آذربایجانین گونئیینده ایسه ۱۹۲۴ جو ایله حاکیمیتین تورک قاجار سولاله سیندن فارس پهلوی سولاله سینه کئچمه سی ایله باشقا بیر اوصول - ائتنیک تاریخیمیزین اینکار اولونماسی، کؤکوموزون اویدورما ایران دیللی آدری ائتنوسونا باغلانماسی تطبیق ائدیلمه یه باشلاندى. قوندارما "آدری" آدی میدانا چیخدی (هر جور آد اولار، تکی تورک آدی اولماسین!). اونا گؤره ده بو گون قارداش تورکییه ده بیزه "آدری" دئیلمه سی، ساده جه، تأسوف دوغورور...

لاکین هر ایکی ایمپریانین (فارس و روس) میلّی وارلیغیمیزی و میلّی بوتؤولویوموزو اینکار ائتمه یه و پارچالاناماغا یؤنلمیش "اییر- بویور" سیاستی نه قدر قدارلیقلا، نه قدر حیله- گرلیکله تطبیق اولونسادا آذربایجان تورکونون بوتؤولوک روحونو پارچالایا بیلمه دی. تاریخ

ثبوت ائتدی کی، آذربایجانین بوتؤولوک روحو پارچالانماز دیر! چونکی بو میلی بوتؤولوک روحو

* دلیمیزین عئینی لییینده یاشاماقدادیر؛

* ادبیاتیمیزین بوتؤولو یونده یاشاماقدادیر؛

* تاریخیمیزین واحیدلییینده یاشاماقدادیر؛

* مدنیتیمیزین بوتؤلویونده یاشاماقدادیر؛

* اینانج و معنویات بیرلییمیزده یاشاماقدادیر؛

* میلی کیملیک شعوروموزون فرقسزلییینده یاشاماقدادیر؛

* قهرمانلاریمیزین، قهرمانلیقلاریمیزین و دردلریمیزین اورتاقلیغیندا یاشاماقدادیر...

بیر سؤزله، آذربایجان تورکلویونده یاشاماقدادیر! بوتون بونلار ایسه تاریخ بویو آذربایجان تورکونو ایشده بیرلییه سؤوق ائتمیشدیر.

میلی بؤلونموشلوک و آسیلی لیق فاجیعه میز باشلایان گوندن بونا قارشى میلی موقاویمت حرکاتیمیز دا اورتایا چیخمیش و آردی- آراسی کسيلمه دن داوام ائتمیشدیر. بو حرکات فورصت دوشدوکده حربی و سیاسی سوییه ده آلولانمیش، اون ایللر بویو داوام ائدن قاجاق حرکاتی، چئشیدلی کندلی عوصیانلاری، خالقیمیزین شیخ شاملیل حرکاتینداکی جیدتی ایشتیراکی و آیریلاری میدانا چیخمیشدیر. آذربایجانین گونئیینده کی ستارخان حرکاتینا، خیابانی نین "آزادیستان" دؤولتی یاراتماسینا، پیشه وری نین میلی حوکومت اعلان ائتمه سینه؛ آذربایجانین قوزئیینده رسولزاده نین رهبرلییی ایله دموکراتیک رئسپوبلیکا قورولماسینا محض بو باخیمدان یاناشیلمالیدیر.

حربی و سیاسی سوییه ایله یاناشی، خالقیمیز میلی- مدنی سوییه ده ده چوخ جیدتی موقاویمت گؤستریمیش، نباتی نین، م.ف. آخوندزاده نین، حسن بی زردابی نین، جلیل محمدقولوزاده نین، م.ع. صابیرین، میرزه علی مؤعجوزون، حبیب ساهیرین، م. شهریارین، بولود قاراچورلونون (سهند)، خلیل رضانین، حمید نیطقی نین و بونلار کیمی لرینین سیماسیندا اؤز میلی- معنوی بوتؤولویونو اورتایا قویوموشدور. عومومیتله، میلی- مدنی سوییه ده آذربایجان هئچ واخت معناً، روحاً آیریلمامیش، همیشه بوتؤو اولاراق گؤتورولموشدور. جلیل

ممدقولوزادهنین "آذربایجان" مقالهسی بونون آن تیپیک اؤرنه ییدیر. میلی- مدنی سوییه دن فرقلی اولاراق، سیاسی سوییه ده میلی موقاویمت حرکاتیمیز زامانین شرطلرینه، دؤورون گئرجک لیکلرینه اویغون اینکیشاف ائتمیشدیر.

* * *

ایبیرمینجی یوزایلده خالقیمیز آذربایجانین گونئیینده ستار خان، خیابانی پیشه وری کیمی، آذربایجانین قوزئیینده ایسه م.ا.رسولزاده کیمی بؤیوک لیدئرلر یئتیرمیشدیر. بیر- بیرینی تاماملایان بو لیدئرلردن هر بیرینین تاریخیمیزده اؤز شرفلی یئری وار. اونلاردان هر بیرینین رهبرلیک ائتدیسی حرکاتا گونئیلی- قوزئیلی بوتون خالقیمیز قاتیلیمیش، بونولادا آذربایجان تورکونون ایشده بیرلیسینی اورتایا قویموشدور.

هانسی دؤولتین تبعه سی اولمالارینا باخمایاراق، آذربایجان اوغوللاری ایمپریایا قارشی همیشه بیرگه چیخیش ائتمیشلر. بونون ماهیتینی باشا دوشمه یین لنین یازیردی کی، گنجه ده، باکیدا، یانی آذربایجانین قوزئیینده و قافقازدا یاشایان تورکلر روسیا تبعه سی اولدوقلارینی یاددان چیخاراراق و بونو نظره آلمایاراق ستارخان حرکاتیندا چوخ فعال ایشتیراک ائدیردیلر.

آذربایجانین قوزئیینده جریان ائدن موساوات حرکاتی ایشتیراکچیلارینین بؤیوک بیر قیسمی آذربایجانین گونئییندن اولان سویداشلاریمیز ایدی. ائله آذربایجان حوکومتی نین باش ناظیرینین خوی لو فتحعلی خان اولماسی چوخ مطلبلری آچیقلا بیر.

لاکین اونوتما یاق کی، بوتون بو حرکاتلارین هر بیرینده باشلیجا موباریزه هدفی یا آذربایجانین گونئی، یا دا قوزئی اولموشدور. باشقا سؤزله، سیاسی موباریزه میدانیندا آذربایجان بوتۆو اولاراق هدف گؤتورولمه میس و بوتۆو آذربایجان اوغروندا حرکاتین ایدئیا اساسلاری ایره لی سورولمه میشدیر. عصرین اوللریندن بری میدانا چیخان میلی آزادلیق حرکاتلاریمیزداکی بو بوشلوقو عصرین سونوندا محض ابوالفضل ائلچی بی فئومنی اورتادان قالدیرماقدادیر.

* * *

خالقیمیزین روحوندا، فولکلوروموزدا، پوئزیامیزدا، نغمه لریمیزده... یاشایان بوتۆو آذربایجان دوشونجه سینا سیاسی سوییه یه چیخاران ایلك یولبای (رهبر) ابوالفضل ائلچی بی دیر. هله

۱۹۷۵ جى ايلده روس سوۋىت ايمپىرىياسى طرفىندىن حبس ئىدىلرەن ابوالفضل بى بوتۇۋو آذربايجان اولكوسونون ماھىتىنى مودىرىك بىر بنزتمە ايلە بئله آچىقلامىشدىر: "فيل نە قدر بۇيوك اولور- اولسون، اونو ايكي يئره پارچالاسان حركت انده بىلمز. قارىشقا ايسه نە قدر كيچىك اولسا دا پارچالانمايغىنا گۇرە حركت ائدر... بو سبىدن حاضىردا آن كيچىك خالقلار بئله ايركى ليه بىلير، آذربايجان ايسه بۇيوك اولماسىنا باخمايaraq، پارچالاندىغىنا گۇرە يوز ايلدن برى يئرىندە جە دورور."

۷۰ جى ايللرین اۆللىرىندە روس سوۋىت ايمپىرىياسىنىن چوخ ياشاماياغىنى اۇنجه دن گۇرن، عقىدە دوستلارينا، يولداشلارينا، طلبه لرینه "... بو قورولوش داغىلاجاق" سۆيله ين ابوالفضل ائلچى بى بو گون "ايرانى دا SSRI" نىن طالعى گۇزله يير "دوشونجه سىنى ايركى سورمكده دير. اينانيرىق كى، او گون اوزاقدا دئىيل... او گون گلير.

واختيله ابوالفضل ائلچى بى روس ايمپىرىياسىنىن داغىلاجىغىنى دئىندە و او گون اوچون اينىدىن حاضىرلاشما ضرورتىنى ايركى سورنده چوخلارى اونا اينانمىردى. روس ايمپىرىياسى داغىلدى... و او گونه تام حاضىر اولمايان آذربايجان خالقى (يالنيز بىزمى؟!) ايمپىرىيانىن خارابالىقلارى آلتىندان چتىنلىكله جان قورتارماقدا دير...

روس ايمپىرىياسىنىن داغىلاجىغىنا چوخلارنىن اينانمايغى دؤورده ابوالفضل ائلچى بى دوستلارنى، يولداشلارنى، طلبه لرىنى اۇز اطرافىنا توپلاراق حاضىرلاشماغا- خالقى تشكىلاتلاندىرماغا باشلامىشدى. آذربايجان خالق جبهه سىنىن يارانماسىندا و همىن تشكىلاتىن قازاندىغى اوغورلاردا ايبىرمى ايل اۇنجه دن باشلايان بو حاضىرلىغىن پايى هئچده آز اولمامىشدير.

بو تارىخى تجروبه يه درىندن بىيه لنمىش ابوالفضل ائلچى بى ايرانىن دا داغىلاجىغى فيكرىنى اورتايا قوياركن عئىنى زاماندا آذربايجان خالقىنىن بونا اينىدىن حاضىرلاشما ضرورتىنى ده ايركى سورمكده دير. ائلچى بى هه گۇرە، ايران داغىلاجاق. ايران داغىلاجاقسا بس بىز نيهه بو خارابانىن آلتىندا قالب ازيلمه لىيىك؟... رثيم ديشىكلىيى ائدىب دمكراتىك فئدئراسىيا ياراتماقلا تمللرى سارسىلمىش، داياقلارى چوروموش ايرانىن اراضى بوتۇۋولويونو قوروماق خولياسىندا اولانلارا قارشى گوجلۇ تارىخى تجروبه يه اساسلاناراق "ايراندا دمكراتىك

فئدئراسىيا يارانارسا، اونون عۇمرو اوزون اولمايلاق - يا تاماميله داغىلاچاق، يادا يئنىدىن دىكتاتورايا چئوريله جكدىر" - دئيه جاواب وئرن. ائلچى بى يئنگانه دوغرو چيخيش يولو كىمى مىللى مودئلى ايركى سورور. ايراندا ياشايان بوتون خالقلارين مىللى موستقىل ليىنى نظردە توتان بو مودئله گۇره، "آذربايجان خالقى ايراندان آيرىلمالى، اۇز موستقىل دۇولتىنى قورمالى و سونرادا قوزئىده كى دۇولتله دانىشىقلار آپاريب بوتۇو، موستقىل و دموكراتىك آذربايجان دۇولتىنى ياراتمايدىر."

ائلچى بى فوندامئنتالىست، تئروروچو، آنتى دموكراتىك ايراندان قورتولمانين يولونو مىللى مودئله گۇرور و بوتون وارلىغى ايله اينانير كى، يوگوسلاويا كىمى، SSRI كىمى، ايران دا داغىلاچاقدىر. اونون فيكرىنجه، "خالقلار حبسخاناسى" اولان ايران محض مىللى مودئل اساسيندا داغىلاچاغينا گۇره آذربايجان خالقى او گونه ايندىدىن حاضيرلاشمايدىر!

طبيعى كى، بو حاضيرلاشمانين - مىللى گوج يئتيشدىرمەنين ايلك مرحلەسى مىللى ايدئانين اۇنه سورولمەسى و توپلوما هدف گۇستريلمەسى ايله باغليدىر. ا. ائلچى بى هله ۶۰ جى ايللرين سونو - ۷۰ جى ايللرين اوللرينده بو تارىخى ضرورتى يئرینه يئتيرميش و آذربايجان توپلومونا سياسى سوييهده ايكي اساس هدف گۇسترميشدىر:

۱. مىللى موستقىللىك،

۲. مىللى بوتۇولوگ.

آذربايجانين مىللى موستقىللىيى ايدئاسينين تارىخى كۇكلىرى موساواتچىلىق ايرئينه داينانير. ائلچى بىين ياخين عقيدە دوستو، گۇركملى آذربايجان عالمى مرحوم ماليك بى محمودوو هله ۱۹۶۲ جى ايلده باغداددا اولاركن "موساوات" پارتياسى نين ۱۹۳۶ جى ايل پروگرامىنى الدە اتتميش و اونو اۇز مواضيره دفترينده سطريرلرده كى حرفلرين آراسينا يازاراق گيزليجه باكييا گتيرميشدىر. معئن علاوهلر ائتمكله اساس گۇتورولن بو پروگرام ائلچى بىين بير نئچه ياخين عقيدە دوستو ايله ياراتدىغى گيزلى اۇزىين ايلك مرانامەسى اولدو.

موساواتچىليغين "توركلوك، چاغداشلىق، اسلام" فيكىر جريانلارى اساسيندا بيچىلمنميش همين مرانامەده ان موهوم يئنىلىك ائلچى بى طرفيندن علاوه انديلن مىللى بوتۇولوگ ايدئاسى ايدى. بو، موساواتچىليغين تارىخى اينكىشافيندا يئنى بير مرحلەنين باشلانغىچى

۷۰. جى ايللرده آذربايجانين قوزئيينده ائلچى بى بىن اؤندرلىيى (ليدئرلىيى) ايله ياراديلمىش گيزلى درنكلر شبكەسىنىن اساس ايدئولوژى خطىنى تشكيل ائدن بو ايدئيا چاغداش خالق آزادلىق حرڪاتىمىزدا، ايلك اولراق AXC، نىن، سونرا ايسه بير سيرا آيرى پارتىيالارين پروگراملاريندا اؤز عكسىنى تاپدى. ائلچى بى اؤزو بو حاقد توضع كارلىقلا بئله دئيبير: "بوتؤو آذربايجان ايدئياسى تكجه منيم دئيبيل، ساده جه اولراق، من اونو AXC، نىن پروگرامينا داخيل ائتميشم، ائله جه ده آذربايجاندا فعاليت گؤسترن بير سيرا پارتىيا ليدئرلىرى ايله دانىشيقلار آپايرىب اونلارين پروگراملاريندا دا بو مسئله نىن يئر توتماسينا چاليشميشام".

ائلچى بى بىن ايركى سوردويو ميلى بوتؤولو ك ايدئياسى س.ج. پيشه وورى دن سونرا آذربايجانين گونئيينده كى ميلى يؤنلو قوروملار آراسيندا داها دا قيزيشان ايدئولوژى دارتيشمالارا، دئمك اولار كى، سون قويموش و آرتيق بو گون مؤوجود اولان اكثر ميلى تشكىلاتلارين پروگراملاريندا اؤز عكسىنى تاپميشدير.

ا. ائلچى بى ميلى مستقيللىك و ميلى بوتؤولو ك آنلايشلارنى وحدتده گؤتورور، ميلى بوتؤولويه گئدن يولون محض ميلى مستقيللىكدن كئچديينه اينانير، آذربايجانين ايسيتيقلا ليدئرلىرىنى حؤرمته ياد ائدر ك دئيبير: "توتدوغوموز يول بؤيوك اؤنذر م. ارسولزاده نىن يولودور، بو يول ستارخانين، س.ج. پيشه ورى نىن يولودور و من اامينم كى، بيز... مستقيل، بوتؤو و دمكراتىك آذربايجانا آپاران بو يولو شرف و لياقتله داوام ائتديره جه ييك".

ميلى مستقيللىك و ميلى بوتؤولو ك ايدىيالارنىن کوتله وى لشديرىلمه سى اوغروندا دؤنمز موباريز ائلچى بى بو يولدا چوخلو كادرلار يئتيشديرمىش، بؤيوك طرفدارلار کوتله سى قازانميشدير.

ميلى مستقيللىك و ميلى بوتؤولو ك ايدىيالارى نىن گئركلشديرىله بيلمه سى اوچون ان ضرورى شرطلردن بيرى ميلىتن بو يونده تشكىلاتلانديرىلماسيدير. بو تاريخى ضرورتين حياتا كئچيريلمه سىنده اونملى رول اويناميش ائلچى بى هله ۷۰. جى ايللرين اوللرينده آذربايجانين قوزئيينده گئنىش ياييلمىش اوچلوك، بئشلىك، يئددىلىك و دوققوزلوقلاردان عيبارت گيزلى درنكلر شبكەسى ياراتمىش و اونلارا عومومى رهبرلىك ائتميشدير. همده آذربايجان خالق جبهه سىنىن و بير سيرا آيرى ميلى - سياسى تشكىلاتلارين يارانماسيندا

جیدتی آمهیی اولان ا. ائلچی بی بو گون آذربایجانین گونئیینده میلی - سیاسی تشکیلاتلانمانین ضروری لییینی وورغولاماقلا و دونیا آذربایجان تورکلرینی وطنیمیزین گونئیینده ایستیقالاتی گنرککلشدیره جک میلی - سیاسی تشکیلاتلانمانی داها دا گنیشلندیرمه یه چاغیرماقدادیر.

خالقیمیزا میلی هم رأی لیک بایرامینی قازاندیرمیش ۱۹۸۹. جو ایل ۳۱ دکابر سرحد حرکاتینین ایدئیا مؤلفی ا. ائلچی بیه گۆره، همین گون "... ائلیمیزین، یوردوموزون بیرلییه دوغرو... ایلک بۆیوک آددیمینی آتدیغی گوندور". او، آذربایجان یولوندا هم رأی لیبین اؤنمندن دانیشاراق یازیر: "بیزه ایلک آددیمدا هم رأی لیک گرک - یورد اوغروندا هم رأی لیک، ائل اوغروندا هم رأی لیک، دیل اوغروندا هم رأی لیک، دین اوغروندا هم رأی لیک، بیرلشمیش آذربایجان یوردلاری (BAY) اوغروندا هم رأی لیک!".

شوبهه سیز کی، میلی هم رأی لیکدن باشلایان یول سوندا میلی بیرلییه، میلی بوتۆولویه قوووشا جاقدیر.

* * *

میلی کیملیک شو عورونون بیجیلمنمه سی ا. ائلچی بی یین باخیشلار سیستئمینده چوخ اؤنملی بیر یئر توتماقدادیر. اونون فیکرنجه، "... آذربایجان تورکو بیرینجی نۆوبه ده اؤز میلی وارلیغینی درک ائتمه لی، اؤزونو، اؤز خالقینی، اؤز دیلینی، تاریخینی، مدنیتینی، وطنینی و س. دریندن اؤیرنیم بیلمه لی، سئومه لی، قورومالی، یوکسلتمه لی و اونلارا صاحب چیخماغی باجرامالیدیر... بیر سؤزله، بو گون بوتون آذربایجان تورکلری اؤز میلی موقدّراتلارینی تعیین ائده بیلک اوچون لابوددا اؤز میلی کیملیکلرینی درک ائتمه لی و بو یولدا موباریزه آپارمالیدیرلار."

طبیعی کی، آذربایجان میلی کیملیی نین تمّلینده بۆیوک تورک وارلیغینا باغلی لیغیمیز و وطنچی لییمیز دایانیر. بۆیوک تورک وارلیغینا باغلی لیغیمیز تورک میلی کیملیی نین درکیندن باشلامیش چاغداش آنلایشلا توران ائوبنده بیرلشمه یه دک اؤزون بیر مسافه قطع ائتمکده دیر. وطنچی لییمیز ایسه اؤز ائتو-جوغرافی حودودلاریمیز چرچیوه سینده مستقیل، بوتۆو و دموکراتیک آذربایجان دؤولتی نین قورولماسی دئمکدیر. "وطن" آنلایشیمیزی دارلیقدان قورتاراراق ائتو- جوغرافی حودودلاریمیزی احاطه ائدن بوتۆو آذربایجان سوییه-

سینه قالدیرمیش ائلچى بى گۆره، "نورانين يولو بوتؤو آذربايجاندا كنجير". بو سببدن آذربايجانين بيرلشمهسى اوغروندا موباريزه توران اولكوسونو داشييان هر بير توركون ميلتى شرفى و تاريخى بورجودور.

وطنين و ميلتين بوتؤولويونه قارشى يؤنلميش ان اينجه مسئلهلره بئله خصوصى ديقته ياناشان ائلچى بى اوچون "آدى" آنلايشى، "يران آذربايجانى - سوونت آذربايجانى"، "گونى آذربايجان - قوزى آذربايجان" آنلايشلارى مؤوجود دئيل. اونون اوچون يالنيز و يالنيز "تورك ميلتى"، "آذربايجانين قوزئى و گونئى" (هم ده دوغوسو و باتيسى)، بير سؤزله، "بوتؤو آذربايجان" گئچكلىيى واردير.

ائلچى بىين بوتؤو آذربايجان و توران تملى اوږينده كؤكلنميش ميلتچى لييينه شووينيزم تاماميله ياددير. او، يراندا موختليف خالقلارين ياشاديغيني نظره آلمايان، "يران توركلريندير و حاكميت توركلره مخصوص اولمايدير" ايدياسيندا اولانلارا اعتراض ائدر ك دئير: "بيز اولارين اوږينده آغامى اولماق ايسته ييريك؟ يوخ! بيز شووينيزمين نه اولدوغونو گؤرموشوك. شووينيزم همين خالقين اوږونو فاجيعه يه آپارير... بيزه اوږ آزادليغيميز، اوږ موستقيل لييميز يئتر. بيز فارس شووينيزمينين عليهينه بيك، فارسلارين يوخ."

اينگيلتره نين كنجميش باش ناظيرى م. تاجئرين ايفادهسى ايله دئسك، "بؤيوك دموكرات ابوالفضل ائلچى بى" اوچون آذربايجانين موستقيل ليى و بوتؤولويو دموكراتيادان آيرى دوشونوله بيلمز او، بوتؤو آذربايجان دؤولتيني سيويل، دونيوى (لائيك)، دموكراتيك حوقوق دؤولتى اولراق گؤرور، چونكو "دموكراتيا آلاهيان چاغداش توركلره وئردىيى ان بؤيوك نعمتدير."

بو گون ۴۰ ميليونلوق آذربايجان توركلويو بؤيوك بير يولا چيخماقدادير - بوتؤو آذربايجان يولونا! يولباي ائلچى بى ين گؤستردىيى بوتؤو آذربايجان يولوموز آچيق اولسون! بو موقدس يولدا اولو تانرى ميلتيميزه قوت وئرسين! آمين!

عاريف رحيم اوغلو، چينگيز گؤي تورك

كلكى، ۳ ماي ۱۹۹۷. جى ايل

مقاله

آذربایجان (تاریخدن بیر نجه سؤز)

منیم واریتلریم یوخدور، منیم واریتلریم گئرچک عالیملردیر.

حضرت محمد پیغمبر

تاریخی یازماق اونو یاراتماق قدر زوردور.

م.ک. آتاتورک

ای اولو تانری، دوشونجهنین و دویغونون آنلادیغی و آنلامادیغی نه وارسا سندن باشلار، سنده قورتارار. اولوسان، اوجاسان، بؤیوکسن، سئونسن، سئولنسن! بیزلری ده سنی سئومک و قانماق اوچون یاراتدین و دئدین: "من سنی منی قانماق اوچون یاراتدیم". آلقیش سنهده، بوتون یاراتدیغینادا، یاراتدیغین و سئودییین تورکلرینهده.

آذربایجان اولو تانرینین سو ایله اودون اؤپوشوندن سئوه - سئوه یاراتدیغی، خیضیر ایلیاس پیغمبرین، قوت ساوچی سی قوتای پیغمبرین، آذر پیغمبرین، لوت پیغمبرین، آذر دوشت پیغمبرین، یافت پیغمبرین و اونون اوغلو تورکون سئوملی، گؤزل، گؤرکلو یوردودور.

آذربایجان دونیانین قدیمدن - قدیم اینسان مسکن لریندن و ایلکین مدنیت مرکز لریندن بیر، وارلی طبیعتلی، ازللی و ابدی بیر تورک یوردودور. بو گون آذربایجاندا ۴۰ میلیون تورک ۱۸۳ ایل بوندان قاباق روس ایمپرییاسی طرفیندن پارچا - تیکه و پای - پوش ائدیلمیش اولو یوردلارینین بیرلشدیریلمه سی ایسته یی ایله یاشاییر. دئمک اولار کی، بو ایستک اوغروندا موباریزه آرتیق باشلامیشدیر.

* * *

بو گون روس ایمپرییاسی هر طرفلی بؤحران ایچریسینده تنزوله اوغرامقدادیر. روس ایمپرییاسینین دوشومو ایله آذربایجانین یوکسهلیشی ترس موتناسیبیدیر. سون سککیز ایلده آذربایجاندا باش وئرمیش خالق حرکاتی و آذربایجانین آددیم-آددیم آزادلیغا یورومهسی بوتون دونیانین باخیشلارینی اؤزونه چکمیشدیر. دونیا یا یئنی بیر آذربایجان دوغولمقدادیر. اؤزون سوره روس و فارس شووینئیزی نین قانلی حاکیمیتی آلتیندا اولان آذربایجان تورکلری آزاد اولدوقجا هر شئی یئنین یاراتمالی، قورمالی و یازمالیدیر. تاریخی ده! بونو گؤز اؤنونه آلاق تاریخیمیزله باغلی آن قدیم و قدیم تاریخه اؤتری ده اولسا گؤز یئتمهیی گرکلی سایدیق.

* * *

چاغداش تاریخچیلیک هر طرفلی آراشدیرمالاردان سونرا توپلام بئله بیر سونوجا گلیمشدیر کی، آن قدیم مدنی اینسان مسکنی چایهون و سایهون (آمو- دریا و سیر- دریا) چایلارینین حؤزهسی، آرال گؤلونون اطرافی و توران اووالیغی اولموشدور. دونیادا مدنیت ایلك دفعه بورادا مرکزلمیشدیر. داها دوغروسو، دوغو تورکوستاندان خزر دنیزینین ساحیل لرینه دک اولان اراضی دونیانین آن قدیم مدنیت مرکزی اولموشدور. بوناگؤره ده بیر واختلار "تاریخ شومردن باشلايير" دئدییمیز حالدا، ایندی "تاریخ اورتا آسیادان (یا دا توراندان) باشلايير" دئمهیی تاریخ علمی بیزدن طلب ائدیر. هئچ ده تصادوفی دئییل کی، دونیانین بؤیوک رمز لریندن اولان سککیز بوجاقلی، یا دا سککیز چیخینتیلی اولدوز، دونیانین بوتؤولویونو گؤسترن باش- آياق بوتالار، چاچ، سواستیکا و باشقالارینین آن قدیم نومونه لری سون ایللرده آپاریلان قازینتیلار زامانی محض بو اراضیدن تاپیلیمشدیر. بو ایلك مدنیت مرکزینین یارانما و وار اولما تاریخی اثرادان قاباق اون- آلتی مین ایلیکلره عایید ائدیلیلر.

دونیانین اکینجی قدیم مدنیتی نین توپلانديغی مرکز خزرین غرب ساحیل لریندن باشلا یاراتق غربه دوغرو کور- آراز اووالیقلا ری، قیزیل اوزن بویو و اورمیا گؤل او طرفینی احاطه ائدیر. بو مدنیتین یارانما و وارولما تاریخی اثرادان قاباق VII-II مین ایلیک لره دایانیر.

تارىخ باخيميدان شومر اوچونجودور. دجله و فراتين حوزەسى، يوخارى آخيئنى، پاتاغ] زاگروس] داغلارينيىن غرب ائكلربندن عربىستان صحراسينيىن شىمال - شارقينهەك اولان اراضيني احاطه ائدير و ائرادان اۇنجه II-IV مين ايللىك لره باغلانير.

بو باخيمدان اراالىق دنيزى نين (اَغ دنيز) دوغوسو و نيل حوزەسى (ميصير) دۇردونجو (ائرادان قاباق I-IV مين ايللىكلر)، قوائخه^۱ (خوانخه) - يانچۇ^۲ (چينده) چايلارينيىن اراسى بئشىنجى (ائرادان قاباق I-III مين ايللىكلر)، هيند- قانق چايلارينيىن اراضيسى آلتىنجى) ائرادان قاباق I-II مين ايللىكلر) مركز ساييلير.

دونيا مدنيتتى نين كۇچمه لرى و يا يئر ديبشمه لرى نظريه سينه دايانساق، بوتون سونراكى مدنيتلر اۇزوندن اول كيليرين واريتلرديير. اورتا آسييا، كور- آراز (خزردن پاتاغ داغلارينداك) و شومر مدنيتلرى داها چوخ واريتلىك علاقه لرى ايله باغليديير؛ [بونلار] بوتۇولوكده سككيزمين ايل داوام ائدن بۇيوك بير مدنيتتير اوچ بۇيوك مرحله سى كيمي ده قبول انديله بيلير. بو مدنيتلرين يارانماسيندا چاغداش دونيا خالقلارينيىن بير چوخونون اولو بابالارى ايشتىراك ائتميشديير. بونلارين ايچرىسينده توركلرين اولو دده لرى اۇنملى، دئمك اولار كى، بيرينجيلر سيراسيندا يئر توتموشلار. آذربايجان بو بۇيوك مدنيتتير هم يارانماسيندا، هم گليشمه سينده، هم ده بير- بيرى ايله باغلانماسيندا، ايليشكى لنمه سينده ان اۇنملى يئر توتموشدور." آذربايجان بيرينجى نين (چايهون - سايهون) داوامى، اوچونجونون (شومر) اۇزولودور" دئيه بيلريك. بونا گۇرەده پارسانيىن يارانماسينداك آذربايجانيىن قديم تاريخينه اۇترى بير نظر سالماق بورادا قاچيلمازدير.

ياخين و اورتا شارقين تاريخينى آراشديران بوتون تاريخچيلر آذربايجانيىن دونيادا ان قديم اينسان مسكنلريندن بيرى اولدوغونو بيلديريرلر. دونيادا ان آز اۇيرنيلميش تاريخ بلكه ده آذربايجان تاريخيدير. آذربايجانيىن اۇز تاريخ قايناقلارى آز اۇيرنيلدييىن، بير سيرا تاريخ قايناقلارى محو اولدوغوندان و يا محو انديلدييىن، آلدە اولان تاريخ قايناقلارى دوشمن قلميندن چيخديغيندان و حتتى بيزيم اۇز تاريخچيلريميزين ده اۇز تايخيميزه دوشمن

^۱ - Quanze

^۲ - Yançju

تارىخچىلار گۇزۇ ايله باخديغىندان، بوتۇو آذربايجان تارىخىنى و مدنيتىنى اۇيرنمك اوچون آيريجا آراشديرما مئتودو ياراديلمادىغىندان، داها نلر، داها نلرى ده دوشونسك، آذربايجان تارىخ و مدنيتىنىن آراشديريلما، اۇيره نىلمه منظرهسى تام آيدىنلىغى ايله گۇز اۇنونه گلر.

چوخ ييغجام بير ميثال گۇسترك. ايسترسه نيز آچين، آذربايجانا عاييد تارىخ آراشديرمالارينا باخين. آن قديم تارىخيميز شومر، بابيل، آككاد، آسسور قايناقلارينا دايناراق آراشديريلير. اۇزو ده، هانسى آنلارا [دايناراق]؟ او آنلارا كى، همين آنلاردا بونلارين دۇروده آذربايجانلا موچارىبه شرايطينده اولوب. يئنى دوشمن چىليبين ان دوشمن ذيره سينده. دوشمنين بيزيم حاقيمىزدا يازديقلاريندان نه چىخاريرسينيز چىخارين، يئنه ده بيزيم تارىخى آيرى گۇستره-جك.

اورتا عصرلر عرب، فارس، اثرمنى قايناقلارى، يئنى دۇور روس قايناقلارى دا عىنى تائيره ماليكدير. روسيا تارىخچى، سياح و آگنتلرى آذربايجانا عاييد نه وارسا هاميسىنى "پرسيا" يا عاييد ائتميشلر: "پرسيدسكىي آزئربايدجان"، "پرسيدسكيا دجولفا (جولفا)"، "پرسيدسكيا آستارا" و س.

چوخ غريبه دير كى، اۇز آدلاريمىزى (اينسان، يئر، طايفا، ائل و س.) دا يابانچى قايناقلاردا يازيلان كيمى اوخويور، يادا ائله تانيبيريق. مثلاً:

تورك- تورو ككو، تورو كو، توروخى؛^۴

قوز (اوغوز)- قوس، غوز، قوش، كوش؛

قاز- كاسس، كاس، كاسسيت، كاسپى، كاسان، كاشان، كاش؛

سو- شو، چو، شوو؛

آلپرتونفا - افراسياب؛

دمير- تامارا، توميريس، تومريس؛

ايلدنيز- ائلده گيز، ائلده گز.

- Persidskiy Azerbaydjan
- Persidskaya Djulfa (Culfa)
- Persidskaya Astara
- turukku, turuku, turuxi

بو دئدىكلرىمىز ۵-۴ اولسايدى نە باردى كى - مینلرلە دیر. بعضاً بونلارین هامیسی اوخوجولارلا چوخ كیچیک گله بیلر. كیچیک اولسايدى نە درد ایدی؟! باخین! بىر سۆز گۆتۆرك: شومر. تاریخده ایندى "شومرلر" آدلانان خالق اؤزونە "کنگر" دئمیش، دؤولتىنى دە "کنگر" دؤولتى آدلاندىرمیشدیر. کنگرلرین ایلکین دؤولت قورومو آذربایجاندا - کور- آراز اووالیغى و اؤرمو گؤلونون اطرافیندا یارانمیش، کنگرلر اؤرمونون یاخینلیغیندا پاتاغ (زاگروس) داغلارینین کئچیدلریندن آشاراق ایکى چای آراسینا (مئسوپوتامیایا^۵) یئرلشمیش، اورادا یئنى مرکز لرینی یاراتمیشلار. بو قدر آیدین اولدوغو حالدا، گۆرهسن، چاغداش (سون ایکى یوز ایل) تاریخده مسئلهنى بونجا دولاشدیرماغین نە معناسى وار؟! بعضى تاریخچیلر مسئلهنى داها دا دولاشدیرماق، اینسانلاری چاش-باش سالماق اوچون بىر آز دا ایرلی گندهرك هئچ بىر منطیقى دلیلە اساسلانمادان دئییرلر: بئله گومان دا ائتمک اولار كى، بلکه ده شومرلر هیندیستاندان قاییقلارلا ایکى چای آراسى نین آشاغیسینا گلmiş، اورادان دا سونرالار یوخاریلارلا یاییلمیشلار. بئله بىر ساختا احتیمال، گۆرهسن، کیمه و نیه گر کدیر؟! "کیمه" دئدیكدە آیدیندیر: هیند- آروپاچیلارلا، آروپا مرکز چیلرینه. "نیه" دئدیكدە آیدیندیر: نە اولور- اولسون، آذربایجانلا، تورکلرله باغلى اولماسین! تاریخده یاخشى نە وارسا هیندین، پارسانین و آروپانین آدینا یاز بلسین!

تاریخه بو غرضلى باخیش و اونون علمه، دونیاگۆروشونه و اینسانلیغا ضررى آروپادا ایندى ده دوشونولمکده دیر. چوخ تأسوف كى، روسییا و پارسا (پارسوا) تاریخچیلری معلوم ایدئولوژی مقصدلری اوچون، اؤز کئچمیش مؤوقع لرینی بركیتمک، قورویوب ساخلاماق اوچون دیردن- قابیقدان چیخماقدا داوام اندیرلر. اونا گۆرهده بو گون گئركك تاریخچی لیکله قوندارما ایدئولوگیاچیلیق چارپیشماقدادیر؛ سوندا گئركك تاریخ چیلیک غالب گله جکدیر!

بىر داها قئید ائدك كى، آذربایجان دونیادا ان قدیم اینسان مسکن لریندن بیری دیر. دونیادا تاپیلان یئددى آن اسكى اینسان سومویوندن بیری (آزیخاترپ اینسانین چنه سومویو) آذربایجاندا تاپیلمیشدیر. بللی اولدوغو کیمی، بو تاریخ فاكتی دونیا آرختولوقلاری طرفیندن قبول اندیلمیشدیر.

° -Mesopotamiya

آذربايجان دونيانين ان قديم مدنيت مركزلريندن بيريدير. بو مدنيت تاريخ علمينده "كور - آراز مدنيتي" آدلانير. "كور- آراز مدنيتي" ائرادان قباق VII-II مين ايللييه عاييددير، مركزي آذربايجان اولماقلا شرقده اورتا آسييانين گونئي- باتيسيندان توتמוש غربده دوغو آنادولو، شيمالدا گونئي قافقازدان توتמוש جنوب- غربده دجله چايي، گونئيده بصره كؤرفزينه دك بؤيوك بير اراضي احوطه ائدير.

كور- آراز مدنيتي ائرادان قباق VI-X مين ايلليكه اورتا آسييادا يارانميش مدنيتين آرديجيلي، "شومر (سومر) مدنيتي" آدلانان مدنيتين اؤنجولودور.

بعضى تاريخچيلر كور- آراز مدنيتي ايله ياخيندان تانيش اولماديقلارى اوچون بو مدنيتين تركيب حيصهسى اولان اورميا (اؤرمو گؤلونون اطرافيندا يايلىميش حيصهسىنى) مدنيتيني "ايلكين شومر مدنيتي" آدلانديرلار. بيز بو جور تعيناتين تام علمينه ييك. بونونلا برابر، "اورمو مدنيتي" ايله شومر (اوخو: كنگر) مدنيتي نين بير- بيريندن تام آيريلماسينين، تجريد ائدلميش حالدا آراشديريلماسينين دا طرفدارى دئيلىك- بو، چوخ قوندارما اولاردى. اونا گؤره ده گلهجك آراشديريجيلار تؤولوصيه اولارق بئله بير تكليف ايركى سورمك ايسترديك - بو مدنيتلرى عيني بير "آذر- كنگر مدنيتي" آدى آلتيندا اؤيرنمك داها دوغرو اولاردى!

"آذر مدنيتي كنگر (شومر، سومر، سوپر) مدنيتي نين سلفيدير" تئزيسى پروبلئمه باخيشى دوزگون يۇنلدير.

ائرادان قباق VII-II مين ايلليكه آذربايجاندا يارانان بو مدنيتين ياراديجيلارى كيملر اولموشدور؟ يوز ايلدن چوخدور بئله بير مسئله بو ساحهده (داها دوغروسو، ياخين و اورتا شرق و اورتا عصرلر تاريخى ساحهسىنده) چالیشان بوتون تاريخچيلرى دوشوندورموشدور كى، بورادا هانسى خالقار ياشاميشدير؟ بللى اولموشدور كى، اورال- آلتاي، هيند- آروپا [خالقلارى] و سامى لر. سون اون ايللرده بونلار "قافقاز ديللى گروپونا منسوب اولانلار" دا علاوه ائدليلر.

بو پروبىلىم تىكجە تارىخچىلىرى - تارىخ علمىنى دىئىل، بوتون اينكىشاف ائتمىش اۋلكەلىرى: اينگىلتىرە، فرانس، آلمانىيا، ايتالىيا و س. دوشوندورموش، مسئلە علم ماراغى ايله ياناشى، دىئە بىلرىك كى، داھا چوخ سىياست ماراغى ياراتمىش، تارىخچىلىك چوخ حالدا سىياستە خىدمت ائتدېيىندن اۋز گىرچك مۇۋەققىنى ايتىرمىش، تارىخ علمىنىن بو ساحەسىندە اويدورمالار، قوندارمالار باش آلىب گىتمىشىدېر. بىلدىيىمىز كىمى، آروپا - غرب دونيانىن اۋنونه چىخماغا باشلايدان دونيايا آغا اولماق اوغروندا موبارىزە آپارمىش، اونا گۆرەدە دونيانى ياخىندان تانىماق غرب اوچون گرگىلى اولموشدور. بونون اوچون دە آسىيا، آمريكا و آفريكا قىطعەلىرى هر طرفلى تدقيقات اوبىئىكتىنە چئوريلمىشىدېر. نىتىجەدە، "آروپا مركزچىلىك" اورتايا چىخمىش، "آسىيا"، "آفريكا" تدقيقات اينستىتوتلارى، آكادئىيالارى يارانمىش، "گرگىلى" اولدوغو اوچون دقت داھا چوخ آسىيايا يۇنلدىلمىش، يالنىز بو اراضىلىرى "اۋېرنمك" اوچون "شرق شوناسلىق" فورمالاشدىرىلمىش، ياخىن و اورتا شرق غربىن ماراغى نىن اساس اوبىئىكتىنە چئوريلدىكجە "آسىياشوناسلىق"، "عرب شوناسلىق"، "ايران شوناسلىق"، "تورك-شوناسلىق" ميدانا گلمىش، بونلارا غرب دۋولتلىرى ھوسلە قىزىل خىرج كىمىشىدېر. روسىيا دا غربە قوشولموش، آسىيانىن بۇلوشدورولمەسىندە داھا چوخ پاي گۆتورمك اوچون آسىيانى اۋېرنن قازانداكى كىشفيات مركزىنى اوراداكى "شرق شوناسلىق اينستىتوتو" ايله بىرلىكدە پىئىتربورقا كۆچورموشدور. پارىس، لوندون، برلىن، مونخىن، روما، ويانا، پىئىتربورق بو گون "كلاسسىك شرق شوناسلىق" آدلاندىرىلان شرق شوناسلىغىن مركزلىرىنە چئوريلمىشىدېر. بو مركزلردە ۳-۵ عالمى چىخماق شرطى ايله بوتون "اراشدىرىجىلار" -ىن باخىشىنا "آروپامركزچىلىك" حاكىم كسىلمىش، آرتىق اون دوققوزونجو يوز اىلىن سونلارىندا آروپالىلار تارىخىن يارادىجىسى (سوبىئىكتى)، شرق لىلر يارادىلانى، غىرى - فعالى (اوبىئىكتى) سايىلماغا باشلامىش، على عىرق، حاكىمىت، آغالىق اوچون تانرى و تارىخ طرفىندىن "سئىچىلمىش عىرقلار، خالقلار" نظرىه جىكلرى ميدانا گلمىشىدېر. اون دوققوزونجو يوز اىلدە دونيادا كىچىك قىطعە اولان آروپا اۋزوندىن قات-قات بۇيوك اولان بوتون قىطعەلىرى: آسىيا، آفريكا، آمريكا و آوسترالىيانى آغالىغى آلتىنا آلمىشىدى. علم دە و دونيا ايجتىماعى رايىندە بئله بىر آپارىجى باخىش يارادىلمالى ايدى: آروپالىلار تانرى و تارىخ طرفىندىن سئىچىلمىش خالقلار دىر و

دونیانی ایداره ائتمه لیدیرلر؛ وحشی آسییالی، آمریکالی، آفریقالی و آوسترالیالیلار اؤزلرینی ایداره ائتمه یی اؤیرتمه لی، اونلار مدنیّت گتیرمه لیدیرلر. بونون اوچون ده تانرینین گئچرک دینی اولان خریستیانلیغی یایماقلا تانری قاباغیندا بورجلارینی یئرینه یئتیریر، غیر-آوروپالیلاری اؤز وحشی آغالاریندان خیلاص ائدیر، اونلار علم گتیریر، اونلاری مدنی لشدیریر - آوروپالی لشدیریر.

بس آوروپالیلارین علم و مدنیّت هارادان باشلاییر؟ یونانیستاندان! بلی، یونانلار آوروپالیلارین بابالاریدیر. آروپا مدنیّت یونان مدنیّت نین داوامیدیر، اونا گؤره ده یونانلاری تورکلرین آلیندن قورتارماق آوروپالیلارین تانری و تاریخ قارشیسیندا بورجودور، بونا تام حاقلاری واردیر. بونو یئرینه یئتیردیلر. خریستیان اثرمنی و گورجولری موسلمانلارین آغالغیندان قورتارماق دا ائله. اونو دا روسییا یئرینه یئتیردی. بس هیندیستان؟ اورادا یاشایانلار کی خریستیان دئییل! هیندلیر آوروپالیلارین آن قدیم بابالاریدیر. هیندیستان دا اونلارین اولو اجدادلارینین وطنیدیر؟ بلی، محض بونا گؤره اینگیلسلر هیندیستانا "کلمیشلر". هیند - آروپا قوهوملوغو یارادیلدی و ثبوت ائدیلدی. بوتون خریستیانلاری بیر جبهه ده بیرلشدیرن آروپا بوددیست هیندلیری ده اؤزونه قوهوم ائندن سونرا میداندا کیملر قالدی - آروپانین آسییایا آن قیسا، اجوز و راحت یولونون قاپیسیندا دایانان تورکلر و عربلر!

عربلر XIX-IVIII. یوز ایللرده عوئمانلی ایمپراتورلوقونون ترکیبینده ایدیلر، ائله بیر موستقیل، تأثیراندیجی گوجه مالیک دئییلدیلر. آروپا، آسیا و آفریقانین قووشاغیندا یاشایان تورکلر آفریقا، هیند اوکئانی و چینه چیخماقدا روسیایا، اورتا و اوزاق شرقه، جنوب-شرقی آسییایا، قوزئی آفریقایا چیخماقدا بوتون آروپایا مانع اولوردولار.

تاریخ دیشیمیشدیر. بیر زامانلار [مثلاً، XI - XVII]. یوز ایللرده سلجوقلولار (۱۱۵۷-۱۰۳۸)، قاراخلیلار (۱۲۱۲-۹۲۷)، مونقول-گؤی-تورکلر (۱۲۹۰-۱۲۰۶)، ایلخانلیلار (۱۳۵۶-۱۲۵۶)، عوئمانلیلار (۱۹۲۲-۱۲۹۹)، صفویلر (۱۷۳۶-۱۵۰۱)، افشارلار (۱۷۴۹-۱۷۳۶)، تیمورلولار (۱۵۰۷-۱۳۷۰)، بؤیوک موغوللار (۱۸۵۸-۱۵۲۶)] دونیایا حؤکم ائدن، آرا- سیرا موسکوانین، رومانین، پاریسین، ویانانین قاپیلارینی دؤین، بوتون دونیا موسلمانلارینین خیلاصکاری، خریستیانلیغا، یهودی لییه تانری دینلری کیمی حؤرمت ائدیپ

شفتت گۇسترن توركلرين ايندى قاپلارى دۇيولوردو. گوجلو تورك ايمپرييالاريندان اثر-
علامت قالماميش، نه قالميشسا تاريخه چؤكموشدور. اؤز يئرلرينه باشقا خالقلاردا تورك
دوشمن چىلىيى قويوب گنتميشلر. تكجه عوئمانلى ايمپراتورلوقو اؤز وارليغىنى زورلا دا اولسا
قورويوب ساخلاماقدا ايدى.

XVIII – XIX. يوز ايللرده آوروپا و روسيائين ايشغال تاريخلرينه ديقتله باخساق اونون آنا
خطىنى توركلرله موحاربيهلر و تورك تورپاقلارينين ايشغالى، توركلرين دونيا چاپيندا
گنوسيدى (سوى قيرىمى) تشكيل ائدير. دونيائين حاكيم دؤولتلىرينين و قوووليرينين بو
آرديجيل سىياستى نتيجهسينده "بؤيوك تورك دوشمن چىلىيى" ياراندى. بو، اؤز تاثيرىنى
آوروپادا يارانان يئنى تاريخ چىلىكده و اونا خيدمت ائدن شرق شوناسلىقدا دا تاپدى.

XIX. يوز ايلده هينديستاندا (بؤيوك موغوللار)، اورتا آسييادا، قافقازدا و او سىرادان
آذربايجائين قوزئيينده، اۇيغوروستاندا، توركوستاندا تورك سولالهلىرينين حاكيميتلىرينه سون
قويولدو، عربلر عوئمانلى توركلرينه قارشى قىزىشىدىرىلدى.

بوتون بونلاردا حاق قازاندىرماق اوچون بير يول واردى - توركلرى وحشى، قان ايچن،
خرىستيان دوشمنى، روس دوشمنى، مدنى هيند- آوروپالىيلارين و ساميلرين دوشمنى،
ايشغالچى و هر يئره گلمه، عوموميتله گؤتورنده اينسانليغين، بشرين دوشمنى اعلان ائتمك،
دونيا خالقلارنى اونلاردا قارشى قالديرماق، توركلرى ايچدن بؤلوك- بؤلوك ائتمك. بونونلا
باغلى ياخين و اورتا شرق تاريخى ايله مشغول اولان آوروپا تاريخچىلرينين و اونلارنى آل آلتى
ائندىيى شرق تاريخچىلرينين، آسيياشوناسلارين و شرق شوناسلارين قارشىسىندا هانسى
مسئلهلر، پروبلئملىر دوروردو؟ اساساً:

۱. دونيا خالقلارنى عيرقلره بؤلوك. (بللى اولدوغو كيمى، بونون نتيجهسينده اينسانلىغا
دوشمن اولان عيرقچىلىك نظريه جىيى تۇزئدى).

۲. خالقلارنى "مدنى"، "غىرى-مدنى" و "باربارلار" بؤلوك.

۳. دونيا مدنيتىنى بوتون اوغورلارنى هيند- آوروپالىيلارين آياغىنا يازماق.

۴. توركلرى، يهوديلرى، مونقوللارى و ايسلام دينىنى بشرىتتىن دوشمنى، آن آزيندان،
آنتىپودو كيمى قلمه و ئرمك (نتيجهده يهودى قيرغىنلارى باش آليب گئتتى، اورال- آلتاي

خالقلاری بؤلوک- بؤلوک ائدیلدی، XIX یوز ایلین اورتاسیندا روسییا عوئمانلی سولطانیندان طلب ائتدی کی، موسلمانلیقدان آل چکیب خریستیانلیغی قبول ائتسین، وولقا بویوندا و سیبیرده تورکلر زورلا خریستیانلاشدیریلدی، آذربایجان، مرکز تورکویستان و دوغو تورکویستان بیر نچه یئرله بؤلوندو).

۵. آفریقالیلاری آن گئریده قالمیش، باربارلار کیمی قلمه وئرمک، قؤل آل وئرینه و ایشغاللارا برائت قازاندیرماق. (قؤل آل وئر، ایشغاللار و قتل - غارت نتیجه سینده آفریقا یوز میلیونلار یاخین اینسان ایتیرمیش، یالیز عوئمانلی سولطانلارینین طلبی و تزییقی نتیجه سینده شیمالی آفریقانین موسلمان عرب، بدوی و بربرلریندن قؤل آپاریلما میشدیر).

۶. چینلی لری ساری عیرقه داخل ائتمک، ساری عیرقی بشریتین "ساری چوماسی" اعلان ائتمک، چین قارشو بیرگه یوروشه حاق قازاندیرماق.

۷. عوئمانلی سولطانلیغینی "خسته آدام" اعلام ائتمک، اونون آراضی سینی و ایرینی منیمسه- مک اوچون قاباقجاندان جمعیتده رأی یاراتماق، آوروپا و روسیادا تورکلردن، تورک- مونقوللاردان، بوسورمان (موسلمان) و "قارالار" دان اینتیقام آلماق واختی نین چاتدیغی فیکرینی یاراتماق و آشیلاماق. (حتی ا. پوشکین ده یازیردی کی، تاتارلاردان، خاکاسلاردان، چوواشلاردان اینتیقام آلمیغین واختی چاتیبیدیر).

۸. تورکلرین سونرادان یارانما و هر یئرله گلمه اولدوقلارینی ایثباتلاماق، سوندا ایسه تورکلره تورک اولمادیقلارینی ثبوت ائتمک!

استالین تورک دوشمن چیلیینده هله گنج لیبیندن تانینان تاجیک شووینیستی باباجان قافورووو ۳۶ یاشیندا موسکواداکی بیرباشا مرکزی حاکیمیه خیدمت ائدن شرق شوناسلیق اینستیتوتونون (SSRI - علملر آکادئمییاسی) دیرئکتورو تعیین ائدرکن دئمیشدی: سنی اورا دیرئکتور قویورام. ثبوت ائتمه لیسینیز کی، SSRI ده تورک یاشامیر!

بو گؤستریش استالینین ساغلیغیندا حل ائدیلدی. بوندان سونرا شرق شوناسلیق اینستیتوتو ب. قافورووون رهبرلیی آلتیندا و لنینگراد شرق شوناسلیق اینستیتوتو گونئی آذربایجاندا و ایراندا تورکلرین تاریخاً اولمادیغینی، آذربایجانلیلارین ایسه سلجوقلار دؤرونده تورکلشمیش ایران دیلی خالق اولدوغونو ثبوت ائتمک اوچون دریدن- قابیقدان چیخماغا باشلادی. بیر

سىرا آوروپا، آذربايجان و ايران اينستيتوت و عالملىرى ده اونلارا قوشولدو. بو يولدا مىنلرله اينسان عۆمرو و مىلياردلار خرچلندى، علمده حاقى آريانلار بىن سسى باتيرىلدى، ائشيدىلمز اولدو. آذربايجان توركلرى "ايران دىللى" اندىلدى، ايران دىللىلر ده "هيند-ايران دىللى"، اونلار دا اؤز نۆوبهسىنده "هيند-آوروپالى" اولدو.

بو ساختاكارلىغىن يۆنهلدىجى لرىندىن اولان بىر گروپ عالم (ليوشيتس، قرانتووسكى، ايقرار على يئو و ب.) بىر زامان اونلارا قارشى چىخان بىزىم عالملىره (من ده ايشتىراك ائدردىم) دئدىلر كى، "سىز آذربايجانلىلار سئوينىن كى، بىز سىزى بو يوللا عارى عىرق اندىرىك، دونيا مدنيتىنى يارادان خالقلارين سىراسىنا قوشوروق". من اونلارا دئدىم: "تارىخى ساختالاشدىرماغى بوينونوزا آلدىغىنيزا و بىزه آچىق اعتراف ائتدىبىنيزه گۆره چوخ ساغ اولون. گون او گون اولسون كى، بونو اثرلر بىنيزده ده يازاسىنيز! بىز توركلر تارىخى ياراتمىشيق، آنجاق اونو يازمامىشيق. بىر گون گلر - يازارىق". (بو سۆزلرى او زامان دئنده بىلمىردىم كى، بۆيوك آتاتورك دئمىشدىر: "تارىخى يازماق اونو ياراتماق قدر چتىندىر!")

سىياست تارىخىنده، تارىخ علمىنده و شرقشوناسلىقدا تورك دوشمن چىلىبى بىر نئچه يوز ايل داوام ائتمىشدىر. تارىخ علمى و شرقشوناسلىق بۆيوك سىياستىن موشابعت چىسىنه، آرا-سىرا آل آلتىسىنا چئور بىلمىشدىر.

ايندى دونيانىن سىياستى دىشمكده، تورك دوشمن چىلىبى (آنتى توركچولوك) سؤنمكده-دىر. اوزون مودت دونيادا حؤكم سورن حاكىم مىلتچى، شووينىست و اىمپريالىست سىياستىن يئرلىنى دموكراتىيايا دايانان سىياست توتماقدا دىر. بو سىياست علمده و شرقشوناسلىقدا اوزونو حؤكماً گؤستره چكدىر. آزادلىغا قوووشان خالقلار اؤز تارىخلرىنه، كئچمىش مدنيتلرىنه يئنىدن باخجاق، بىر چوخ اؤيدورما و قوندارمالار، ساختاكارلىقلار آرادان قالخاجاق، تارىخ گنرچكلىسى اوزه چىخاجاقدىر.

بىر مسئلهده داها دىقتلى اولمالييق: آوروپا و روسىيانىن بىر سىرا تارىخچى و شرقشوناسلارنىن اثرلرىنده چوخ قىمتلى جهتلىر وار. اونلارنىن خىدمتىنى هئچه ائندىرماك اولماز. اعتراف ائتمك گر كى، XVIII - XX. يوز اىللر آوروپاسى و روسىياسى بىز توركلر بىن، تارىخىنى، ادبىيات، اينجه صنعت، دىن، فلسفه و مدنيتىنى بىزىم اؤزوموزدن چوخ اؤيرنمىش،

یوز مینلرله الیازمالاریمیزی قورویوب ساخلا میش، بو یولدا وار - دؤولت، قیزیل - گوموش، میلیاردارلار خرجلهمیشلر. بو باخیمدان بیز آروپا علمینه و مدنتینه مینتدار اولمالییق، اوندان ثمره لی فیدالانمالییق.

آروپانین هئگمون دؤولتلی نین و روسیانین تورک دوشمنچیلیینده آن چوخ ایستیفاده ائتدی سیلاحلاردان بیر ده پارسوا-ایران اولموشدور. بیر پیوتر اؤز سلفلرینه وصیتینده گؤستریش وئیردی کی، فارسیستانی (پرسییا) آخیرادک ازمه سینلر - او، تورکیه یه قارشی موباریزه ده روسیایا لازیم اولاجاق.

یاخین و اورتا شرقده ایشغالچیلیق سییاستی یورودن هر هانسی بیر آروپا دؤولتی بئله دوشونوردو. آنجاق پیوتر (روسییا) عوئمانلی ایمپراتورلوعونو داغیداندان سونرا پرسیانی دا داغیتماغی، محو ائتمه یی قارشیسینا مقصد قویدوغو حالدا، بریتانیا هیند-آروپالیلارلا قوهوم ساییلان فارسلاری "ایران" آدلانان اینضیباطی دؤولت بیرلیینه حاکیم یاپماق، اونونلا هیندیستانلا اولدوغو کیمی داورانماق نیتینده ایدی. اینگیلتره، روسییا و فرانسوا اوزون مودت ایران اوغروندا گاه گیزی، گاه آچیق توقوشدولار. هر اوچو ده فارسلارا خصوصی رغبتله یاناشیر، اونلاردان اؤز مقصدلری اوچون ایستیفاده ائتمه یه چالیشیردی.

ووروشان، اؤلن، سییاستی و دؤولتی ایداره ائدن تورکلر اولدوغو حالدا، تاریخده، روسییا دؤولت سندلرینده، مطبوعاتیندا و آرخیو سندلرینده "پرسیدسکی دوکومنتی" ^۱ ("فارس سندلری"، "وینا س پرسییی" ^۲ ("پرسییا ایله موحاریبه" و س. یازیلیردی. بوتون مسئله لرده آذربایجانلا باغلی ایدی. مسئله یه دریندن یاناشساق دؤولت قاجارلار دؤولتی، آذربایجان و فارس اونا داخیل اولان ایالتلر ایدی. موحاریبه لر آذربایجاندا گئیدردی و اصلینده روس [ایا]- آذربایجان موحاریبه لری ایدی، تاریخه ایسه ("روسسییسکو- پرسیدسکی ووینی" ^۳، "روسییا- پرسییا موحاریبه لری") آدی ایله داخیل ائدیلیردی. بوتون بونلار دونن (XIX. یوز ایلده) باش وئرمیش و تاریخ گؤزوموزون قاباغیندا ساختالاشدیریلیمیشدیر. بونلاری سادالاماقدا مقصدیم اودور کی، حؤرمتلی اوخوجو بیر داها دیقتلی اولوب، آذربایجانین و اونون آن قدیم و

^۱ - persidskiye dokumenti

^۲ - vojna s Persiyey

^۳ - Rossiysko-persidskiye voyni

ایلک ساکینی اولان تورکلرین قدیم و اورتا عصرلر تاریخی نین نجه ساختالاشدیریلدیغینی آز دا اولسا تصوورونده جانلاندىرا بیلسین. و تصوور ائتسین کی، آذربایجان تاریخی نین گئچرک-لییینی اوزه چیخارماق ایستهین تاریخچیلر نجه چتین، آغیر دوروما دوشموش، نجه بؤیوک آخین حالیندا اولان هوجوملار معروض قالمیش، هانسی معنوی سارسینتیلاری کئچیرمیشلر. سون ۳۰ ایلده من اؤزوم بو کونفرانس، سئمینار و ییغینجاقلارین ایشتیراکچیسى و تانیغى اولموشام. عالیملریمیزدن ضیا بى بونیادوو، سولیمان بى علی یاروو، یوسیف بى یوسیفوو، ماحمود بى ایسماعیلوو، شووکت خانیم تاغی یئو، مرحوم میر علی بى سئیدوو، مرحوم خودو بى محمدوو، مرحوم آیدین بى محمدوو، مرحوم زئلیک یامپولسکی، مرحوم محمدعلی بى حوسئینوو، توفیق بى حاجی یئو، کامیل بى ولی یئو، ذاکیر بى محمدوو، عیسا بى قمبر، مرحوم مالیک بى ماحمودوو، مرحوم ابولفض بى حوسینلی، یعقوب ماحمودوو، غیبوللا بى غیبوللائیوو، محمد بى تان تکین و ب. (آدلارینی چکمه دیکلریم منی باغیشلا سین) هر جور هوجوم و تضيیقلره معروض قالیر، "میلتچی"، "پان تورکیست"، "فئودال دؤورونون ترنومچوسو" و س. دامغالارلا، ۳۷-۳۸. جی ایللرین هاواسی ایله تهديد اندیلیردیلر (اؤلنلره مین رحمت، قالانلارا تانری یار اولسون)!

بیر داها تکرار اندیریکی کی، بیرگه گؤتوردوکده تورک تاریخی، آیریجا اولاراقدا آذربایجان تاریخی آراشدیرماغین تک بیر مئتودو یوخدور، حالبوکی بونسوز گرکلی اؤلچوده ایرکی گئتمک مومکون اولمایاجاق. عالیملریمیزین دئمک اولار کی، هامیسی تاریخی مارکیست-لنینچی مئتودولوگیا اساسیندا آراشدیریب. قیساچا اولراق، بو، نه دئمکدیر: بوتون تاریخ بویو ۴ قورولوش اولوب: ایبتیدائی ایجماع، قؤلدارلیق، فئودالیزم، کاپیتالیزم؛ بشینجیسی هم ده سونونجو اولاجاق، اونو کومونیستلر قوراجاق، آدی دا کومونیزمدیر، سوسیالیزم اونون بیرینجی مرحله سیدیر. تاریخ سینیفلرین موباریزه سی تاریخیدیر. ایبتیدائی ایجماع قورولوشوندا سینیفلر اولماییب، دؤولت اولماییب، چونکی دؤولت بیر سینفین باشقا سینف اوزرینده آغالیغینی تأمین ائدن آلتدیر، کومونیزمده ده سینیفلر آرادان قالاجاق، دئمه لی، دؤولت اؤلوب گنده جک . قولدارلیق اثرادان قاباق اوچ مین ایلیکدن باشلاپ، فئودالیزم ایندیکی

ئرانين اوچ يوز ايليندن باشلايىر؛ كاپيتاليزم (يئنى دۇور) اينگىلترەدە كى بورژوا اينقىلايىندان باشلايىر؛ روسيادا اوكتايىر اينقىلايىندان ان يئنى دۇور باشلايىر و باشقا، و باشقا حۇكملر...

تارىخى ساختلاشديرماقدا بوندان عئىبجر مئتودولوگىيا دوشونمك و تاپماق مومكون دئيبيل!

تارىخ علمى سووئت ايتتىفاقىندا يالان ماركسيست ايدئولوگىيانين يالانچى قۇلونا چئوريلدى.

ايستر- ايستمز بئله بىر تئزيس يارانيردى: اگر اوچ يوز ايلدن اۇنجه هر هانسى بىر دۇولت اولوبسا، دئمەلى، قۇلدار دۇولت اولوب؛ بوندان قيراغا چيخماق اولماز. قۇلدارلىق قورولوشو اۇز نۇوبەسىندە ان مرتجع، ان پيس قورولوش اولوب. سووئت تارىخچيلرى يئنى تئزيس ميدانا آتديلار: روسلار، عوموميتلە گۇتوردوكده اسلاويانلار، قۇل اولمايىبلار، قۇلدارلىقدان يان كئچيبلر، بىر باشا فنوداليزمه داخيل اولوبلار. چوخ غريبە بىر منظره ياراندى - آلمانلاردا قۇلدارلىقدان يان كئچيبلر. بونون آردىنجا گورجو و اثرمنى تارىخچيلرى دريدن - قابىقدان چيخىب ئوبوت ائتمك ايستەيىرديلر كى، گورجولر ده، اثرمنيلر ده قولدارلىقدان يان كئچيبلر. سونرا بو سووئت تارىخچيلرى ديلئمما قارشىسىندا، ايكي يول آيرىجىندا قالديلار: بو اۆلكەلر ده فنوداليزم IX. يوز ايلدن سونرا باشلايىب، قۇلدارلىق دا اولمايىب، دئمەلى، X. يوز ايلەدك بو خالقلارين دۇولتى اولمايىب؟ اوندا ايكي يول سئچيلدى: بىرىنچى، بو اۆلكەلر ده فنوداليزمىن تارىخىنى قديمە سوروكلەمك؛ ايكىنچىسى، ماركسين اثرلريندە بىر - ايكي يئردە ايشلئديى "آسييا ايستىحصال اوصولو" ايفادەسىنى اساس گۇتورمك، اونا يئنى شرحلر وئرمك، قۇلدارلىق ايستىحصال اوصولوندان فرقى اولان يئنى بىر ايستىحصال اوصولو تاپماق و اورايا داخيل اولماق. نتيجە دە داىما "آسييا فنوداليزمى"، "حربى - دموكراتىيا دۇولتلىرى"، "طايفا دۇولتلىرى" و باشقا تعيىناتلار ميدانا چيخدى. "آسييا ايستىحصال اوصولو" حاقىندا موباحيئەلرە ۱۹۳۸-جى ايلدە استالينين گۇستريشى ايلە قاداغا قوبولدو، ۶۰-جى ايللردە سووئت تارىخچيلرى بىر داها بو پروبلئمى اورتايا آتديلار، ايجيندن هئچ نە چيخمادى...

سونرا سووئت ايتتىفاقى داغيلدى، ماركسيست - ليننچى مئتودولوگىيا دا اونولا بىرلىكدە هارا آتيلدىسا بللى دئيبيل. كئچميش سووئت تارىخچيلرى ايدئولوگىياسىز و مئتودولوگىياسىز قالدى. بيزدە بىر مئل وار: "آرا قارىشىدى (بعضاً دە "قىزىشىدى" دئيبىرلر)، مذهب ايتدى". بلى، آرا قىزىشىدى و قارىشىدى، ماركسيست - ليننچى مذهب ايتدى.

هایلی - کوبلو، قانلی - قادالی، دونیانی قورخویا سالان، یالانی حیات کرئدوسو ائدن ظالیم و موستبید سووئت دیکتاتوراسی تاریخه دوشدو. بؤیوک فوضولی دئمیشکن:

پادشاهی - ملک دینار و دیرم روشوت وئریب،

فتحی - کیشور قیلماغا ائیلر موحتیا لشکری.

گؤسترن ساعتده دؤورانی - فلک بیر اینقیلاب

هم اؤزو فانی اولور، هم لشکری، هم کیشوری.

"سووئت ایتیفاقی" آدلی روس ایمپرییاسی فانی اولدو، یئرینده موستقیل دؤولترلر یاراندى. آزاد خالقلار کئچید دؤورونو یاشاییرلار، کئچمیش سووئت تاریخ چیلری ده مارکسیست - لنینچی قاندالاردان قورتولدو، یئنی مئتودولوگییا اوز توتدو. آنجاق بیر حقیقت واردیر کی، سیاست، ایقتیصادیات و ایجتیماعیتده بیریندن او بیرینه کئچمک، ذییشمک، او یغونلاشماق ایدئا، فیکیر و تفکوره آداپتاسییا اولونماقدان قات - قات آساندیر. اونداییز تاریخچیلر (اگر من ده اؤزومو تاریخچی ساییسام و تاریخچیلر منی تاریخچی ساییسalar) نه ائتمه لیبیک؟

دموکراتییا بیز فیکیر قوللارینی آزاد ائتدی، او جومله دن آذربایجان سووئت تاریخچیلرینی. آزاد اولموش یوخ، آزاد ائدیلمیش قول نه ائده جیبینی بیلمز - یا کئچمیش قوللوقونون حسرتینی چکر، یا دا یئنی آغا آختارار. نتیجه سی نه اولاجاق؟ یا مارکسیست - لنینچی مئتودولوگییادان آل چکمه یه جک، یا دا کلاسسیک بورژوا مئتودولوگییاسینین - نیسبتاً یاخشی آغانین قولو اولاجاغیق. بو ایسه قویونون آیدان قورتولوب اینسانین آینه دوشمه - سینه اوخشیاییر. هر ایکی حالدا اونو اؤلوم گؤزله ییر. بیرینجی نین آدی آیدیندیر، ایکینجی نین آدی آن یاخشی حالدا قوربانلیقدیر. نتیجه عینیدیر. چیخیش یولو؟ وارا! آذربایجان تاریخچیلری (گونئیلی - قوزئیلی) بیر یئر ییغیشیب (اگر توپلاشماغا ایمکان وئرسه لر و یاخود بیز توپلاشماغی باجارساق) آذربایجان تاریخ و مدنیتی نین آراشدیریلماسینین مئتودولوگییاسینی یازمالیبیق، سؤزون اصل معناسیندا یاراتمالیبیق!

بو گون کیمه سورسان کی، هانسی مئتودولوگییا اساساً علمی ایش ایشله ییرسن؟ جاواب وئره بیلیمیر. من تکلیف ائدیرم کی، هله لیک ایلکین اولاراق تاریخ - منطیق مئتودونو قبول ائدک. بو مئتود نه اوچون تقدیم ائدیلمیر؟ بیرینجی، اونا گؤره کی، ایستر آذربایجانین، ایستر

توركلرين، ايسترسه ده بوتون دونيانين قديم و ان قديم تاريخى يا حددن آز، اوزدن اۇيرنيليب، يادا هئچ آراشديريلماييب، اۇيرنيلمه ييب. بونا گۆره ده بيرينجى وظيفه كيمى قارشيدا ائمپيريك معلوماتلارين توپلانماسى گر كدير. سونرا بو معلوماتلار "امپيريك و كرونولوژى تاريخليه" توپلانمايدير.

ايكينجيسى، بو ائمپيريك معلوماتلار بير منطيقه داينمايدير. بو دا تاريخسل منطيقدير. مثلاً، ائمپيريك معلومات يا ميفدن، يا ديلدن، يا ديندن گله بيلر. بونلارين اۇز منطيقى، اۇز سيستمى واردير. عومومى گۆتورسك، مين ايللرله بشرين يارارانديغى "فورمال منطيق" آدلانان منطيق (لوگوس) بونلارى قبول ائتمير. بللى اولدوغو كيمى، ميفلر لوقوسا تاب گتيرمه يرك اۇز يئرلى دىنلره، اونلار دا زامان-زامان تاب گتيرمه يرك اۇز يئرلىنى علمه، فلسفه يه وئرمكده دير. هر بير ديلين ايسه اۇز منطيقى واردير و اونلار عومومى فورمال منطيقدن فرقليدير.

اوچونجوسو، تاريخسل منطيق نه اوچون گر كدير؟

بير معناني دئيه بيلريك كى، تاريخين فلسفه سيني آنلاماق و ياراتماق اوچون. چونكى هله-ليك، بلكه ده بير نئچه يوز ايل سون سۆز تاريخ فلسفه سينيندير.

بشر تاريخى باشلايندان (نه واختدان باشلانديغى علمده معيّنلشمه ييب، موباحيئه ليدير؛ بو حاقد سونرادان اۇز فيكر يمیزی بيلديره جه ييك) ميف، دين و علم بير-بيريندن يارارانماقلا برابر، هم ده بير-بيريله كسكين چكيشمه، موباريزه و موناقيشه ده ديرلر. بير سيرا تانينميش تاريخچى و فيلوسوفلار ميفى دينين سيخيشديريب آرادان چيخارديغىنى، بير باشقالارى ايسه، عكسینه، بشریتين اينكيشافى نتيجه سينده اينسان اولغونون ميفدن دینه كئچديينى، دينين ميفه واريث اولدوغونو يازيرلار؛ بلله كى، دينلرين هاميسيندا اۇزوندن اول كى اساطيرلرين (ميفلرين) بير قيسىمى يئر تاپدى و ياشادى.

دينين اساطيره (ميف) موناسيبتى ايله علمين ميفه موناسيبتى آيرى-آيريدير. دين بير سيرا اساطيرلرى "صاف-چوروك" انديب اۇزونه گر كلى لرله آرا-سيرا چولغاشدى و اونلارى اۇز ايچريسينه آلدى. علم ايسه اساطيرلرى (ميفلرى) اۇيره نير، اۇز منطيقى اساسيندا تحليل

ئىدىر، گئىرچىك سايدىغى يىرلردن فاكت، دىللىل كىمى يارارلانير، اونو اؤز اچرىسىنه قارىشىدىر مېر.

بىر سىرا تانىنىمىش فىلوسوف و عالىملر علمله موقايىسه ده ميفلره، ميفولوگىيايا آيرى- آيرى باخىشلا ياناشير، موختلىف قىمىتلر وئىرلر. گۇركملى تورك تارىخچى، ميفولوق، مدنىت شوناس عالمى مرحوم بهاءالدين اؤگل (Ögel) يازير: "بوگونكو مىلتلر آراسىنادا كؤكلو بىر ميفولوژىيه صاحىب اولانلار و يا اولمايانلار واردير. مثلاً، آلمان و اسكاندىناوييا قؤوملرى چوخ گنىش و آسكى بىر ادبىياتا صاحىبىدىرلر. بونون اوچون ده بو مملكتلر تارىخى (ترادىسيونال) مئتودا بؤيوك بىر اؤنم وئرمىشلر. آمريكا كىمى يىنى توپلوقلاردا ايسه بئله تارىخى بىر ادبىيات يوخدور. بو سببله بو مملكتلر بىلگىنلرى ده عادتاً آلمان مكتبىنه جبهه آلمىش كىمىدىرلر" (پروف. دؤكتور. ب. اؤگل. تورك ميفولوژىسى، قايناقلار و اچىقلاملار ايله داستانلار. ايكى جىلدده. آنكارا، ۱۹۹۳، ۱۹۹۵؛ بىر جىلد، V.ص).

آلمانلار بىر دوغرودان - دوغرويا ميفولوگىيايا مارقلارى چوخ بؤيوكدور. XIX يوز ايلده بو مارق آزالمامىش، بىر قدر ده آرتمىشىدى. ف. هگل (۱۸۳۱-۱۷۷۰) دئىردى: ميفلرى رد ائتمك يوخ، اونلار بىن يىنى سىنى، حتى "عاغلىن ميفولوگىياسىنى ياراتماق گركدىر". "آلاله اؤلدو" دئىن فرىدرىخ نيچه (۱۹۰۰-۱۸۴۴) ميفه رغبتله ياناشير. "زردوش بئله دئمىشىدىر" آدىل دىنى - ميفىك ائرىنده سانكى "عاغلىن ميفولوگىياسى" نى ياراتماغا چالىشىردى.

امانوئل كانت، كارل ماركس، ماركس وىر (۱۹۲۰-۱۸۶۴)، فرىدرىخ انگلس و ب. آلمان تارىخچى و فىلوسوفلارى ميفه و ميفولوگىيايا خوصوصى دىقت يئتيرمىشلر. ماركس، انگلس، كارل ياسپرس (۱۹۶۹-۱۸۸۳) ميفولوگىيانىن تارىخى اهمىتىنى قىيمت لندىر مكله ياناشى، اونو علمه ضىد سايمىشلار. ك. ياسپرس "تارىخىن مقصد و تعىناتى" آدىل ائرىنده ائرادان قاباق II-VIII يوز ايللر آراسىنى، داها دوغروسو، VII-III يوز ايللرى اؤزونده بىرلشىدىر ۵۰۰ اىلى تارىخىن اوخو (محورى) كىمى قىيمت لندىر مكله، بوتون تارىخى بو "اوكس ائپوكساسى"^۱ نىن اطرافىندا قورور و قئىد ائدىر كى، محض بو ائپوكسانىن تائىرىندن همىن دؤورده " ميفولوژى ائپوكسا اؤزونون تمكىنلى دىانتى ايله سونا چاتدى... ميف دىن اوچون

^۱ - ox epoxasi

ماتریال اولدو. دین اونون اصل معناسینی یوخ، اونو رزمه چئویره رک تام باشقا نهیی ایسه ایفاده ائتمه یه باشلادی".

ک. یاسپرس قئید ائدیر کی، میف تام اؤلمه دی، گئری چکیلدی، خالق کوتله لرینین اونا اولان فاکتیک اینامیندان یارارلانیب "داها سونرا نتیجه ده ایدراکین گئنیش سفئراسیندا یئنیند غلبه چالا بیلدی". یاسپرس میفولوگیایا قارشیدیر، دینین و فلسفه نین اونون اوزرینده غلبه سینی آلقیشلاییر، سئوینجله قارشیلاییر، سونرا فلسفه نی بوتون اینانجلاری عوض ائدن "یئنی بیر اینانج" کیمی گؤرمک ایسته ییر و بونو اؤزونون اثرینده تبلیغ و تلقین ائتمه یه چالیشیر.

تائینمیش تاتار تاریخچی و فیلسوفو لئو قومیلوو "مین ایل خزر اطرافیندا" اثرینده میفله علمی قارشی-قارشیا قوباراق آیرجا بیر باشلیقدا ("میف علمه قارشیدیر") آقولیقانین "میف زامان کانتقورییاسی بیلیمیر، میفده حیات ابدی تکراردیر" فیکرینه دایاناراق یازیر: "اوندا بورادان بئله چیخیر کی، تاریخ بیر-بیری ایله باغلی و آردیجیل حادیشه لر حاقینداکی علم-میفین آنتیپوددور؛ بو، بیرینجی تئزیسی مؤحکم ائدیر - میف یالانین سفئراسیندا یئرلشیر". بو باشلیغا قومیلوو بئله سونلوق یازیر: "میفین معلوماتلارینی یوخلاماق مومکون دئییل. نه واخت کی میف طنطنه ایله غالب گلیر، اونا علمین، هم ده بوتون مدنیتین اصل تنزولو باشلاییر".

بللی اولدوغو کیمی، میف، دین و علم آراسیندا علاقه و ضیدیت حاقدا موختلیف فیکرلر چوخدور. بورادا اولاری توتوشدورماق، آچیقلاماق قارشیا مقصد قویولمامیشدیر. ساده جه اولراق، تاریخ چیلریمیزه و تاریخیمیزین فلسفه سی ایله مشغول اولاجاق موتخصیصره بیر مسئله نی چاتدیرماق ایسته ییریک کی، آذربایجانین، عومومیتله، تورکلرین چوخ زنگین میفولوژی ایرثی واردیر. بیز تاریخیمیزی یئنی مئتودلا یازارکن دیققلی اولمالی، میفلره نئجه یاناشماغی بیلیمک بیغینجاق، سیمپوزیوم، کونفرانس و توپلانتیلاریندا موذاکیره ائدیب اوصول حاضرلامالییق. بوندا بیرینجیلیک علمه وئرلمه لی، میفین تاریخ لشمه سینه، تاریخ علمینین میفلر لشمه سینه، میف باتاقلیغیندا باتماسینا هئچ جور ایمکان وئرلمه مه لیدیر! فارسلا ر میفلریندن تاریخ یاراتدیقلاری اوچون، یالانی گئرچک لیک کیمی، میفی علم کیمی قلمه

ئوردىكلرى اوچون، بونونلا دا اۋز تارىخلىرىنى ميفلشدىردىكلرى اوچون نه اينكى باشقالارىنى، ان چوخ اۋزلىرىنى ائداتمىش، ايندى علمده، بوتون ايجماعى علملرده اۋزلىرىنى دولاشدىراراڭ گئرىده قالمىش، اونلارا اويانلارنن دا ايدراكى دولاشيغا دوشموشدور. بونو از سونرا آچىق گۈره جه بيك.

ايندى ده بير نئچه سۆزله دينله علمين، دينله فلسفه نين مونا سيبت لرينه باخاق. بير داها ديقته چاتدىرماق ايسته بيرم كى، بيز نه ميفولوگىيانين، نه ده دينين علئيهينه دئيليك. آنجاق ميف و دين چوخ بۇيوك تارىخه ماليك اولدوغو اوچون اۋزونو تقدىمين موختليف فورمالارنى تاپمىش و هم ده آسان قاورانيلديغى اوچون گئنىش اينسان کوتله سينه تائير انديب اونو اۋز طرفينه چكه بيلمىشدير. علم و فلسفه ايسه هم اۋزونو تقديمات باخيميندان، هم ده قاورانيلما باخيميندان چوخ موركبدير، چوخلو مادى اساس و آغير زحمت طلب ائدير. اينسانلار داها چوخ آسانا قاچير، داها چوخ ميفده و دينده راحتلىق، دينجليك تاپيرلار. اونو دا ياددان چيخارماق اولماز كى، علم، فلسفه چتين منيمسه نيلسه ده بشرين ان بۇيوك نايلتلىرى علمين حسابين اولموشدور.

قووت علمده دير، باشقا جور هئج كس

هئج كسه اوستونلوك ائيله يه بيلمز.

(نىظامى گنجوى)

دينلر، ميفلر موختليفدير، چوخ واخت دا بير- بيرينه قارشىدير. علم تك بير سيستمدير، ديناميكدير، دايم اينكىشافدادير، تكامل و سيچرايشلا ايركى له بير. اورتا چاغلاردا دين حاكيم مؤوقعه اولاندا بوتون علملرين مجموعسونو فلسفه تمثيل ائيدردى، علمين آديندان فلسفه چيخيش ائيدردى. او زامان دين - فلسفه موناقيشه سى داها كسكين، داها سرت ايدى. چاتيشمازلىقلارينا باخماياراق، فورمال منطق فلسفه نين بير سيلاحى كيمى ميفه و دينه قارشى موباريزه ده اساس يئر توتوردو. اۋز دۋورلرينده دونيانين ان بۇيوك فيلوسوفلارى اولان كيندى، فارابى، ابن سينا، ابن رشد، بهمنيار و ب. منطق و فلسفه نى جمعيته يوكسك بير مؤوقعه قالديرمىشديلار.

ایمام جعفر صادق، ابو حنیفه، محمد شافعی، بوخاری، محمد طبری، غزالی کیمی نهنگ موسلمان ایلاهیات شوناس عالیملری دینین نوفوذونو قورویور، اونو یئنی دئییم و مئتودلارلا گنیش کوتله یه آشیلا ییر دیلار. بئله دئمک مومکونسه، "دین علم لری" نین فلسفه علم لری قارشیسیندا گئری چکیلدییینی گۆرن غزالی "دین علم لرینین دیریلدیلمه سی" ادلی دۆرد قالین جیلددن عیبارت اثرینی یازمیشدیر. بورادا او، فارابی و ابن سینا کیمی بؤیوک فیلسوفلاری تنقید ائدیر، کسکین شکیلده ایسلام دینی فلسفه یه قارشى قویوردو. بوندان سونرا دینله فلسفه نین موباریزه سی داها دا کسکین لشمیشدیر.

یئری گلمیشکن، قئید ائدک کی، آروپادا خریستیان دینی فلسفه نی سیخیشدیریپ زورلا میدانان چیخارمیش، یوز ایلر بویو فلسفه ایله مشغول اولماق قاداغان ائدیلمیش، فلسفه ایله مشغول اولانلار آمانسیز جاسینا تعقیب ائدیلمیشدیر. اورتا عصرلرده ایسلام دینی خریستیان دینه باخمیش علمه و فلسفه یه لویال ایدی. قورآندا علم یوکسک قییمت لندیریلیر. آلاهیة آن بؤیوک بیلجی (عالیم) سایلییر، علمی بیلیمک آلاهیة آن گۆزل کئیفیت لریندن بیرى کیمی تقدیم ائدیلییر.

قورآندا بیر آیه ده دئییلیردی کی، "علم موسلمان کیشی و قادین اوچون فرضدیر"، یعنی آلاهیة قارشیسیندا بورجودور. حضرتی - محمد پیغمبرین دیلی ایله حدیثده موسلمانلارا گؤستریش طریزینده دئییلیردی: اطلبو العلم الی المهد الی اللهد ("لهد" بیزییم تلفوظوموزده "الهد" شکلینی آلیب. ایسلام دینه گۆزه، اینسان اؤلنده قبره قویولوب اوستو اؤرتولندن سونرا دیریلییر، آیاغا دوروب گئتمک ایسته ییر، باشی قیبرده کی داشا دیندن سونرا بیخیلییر و اؤلدویونو باشا دوشور. بو داشین آدینا عربلر "لهد" داشی دئییرلر).

ایسلامدا (قورآندان باشلایاراق) علمین مؤوقعی، علمه موناسیبته عاید گنیش معلومات اوچون روزئتالین "علمین طنطنه سی"، آمتتسین "موسلمان اینتیباهی" اثرلرینه باخماق کیفایت ائدر.

ابن رشد علمه دینین موباحیته سینه بئله بیر ماراقلی یئکون وورموشدور: "دین خسته لر اوچون درماندیرسا فلسفه ده ساغلاملار اوچون قیدادیر".

بلى، بىز بو گون تميز علمله قىدالانيب ساغلام شعورلا آذربايجان تاريخىنى هم ياراتمالى، هم ده آن اسكى چاغلاريندان بوگونه دك يئنى مئتودلا يئنىدن يازمالىيىق!
قايداق تاريخىمىزه!

آريستوتئل، فارابى و ب. بۇيوك فيلوسوفلار دۇنه- دۇنه گۇسترميشلر كى، فلسفه ايله مشغول اولماق ايستهين، سۇزون اصل معنايندا فيلوسوف اولماق ايستهين آدم معنوى و فيزىكى جهتدن تميز و ساغلام اولمالى، گنج لىيىندن حياتىنى بونا صرف ائتمه ليدير. من بو سۇزلرى بوتونلوكله تورك-آذربايجان تاريخ چىسىنه عاييد ائديرم. هر بير تاريخچى، سياستچى، فيلوسوف، عاليم، عوموميتله، اصل معنادا اينسان بيلمه ليدير كى:

بيرىنچى، گئرچك لىيى گۇرمك، آنلاماق چتىندير؛

ايكىنچى، گئرچك لىيى گۇروب آنلا ياندان سونرا اونو دئمك، يازماق چتىندير؛

اوچونجو، بونلاردان سونرا گئرچك لىيى ساوونماق، مودافيعه ائتمك چتىندير؛

دۇردونجو، اونو اينسانلارا، توپلوما چاتديرماق چتىندير.

بوتون بو دۇرد مرحله نى كئچه بيلن اينسان بۇيوك حاقى درك ائتميش اولور، روحاً اونا قوووشور.

عالimler، سياستچيلر بيلمه ليدير كى، باشقاسى نين يالانى بيرىنى- بئشىنى بدبخت ائديرسه اونلارين يالانى مينلرى، ميليونلارى، خالقلارى و اؤلكه لرى بدبخت انده بيلر. " گوجلو بيرىنى، بىلىكلى مينىنى يىخار " آتالار سۇزو بورادا يئرینه دوشور.

تاريخچى، تاريخچى- فيلوسوف روحوندا داشيديغى بۇيوك گئرچك لىك نامينه هر جور ساختالاشديرمانين قارشىسىنى آلمالى، سۇزون اصل معنايندا ساختاكارليغا قارشى دۇر- دۇر دۇيوشمه ليدير. تاريخ علمينين جلب انديجىلىيى، اينسانلار اوزرينده گوجلو تاثيرى واردير. بونا گۇره ده سووئت دىكتاتوراسى تاريخ علمينى ماركسيست- لىنچى ايدئولوگيانين " اساسلاريندان بيرى كىمى " گۇتوره رك اونو ايدئولوگيانين آل آلتىسينا چئويرميشدى. تاريخ علمينده يالانلا آزجا حقيقت ائله قارىشدير بليب کوتله نين معده سينه يئريديليردى كى، اينسانلار بونو آسانليقلا هضم ائدير، بئيينلر آسانليقلا دومانلانيردى.

عادتا، تاریخ بویو تاریخ علمیندن یاراماز مقصدلر اوچون ده گئنیش ایستیفاده اندیلمه یه چالیشمیش، چوخ وخت دا بونا نایل اولایلمیشلر. بونا گؤره ده بو علمدن اوچوز شوهرت آختارانلار، اوندان گلیر یئری کیمی یارانانلار، علمده هنج بیر سرریشته سی اولمایانلار داها چوخ ایستیفاده ائتمه یه چالیشمیشلار. بوتون بونلاری هله ۶۰۰ ایل بوندان قاباق یاخیندان ایزله یین و اؤز گؤردوکلرینی گئنیش اینجه له یین گؤرکملی تاریخی، فیلسوف ابن خالدون فیکیرلرینی آچیقلا دیقدان سونرا بئله نتیجه یه گلیر: "بونون (بیلرکدن و بیلمه یرکدن، ساوادسیزلیقدان و تاریخ چیلیکده سرریشته سیزلیکدن دوغان ساختالاشمانین - ا.ا.) نتیجه سی اولاراق تاریخ علمی و فنی اساسسیز و قاریشیق بیر حالا گلدی. تاریخه باخان و اونو اوخویان دا دوغرونو یانلیشلا، گئرچه یی باطیل له قاریشدیران بیر اینسان دورومونا دوشدو، تاریخ ایسه آرتیق، خالقین سؤیله دییی مثل لر، روایتلر دورومونا گلدی، اونلارین مالی اولدو... بیر چوخلاری تاریخ علمینده کی حکمت و سیردن غافیل اولدوقلاری اوچون تاریخ علمی ایله مشغول اولماق جاهیل لیک حالینا گلدی. خالق و علملر حاقیندا اساسلی ساوادلی اولمایانلار تاریخ اوخوماغی، تاریخ ساحه سینده بیلگی ییبه سی اولماغی، بو ساحه یه دالماغی و بو ساحه ده یئتیشمه یی آسان سایدیلار. بونون نتیجه سینده گودولن دوه، باشینا بوراخیلان دوه ایله، ایچ قابیقلای، دوغرو یالانلا قاریشدی. بو ایشلرین عاقیبتی آلاها قالیر".

سانکی بو سؤزلر تورک تاریخی اوچون دئییلیمیشدیر. دونیادا بؤیوک، تاریخی میلتلر آراسیندا تورکلرین تاریخی قدر دولاشدیریلمیش، تورک دوشمنلری طرفیندن ساختالاشدیریلمیش، تورکلرین اؤزلری طرفیندن آن آز آراشدیریلمیش ایکینجی بیر میلتین تاریخینی تصوّر ائتمک بئله مومکون دئییلدیر. تاریخ میلتلری ایچریسینده تورکلر قدر اؤز تاریخینه سایغی سیز یاناشان ایکینجی بیر میلت یوخدور. تاریخی شهید قانی ایله یارادان بیر میلت اونوموشدور کی، قیامت گونونده گئرچک عالیمین قلمی نین مورگبی شهید قانیندان فضیلتلی توتولاجاق. تاریخ و تاریخ علمی حاقیندا بیر نئچه سؤز. XIV یوز ایلده یاشاییب- یاراتمیش ابن خالدون "مقدمه" اثرینده یازیر: "بیل کی، تاریخ علمی غایه سی شرفلی، فایدالاری اولدوقجا چوخ، اوصولو غایت اؤنملی اولان بیر فن دیر. چونکی بو علم قدیم خالقلارین یاشاییش طرزلی،

پىغمبرلر بىر گىندىشاتى، حۇكىمدارلار بىر وار - دۇولتلىرى و سىياسىتلىرى ايله باغلى حال - دوروملارلا بىزى ياخىندان تانىش ائدیر...

تارىخ بىر چوخ قايناقلازا (منبع لره)، جور بچور بىلگى لره، بىيه سىنى حاقا چاتدیران، خطا و آىنتى لردن چكىندىر (چكىب چىخاردان) گۆزل بىر دوشونجه يه و پرىنسىپاللىغا مۇحتاجدیر."

سون جومله ده سون سۆزون - "مۇحتاجدیر" سۆزونون قارشىسىنا "هر زمان" سۆزونو علاوه ائتسك نه بىن وورغولاندىغى داها آيدىن اولار. ابن خالدون باشقا بىر يئرده تارىخين موقاييسه - لى مئتودوندىن دانىشاراق يازىر: "كئچمىش ايندىيه و گلجه يه سۆيون سويا بنزمه سىندىن داها چوخ بنزرا!". سون يوز ايلده گئنىش يايلىمىش "تارىخ اولدوغو كىمى تكرر اولونماسا دا اونها باش وئرن حادىته لىر بىر - بىرىنه چوخ اوخشاير" فىكرى ۶۰۰ ايل بوندىن اۇنجه دئىلمىش بو فىكره چوخ بنزه بىر.

عومومىتله گۆتورسك، من ماركسىست - لىنىچى مئتودولوگىيا قارشىيام. ماركسىن و لىنىن بۇوك تارىخى سهولرىنى من اونيوئرسىتئتىن اوچونجو كورسوندا اوخوباركن آنلاماغا باشلامىشديم. ۷۴-۶۹-جو ايللرده اونيوئرسىتئتده درس دئيه ركن بو سهولرى طلبه لرىمه و منه ياخين اولان عاليملرىمىزه دئىردىم؛ ايندى ده كئچمىش طلبه لرىمدىن بىر چوخو بونو تصدىق ليه بىلر. بونونلا ياناشى، ماركس و ائنگئلسىن علمده بىر سىرا خىدمتلىرىنى سادالايدىم، ايندى ده اينكار ائتمىرم. خصوصاً ده انگلسىن طبيعتىن تارىخى و دىالكتىكاسى، ماركسىن جمعيتىن تارىخى و دىالكتىكاسى ايله جىدى مشغول اولمالارى و هر ايكىسى نىن بىر يئرده معين يئنى ايدئىيالار كشف ائتمهسى تارىخ علمى باخىمىندان چوخ قىيمتلى ايدى. ماركس و انگلس تارىخ علمى حاقىندا يازىردىلار: "بىزىم تانىدىغىمىز تك بىر علم وار - تارىخ علمى! تارىخ ايكى جهتدن نظردن كئچىرىله بىلر - اونو طبيعت تارىخى ايله اينسانلار تارىخىنه بۆلك اولار. آنجاق بو ايكى جهت بىر - بىرى ايله قىرىلماز درجه ده باغلىدیر!"

بىزجه، سونونجو جومله تارىخين اساس دوستورودور. بو دوستور باشقا فىكىرلىرى، مثلاً، تارىخين اوبىئكتى و سوبىئكتى اولان خالقلا، تارىخ يازىدان باشلاير، تارىخ شومردن

باشلايىر، تارىخى خالقلار، غيرى-تارىخى خالقلار، گئربده قالميش خالقلار، تك مركزچىلىك، آوروپامركزچىلىك و س. و س. آلت-اوست ائدير، اونلارى پوچا چىخارير. بئله كى، بوتون وارليغين واراووشوندان تارىخ باشلايىر. دىنلره گۆره، تانرى وارليغى يارادان آندان زامان - تارىخ باشلايىر. يونان فيلوسوفلارى نين تعليمينه گۆره، بوتون وارليق - فيزيكا (طبيعت) بير بوتۆودور، اونون منبعى و حرکت وئريجىسى، داها دوغروسو، ايلكىن تكان وئريجىسى فيزيكادان (طبيعتدن) او يانادير - مئتاتافىزىكادير (ما بعدالطبيعهدير). بير چوخ اورتا چاغ اسلام فيلوسوفلارينا گۆره، وارليق بير- بيرىنى تاماملان ايكي تامدير: مطلق وارليق، واجيب وارليق.

بونلارا ديقتله ياناشساق، تانرى - مئتاتافىزىكا، مطلق وارليق و بۇيوك دمئروق(Demruq) و يا مطلق ايدئيا (هگلده) بير- بيرى ايله چوخ ياخيندير. ائله جه ده يئر-گۆى (دينده)، فيزيكا، واجيب وارليق، طبيعت بير- بيريله حتتى عينيت تشكيل ائدير. تارىخ علمى نين وظيفهسى بو ايكىنجىنى يارانىشدا بوگونهك اۇيرنمكدير، اصل تارىخ ده بودور. اينسان جمعيتى نين طبيعتين آيريلماز بير حيصهسى اولدوغونو اساس گۆتورن ل. قومىليوو تدقيقاتلاريندا بو پرىنسىپه اوستونلوك وئرميشدير. ايجتيماعى علملر سىراسيندا سايبلان تارىخ علمى دقيق مادى ثوبوتلارا، معلوماتلارا (آرختولوگىيا، ائتئوگرافىيا، ائتئولوگىيا) و دقيق زامان اۆلچولرينه و مكانا دا يانديغى اوچون دقيق علملر سىراسينا دا داخيل اولاييلير.

بىزيم دوشونجه ميزه گۆره، بىلگى (علم) چۆزه لشن و چولغاشان، چۆزه له نن و چولغانان، چۆزه له ين و چولغايان دايم دىرى بير تىتره ييش، ترپه نيش و يوروشدور. بو بۇيوك بىلگيده تارىخ علمينين يئرى عوضىز و اۆلچولمزدير.

آلمان تارىخچى - فيلوسوفو ك. ياسپرس يازير: "ايندىكى زاماندا نه يين باش وئردىيىنى درك ائتمك اوچون يالنىز و يالنىز بوتۆولوكده بشر تارىخى گئنىش اۆلچو (masştab) وئره بيلر."

تارىخچىلرين بىلگى، مىلت، بشر و اينسان قارشىسىندا نئجه آغير، مسئولتلى و شرفلى بير وظيفه نى داشيدىغى گۆز قاباغيندادير.

تورک دىلى و روس اىمپىرىيا سىياسىتى

تورکون دىلى تک سئوگىلى، احساسلى دىل اولماز!

م.ح.شهرىيار

داهى اىسماعىل بى گاسپىرالى نىن (۱۹۱۴-۱۸۵۱) زامانىن سىناغىندان چىخىمىش "دىلده، فىكىرده و اىشده بىرلىك" چاغىرىشى نىن درىن و اۆلمز معناسىنى بو گون بىز توركلر داها ياخىندان اَنلاماغا باشلامىشىق. اَنلاماغا باشلادىق كى، دىلبىر اولمايان مىلّت تارىخده يوكسهله بىلمز، عكسىنه، زامان- زامان بىرلىيىنى ايتىرىب داغىلار، باشقا مىلّتلىرىن شىكارىنا، سونرادا قولونا، كۆلهسىنه چئوريلر. روسىيا اىمپىرىياسىنىن توركه قارشى يوز ايللرله يئىرىتىدىيى باربار و قانلى سىياسىتى جىكىندن- بىكىنه دك بىلن اىسماعىل بى گۆزل باشا دوشوردو كى، روسىيا تورك تورپاقلارىنى تىكه- تىكه، لوخما- لوخما اوداراق هر تىكهيه و او تىكهده ياشايان توركه، اونون دىلىنه آىرى- آىرى آد قويموش، "آبىر- بۇيور" سىياسىتىنى هم باربار[لىقلا]، هم ده اوستاجاسىنا يئىرته يئىرتمكله اىمپىرىيالارىن اُن مۇردار كلاسىك نومونهسىنه چئوريلمىشىدىر. اىسماعىل بى سانكى مىلّتينه سس لنمىشىدىر: ائى تورك، آيىل، ترين، اؤزونه گل و بىل كى، دىلده بىرلىيىن اولماسا فىكىرده بىرلىيىن اولماياجاق، فىكىرده بىرلىيىن اولماسا اىشده بىرلىيىن اولماياجاق و محو اولمايچاقسان!

دئمەلى، توركون طالعى كۆكدن اونون دىلىنه و دىل بىرلىيىنه باغلىدىر. بلى، بودور بوتون توركلرىن حيات طالعلرىنىن محورى! بونو، بوتون زامانلار اولماسا دا، توركون بىر سىرا حاكىم و عاليملىرى گۆرموش و بىلمىش، بونو توركون اُن غدار دوشمنى روس اىمپىرىياسى دا

گۆرموش، تورکون دیل بیرلیینی پوزماق اوچون هر جور سیاسی، ایدئولوژی، اینضباطی فیریلداقلار، تخریباتلار، قتللر تۇرتمیشدیر. ائله بو سونونجونون نتیجه لریندن بیرى ده آذربایجان تورکلرینی "آذربایجانلی"، اونلارین دیلینی ده "آذربایجان دیلی" آدلاندیرماق اولوب و بیرمی یوزایلده دیلیمیزین و خالقیمیزین آدی بئش دفعه ذیشیلیب: (۱) تاتار دیلی - تاتار؛ (۲) تورک دیلی - تورک (۱۹۳۸-۱۹۱۸)؛ (۳) آذربایجان دیلی - آذربایجانلی (۱۹۹۲-۱۹۳۸)؛ (۴) تورک دیلی - تورک (۱۹۹۵-۱۹۹۲)؛ (۵) آذربایجان دیلی - آذربایجانلی (۱۹۹۵). جی ایلدن بوگونه دک).

سۆزسوز کی، هر بیر دیل [این آدی] اوندا دانیشان خالقین آدی ایله باغلیدیر. تورکون تاریخی او قدر قدیمدیر کی، هله لیک تاریخ علمی اونون هانسی تاریخدن باشلانديغینی تاپا بیلیمه ییب. بئله بیر مودریک علمی فیکیر واردیر: جوغرافیادا یئر کوره سینین قوطبلرینین هارادان باشلانديغی بللی اولمادیغی کیمی، تاریخده ده تورکون تاریخینین باشلانديغی و تورکون ایلک مسکنی هله بللی دئییل.

بورادا بالاجا بیر حاشییه چیخماغا مجبوروق؛ بئله کی، اصل تاریخین هارادان باشلانديغی تام دقیق لشمه ییبیدیر. بو حاقد ا چوخلو آیری- آیری فیکیرلر واردیر. بیز اونلاردان بعضیلرینی گۆستریب سونرا اؤز دوشوندویوموزو قیساجا قئید ائدیریک: XIX یوز ایله آوروپادا خریستیان سئورلیکدن بئله بیر عومومی فیکیر یارانمیش و حاکیم کسلیمیشدی کی، تاریخ عیسا پئیغمبرین دوغولدوغو گوندن باشلاییر، او واختا قدرکی دؤور اصل تاریخ دئییل، اونا حاضرلیق ایدی.

سونرالار بئله بیر فیکیر اورتایا چیخدی کی، تاریخ مدنیتدن باشلاییر، داها دوغروسو، چاغداش آوروپا مدنیتی نین اؤزولو هارادا و نه واخت یارانمیشا تاریخ ده اورادان و اوواختدان باشلاییر. عالیملر، آراشدیریجیلار، آوروپا مرکزچیلر مسکن کیمی یونانیستانی و اورادا یارانمیش آنتیک علم و مدنیتی تاریخین ایلکینی سایماغا باشلادیلار و بونولا همیشه ثبوت ائتمه یه چالیشدیلار کی، یالنیز آوروپالیلار مدنیت یارانديقلاری اوچون اونلار مدنی دیرلر، دونیانین قالان حیصه سینى اونلار مدنی لشدیره بیلرلر، اونلاری آوروپا مدنیتی نه قوووشدورا بیلرلر، بونون اوچون ده دونیانین قالان حیصه لرینی نه اینکی ایشغال ائتمه لیدیرلر، حتی بو،

اونلارین آلاھ و اینسانلىق قارشىسىندا موقدس وظیفه لریدیر. مسئله چوخ آیدین ایدی - تاریخ علمینی ایشغالچیلیغین، قتل- غارتین، ھنگمۇنلۇغون آلتینە، قولونا چئویرمک.

داھا سونرا فرانسىزلار فرانسادا شئل^۱، آشۇل^۲ و موستیؤ^۳ ماغارالارینی كشف ائتدیلر. شئلین تاریخی ۴۰۰ مین ایله گئدیپ دایاندی و اونو شئل مدنیتی، اوندان سونراكىلاری تاریخ آردیجیللغینا گۇره آشۇل مدنیتی و موستیؤ مدنیتی آدلاندیردیلار. بونونلا بیلدیردیلر کی، فرانس دونیانین آن قديم مدنیت اۆلكه سیدیر و تاریخ فرانسادان باشلايیر. اگر بو باخیشلا یاناشساق یوخاریدا سادالانان مدنیتلرین هر بیرینی اۇزونون موختلیف طبقه لریندە عكس ائتدیرن، اونلاردان داھا قديم ائكسپوناتلاری اولان آذربایجانداکی آزیخ ماغاراسی آزیخ مدنیتی آدلاندیریلمايیدیر و بونا دایانیب "تاریخ آذربایجاندان باشلايیر!" دئمک اولار.

مسئله بورادا دئییل. تانیمنیش عالیملردن زنون کاسیدووسکی تۇورات و اینجیله دایاناراق اونلرداکی بیر سیرا متنلری تاریخ علمینده اولان بیر سیرا معلوماتلارلا توتوشدوروب تاریخده دینلرین قديملیینی و اونلارین یۇن وئریجیلیینی قاباغا چکدی. هله بوندان قاباق یاسپرس ثوبوت ائتمه یه چالیشیردی کی، اثرادان قاباق V-VIII یوزایللرده- دینلرین میفه غالب گلدیکلری دۇوردن اصل تاریخی دۇور باشلادی.

ایکی چای آراسی (دجله و فرات) مدنیتی عالیملری چوخدان اۇزونه چکیردی. بو ساحه ده گئنیش آراشدیرمالار آپاران و چوخلو گیل لۇوحه یازیلارینی اوخویان س. کرامر آراشدیرمانین سونوجوندا بنله بیر فیکره گلدی کی، "تاریخ شومردن باشلايیر"، یعنی بئش مین ایل بوندان قاباق.

بو جور بیر- بیرینه قارشى اولان آیری- آیری فیکرلردن چوخ سادالاماق اولار. تورک، عرب، یونان، چین عالیملرینین، فیلسوفلارینین تاریخه عایید آیری- آیری فیکرلری وار. آنجاق بیز مسئله یه باخیشی بو جور آچیقلا یا بیلرک:

^۱. Şel

^۲. Aşöl

^۳. Mustyö

۱. اگر وارلیغین مثناتافیزیکا و فیزیکادان عیبارت اولدوغونو قبول ائدیرسک اوندا مثناتافیزیکانین تاریخی بیلیمک بیز اینسانلارین باجاریغیندان قیراغادیر- بیز آنجاق فیزیکانی درک ائتمه یه قابیل اولدوغوموزدان، تاریخ فیزیکانین یارانماسیندان باشلاپیر.

۲. اگر تانرینین وارلیغینی قبول ائدیرسک یئنه ده تانرینین تاریخی آنلایا، تصووره بئله گتیره بیلیمه دیبیمیز اوچون یالنیز اونون یاراتدیقلارینین تاریخی اؤیرنه بیلرک، بو شرطله کی، ملکلر، موختلیف روحلار و باشقا درک اولونمازلار اؤیرنمک اویئکتینه چئوریلیمیر، یئنه ده یالنیز فیزیکانین یاراندیغی گوندن تاریخ باشلاپیر.

۳. داها بیر باخیش دا واردیر: یارانیشین باشلانغیجی قارائلیق و ایشیقیدیر. بو، بیر نئچه یئرہ آیریلیر:

ا) قارائلیق و ایشیق بیرلیکده دیر، بیر- بیرینی تاماملاییر.

ب) قارائلیق بؤیوکدور، ایشیق کیچیک، قارائلیق ایشیقی یاراداندیر. ایشیقی اونا گۆره یاراندی کی، قارائلیق اؤزو درک ائدیلین.

ج) ایشیق ایلکین و ابدیدیر، یالنیز او اولمایان مکانا قارائلیق گله بیلر. بوتون وارلیق ایشیقدان تۆره مییش و تۆره بیر. ایشیق خئیرین، عدالتین، حاقین قایناعی، قارائلیق شرین، حاقسزلیغین تۆره دیجیسیدیر.

چ) ایشیق و قارائلیق وحدته و موباریزه ده دیر (عکس لیکلرین وحدتی و موباریزه سی قانونو).

د) ایشیق هم مثنافیزیک، هم ده فیزیک وارلیقدیر.

۴. وارلیغین ازلی ائفیردیر = بوخاردیر = بؤغدور.

بوتون بو سایدیقلاریمیز دنیا خالقلاری نین، آیريجا اولاراق تورکلرین اینانجیندا دؤور ائدن یارادیجی گوجون درکینه یؤنه لیک اساس فیکیرلردیر. تورک تاریخینین فلسفه سی آن چوخ بو مفکوره لر دایره سینده مرکز لشمیشدیر. آنجاق بیر نؤقطه یه داها دیقّتی یاناشمالیبیق: بوتون دینلرده ایلاهات شوناسلیق وار، آنجاق دنیا هله ده تانرینی قاورا مقدا تک بیر فیکره گله بیلیمه میشدیر. آنجاق یئرین، گونشین و گونش سیستمینده اولان پلانئتلرین حرکتی، اونلارین خاصه لری، بیزی احاطه ائدن ماکرو و میکرو مو حیطلر حا قدا بشر اؤولادی عئینی، تک بیر فیکره گلمیشدیر. دئمه لی، سؤزون اصل معناسیندا تاریخین باشلانغیجی ایکی آنین

بىرىدىن گۇتورولمەلىدىر: اگر مئتاتافىزىكا (يا دا دىندە تانرى) فىزىكانى ياراتمىشسا اوندا مئتاتافىزىكانىن (تانرىنىن) يارادىچىلىغا باشلادىغى آندان؛ يوخ، اگر فىزىكا اۇزو فعاللاشاراق، بىر تكانلا مئتاتافىزىكاندان قوپاراق يارانمىشسا اوندا فىزىكانىن حركتە باشلاما آنىندان تارىخ باشلايدىر. هر ايكى آندا دا تارىخ فىزىكانىن يارانماسى (يا دا يارادىلماسى اولسون) ايله باشلايدىر. بو نۇقطةدن باشلايان تارىخى اۇيرنمكده تارىخ علمى نه ائتمىش، نئجه ائتمىش و نه ائتمە-لىدىر، اونو گله جكدە نه لر گۇزله يير؟

"نه ائتمىش، نئجه ائتمىش"ه عومومى لشدىرىجى بىر قارشىلىق وئرسك بئله اولار: تارىخ بىلگىسى اينسانلىغىن گلىشمەسىندە، يوكسەلىشىندە ايكىنجىسىز بىر رول اوينامىشىدىر. تارىخ يادداشى اولمادان اينسان اوغلو نه اندىب نه اندەجه يىنى، هارادان گلىب هارايلا گندەجه يىنى بىلمزدى. بو تارىخ يادداشىنى قورويوب ساخلايان اساس قايناق تارىخ بىلگىسىدىر. دونيانىن بۇيوك عالملىرى تارىخ علمىدىن چوخ دانىشمىشلار، اونلارى اوخوماقلا بو سورغوموزا جاواب تاپا بىلرسىنىز، بئله كى، بىر-ايكى صحيفه يازيىلا اونا جاواب وئرمك اولماز.

آنجاق بىر مسئلهنى ده گۇسترمەلىيم كى، تارىخ علمى اينكىشاف ائتمكده اولسا دا اينكىشاف مرحلهسىنه چاتمىشىدىر. داها دوغروسو، تارىخ بىلگىسى باشقا بىلگىلر باشا يارلايدىن باشا يارلايدىن گرىنجه يارارلانا بىلمەمىشىدىر، نه يازىق كى، بو گون ده يارارلانا بىلمىر. مثلاً، فىزىكلر مادە-لر، كىمياچىلار عونصورلر، بيولوكلر بيتگى لر، اوزونو، تركيبىنى و منشأىنى اۇيرنديكلرى شكىلدە تارىخچىلر ائللر، اولوسلار، خالق و ائتنوسلار، مدنيتلر، دىنلر- اينانجلار، دىللر تارىخىنى، منشأ، تۇرمە و چولغاشما پرىنسىپلر، اۇيرنه بىلمەمىشلر. ايتىن، پىشىگىن، آلمانين، آرمودون، شام آغاجى نىن و دوه نىن هانسى اۆلكه لر دن كئچهر ك هانسى اۆلكه لرە يايلىدىغى و اونلار ايلكىن يوردلار نىن هارا اولدوغو آچىقلاندىغى حالدا، خالقلار، توپولملار، مدنيت و اينانجلار نى منشأى و يئر ديشمەسى هله كى، چوخ قارانلىق قالمىشىدىر. منه ائله گلير كى، بو، بىر نئجه عامىلله باغلىدىر:

۱. معاصر دونيا مادى ليه اۆده اولاراق ("پولو او يئرە قوى كى، اوندان آرتىق قازانسان" پرىنسىپىنه اساساً) ائله بىر مادى گلير گتيرمەين تارىخ علمىنىن دونيوى اهمىتىنى ياددان چىخارىب، اونا دىقتىنى آزالتمىشىدىر.

۲. اؤلر قیزیل-گوموش تاپماق عشقی ایله آرختولوگییا قویولان پول و احتیاصلار سؤنمکده دیر.

۳. علمی- تکنیکی اینقیلاب داها چوخ دقیق علملره یؤنهلدیییندن مادی وارلیقلار و چوخلو اینسان ذکاسیدا هومانیتار علملردن تکنیکی علملره کئچدی.

۴. عمومیتله، بوتون تاریخ بویو، آریجا دا اولاراق سون اوچ- دؤرد یوزایلده تاریخ علمیندن سیاسی، ایدئولوژی موناقیشه لر مقصدی ایله آیری- آیری دؤولتلر طرفیندن قوللانیدیییندن تاریخچیلر آراسیندا پارچالانما، جیدی فیکیر ایختیلافلاری یارانندی، بوندان آن چوخ ایتیرن بیز اینسانلار و تاریخ علمی اولدو. تاریخ علمینی علمیلییندن اوزاقلاشدیریب اوندان سیاسی- ایدئولوژی مقصدله ایستیفاده ائتمک بشریتته، ساغلام اینسان دوشونجه سینه خیانتدن باشقا بیر نه دئییلدیر! بو سونونجو - ۴. جو بنده دئییمیز اولماسایدی اوندا دونه نین، آتین آمریکایا نه واخت آپاریلدیغینی بیلنلر اونلارین کیملر طرفیندن، هارادا اهلی لشدیریلیب آپاریلدیغینی دا بیلیمیش و سؤیله میش اولاردیلار.

۵. دونیانین بیر یئرینده دئمک اولار کی، قازیلما میش، یانی آرختولوژی قازینتی آپاریلمامیش یئر قالما دیغی حالدا، باشقا بیر یئرینده بیر- ایکی قبییرستانلیق و یا کورقان- تپه ده قازینتی آپاریلمیش (دئییمیز کیمی، قیزیل آختارمیشلار)، بونون اوجباتیندان دا اؤلکه لرین و خالقلارین تاریخی بیر طرفلی اؤیرنیلیمیشدیر.

بو چاتیشما زلیقلارین سیراسینی آرتیرماق دا اولار، آنجاق بونا احتیاج دویموروق. تاریخ علمی "نه ائتمه لی" وضعیتیندن نئجه چیخمالی، اینکیشاف استارتی گؤتورمه لیدیر؟

۱. هر بیر علم اؤز تاریخینی و اؤیرندیی اوبیئکتین تاریخینی اؤیرنمکده دیر و بونا مجبور دور، چونکی بونسوز گریینجه اینکیشاف انده بیلمز. [تاریخ علمی] بو علملرین تاریخ باخیمیندان اؤیرندیکلرینی بیر یئر توپلامالی، اونلاری واحد تاریخ علمینین معلومات منبعینه گتیرمه- لیدیر. بئله لیکله، فیزیکانین تاریخینی دقیق و تکنیکی علملرین اؤز چینینه قویاراق، آرا- سیرا اونلارا یاردیم ائدیپ تاریخه باخیش یولونو گؤسترمه لیدیر.

۲. بو بیرینجی نین فونوندا و ایچینده اینسانین - او بؤیوک و بوتون وارلیقلارین، یارانانلارین اینجیسی اینسانین یارانیشیندان بوگونه دک تاریخینی اؤیرنمه لی و اؤیرتمه لیدیر.

اينسانلىغىن يارانىش، ياشايش و گليشمه سينده، دونىنده، بوگونونده تورك اينسانى چوخ اؤنملى رول اوينايمىشدير. نه يازيق كى، توركون تارىخى گريىنجه اوپرنيلمه دىيى اوچون اونون دىلىن تارىخىده گريىنجه اوپرنيلمه ميش، باشقا- باشقا يئرلرده تورك دىلىنه هر اؤتن كس ايسته دىيى بير آدى وئرمىشدير. سونوجدا، يوخارىدا گؤستردىيمىز كىمى، آذربايجاندا تورك دىلى آيرى- آيرى آدلار قازانمىشدى. بونون نئجه بير تارىخين تۆره مه سى اولدوغونا گؤز يئتيرسك يالنىز و يالنىز روس ايمپرياسىنين سىياستى ايله باغلى اولدوغونو گؤره ريك. اوندا بو، نئجه اولموشدور؟

تورك- اسلاويان توققوشماسىنين چوخ اوزون و دولاشيق بير تارىخى واردير. اسلاويانلار تورك و آوروپا ايمپرييالارى آراسىندا گئدن، آرادا قىزىشان، آرادا ساكيتلشن اوزون تارىخلى موحاربه، موناقيشه، موباريزه و بارىشلاردا گؤي تورك ايمپراتورلوقلارىنين طرفىنده چىخىش اندىردى. بير نئجه يوزايل داوام ائدن بو بؤيوك تارىخ قارشى دورماسىندا اسلاويانلار دين و تعليمده روما- بىزانس ايمپراتورلوقونون، حرب، سىياست و دؤولت قوروجولوغوندا تورك ايمپراتورلوقلارىنين تاثيرى آلتىنا دوشموشدولر. روس خالقى و روس دؤولتى بئله بير شرايطده تورك، وارياق- نورمان و اسلاويان ائتنوسلارىنين چولغاشماسىندان، قاينايب- قارىشماسىندان ياراندى. دين و تعليم باخىمىندان تام آوروپايا دايانان روسىيانىن چارلارىنى دا آوروپادان سئچمه يه باشلادىلار. آلمان اصىللى، كرال نسىللى ميخاييل (ميشل) رومان موسكوا تاختىنا ايلشديريلندن (۱۶۱۳. جو ايل) سونرا موسكوا آوروپانىن جايئاغىنا كئچدى و تورك- ايسلام دونياسىنا قارشى موحاربه لرده اونون آن گوجلو آلتىنه چئوريلدى. يئرى گلميشكن، گؤستر كى، سووئت شوويناىست روس تارىخچىلرى درىدن- قابىقدان چىخاراق ثوبوت ائتمه يه چاليشىردىلار كى، گويا "روسىيا" آدى اون بئش يوزايلين سونو - اون آلتى يوزايلين باشلانغىچىندا يارانب. بونا هئچ بير ثوبوت- دليل اولمادىغى حالدا، اونو بىزه "حؤكم" كىمى قبول ائتدويمىشديلر. اصلينده ايسه موسكوا اطرافىندا يارانان دؤولت XVIII يوز ايلده زامان- زامان روسىيا آدلانماغا باشلادى.

XVIII يوزايلين باشلانغىچىنداك موسكوا كريم خانلارىنا تۇچو وئيردى. اوزون دانيشيقلاردان سونرا عوئمانلى سولطانى موسكواينىن يالوايشلارىنا قولاق آسىب كريم

خانلاریندان خواهیش ائتدی کی، موسکووادان داها تویجو آلماسینلار. کریم خانلاری تورکیه‌نین بو خواهیشینی یئرینه یئتیردیلر.

I پیوترون پروت یاخینلیغیندا عثمانلی اوردولاری طرفیندن موحاصیره‌یه دوشمه‌سی و موحاصیره‌دن قالدین و قیزیلین گوجونه چیخماسی (۱۷۱۱جی ایل)، سونرادان پیوترون دربنده - آذربایجانا حربی یوروشونون تام مغلوبیتله نتیجه‌لنمه‌سی موسکووانین تاریخی مغلوبیتلری اولسا دا روسلارین تورکلره قارشى گرکلی بیر سیلاح اولاجاغینی آوروپا بیر داها آنلاتدی. محض پیوترون واختیندان اعتباراً آروپا روسیانی هر طرفلی دستکله‌مه‌یه باشلادی، روسیا آددیم- آددیم تورک تورپاقلارینی اوداراق XVIII یوزایلده ایمپریا یا چئوریلدی.

XIX یوز ایلین بیرینجی یاریسیندا دونیا یا یکی ایمپریا میدان اوخویوردو: بؤیوک بریتانیا و روسیا. روسیا ایمپریا قورماغی بریتانیادان اوپرنیردی. هر ایکسی آسیانی ایشغالا گیریشمیشدی. همین یوزایلین ایلک باشلانغیجیندا روسیا اوزاق دوغو، مرکزی و اورتا آسیا و قفقازدا، بریتانیا ایسه چین، هیندیستان و س. یئرلرده فعال ایشغالچیلیقلا مشغول ایدیلر. روسیا ۱۸۰۳. جو ایلده قاجارلارلا موحاربه‌یه باشلادی و آذربایجانین قوزئیینه اوردو چیخاردی. آذربایجانین آن بؤیوک فاجیه‌سی باشلاندی.

XVIII یوز ایلده خانلیقلارلا بؤلونموش آذربایجان روس ایشغالینا قارشى اؤز قوه‌لرینی بیر مرکز اطرافیندا توپلایا بیلمه‌دی. آذربایجان تورکلری روسیایا قارشى آمانسیز و رشادتلی موباریزه آپاریردی. دوققوز ایل داوام ائدن موحاربه‌ده روسلارین بؤیوک حربی قوه‌لری دارماداغین ائدیلدی، بیر چوخ روس ژنراللاری اؤلدورولدو. موحاربه‌نین گئدیشینده هلاک اولان گنج خانلی جاواد خان، ولیعهد عابباس میرزه قاجار بؤیوک قهرمانلیق گؤستریش، خالق اولارلا شعر و داستانلار قوشموشدو.

اینگلیتره‌نی چیخماق شرطی ایله ۱۸۱۲جی ایلده دک بوتون آوروپانی ایشغال ائدن فرانس - I ناپولئون بوناپارت همین ایل روسیایا هوجوما کئچدی. بللی اولدوغو کیمی، فرانس- روسیا موحاربه‌سی اوچ ایل چکدی و روسیا فرانسانی دارماداغین ائدیپ پاریسه گیردی. بونلاری یازماقدا مقصدیم اودور کی، ناپولئون ایمپریاسینی اوچ ایله دارماداغین ائدن روسیا اون ایل موحاربه آپاراراق آذربایجانین آرازدان قوزئییه، ایروان خانلیغینی و ناخچیوانی چیخماقلا،

یالیز بئشده بیرینی قوپارماغا ناییل اولایلمیشدی. بو، آذربایجان تورکلرینین روسییا ایمپریاسینا قارشى موحاریبه سینین نئجه سرت و دؤنمز اولدوغونا آن توتارلی ثوبوتلاردان بیریدیر. بونو روس ایمپریاسی آچیق - آیدین [درک اندیردی. چوخ کئچمه دن تاتارلار و] آذربایجانلیلار (*azerbaydjantsı*) تئرمینی نین، گله جکده ایسه "آذربایجان دیلی" آنلایشینین یارادیلماسینا ایلکین تکان بورادان باشلادی.

روسلار ایشغالچی اوردولارینین ترکیبینده آذربایجانا موختلیف موختصیلر گؤندرمیشدیلر (روسییا بونو بریتانیا و فرانسادان اؤیرنمیشدی)؛ ایشغال اوردولارینین ترکیبینه یئرلشدیریلن تاریخچی، جوغرافیایچی، طبیعتشوناس، حکیم، ائتتوقراف و موختلیف ساحه لر اوزره اکسپرتلر ایشغال اولونان اؤلکه و خالق حاقیندا هر طرفلی تدقیقات، آراشدیرما آپایر، مرکزی حاکیمیتته معلومات، حسابات، تقدیمات، تعلیمات و س. یازیر، ایمپریالارین ایشغال ائتدیکلری اؤلکه لرده سیاستلرینین معین لشمه سینده اساس رول اوینایردیلار.

روسییا ایمپریاسی اؤز سییاستینی بئله معین لشدیریردی:

۱. بوتون ایمپریالار کیمی آیر - بؤیور، یعنی بؤل - آغالیق ائت سییاستی یوروتمک.
۲. روسلارین آغالیغینی تأمین ائتمک.
۳. روسلاردان سونرا هم روسییادا، هم ده ایشغال ائدیلمیش تورپاقلاردا یاشایان باشقا خریستیانلاری روسلارا یاردیمچی و دارغا ائتمک.
۴. چوخ ساییلی خالقلاری ایداره ائتمک و ایطاعتده ساخلاماق اوچون اونلارین ایچریسینده یاشایان آرساییلی توپولاملاردان ماکسیموم ایستیفاده ائتمک.
۵. چوخ ساییلی خالقلارین ایچیندن روس ایمپریاسینا "صادیق" خیدمتچیلر، کؤله - مأمورلار تاپماق.
۶. خالقلار آراسیندا دوşمن چیلیک یاراتماق، آیری - آیریلیقدا هر بیرینه روسلارین دوست، قارداش اولدوغونو تبلیغ ائتمک.
۷. هیند - آروپا خالقلارینین بیرلییی نظریه سینى اساس توتاراق اونلارین هامیسینی، حتی سامیلری ده تورکلره قارشى یؤنلتمک.

۸. موسلمانلار آراسیندا طریقت، مذهب ایختیلاف و داواسی سالماق، بونون اوچون حتی چارین خزینه‌سیندن قیزیل پول خرجه‌مک.
۹. ایشغالچیلیق سیاستینده روس قادینندان هر جور ایستیفاده ائتمک. روس چاری یتکاتئیرینا دئمیشدیر: "روس قادینی‌نین آیاغی دیمه‌ین یئری روس ژنرالی آلا بیلمز!"
۱۰. ایمپریا آغیر دوروما دوشدو کده ایشغال ائتدییی تورپاقلارین ائله حیصه‌سینی گوزشته گئتمک کی، سونرالار اونو گئری آلماق آسان اولسون.
۱۱. دونیادا خریستیانلارین موذافیعه‌چسی کیمی چیخیش ائتمک.
۱۲. آروپایا اینانماق، آنجاق اوندان یارارلانیب آسیانی ایشغال ائدرک ایستی سولارا چیخماق.
۱۳. ایشغال آلتینا آلینمیش غیری- خریستیانلاری خریستیانلاشدیرماق، هر طرفلی آسیمیلیاسیایا اوغراتماق.
۱۴. روسیایا قونشو اؤلکه‌لری ایشغال ائتمک و گله‌جکده اونلاری روسیایا بیرلشدیرمک. (بو سونونجو پرینسیپده روسیا بریتانیادان چوخ فرق‌لنیردی. بریتانیا ایشغال سیاستینی اؤزوندن چوخ- چوخ اوزاقدا - عرب اؤلکه‌لرینده، هیندیساندا، چینده، آوسترالیادا و س. آپاردیغی حالدا، روسیا گوجو چاتان بوتون قونشولارین تورپاقلارینی آمانسیز ضبط ائدیر، اؤزونه بیرلشدیریردی).
- روسیا بوتون بو موستملکه اوصولارینی بو و یا باشقا فورمادا آذربایجانا تطبیق ائتمیشدی. ۱۸۰۰. جو ایلدن ۱۸۵۳. جو ایله دک (کریم موخاریبه‌سینین باشلانماسینا دک) روسیا بیر ایمپریا کیمی چوخ گوجلنمیشدی. بو دؤورده بیر یاندان قافقاز، آذربایجان و عوثمانلی ایمراتورلوغونا، باشقا بیر یاندان آروپایا قارشى موخاریبه‌لر آپاراق ایشغال اراضیلرینی حددن آرتیق گئنیشلندیرمیش، اوچونجو یاندان سیبیری و اورتا آسیانی تام ایشغال ائتمک اوچون بؤیوک حاضرلیقلار گؤرموشدو. روسیا ۱۸۰۱. جی ایلده گورجوستانی، ۱۸۱۳-۱۸۰۳ و ۱۸۲۸-۱۸۲۶. جی ایلرده آذربایجانین قوزئیینی ایشغال ائتمیش، ۱۸۱۵-۱۸۱۲. جی ایلرده فرانسانی مغلوب ائدیپ اینگیلتره‌نی چیخماقلا، بوتون آروپانی اؤز تأثیر آلتینا سالاراق

"دۇنيا ژاندارمى" اولموشدۇ. عوئمانلىلار، قاجارلار - آذربايجان توركلرى و بىر سىرا قافقاز خالقلىرى روسىيانىن باربار ايشغالىنى قبول انده بىلمىردىلر.

۱۸۳۹. جو ايلده توركييهده اوردودا و ايجتماعى- سياسى حياتىن بىر چوخ ساحه لرينده ايصلاحتالار كئچيريلمه يه باشلاندى. *گولخانه خطى* - شريفى آدى ايله تانىنان بو ايصلاحتالار عوئمانلى ايمپراتورلۇغونو بىر سىرا گئرى ليكلردن قورتاير، اونو آروپايا ياخينلاشديرىدى.

يوزايلىن ۵۰-۴۰. جى ايللرينده روسىايا قارشى قافقاز خالقلىرىنن آزادلىق موخاربه سى گئنىش وسعت آلمىشدى. سونرالار بو حرکاتىن مركزى چچنىستانا كئچسهده ايلك اۇنجه ايدىئا مركزى آذربايجان، خوصوصيله ده كوردمير، باكى، شاماخى، گنجه، دربند، شكى و زاقاتالا اولموشدور. شئىخ شامىلىن باشچىلىق ائتدىي شئىخ، مولا و باشقا روحانىلر نقشبندى صوفى طريقتى نىن باشچىلارى ايدىلر و XVIII يوزايلده - XIX يوزايلىن بىرىنجى روعبونده آذربايجانىن گؤستىرلىن بؤلگه لرينده تگه، درگاه و زاويه لر ياراتمىش، بوتون قافقاز مورىدلرىنى بورادان يۇنلتمىشلر.

۱۸۱۵. جى ايلدن آروپانىن ژاندارمى اولان روسىيا آروپادا هر هانسى بىر چىخىش، اعتراض و عوصيانى يئرینده جه بوغور، اؤزونو آروپادا ثابتلىيىن رهنى كىمى قلمه وئره رك اورادا آغالىق ائدىردى. او، آروپادا اؤزونو بوتون دونياداكى خرىستىانلارین بىر نؤمره لى مودافيعه- چىسى، خرىستىانلىق اوچون تهلوکه اولان "كافىر" توركلره (او جومله دن "تاتار- مونقوللار") قارشى دايانان، اونلاردان خرىستىانلارین اينتىقامىنى آلان بىر دؤولت كىمى تبلىغ ائدىر، آروپادا ايجتماعى فيكرى اؤز طرفينه چككم، بونولا دا آسياداكى ايشغاللارينا قارشى چىخاجاق هر هانسى بىر دؤولتى ايدىياجا تركى- سيلاح ائتمك و او اؤلکه لرىن خالقلىرىنى بو مسئله ده اؤز دؤولتلىرىنه قارشى قويماق اوچون درىدن- قابىقدان چىخىردى. آروپا ايجتماعى فيكرىنى فورمالاشدىران اساس مركز - "لوندون تايمز" قرئتى لوندوندا روسىيانىن قىزىل پولو ايله چىخىردى. روسىيا تورك- موسلمان دؤولتلىرىنه ياشايان خرىستىانلارین "موسلمان ظولموندن قورتاراجاغىنى" حىاسىزجاسىنا جار چكىردى. او، بوتون دونيانى موسلمانلارا، آرىپجا اولارق توركلره و او زامانلار تورك دؤولتلىرى اىچرىسىنده آن گوجلۇ اولان عوئمانلى ايمپراتورلۇغونا قارشى يۇنلتمه يه چالىشىردى، بونا بىر قدر ده نايبىل اولموشدۇ؛ بئله كى،

بالکانلاردا کروات، صرب، بوشناک، قاراداغلی، یونان، بولقار، رومین و باشقا خالقاری عوئمانلیلارا قارشى قالدیرا بیلیمیش، آوروپا خریستیانلاریندا اؤز دین قارداشلارینا معنوی و مادی یاردیم ائتمک میلی و تشبوت کئشلیبی یاراتمیشدی.

XIX یوزایلین ۵۰-۴۰ جی ایللری آراسیندا روسییا عوئمانلینی دونیادان تام تجرید ائتمیش، اونو - "خسته آدام" ی تام محو ائتمک، "شرق مسئلهسی" - نی بیردفعه لیک حل ائتمک، دونیانین تک بیر بؤیوک ایمپریاسینا چئوریلیمک ایدیعاسینا دوشموشدو. روسییا بو واختادک هله بئله گوجلو، بئله قورخونج، بئله آزغین و حؤکم ائدیجی اولمامیشدی؛ آرزادان قوزئییه بوتون قافقازی آله کئچیرمیش، قاجارلار مونارخییاسینی (شاهلیغینی) تام حیمایه سینه آلاق قاجار شاهلارینی روس-کازاک بریقاداسینین گیرووونا چئویرمیش، باتیدا ۱۸۴۹. جو ایلده ماجارلارین عوصیانینی بوغماقلا آوسترییا مونارخینی حیمایه سینه آلمیش، ۸۰۰ کیچیک کنیازلیغا پارچالانمیش آلمانلاری آز- چوخ تمثیل ائدن پروسسییا مونارخی روسییدان تام آسیلی حالا گتیریلیمیش، بریتانیا سوسقون بیر حالا گلمیش و س.

بو دؤورده آز- چوخ آذربایجانین قوزئیینده اؤزونه دایاق تاپان قافقاز داغلیلاری شیخ شامیلین باشچیلیغی آلتیندا روسییا قارشى آمانسیز، دؤنمز و رشادتلی موباریزه آپاران دونیادا تک بیر قوه ایدی. عوئمانلی دؤولتی و بریتانیا شیخ شامیلین حرکاتینا یالنیز و یالنیز گیزلی رغبت بسله ییر، بیر قیسم تورک و اینگیلیس قادینلارینین توخودوغو یون پالتارلار شامیلین موریدلرینه چاندیریلیردی. بیر ده ۱۸۴۸. جی ایلده فرانسادا یئنی بورژوا اینقیلابی باش وئرمیش، فرانسایا روسییانین تأثیریندن اوزاقلاشماغا باشلامیشدی.

قودوزلاشمیش روسییا بونلارا باخمایاراق، عوئمانلی دؤولتینی دارماداغین ائتمه یه بوتون گوجو ایله حاضیرلاشیردی. بریتانیانی بو محاریبه لرده بیطرف ائتمک اوچون روسییا دیپلوماتیک تدبیرلر گؤرموش، قارا دنیز، بوسفور و داردانل بوغازلاریندا ماراغی اولدوغونو بریتانیایا بیلدیرمیشدی. بریتانیا ایسه جاوبیندا بیلدیرمیشدی کی، اونون بو دئییلن یئرلرده ماراغی یوخدور. بونا قارشیلیق روسییا دا بیلدیرمیشدی کی، اونون دا عوئمانلییا تابع میصیر و کریت آداسیندا ماراغی یوخدور. بریتانیا بونا سوسموشدور. بوندان روسییا بئله بیر نتیجه چیخارمیشدی کی، او، میصیر و کریتی بریتانیایا گودشته گئتمکله، "باغیشلاماقلا"

عوثمانلىنى تىكلىمىش، قارا دىنىز، بوغازلار، قافقاز و بالكانلاردا عوثمانلى ايمپراتورلۇغو ابلە موچارىبە آپارماق سربىستلىيى قازانمىشىدىر...

۱۸۵۳. جو ايلين ايونونون سونوندا روسىيا عوثمانلى دۇولتىنە تابع اولان مولدووا و والاخييانى ايشغال اندىب دونايين قوزئىيندە كى تورپاقلارى آلىنە كئچىردى. توركيە روسىيا قارشى ائلە بىر تائىرائدىجى تدبىر گۇرە بىلمەدى. روسىيانين بو حركتىندىن تشويش كئچىرن و ناراضى اولان اوسترييا دا سسىنى چىخارمادى. برىتانيادا بو مسئله پارلامنتە چىخارىلدى، آنجاق روسىيا قارشى هر هانسى بىر تدبىر قارار آلىنمادى. بوندان اىستيفاده ائدن روسىيا اور دولارىنى اوچ ياندان: باتيدان، قارا دىزدن و قافقازدان عوثمانلى ايمپراتورلۇغونا قارشى هوجوما حاضىرلادى. دورومون دۇزولمز اولدوغونو گۇرن عوثمانلى دۇولتى همين ايلين اوكتيابر آيى نين ۴دە روسىيا موچارىبە اعلان ائتدى. روسىيا يوزايللردىر آروپانين موذاكىرە ائتدىيى، ساكىتلىك اولان آنداجا گوندهلىيە بىرىنجى مسئله كىمى چىخاردىغى "شرق مسئلهسى"نى تام اۇز خئىرىنە حل ائتمەيىن و "خستە آدم"ين تك وارىشى اولماغىن واختى چاتدىغىنى دوشونرك بو آرزوسونو حياتا كئچىرمەيە گىرىشىدى.

روسيانين دونياني سايمازلىغى و قۇدوزلۇغو آوراسييانين چوخ حىصهسىنى هيجانا گتىرمىشىدى. دئمك اولار كى، هامى گۇزلىرىنى لوندونا دىكمىشىدى. لوندون ايسه صبرىلى داورانىردى. اينگىلترە پارلامنتى مسئلهنى بىر نئچە دفعە موذاكىرەيە چىخارمىش، آنجاق هئچ بىر قارار گلە بىلمەمىشىدى. پارلامنت نومايندەلرىنين چوخو روسىيا تىبلىغاتىنين تائىرى آلتىنا دوشموشدو و بىر چوخو اونو آچىقجا موذافىعە ائدىردى. ايلك هيجان قالدىران و هميشە دە توركيەنى موذافىعەيە چاغىران يىگانە بىر نومايندەنى هئچ كىم دىنلەمك اىستەمىردى؛ اونون اصلى ايسوئچلى ايدى. حتى اونا "او دا داغلىق اۇلكەدندىر، توركلردە داغلىق يىردە ياشاير. طبعىتلىرى بىر اولدوغو اوچون اولارى موذافىعەيە چاغىرير" دئيه اىستئهزا ائدىردىلر. بونا باخمىياراق، زامان- زامان هيجان باشقا نومايندەلرە دە كئچىر، هامى روسىيادان تشويشە دوشمەيە باشلايىردى. بئله كى، ۵۳. جو ايلين نوبابر- دكابر آيلارىندا روسىيا قارا دىزدە عوثمانلى دۇولتىنين دونانماسىنى محو ائتمىش، قافقازدان كئچرك توركيەنين ايچرىلرىنە

ایرلی لمیش، قارصدا عوئمانلی اوردوسو مغلوبیته اوغرامیش، بوغازلارین و ایستانبولون ایشغالی تهلوکهسی یارانمیشدی.

۱۸۵۴. جو ایلین یانوار- فئورال آیلاریندا بوتون آوروپانی بیر روس قورخوسو بوروموش، بریتانییادان باشقا بوتون دؤولتلر سارسیلمیشدی. آنجاق لوندون دا چاخناشیردی. هامیدان ساکیت یالنیز اینگیلتره نین اوزامانکی باش ناظیری، بؤیوک دیپلومات پالمستون ایدی. او، بوتون هیجان، تشویش، قورخو و چیغیر- باغیرلارا حئیرت آمیز بیر سویوق قانلیلیقلا باخیردی. سانکی دونیادا هئچ بیر ائله اهمیتلی حادثه باش وئرمه میشدی. بیر سیرا دؤولت [آداملاری اوندان] شوبه لنمه یه باشلامیشدیلا. اونو بریتانیانین مؤوقئعلرینی روسییا ساتماقدا تقصیرلندیرنلر و بونو آچیق سؤیله ینلر ده وار ایدی.

تمکین و سویوق قانلیلیغی ایله سویوق قانلی اینگیلیسلری بئله غضبلندیرن پالمستون ۱۸۵۴. جو ایلین مارت آییندا فرانسانی دا یانینا آلاق عوئمانلی ایمپراتورلوغو ایله بیر جبهه ده روسییا قارشو موحاریبه اعلان ائتدی. دنیا سییاستی صحنه سینده هر نه آلت- اوست اولدو. روسییا تک لندی. آووستوریا و پروسیا دا روسییا هده لر گلیب دونایدان چکیلمه سینی طلب ائتدیله و ایستکلرینه ناییل اولدولار.

بؤیوک دیپلومات قوجا پالمستون نیتی آیدین اولدو. بئله کی، روسیانی موحاریبه نین درینلیینه بوراخمیش، اونا گئری قاجیب تئز صولح باغلاماغا یول قویمامیشدی. اگر روسییا گئری قاجاردیسا او زامان "ضعیف" تورکیه نین اونو مغلوب ائتدیگی آنلاشیلار و روسییا اؤز نوفوذونو تام ایتیرمیش، اوچونجو درجه لی دؤولت سویه سینده دوشموش اولاردی.

۱۸۵۴-۵۵. جی ایللرده روسییا موحاریبه میدانلاریندا و قارا دنیزده دارماداغین ائدیلدی. غلبه لردن روحلانا عوئمانلی اوردولاری کریم چبخاراق موسکوا اوزرینه هوجوما حاضرلاشیردی. بریتانیا بونا اعتراضینی بیلدیردی و هوجومو دایاندیردی.

۱۸۵۶. جی ایلین مارتیندا پاریسده صولح موقایله سی باغلاندى. تورکییه قالیب، روسییا مغلوب اولدو. آنجاق آن چوخ قازانان بریتانیا اولدو:

۱. بریتانیا یاواش- یاواش دیرچلمکده اولان تورکیه نی روسییا اؤزیرمیشدی.

۲. روسیانی دا تورکییه، بریتانیا و فرانسایا بیرگه اؤزمیشدیله.

۳. دونيايا ميدان اوخويان روسيا ايمپريياسىنى "خسته" عوئمانلى دؤولتى مغلوب ائتمىشىدى (بو، او دئمكىدى كى، دونيا خريستىئانلارنىن حىمايه چىسى روسيا اول بىلمز، بو مىسيون برىتانييايا مخصوصدور).

۴. آن اساسلاردان بىرى: روسيا آروپا ژاندارمى رولونو و آروپادا بوتون نوفوذنونو ايتىردى.

۵. برىتانييا دونيايا بىلدىردى كى، اونسوز دونيادا هر هانسى بىر اونملى مسئله حل ائديله بىلمز و حل ائديلمه مەلیدیر.

سوروشولا بىلر كى، مؤوضوع آذربايجانين قوزئىينده "تورك دىلى" نين "آذربايجان دىلى" نه نئجه چئوريلمەسى، يا دا چئورديلەمەسىنى آيدىنلاشديرماغا حصر ائدیلدی كىمى، بو تاريخ تصويرى نه يه گرکلیدیر؟

حؤرمتملى اوخوجو، حؤرمتملى دىلچى عاليملريميز، آذربايجانين دىلى تورك دىلیدیر، اونون "آذربايجان دىلى" آدلانديريلماسى علمين نتيجه سيندن دئيبيل، سياستين نتيجه سيندن دوغوموشدور. بو سياستى ايسه روسيا ايمپريياسى يوروتموش، مقصدى ايسه "آيبر-بويور!" (پارچالا، آغاليق ائت!) سياستىنى حياتا كئچيرمك اولموشدور. اودور كى، مسئله نين اصل ماهيتىنى آنلاماق و دوزگون علمى قيمت وئرمك اوچون روسيائين و برىتانيائين XIX يوزايله كى سياستىنى، آيريجا اولاراق دا ياخين و اورتا شرق سياستىنى آراشديرىب اونو قيمتلنديرمك قاقچيلمازدير. ايندى بحث ائتديييميز همين تاريخى حاديه لرین و دؤورون فونوندا روسيائين آذربايجانا و تورك ديلينه يۇنه ليك سياستىنى ايزله يك. بئله چيخماسين كى، بيز روسيائين بالاجا و بؤيوك سياستينده آذربايجانين مؤوقعيني بؤيودوروك. اصلا يوخ! سونرالار روسيادا بوش يئره آذربايجانى "شرقين قاپيسى" آدلانديرماميشلار. بئله بىر ايفاده واردير: "سياست تئز-گئج ديشه بىلر، آنجاق جوغرافيا ديشمير". بوتون تاريخ بويو دربند، باكى، گنجه، تيفليس، ايروان، تبريز، قزوین، اردبیل و همدانين حربى- استراتژى مؤوقعيني، گونئيدن قوزئيه، قوزئيدن گونئيه چيخيشين، گنديش-گليشين بونلارسيز مومكون اولمادىغىنى قديم يونان و روماليلاردان توتوموش بيزانس و عرب خيلافتى ده داخيل اولماقلا روس و روس- سووئت ايمپريياسينادك هامى چوخ اعلا بيليردى.

XVII یوزایلین سونلاری - XVIII یوزایلین ایلك ایللرینده آذربایجان صفوی ایمپراتورلوغو داغیلماما باشلامیش، حتی اؤزون مدت صفویلرین تأثیرلی آلتیندا اولان افغانلار هوجوم اندرک ایمپریانین اوزامانکی مرکزی ایصفاهانی محاصیرهیه آلمیش، شاه II تهماسب (۱۷۲۲-۳۲) آذربایجانا چکلمیشدی.

صفوی ایمپریاسی تام سوقوطا اوغراییردی. بیر نچه ایل داوام ائدن بو تنزولو روسیا دیقته ایزله ییردی. ۱۷۱۱ جی ایلده پروت چایی ساحیلینده عوثمانلی طرفیندن حقاترلی مغلوبیته اوغرامیش I پیوتر (دلی پترو) بونون عوضینی آذربایجاندا چیخماغا و طنطنه لی قلبه چالماغا امید بسله ییردی. او، ۲۰-۱۷۰۴ جی ایللرده روس ایمپریاسینا قارشی تورک خالقلارینین تاتاریستاندا، باشقیردیستاندا، هشترخاندا و بوتون وولقا بویوندا باش وئرن عوصیانلارینی آمانسزلیقلای بوغموش و قوزئی قافقازا اوردو توپلامیشدی. ۱۷۲۲ جی ایلده او، دربنده قوشون چیخاریب اورانی ایشغال ائتدی.

هوجومدان قاباق او، یئرلی خالقلارا موراجیعت مانیفستی یازمیشدی. همین مانیفستین آذربایجاندا گئنیش یاییلماسی اوچون اونو تورک دیلینه ترجمه ائتدیرمیش و مطبوعاتدا چاپ ائتدیره رک یایدیرمیشدی. او، اؤزونون دئدییی کیمی، روسیانی "ایتی، زهرلی نشتری"نی قافقازین و یاخین شرقین "شاه داماری اولان" آذربایجانا یئریتمکله "اونلاری ایفلیج انده جه-یینی" دوشونور، ایفلیج ائدیلمیش ایراندان گله جکده روس ایمپریاسینین تورکلره قارشی یارارلی ایستیفاده سینی حاضیرلاماق ایسته ییردی.

آذربایجانین بیر سیرا قوزئی بؤلگه سینی، او سیرادان اساس استراتژی مرکزلدن اولان دربند و باکینی ایشغال ائدن پیوتر آذربایجانین ایچری لرینه دوغرو ایرلی له یه بیلمه دی. او، آذربایجان خالقینی بو رشادتلی موقاویمتینی هنج عاغلینا دا گتیرمه میشدی. بئله کی، صفویلر اؤزونو تام ایتیرمیش، اولکه ایداره سیز قالمیش، خالقین - آذربایجان تورکلرینین موقاویمتینی تشکیل انده جک ائله بیر حاکیمیت اورقانی قالمامیشدی. آذربایجان خالق اؤز آزادلیغینی قوروماق اوچون روس ایشغالچیلاری ایله اولوم-دیریم موحاربه سی آپاریردی.

آذربایجان خالقینین ۲۳-۱۷۲۲ جو ایللرده روس ایمپریاسینا قارشی آپاردیغی آزادلیق موحاربه سی تورک میلتی نین آن شانلی و شرفلی تاریخ صحیفه لریندندیر. خالقیمیزین بو

عظمتلی دیرنیشی کالموک، نوغای، قوموق، لزگی و چچنلری ده پیوترا قارشى قالدیرماغا باشلادی. پیوتر سنناتی ساکیتلشدیرمک و اونون قارشیسیندا اؤزونه برائت قازانماق اوچون بیر مکتوب یازیب گؤندردي. مکتوبدا بیلدیریلیردی کی، آتلارا اوت و یولاف چاتیشمیر، هاوا آل وئریشلی دئییل، عسگرلر آراسیندا خسته لیک یاییلیب، داها نهلر، نهلر.

بوندان بیر آز کئچمه میش پیوتر موحاصیره یه دوشه جه ییندن قورخاراق گئجه خلوتجه بیر گمیه مینیب دربنندن هشترخانا قاچدی و اؤزونو پئتئربورقا چاتدیردی.

روسیانین آذربایجاندا قالان ایشغال اوردولارینا قارشى موحاریبه نی سوردورن آذربایجان تورکلرینین گوجلو بیر باشچیا احتیجاجی واردی. آذربایجان تورکلری همیشه آغیر و دؤزولمز بیر دوروما دوشدو کده اؤز ایچریسیندن بؤیوک شخصیتلر یئتیشدیرمیشدیر. بیر آوروپا سیاحی دئمیشدیر کی، باشقا اؤلکه لرده تک- تک تاپیلان ایستعدادلار آذربایجاندا چوخدور. همین دؤورده خالقین ایستک و احتیجاجلارینا جاواب وئرن شخص نادیر قولو اولدو.

بؤیوک کوماندان ایستعدادی اولان نادیر قولو ایکی تهماسیبین یانینا گله رک اؤز خیدمتینی اونا تکلیف ائتدی و شاهین امرلرینین ایجراچیسى اولماسى حاقیندا اوندان ایمضالی فرمان آلدی، اؤزونه "تهماسیب قولو خان" لقبینی گؤتوردو. چوخ چکمه دی کی، نادیر بوتون خاريجی ایشغالچیلاری آذربایجان، فارس، عیراق و خوراساندان چیخاردی. ۱۷۳۶ جی ایلده موغاندا قورولتای چاغیردی، قورولتای نادیری شاه سنچدی.

نادیر روسلاری تکجه آذربایجاندا دئییل، دربنندن قوزئیه بیر چوخ ایالتلردن قوودو، هشترخانا یوروشه باشلادی، آنجاق داغلی خالقلارینین اونا قارشى موقاویمتینی گؤره رک بو فیکریندن داشیندی. او، صفوی ایمپریاسینی "افشار ایمپریاسی" آدی آلتیندا برپا ائتدی، علاوه اولاراق هیندیستانی دا توتدو. هیندیستاندا بؤیوک موغوللاری مغلوب اندیب سونرادا اورانی تام حاکیمیت آلتیندا ساخلایا بیلمه مه سی اونون آن بؤیوک سهوی ایدی. بئله کی، گوجلو بیر تورک دؤولتی اولان بؤیوک موغوللار بو مغلوبیتدن سونرا اؤز لرینه گله بیلمه ییب، گله جکده آوروپا ایشغاللارینا قارشى هیندیستانی قورویا بیلمه دیلر. بونولا دا اؤزلری ده تاریخین صحنه سیندن چیخدیلار.

بیر سیرا تاریخچیلر صفویلر دۆولتینی شاه ایسماعیلدان شاه عباسداک آذربایجان دۆولتی، اوندان سونرا ایسه ایران دۆولتی کیمی قیمتلندیریلر. بو باخیش باشدان-آیاغا یانلیشدیر. ایلخانلی، جلایرلی، چوبانلی، قاراقویونلو، آغ قویونلو، صفوی، قاجار دۆولتلی ده سلجوق ایمپرییاسی تیببینه اورتا چاغین اصل تورک دۆولتلی ایدی. بورادا هئچ بیر دارتیشمایا یئر یوخدور. بو دۆولتلیرین هامیسیندا تورک، عرب و فارس دیلیندن یان- یانا ایستیفاده اولونوب، هامیسیندا سارای، اوردو و بعضی مؤسسسهلرین دیلی یالنیز تورک دیلی اولوبدور.

تئز- تئز تاریخی حاشییهلره چیخدیغیمی اوخوجولار و عالیملر باغیشلا سینلار. آنجاق بیر حاشییهده یازماغا مجبورام. بو دا بیر ناپولئون بوناپارتین میصره حربی یوروشو حاقیندادیر. ناپولئون ۱۷۹۸.جی ایل اییول آییندا ایسکندریهیه اوردو چیخاران آنداجا یئرلی اهالییه موراجیعت- مانیفست گۆندردی، اونو عرب و تورک دیلیرینده یایدردی. اورادا اؤزونو میصیر- عرب خالقینین مودافیعهچیسی کیمی قلمه وئردیرمیشدی؛ یالنیز میصیرده حاکیمیتده اولان، عوثمانلیدان آسیلی میصیرلیلرین، عوثمانلینین و فرانساین دوشمنلری اولان مملوکلری سوسدورماغا گلدییینی بیلدیریدی. او، مملوکلرین حاکیمیتیندن ناراضی یئرلی عربلری اؤز طرفینه چکیب تورک- مملوک حاکیم ائلیتاسینی دارماداغین ائتدی.

همن سییاستله سوریبایا هوجوم ائتدی. آنجاق بورادا آگه قالاسینین اطرافیندا مغلوب اولاراق میصره چکیلیدی. ناپولئونون مغلوبیتی فرانسادا تشویش یاراتدی و دیرنکتورییادا چاخناشما باشلادی. او دا دلی پئترو کیمی بو مغلوبیتده اؤزونه برائت قازاندرماق اوچون دیرنکتورییایا بیر مکتوب گۆندردی. مکتوبدا دئییلیردی کی، هاوا حددن آرتیق ایستیدیر (مغلوبیت ۱۷۹۹.جو ایلین آوقوست آییندا اولموشدو)، عسگرلر آراسیندا جودام خستهلییی گئنیش یاییلمیشدیر، آتارلر و عسگرلر قیریلیر، یئنی قووه گلمه دیییندن هوجومو داوام ائتدیرمک مومکون دئییل و داها نهلر، نهلر.

هر طرفلی مغلوب ائدیلمیشینی گۆرن ناپولئون دا پیوتر کیمی یالنیز بیر- ایکی یاخین آدمینا اؤز مقصدینی بیلدیریب گیزلینجه ایسکندریهدهن قاچدی. او، پیوتردان فرقلی اولاراق، قییاغه- سینی ده دئییشدیریب ساده بیر سرنیشین کیمی باشقا اؤلکهنین سرنیشین گمیسینده اوروپایا کئچدی و اؤزونو بیرتههر پاريسه چاتدیردی.

"فرانسىزلار اۋز اۋولادلارينا" "آدام اول" يئرینه "تورک اول" دئىيردىلر "فيکرىنى سۆيلهين ناپولئون بوناپارت ميصيرده "بىر تورک- مملوک عسگرى اون فرانسىز عسگرينه آسانلىقلا غالب گلير" سۆزلىرىنى سۆيله مەلى اولموشدو.

بلى، بىر نئچه يوزايل ايدى كى، آروپانى بىر فنومن دوشوندورور، راحتسىز ائدير و سيخىردى - تورک فنومنى! روسىيانين ان بۇيوك سركرده و ايمپراتورو I پيوتر، فرانسانين ان بۇيوك سركرده و ايمپراتورو بىر ناپولئون، اولارين ژنال و عسگرلى بو فنومنى اۋز گۆزلى ايله گۆرموش، آجىسىنى چكىمىشدىلر.

نه اوچون بىز بونلارنى موقايىسه ائديريك؟ چونكى، بىرىنجىسى، هر ايكى ايشغالچى هوجومون هدفى عئىنىدير - تورک ميلتى! بئله كى، پيوتر يئرلى غيرى- توركلرى و خرىستيان گورجو و ائرمينلىرى توركلره قارشى قالديرمىشدىرسا دا، ناپولئون تورک- مملوك اهالىسىنى ميصيرده حاكيميتدن دئوپرمىش، اولارا ديوان توتاندىن سونرا عربلىرى توركلره قارشى قويوموشدو. ايكىنجىسى، هر ايكى هوجومون كۆكونده تورک دوشمنچىلىقى اساس موتيو ايدى. اوچونجوسو، هر ايكى جاهانگيرين ايشغالچىلىق يوروشونو تورک دؤولتلىرىندىن داها چوخ تورک خالقينين دؤيوشكنلىقى و ايرادهسى پوچا چىخارمىش و اوللارنى تام مغلوبىته اوغراتمىشدىر. بونلار خاريجى ايشغالچىلار قارشى داها چوخ تورک خالقينين آزادلىق وطنداش موحاربهسىنى خاطرلادىردى. دؤردونجوسو، بو هر ايكى موحاربه آروپا ايمپرييالارينا بۇيوك درس اولدو؛ اوللار گؤتور- قوى ائديب XIX يوزايلده كى خاريجى ايشغال سىياساتلىرى اوچون بۇيوك تجروبه قازاندىلار. آروپانين بوتون ايشغالچىلارنى آنلادىلار كى، توركلرى مغلوب ائتمه يىنجه آسييا يىبه لنمك، اونو موستملكه لره بۇلوب تالاماق مومكون اولمايلاق.

XIX يوزايلين بىرىنجى يارىسىندا آذربايجاندا ايشغالچىلىق موحاربهسى آپاران روسيا بو دفعه ايمپريالىست سىياساتينده تام حاضيرلىقلى ايدى. بو موحاربه لرين گئدىشىنده، آرالاريندا و سونرالاريندا موختليف واختلاردا آذربايجاندا اولان روس اكسپرت، جاسوس، ديپلومات و باشقا نومائنده لرى پئتتربورقا يازيب بىلدىرىدىلر كى، بورانين (آذربايجانين) اساس اهالىسى توركلردىر. بورانى ايشغال ائدركن ائرمينلر بيزه چوخ ياردىم ائدىلر. اوللار

بورادا بيزيم ان ياخين كۆمكچىمىز اولاي بيلرلر. توركييه ايله صولحو آلتى آي گنجىكديرين - بيز اورادان گئرى چكىلنهدك اثرمنيلرى روسييا حىمايه سينه كئچميش آراضيلره كۆچوروب اورالاردا مسكونلاشديرا بيلك.

مرکزدن گلن جاوابدا ايسه يازيليردى كى، بيز اثرمنيلردن يانا موخاريبه نى داوام ائتديره بيلمريك، اوچ آيا كيمي تدبيرلرينى گۇروب يئكونلاشديرين. بئله ليكله، قاجارلار و عوئمانلى دؤولتلىرىن آراضيسينده ياشايان، روسييا موخاريبه ده كۆمك گۇسترن و يا روسييان قيزيشديرماسى ايله عوصيان، قىيام قالديران اثرمنيلرى روسلار كۆچورهك آذربايجاندا، خصوصاً ده شاماخى، باكى، دربند، گنجه، قاراباغ، ايروان، ناخچيوان و زنگزوردا، بير ده گورجوستاندا مسكونلاشديرديلار.

اؤن قافقازين ايداره چىليينده اثرمنيلر روسييانين بيرينجى كۆمكچيلرى اولموشدولار. لنين بير يئرده قئيد ائتميشدير كى، اثرمنيلر تاريخ بويو آوروپا دؤولتلىرى نين ياخين و اورتا شرقده جاسوسو و ياخين كۆمكچيسى رولونو اويناميشدير. بير زامانلار عوئمانلى ايمپراتورلوقوندا "مىلتى - صاديقه" (صاديق مىلت) آدلانديريلان اثرمنيلر هله XVIII يوزايلين باشلانغىچيندا موسكوايا - I پيوترا يازيب بيلديرىدیلر: بيز (اثرمنيلر) قورخوموزدان گوندوزلر موسلمان، آنجاق گنجهلر خريستيان اولوروق. سن گل، بيزى بو موسلمانلارين آليندن قورتار. سن بيزى قورتارسان عوضينده عيسى مسيح سنه كۆمك ائدر.

روسييانين ۲۹-۱۸۲۶ جو ايللرده ياخين دوغودا ايشغاللارى زامانى اونا هر جور يارديم و خيدمت گۇسترن اثرمنيلرى روسييا هر هانسى بير واحيد آراضيده مسكونلاشديريب اونلار اوچون آيريجا اينضيباطى ايداره ياراتماغا باشلادى. بونون اوچون مركز ايروان سئچيلدى. توركمنچاي موقاويله سى باغلانان كيمي ايروان خانليغى لغو ائيدلىدى، ايروان قراقليغى ياراديلدى. بو ايشغاللارا باشچىلىق ائدن ايوان پاسكئويچ چار طرفيندن اورايا قراف تعيين ائيدلىدى. اونا فخرله "قراف اثرىوانسكى" دئيبيردیلر. اوندان ۱۷-۱۶ ايل سونرا ايروان قوبرنياسى ياراديلدى. قوبرننيا بيرباشا چارين ايداره سينده ساييليردى. بو او دئمك ايدى كى، ايروانا قارشى هر هانسى بير حركت و يا موداخيله روس چارين قارشى حركت كيمي قيمت-لنديريله جكدى. بونولا دا بوتون قوبرنيادا (اونون تركييينه داخيل ائديلميش ناخچيوان و

اوردوباددا دا) ياشايان ائرمينلر چارين "عزيز تبعهلىرى" سايلىرى، غيرى- رسمى ايمتيازلارا صاحيب اولور، اونلار هامليللى چار اوزو ائدىردى. چارلارين تيتوللارى سىراسىندا بير تيتولدا يازىلىردى: "... قوبرناتور ائربوانسكى" (اىروان قوبرناتورو).

روسييا ايمپريياسى اىروان خانلىغى نين اراضىسىندن زامان- زامان توركلرى چىخارداراق ائرمينلرى يئرلشدىردى. تورك خانلىغىنى يوخ ائدىب يئرلنده روس- ائرمينى قوبرنياسىنى ياراتدى، بونولا دا گلهجك ائرمينستانين و ايندىكى ائرمينى دؤولتى نين اساسىنى XIX يوزايلين اورتالاريندا قويموش اولدو.

حؤرمتلى اوخوجو، بلله بير سىياستين يئنى بير تظاهورونو، ياشاديغىمىز گونلرده گؤردوك و گؤروروك؛ بلله كى، بير نئچه ايل اؤنجه قاراباغين داغلىق حيصهسىنده، مركز خانكىدى اولماقلا، "پرئزىدنت اوصول- ايدارهسى" يارادىلدى و اورا بير باشا پرئزىدنت قورباچوون ايدارهسى آلتينا وئىلدى. بلى، آذربايجانين باشقا بير بؤلگهسىنده روس ايمپرييا سىياستى نين تكرارى! سونو دا گؤز قاباغيندا! عئىنى!

روسييا آذربايجان توركلرينى قيرير، دوغما يوردونان قوور، يئرلنده ائرمينى دؤولتى (و يا دؤولتلرى) يارادير. آذربايجان توركلرى ايسه ۲۰۰ ايلدىر كى، دونيادا تكلنميش دورومدا. بو تكلنمه نين داها هانسى يۇنلرى اولموشدور؟

دئدييمىز كيمى، اوزون مودت (يوز ايلدن چوخ) آذربايجانى ايشغالا حاضيرلاشان روس ايمپريياسى اؤلكه موزين قوزئىنى ايشغال ائندن آز كئچمه ميش اونو تام تجريد ائتمك اوچون تدبيرلره گيريشدى. اونون اكسپرترلريندن (جاسوسلاريندان) بيرى مركزه يازىردى كى، تگجه ائرمينلرين كؤمه يى ايله بو توركلرى ايطاعتده ساخلايىب ايداره ائده بيلمه يه جه ييك، چونكى هر ايكيمىز خريستيان اولدوغوموز حالدا، توركلر موسلماندير. آنجاق بونلارين ايچرىسىنده باشقا آرسايلى ائتنىك قروپلار و كىچىك خالقلار (نارودنوستى) ياشاير كى، اونلار هيند-آوروپا عيرقىندن ديرلر و بو سارىدان بيزه (روسلارا - ا.ا.) قوهوم خالقلاردانديرلار. اونلارين دا آراسىندا تاليشلار چوخلوق تشكيل ائدير. آنجاق بونلار مدنيت و اينكىشاف سويه سينه گؤره توركلردن چوخ آشاغيديرلار، اونلاردان گئرى قاليرلار. بيز بونلارى اؤز طرفيمىزه

چكيب، ساوادلانمالارينا و مدنيتلرينين يوكسلديلمه سينه هر جور يارديم انديب اوزوموزه ايداره چيليكده ان يارارلى كؤمكچى طبقه ياراتمالييق.

بلى، توركمنچاي موقاويله سيندن سونرا آذربايجانين قوزئيينده توركلر اوچقات ايداره چيليك آلتينا آليندى:

- ۱ . حاكيم ايمپرياليست روس و روسچو قووه لر.
 - ۲ . جاسوس، تخريباتچى، توركه دوشمن اثرمنى قووه لرى.
 - ۳ . يالان- دوغرو، هيند- آروپا عيرقىنه (سونرادان "عارى عيرق" آدلانديريلدى) داخيل انديلميش غيرى- تورك قووه لر.
- بوتون بونلار آذربايجان توركونو ايپاعتهده ساخلاماق اوچون ياراديلميش ايداره اوصولونون ايچدن بير- بيرينه چولغاشديريلميش و بير- بيرينى تاماملان بؤلمه لرى ايدى. آنجاق بونونلا ايش بيتميش اولسايدى اوندا بيزيم اوچون هئچ اولمازسا، درد يارى ايدى.
- روسيانين بيزه قارشى ايمپرييا سيياستينين اساس خطى نين بيرى تورك ديلينى پارچالاماغا يۇنلديلميشدى. بو جور سيياست خطى هر هانسى بير ايمپريادا اولماميشدى. روسيا آكادئمياسى بو مسئله ايله آيريجا مشغول اولور، تكليفلرينى حاكيميته تقديم انديردى. ايشغال آلتينا آلنميش اؤلكه لرى مأمور- عاليم، جاسوس- عاليم شبكه سى بوروموشدو. XIX يوزايلين باشلانغيچيندا روسيا سياسى- علمى ادبياتيندا تورك سؤزو آرتيق آيرى- آيرى آنلام داشييان ايكي شكilde يازيليردى :

тюрк [t(y)urk], جمعه: *тюркү [t(y)urki]*

түрок (turok), جمعه: *түркү (turki)*.

بيرينجى آنلامدا داها چوخ آذربايجان و قافقاز توركلرى نظرده توتولور، ايکينجى آنلامدا ايسه عثمانلى توركلرى. آنجاق بو ايكي آنلام تئز- تئز قاتيشديريلير، بير مؤليف بيرينجى آنلامى بوتون تورك ديللرينه عاييد اتتديىي حالدا، باشقا بير مؤليف يالنيز روسيانين تابع لييينده اولانلارى تورك آدلانديرير، باشقا بيريسى روسيادا ياشايان توركلرى بعضاً تاتار، بعضاً

تورکمن، بعضاً مونقول دئییه یازیردیلار. روس ایمپرییاسینین یوکسک دؤولت ایداره سینده ایشله یین و روسییانین یاخین شرق سییاستینده فعال چالیشان ایمپرییانین پولکوونیک، گنیش بیلک صاحیبی عباس قولو آغا باکیخانووون "گولوستانی - ارم" اثرینه سؤیکنمکله بو ایکی سؤزون اوزامانکی معنا چالارلارینی آیدین گؤره بیلریک:

"...Жители Балкара и окрестных с ним Чегема, Баксана, Бизенги и других говорят на языке тюрки кумукского наречия, что сходство этих народов"

(ص ۱۴-۱۵) " بالکارین و اونونلا قونشو چئقئم، باکسان، بیزئنگی و باشقا (یئرلرین) اهالیسی تورک دیلی نین قوموق لهجه سینده دانیشیرلار کی، بو دا خالقلارین عینی لییینی گؤستریر".
ایکینجی میثالین (ایقتیاسین) بؤیوکلو یونه گؤره اوخوجو بیزی باغیشلا سین، آنجاق بونا مجبوروق!

"...Четыре деревни табасаранские - Магарты, Маграга, Хучни и Чирах, все магалы Улуч и Терекеме, по обоим сторонам Дербента, равно как сам город, магалы Тип, Мюскюр, Шабран, город Кудиап (Куба) и остальные магалы Ширванские с Сальяном, шесть деревень бакинских терекеме и весь уезд Шекинский говорят на языке тюрки, что свидетельствует об их происхождении от тюрков, монголов и татар.

На этом тюркском наречии говорят понине в Армении, части Грузии, Азербайджане и во многих персидских (?) областях. Это наречие среднее между наречиями турецким и джагатайским, кумыкским и ногайским, и наречие это до сих пор не имеет грамматики" (ص ۲۵)

"دورد تاباساران کندی: ماغارتی، ماغراقا، خوچنی، چیراق، شهرین اوزو ده داخل اولماقلا دربندین هر ایکی یانی بویونجا بوتون اولوچ و ترکمه ماحاللاری، تیپ، موسکور، شابران ماحاللاری، قودیال (قوبا) شهری، سالیانلا بیرگه شیروانین قالان ماحاللاری، باکی ترکمه-لرینین ۶ کندی و بوتون شکی قزاسی تورکی دیلده دانیشیلار کی، بو دا اونلارین تورکلردن (tyurok)، مونقوللاردان و تاتارلاردان تۆرمه‌ملری حاقدا شهادت وئیر. اثرمنیستاندا، گورجوستانین بۆلگه‌لرینده، آذربایجاندا و بیر چوخ فارس ویلایتلرینده هله‌ده بو تورک لهجه-سینده دانیشیلار. بو لهجه تورک (turetskiy)، جاغاتای، قوموق و نوغای لهجه‌لری آراسیندا اونلاردان آن اورتاجیلدیر و بو لهجه‌نین ایندییه‌دک قراماتیکاسی یوخدور." اوجونجو میثال باکیخانووون اؤز اثرلرینین دیلی حاقیندادیر؛ او، بئله یازیر:

1. Рийаз ал-Кудс, на тюркском языке, в XIV главах

۹. Мелкие стихотворения на арабском, персидском, турецком и татарском языках (ص ۲۰۶-۲۰۷)

۱. ریاض القدس، تورک دیلینده، ۱۴ فصیلده...

۹. عرب، فارس، تورک و تاتار دیلرینده کیچیک شعرلر.

بیرینجی میثالان آیدین اولور کی، هله او زامانلار "تورک (tyurok)" دیلی روس دیللی ادبیاتدا بۆلونمز بیر آنلام داشیبیردی.

سونرالار روس دیللی ادبیاتدا بو سؤزو چوخ-چوخ چۆزه‌له‌یبب اونو "تورک دیللی" (tyurkskiye yaziki)، سونرا "تورک دیللی قروپو"، یا دا "تورک دیللی عایبه‌سی" آدلاندیردیلار. بیر چوخ حاللاردا "تورک و تاتار دیللی" ده ایشله‌دیلدی.

ایکینجی میثالدا بیر یئرده "تورکی دیلینده"، باشقا بیر یئرده "تورک (tyurok) لهجه-سینده" شکلینده گۆستریلمیشدیر. "تورکی دیلده" دانیشان یئرلی اهالینین (آذربایجان و قافقاز تورکلرینین) منشاچه تورکلر ("تورکی" یوخ، "tyurok")، مونقوللار و تاتارلاردان تۆره‌دییی ده آیریجا وورغولانیر. بیرینجی میثالدا قوموق لهجه‌سی تورک دیلینین بیر لهجه-

سی کیمی گؤستر بیلدییی حالدا، ایکینجی میثالدا "تورک لهجهسی" باشقا لهجه لر، او جمله- دن قوموق لهجهسی اوچون بیر مرکز لشدیریجی، لهجه لر آراسیندا بیر باغلا ییجی و بوتون قافقازدا اونسیّت واسیطهسی کیمی تقدیم ائدی لیر.

باکیخانوو قئید ائدی ر کی، بو لهجه نین ایندییه دک قراماتیکاسی یوخدور، یعنی یازیلما ییب. آییق اوخوجو علمین سییاست آدینا، سییاست "خاطرینه" نجه دولاشدی ریلدیغینی آیدین، آچیق گؤرور. و گؤرور کی، بورادا اساس مقصد آذربایجان تورکلرینین دیلینی تورک دیلیندن نه یین باهاسینا اولورسا- اولسون قوپاریب (!) اونا یئنی بیر آد - قوندارما آد قویماقدیر. اورتا سویه لی فیلولوق دا بیلیر کی، قراماتیکا دیل حاقیندا علمدی ر؛ اگر هر هانسی بیر لهجه نین قراماتیکاسینی یازماغا جهد گؤستر بیلر سه، دئمه لی، یا او لهجه نین قراماتیکاسی اونون داخل اولدوغو دیلین قراماتیکاسینی "منیمسه یه جک"، یا دا بو لهجه دن زورلا، هانسی سا بیر مقصد اوچون دیل دوزلتمک، اونو دیل کیمی قلمه وئرمک لازیم گله جک.

اوچونجو میثالدا مسئله بیر قدر ده آیدینلا شیر. باکیخانووون اؤزونون ترتیب ائندی یی سییاهیدا بیرینجی اثرینی تورک دیلینده (na tyurkskom yazike) یازدیغینی بیلدی ریر. هامیمیزا بللی دیر کی، بو اثری مؤلیف تورک دیلینی آذربایجان لهجه سینده یازیب. او، اثرلرینین سییاهیسی نین دوققوزونجو نؤمره سینده کیچیک شعرلرینی هم ده تورک (turetskom) و تاتار دیلرینده یازدیغینی بیلدی ریر. بللی اولدوغو کیمی، باکیخانوو تاتار دیلینده شعر یازما ییب. او، بورادا دا تاتار دیلی دئدی کده آذربایجان تورکلرینین دیلینی، "turetskom" دئدی کده یالنیز عثمانلی ایمپراتورلوقوندا یاشایان تورکلرین دیلینی نظرده توتور.

ائله چیخما سین کی، بیز بورادا باکیخانووون نجه دولاشدیغینی گؤستر مکه اونو تنقید ائتمک فیکریمیز وار. یوخ، اصلا یوخ. بیزیم اساس مقصدیمیز روس ایمپریاسینین علمی اؤز ایشغالچیلیق سییاستینه گؤره نجه، هانسی یوللار و هانسی مرحله لرله ساختالاشدی ردیغینی، علمین (آیریجا اولاراق دا تاریخ، ائتئوقرافیا و فیلولوقیابین) سییاسته نجه قوربان ائدی لیبینی و وئری لیبینی گؤستر مک دیر. باکیخانوو ایسه بیلکلی عالیم و ایمپریابین یوکسک روتبه لی مأمورو اولدوغو اوچون اونون یارادیجیلیغی بیزیم آراشدیرمامیزا توتارلی نومونه لردن

بیریدیر. اونون بیر آلی سیاستده، بیر آلی علمده ایدی. او، مأمور- عالیم طبقه‌سینه می دئییک، قروپونامی دئییک داخل ایدی. یازیق، مین یازیق، بو مأمور- عالیمر، یا دا عالیم- مأمورلار همیشه ایکیلیک آراسیندا قالمیش، تئز- تئز یا بیلرکدن، یا دا بیلمه‌یرکدن چاشمیش، آلدانمیش، آلدادیلیمیش و خالق دا چاشدیرمیش، آلداتمیشلار. یازیق، نه یازیق کی، بو نؤوع عالیم- مأمورلار بوگونوموزده ده آز دئییل. آذربایجان علملر آکادئمییاسینین آکادئمیکلری - ایقرار علییئو، آغاموسا آخوندوو و اونلارین بیر چوخ داوامچیلاری بو زومره دندیرلر.

آراشدیردیغیمیز مسئله‌نین بیر آز دا درینلییینه باخاق. XIX یوزایلین بیرینجی یاریسیندا روسیانی سیاست عالیم- اکسپرتلری آذربایجان و اونون خالق حاقیندا مرکز یازیردیلار کی، بورانین اهالیسی تورکدور و اؤزلرینه ده تورک دئییرلر. اونلارین منشأیی تورک، تورکمن، تاتار، اوغوز و منقوللارلا سیخ باغلیدیر. روسیانی تبعه‌لییینده اولانلاری یا اوغوز، یا دا تاتار آدلاندیرماقلا اولناری تورکلردن آیرماق اولور!!

باشقا بیر حساباتدا ایسه تکلیف ائدیلمه‌دی کی، اولناری اؤلکه‌نین آدینا اوغون آذربایجانلی (*azerbaydjantsı, aderbaydjantsı*) آدلاندیرماق داها دوغرو (اوخو: ایمپریا مقصدلرینه داها یارارلی) اولاردی. بلی، خالقین "تورک" آدینا "آذربایجانلی" آدی ایله عوض ائتمک فیکری ائله تورکمنچای موقاوایله‌سی باغلانان آندان میدانا چیخمیشدی. کریم موچاربه‌سیندن سونرا ایمپریا خالقیمیزین و دیلیمیزین آدینین دیشدیریلمه‌سینه یؤنه- لیک جهدینی داها آرتیردی. تکلیف اولونان مونتقول، تورکمن و اوغوز آدلاری روس دیللی ادبیاتدا داها گؤرونموردو. آن چوخ اوچ آد: تورک، تاتار، آذربایجانلی آدلاری ایشله‌دیلمه‌دی. اون دوققوزونجو یوزایلین سونلاری - بیرمینجی یوزایلین باشلاریندا آذربایجانین گئچرک آیدینلاری داها چوخ "تورک خالق"، "تورک دیلی" یازدیقلاری حالدا، ایمپریا خیدمتچیلری "تاتار خالق"، "تاتار دیلی"، "آذربایجانلی"، "آذربایجان دیلی" یازیردیلار.

روسیا اونون ترکیبینه یاشایان تورکلری دؤرد یئر بؤلومشدو: ۱. قازان تاتارلاری؛ ۲. کریم تاتارلاری؛ ۳. قافقاز تاتارلاری (آذربایجانین قوزئیینده، اثرمنیستاندا و گورجوستاندا یاشایان تورکلر ده بورایا داخل ایدی)؛ ۴. سیبیر تاتارلاری.

سادە بىر مېثال: گورجوستانين قورى شەھرىندە قورى سئمينارىياسىنىن يانىندا روس- تورک مکتىبى آچىلدى، آدى ايسە "روس- تاتار مکتىبى" قوبولدو. سونرالار بو مکتب گۆرکملى آذربايجان آيدىنى فرىدون بى كۆچرلى نين زحمتى نىجەسىندە آذربايجانين قازاخ شەھرىنە كۆچورولدو و آدى دىيشدىرلىب "روس- تورک مکتىبى" اندىلدى.

باشقا بىر مېثال: ھلە واختىلە ستارخان حرکاتىنا بىر يازىسىندا توخونان لنين يازىردى كى، قافقاز تاتار يارىم ضىاليلىرى روس تبعەسى اولدوقلارىنى ياددان چىخاراراق تبرىز حرکاتىنا ياخىندان كۆمک و اوندا اىشتىراک اندىرلر.

۱۹۱۸ جى ایلدە آذربايجان دموکراتىک رىسپوبلىكاسى (آذربايجان خالق جومھورىتى) ياراناندا خالقين و اونون دىلىنىن آدى "اۆزونه قايتارىلدى". "تاتار دىلى"، "آذربايجان دىلى" ايفادە- لرى داھا ايشلە دىلمەدى.

گۆستردىيمىز كىمى، "آذربايجان دىلى"، "آذربايجانلى" ايفادەلرى تورکمنچاى موقاويلە- سى دۇوروندە تکلېف اندىلسەدە بو تکلېفى روس اىمپرىياسىنىن داوامى اولان سووتلر بىرلىيندە اىمپرىيا سىياسىتىنىن آن قۇدوز داوامچىسى استالين يئرینە يئتىردى. اونون امرى ایلە دىلمىز "آذربايجان دىلى" آدلاندىرىلدى. بو حاقددا چوخ يازىلدىغىنا گۆرە، علاوه آراشدىرمايا احتىياج دويموروق.

يئرى گلەمشكن، گۆسترك كى، آذربايجانين گونئىيندە تورک دىلىنىن دورومو بامباشقا اولموشدور. اورادا حاكىمىت اوزون مودت تورک قاجارلارين آلىندە ايدى و تورک دىلىنىن آدينين دىيشدىرىلمەسى قاجارلارين سىياسىتى اوچون ائلە بىر اهمىت كسب ائتمىردى. قاجارلاردان سونرا دا پهلولىر و فارس شووینىستلرى "تورک دىلى" نين وارلىغىنى دانامىشلار، آنجاق اورادا باشقا سىياستە آل آتمىشلار. پهلولىر دۇوروندە و اوندان سونرا دا بئلە بىر قوندارما نظرىە اورتايا آتېلمىشىدى كى، بس سن دئمە، آذربايجاندا، فارس، خوراسان و باشقا ايالتلردە ياشايان تورک دىللى خالقلار اوللر، اوزاق كئچمىشىدە منشأجە ايران دىللى (!) اولموشلار، يالنىز XI-XII يوزايىلردە سلجوق اىمپرىياسى دۇوروندە تورک لىشرك (!) اؤز منشألرىندن اوزاقلاشمىشلار؛ دئمەلى، بو خالق (آذربايجان تورکو) بو گون دىلجە تورک دىللى اولسا دا اصلىندە ايران منشألى، ياخود ھىند- آروپا منشألىدىر، يعنى فارسلا رلا بىر كۆكدندىر.

بو ايسه توركلرين كۆكونون دانيلماسى، ياخود كۆكوندن قازيلاراق آسىمىلياسىيا انديلمهسى دئمك ايدى.

اؤلۇ اؤندر محمدامين رسولزاده ۱۹۲۵.جى ايلده يازيردى: "روسىيا ايداره سينده كى موسلمانلارا "تورك" دئديرتمك ايندى قازانيلميش بير ساواشدير."

بو فيكرين بير داوامى كيمي دئيه بيلريك: بو گون آذربايجان توركو بوتون دونيادا اؤزونون ميللى منشأ، ميللى ديل و ميللى وارليغىنى درك ائدرك بيلريك، بوتؤولوگ، آزادلىق، ايستىقلال و دموكراتىيا اوغروندا ساواشى قازانماق اوچون حاضيرلاشير.

اوغور اول، اي تورك!

كلكى

۱۲/۰۲/۱۹۹۶

فارس شووینیزی

بو یازینی یازارکن فارس شووینیزی نین جیکیندن- بیکینه هر نه یی وارسا آچقلاماق، یا دا ایشیقلا ندیرماغی دوشونمه دیک، چونکی بو، چوخ بؤیوک، مورگب و چتین بیر مسئله دیر. ایندییه دک روس شووینیزی، آلمان شووینیزی، ایتالیا شووینیزی حاقیندا چوخ یازیلیب، چوخ دئییلیب، بو شووینیزملر، دئمک اولار کی، داغیلیب، روس شووینیزی ایسه سون گونلرینی یاشاییر! بو سادالادیغیمیز میلّتلر شووینیزمین تکجه باشقا خالقلار اوچون دئییل، اؤزلری اوچون ده نئجه بؤیوک فاجیعه و فلاکت گتیردییینی گؤرموشلر.

چین شووینیزی حاقدا دا چوخ یازیلیب، چوخ دئییلیب. نه فایدا کی، چین حاکیم دایره لری هله ده دئییلن لردن هئج بیر نتیجه چیخارما یاراق، چینده کی باشقا خالقلاری آزیر، آسیمیلیاسیا ائدیر، ائتدییی وحشیلکلره اؤز خالقینی دا آجینا جاقلی، چیخیلماز دؤروما سورو کله ییر.

فارس شووینیزمین گلدیکده او، دونیانین آن یاراماز، آن آلچاق طبیعتلی شووینیزمیدیر! آن پیسی ده بودور کی، فارس شووینیزی حاقیندا، بیر- ایکی یازینی چیخساق، دئییه بیلریک کی، نه یازیلیب، نه دئییلیب، نه ده قینانلییدیر. اونا گؤره ده بو گیزی ساخلانلیمیش خسته- لیک باشقا خالقلارا عذاب و ایشگنجه وئریجی دیرسه، فارس خالق اوچون خرچنگ خسته- لیینه چئوریلیمیشدیر! شووینیزم فارس لاری تاریخین باتاقلیغینا آتمیشدیر! اولوم آیاغیندا اولان فارس شووینیزی فارس لاری بو باتاقلیقدا قورتارماق یولونو دوشونمک عوضینه، اونلارا یاخین قونشو اولان آذربایجان، خوراسان، قاشقای تورکلرینی، "کؤرفز عربلری"نی، ایمکان اولارسا عراق، سوریا، دیروز و سعودیه عربلرینی، کوردلری، بلوجلاری و باشقالارینی دا باتاقلیغا،

جینایتکارلیغا و سوندا اولوم آياغینا سوروکله مہمه وار گوجو ایله چالیشیر، دریدن - قابیقدان چیخیر.

دیقت! دیقت! گلین قورتولوش یولونو آختاراق! بونون اوچون ده ایلك اؤنجه فارس شووینیزمینین بوتون چالارلاری آراشدیریلمالی، اوندان ضربه آلاچاق خالقلار آییق سالینمالیدیر. اونا گؤره ده بیز بو یازیدا فارس شووینیزمی حاقیندا یالیز و یالیز بیغجام بیلگی وئریب تئزیسر شکلینده چیخیش ائتمه یی گرکلی بیلدیک. اینانیریق کی، بو قورخولو خسته لیه اینسانلار، جمعیتلر، عالیملر، شخصیتلر اعتیناسیز قالما یاجاق. فارس شووینیزمینین ماسکاسی بیر تیلاراق اونون ایچ اوزو اچیلیب دونیا یا چاتدیریلماچاق، بو خسته لیکدن قورتولوش یولو تاپیلاجاقدیر.

بیر زمانلار - آشاغی - یوخاری ۱۵ ایل اؤنجه سووئت رهبرلییی نین بئله فیکری گئنیش یاییلمیشدی: "بیز اگر محو اولاجاغیقسا اوندا تک محو اولما یاجاق، چوخلاری نین آياغیندان توتوب اولاری دا اؤزوموزله برابر دیزین دیبینه آپاراجاغیق!". بونو بیلن دونیانین عاغیللی اینسانلاری اؤنجه دن ائله تدبیرلر تۆکدولر کی، اولنلارین نتیجه سینده بشریت سووئت دهشتیندن، قانلی سووئت تئروروندان جانینی قورتارا بیلدی.

روس شووینیزمینین بالاجا مودئلی اولان، اوندان قوجا و اییرنج اولان فارس شووینیزمیندن قورتولماق روس شووینیزمیندن قورتولماقدان آساندیر، اگر سووئت ایتیفاقینا قارشى فعالیتله اوخشار تدبیرلر بو گون ایرانا - فارس شووینیزمینه قارشى حیاتا کئچیریلرسه! حاقین یولو ایله یوروین لره اولو تانری یار اولسون!

ای اینسانلار، سیزی آند وئیریم اینسانلیغینیزا و سئودییینیزه! سوسمایین! فارس شووینیزمینى ایفشا ائدین، اونا خیدمت ائدنلری بو یولدان چکیندیرین، حاق یولونا سسله یین و گتیرین! خالقین و حاقین یولونا گلمه یین لره لعنتلر اولسون!

فارس شووینیزمی اؤز آدی ایله دئییل، داها چوخ "ایرانچیلیق" آدی آلتیندا پرده له نرک چیخیش ائتمیشدیر و ائدیر. بونا گؤره ده اونو "فارس- ایران شووینیزمی" آدلاندیرماق داها دوزگون اولاردی. بونلارین آراسیندا کیچیک فورمال فرق اولسا دا اصلینده ماهیتجه عئینی مسلکه خیدمت ائدیر. بعضی "ایرانچیلار" بئله ایديعا ائدیرلر کی، گویا ایرانچیلیق ایدئیاسینی

(اگر بونا ایدئیا دئمک مومکوندورسه) داشییانلار فارس شووینیزمینه قارشیدیرلار، اونلارلا باریشمازدیرلار و س. یوخ، جناب فارس شووینیزمینین "ایرانچیلیق" پرده سی آلتیندا گیزله- نن داها تهلوکه لی (بعضیلری ایسه آلدانمیش، یازیق) خیدمتچیلری، سیز یا بیلمه یرکدن، یا دا بیلرکدن آلدانیرسینیز. بیلمه یرکدن آلدانیرسینیزسا بصیرت گؤزلرینیزی آچین، بو سیاسی کورلوقدان جانینیزی قورتارین. بیلرکدن آلدانیرسینیزسا اوندا سیز بو آلچاق طبیعتلی شووینیزمه خیدمت ائتمکله اینسانلیغا خیانت ائدن آن یاراماز جینایتکارلار سینیز!

سیز دئییرسینیز کی، ایران ایندیکی ایران ایسلام جومهوریتی آدلانان اؤلکه دیر و بورادا یاشایان بیزلرین وطنیدیر. چوخ اوزاق کئچمیش اولسایدی دئیردیک یا خبرینیز یوخدور، یا دا یادینیزدان چیخیب. وور- توت ۸ ایل بوندان قاباق سووئت ایتیفاقیندا یاشایان روس شووینیستلری و اونلار خیدمت ائندلرده (بو شووینیستلر و اونلارین خیدمتچیلری ایچریسینده روسلار، تورکلر، اوکراینالیلار، یهودیلر، اثرمنیلر، گورجولر، پولیاکارلار، حتی بو گون روسییا و یا دا روس شووینیزمی آغالغینا فارشی قهرمانلیقلا دؤیوشن بیر میلیونلوق چچن خالقیندان اولان ساتقین چچنلر ده وار) دئییردیلر کی، سووئت ایتیفاقی باشقادیر، روسییا ایمپرییاسی باشقا، سووئت ایتیفاقینی قوروماق، ساخلاماق باشقادیر، روس شووینیزمینی مودافیعه ائتمک باشقا. بیز روس شووینیستی دئییلیک، سووئت وطن سئورلریبیک (پاتریوتوق)، اولسا- اولسا هم ده روسیانی و روسلاری سئوربیک، بورادا نه قباح وار؟ بو آداملار اوکراینا، آذربایجان، گورجوستان، قازاخستان و س. اؤلکه و خالقلارین روسییا طرفیندن ایشغال ائیلدیگی گونلری "بیز روسیانی سئوربیک، اونا کؤنولو بیرلشمیشیک" دئییه بایرام ائدیر، خالقلاری زور و قورخو آلتیندا چالیب- اویناماغا مجبور ائدیردیلر.

بیلیرسینیز دونیادا آلچاقلیغین، وحشی لیبین و معنوی اخلاقسزلیغین آن موردار بیر شکلی نَدیر؟ اودور کی، آجلیق، یالواچلیق، عذاب، ایشگنجه و طولمه معروض قویدوغون اینسانلارا و یا خالقا، میلتّه امر ائدسن، اونلاری مجبور ائدسن کی، دور چال، اوخو، اوینا و دئ کی، من خوشبختم، دور ظالیم دئ کی، منه طولم یوخ، سعادت گتیرمیسن!!

بئله سورساق کی، کیمدیر ظالیم؟

مىن ايللردير كى، دونيا موسلمانلارى "آلاھ مظلوما (ظولم اولونانا) كۆمك، ظالما (ظولم ائدن) لعنت ائله سين. ظالما جزاسىنى وئرسىن!" دئيه دوعا ائدىرلر. آلتى يوز ايل بوندىن قاباق داھى ابن خلدون (۱۴۰۶-۱۳۳۲) دونيادا تانىنىشىش "موقدئمه" آدى اثرينده يازمىشىدیر: "ايندى حاقسىز اولاراق وئرگى توپلايان تحصيل مأمورلارى ظالما، آرتيق وئرگى توپلايانلار ظالما، وئرگى ياغما ائدىرلر ظالما، خالقا حاقلارنى وئرمەنلر، باشقاسىنىن مال و مولكلارنى غصب ائدىرلر تاماميله ظالما. بوتون بونلار حاكيميتتىن مادە-سى اولان جمعىتى بىپرادار، آن بۇيوك ضررى ده دؤولت چكر."

بۇيوك تارىخچى، حوقوقچو، صوفى، فيلوسوف- سوسىولوق، سياح، ديپلومات، سياستچى، عاليم ابن خلدونون سؤزونه ("خالقا حاقلارنى وئرمەنلر تامام ظالما") كىمسە اعتىراض ائده بىلمز. آنجاق بوتون بو دئىيلنلرله يانشى، بو گون قىرخ ميليونلوق آذربايجان خالقىنىن طالعى ائله ظالما ائله دوشوب كى، اولارنى نؤوعونو، جىنسىنى، ذاتىنى و صىفتىنى معتن ائتمك چوخ چتىندىر. آذربايجان خالقىنىن هم قوزئىده، هم گونئىده حاقىنى وئرمەن ظالما هم ده بو خالقىن حاقىنى يئىيرلر؛ وار- يوخونو، شرف و ناموسونو، يوردونو- يوواسىنى حرآجا قويورلار؛ دؤيور، سؤيور، زىندانلارا آتير، اؤلدورورلر؛ دىلىنى، مدنئىتىنى آلىندىن آلىب مىللى لياقتىنى ازييرلر؛ قول، كؤله زنجىرىنه قاندا لايىب روحونو چئىنه ييرلر؛ آج- يالاواج، ياس ايچىنده ساخلاير و دئىيرلر؛ چال، اوينا، بىزلره دوعا ائت، دئى كى، سىز اىمامسىنىز، سىز داھىلر داھىسى سىنىز، محض سىزلرىن كؤلگە سىنده بىز بو دونيادا - جئتده فىراوان ياشايرىق و سىزلرىن سايه سىنده ده جئتە گئده جه يىك!

آھ، ظالما ظالما، سىز سككىز قات ظالما، سىز يوز قات ظالما، سىز بىلمىرسىنىز كى، ظولم يئرده قالماز، سىز بىلمىرسىنىز كى، ظولم ايله آباد اولان عدل ايله برباد اولار بىر گون، سىز بىلمىرسىنىز كى، ظالما ظولمو وارسا مظلومون دا آھى، آلاھى وار! سىز بىلمە- سەنىز ده، بىلمك اىستمە سەنىز ده تانرى گؤرور، بىلىر. حاق- حساب گونلرى ياخىنداير! سؤرسوز كى، بو، تانرىنىن ايشىدیر، آنجاق تانرى بو ايشلرى - عدالتى، حاقى يئرىنه قويماغى حاق آداملارينا تاپشیرا جاقدير!

آذربايجانين اوچ بۇيوك دوشمنى اولموشدور: (۱) پارسا؛ (۲) عرب خىلافتى؛ (۳) روسىيا.

بو پارسا (پارس، پرتس، پرسىدا، پرسىانا، پارسوا، پرسىيا، فارس و باشقا شكىللىرى دە وار) هارادير و نئجه يارانمىشدير؟

تارىخە درىندن باخساق آيدىن اولار كى، پارسا "فارسلارىن ياشادىغى يئر، فارس اۆلكەسى" دئمكىدەر. پارس بىر توپولومون آديدەر. يونانلار اونلارا پرس، پرسە، پرسس دئيبىردىلەر. عربلر دە "پ" سس سىزى (سامىتى) اولمادىغىنا و عرب دىلى نىن سس اوغونلۇغونا گۆرە اونو "ف" سس سىزى (سامىتى) ايله عوض ائتمىش، پارسا فارس دئمىش و او جور دە يازمىشلار. ائله بورادان دا، آيرىجا دا اولراق عرب - ايسلام آغالىغى دؤوروندىن (VII-XII يوز ايللر) فارسلارىن اۆزلىرى دە داخىل اولماقلا توركلەر، عربلر و باشقا خالقلار دا پارسا سۆزونو فارس سۆزۈ ايله عوض ائتمىشلەر. يونانلار و بىزانسلىلار اۆز قديم ايفادەلرېنى دئيبىدېرمە يرك پارسلارى پرس، پرسوس دئيه تانىماقدا و يازماقدا داوام ائتمىش، بورادان دا آوروپا دىللىرىنە و روس دىلىنە بو سۆز "پرس" شكىلىندە كئچمىش و اۆزۈنە مۇحكەم يئر قازانمىشدير. اثرمنى دىلىندە "ف" سس سىزى (سامىتى) اولمادىغىنا گۆرە اثرمنىلر "فارس" يوخ، "پارس" دئيبىرلەر. افغانىستان، هىندىستان و اورتا آسىيادا "پارس" و "فارس" هر ايكىسى ايشلەدىلەر.

IX-VII يوز ايللردە ايسلام دىنىنى قبول ائتمەين يوز مېنلرلە ماقلاز (زردوشتچولر) كۆچۈب هىندىستانا گئتىدەر. اونلارېن چوخو فارس (پارس) اولدوغو اوچون اونلارا بو گون دە پارسلاز دئيبىلەر. بىر معلوماتا گۆرە، اونلارېن سايبى ۱۰۰ مېن، باشقاسىنا گۆرە، ۱۵۰ مېندىر. آذربايجان و آنادولو (كىچىك آسىيا) توركلرى اىستر دانىشيقدا، اىستر يازىدا عرب دىلىنىن تائىرى آلتىندا يالنىز "فارس" سۆز جوپونو ايشلەدىرلەر.

اورتا چاغلاردا "پارس" دان دؤنوب "فارس" اولان، ايندى دە اۆزلىرىنى داها چوخ "ايرانى، ايرانىلر" آداندىران پارسلاز مىلاددان قاباق VIII-IX يوز ايللردە هىند چاينىن آشاغى حۇزە سىندن - قديم آتا- بابا يوردلارېندان آخىن-آخىن كۆچ اندرك ايلام دؤولتى نىن تورپاقلارېندا يئرلشمىشلەر. هىندىستان كۆكنلى فارسلاز تورك دىللى ايلاملارېن حىمايه سىنە سىغىناراق عومان دىزى ساحىللىرىندە، بصرە كۆرفزېنىن قوزئىندە مسكونلاشاراق بورالاردا اۆزلىرىنە يئنى وطن قازاندىلار. اثرادان قاباق VII يوز ايلدە ايندىكى شىراز شېرى ياخىنلىغىندا، داها چوخ بىر اراضىيە توپلاشان پارسلاز بىر بۇيوك طايفا ايتىفاقى حالىندا

بیرلشدیلر. اونلارین بیر آراضیده توپلاشیب بیر اینضیباطی أراضی یاراتمالارینی ایلام دؤولتی- نین سییاستی طلب اندیردی. بئله کی، ایلاملیلار ایندیکی شیرازدان ۵۰ کم قوزئی- دوغودا شهر سالدیرمیش، اونو یئنی ایالتین پایتاختی ائتمیشدیلر. همین شهر و اونو احاطه ائدن ایالت پارسلازا مسکونلاشدیرلمیشدیر. سونرالار حاکیمیتته گلن پارس سولالهی ائمه- نیلرین (هاخامانیسی) نومایندهسی بیر دارا (م.اؤ. ۵۲۲-۴۸۶) بو شهر- قصبه نی یئنیدن قورموش و ائمه نیلرین اساس پایتاختینا چئویرمیشدیر. بو شهر پارسا آدلانیردی، اونو احاطه ائدن تورپاقلارا دا پارس ایالتی دئییلیردی. محض بو شهره یونانلار پرسپولیس، ایالته ایسه پرسیادا، یا دا پرسینا دئییردیلر، بو دا "پارس اؤلکه سی"، یاخود "پارس شهر- دؤولتی" معناسینا گلیردی. پارسانین ایلك اؤزولونون قویولماسیندا ایلاملیلار اساس رول اویناسالار دا اونون اینکیشافی و مستقیل دؤولته چئوریلمه سینده پارسلار میدیالیلار مینتداردیر. بئله کی، دئدییمیز کیمی، پارسلار ایلاملیلارین و اسسالی ایدیلر.

ایلام دؤولتی نین تنزوله اوغراماسیندا آسوریا ایلکین سبب اولموشدور. آسوریا حؤکمداری آششوربانیپال میلاددان اؤنجه یئددی کره (۶۶۵، ۶۵۵، ۶۵۲، ۶۴۸، ۶۴۶، ۶۴۵، ۶۴۰-۶۳۹ جو ایللر) ایلاما باسقین یاپیب اونون بیر چوخ ایالت و شهرلرینی خارابا قویدو، اهالیسینی قیلینجندان کنچیریب وار-یوخونو تالادی. آسوریا بوتون دؤرد یانینی - ایلام، بابل، اورارتو، سوریا و باشقالارینی قورخو و ظولم آلتیندا ساخلادیغی بیر دؤورده آذربایجان- میدیا دؤولتی میدانا چیخدی.

میدیا دؤولتی و تاریخی حاقد موختلیف فیکرلر و مباحیته لر واردیر. آنجاق بیز قطعی بو فیکردییک کی، میدیا آذربایجان- تورک دؤولتیدیر. میدیانی تشکیل ائدن آلتی بؤیوک ائل تورک ائلری ایدی. "میدیا اؤلکه سی" (کور میدیا) ایفاده سینه میلاددان اؤنجه ۹ جو یوز ایلین باشلاریندا آسور یازیلاریندا راست گلینیر. میدیالیلار میلاددان اؤنجه ۱۴-۱۳ جو یوز ایللرده، بلکه ده اوندان داها قاباق ایکی چای آراسیندا تانینیردیلار. بوتون تاریخ قایناتلاری و چاغداش تاریخچیلر م.اؤ. بیرنجی مین ایللیین باشلانغیچیندا آذربایجاندا مرکزی اورمیا گؤلوی یاخینلیغیندا یئرلشن ماننا دؤولتینین اولدوغونو و بو دؤولتین آذربایجان- تورک دؤولتی اولدوغونو قبول ائدیرلر. بونولا یاناشی، میدیا ائللرینین- طایفالارینین اردبیل- قزوین-

زىنجان- ھىمدان بويلارىندا ياشايدىغىنى، گاه ماننايا داخىل اولوب، گاه دا موستقىل فعالىت گۇستردىكلرىنى، ماننالىلار ضعيفلەدىكجە مىدىياللارنى گوجلندىيىنى تارىخ موباحىئەسىز قبول ائدىر. سادەجە اولراق، ماننا يوز ايللرلە آسور، بابىل و اورارتويا قارشى دايم موحارىبە- لردە اولموش، م.اۋ. يىددىنجى يوز ايلدە بابىل، ايلام، ماننا، آسور و اورارتو بىر- بىرى ايله موحارىبەلردە تىزۋلە اوغرامىش، بو موحارىبە صحنەلرىندىن بىر قدر اوزاقدا قالمىش مىدىياللار اۋز گوجلىرىنى بىر يىرە توپلامىش، تام موستقىل دۋولت ياراتمىش، ھىمدانى (ائىكباتانى) اۋزلىرىنىن پايىتاختى اندرك ايلام و بابىلى مغلوب و اۋزلىرىنە موئىقىق اندرك آسورىيىنى دارماداغىن ائتمىشلر. "ھۆكمدارلار ھۆكمدارى" آدلانان مىدىيا ھۆكمدارى كىياسارىن دۋوروندى (م.اۋ. ۶۲۵-۵۸۵) مىدىيا سانكى ھر ھانسى بىر اولانغان اوستو گوجون ياردىمى ايله ايلامى، ماننانى، بابىلى، آسورىيىنى، اورارتونو فتح ائتدى، لىدىيىنى اۋزوندن آسىلى دوروما سالدى. ايلاملارلار بىر جانىشىنى اولان اھمەنىلر و اولنلارنى ايدارەچىلىيىندە اولان پارسا مىدىيا دۋولتىنىن تركىيىنە قاتىلدى.

گۇستردىيىمىز كىمى، پارسا اۋنجه ايلامىن بىر ايالتى ايدى، اھمەن دە اورانىن جانىشىنى. بوندان اىستىفادە ائدن پارسلار ايلك اۋنجه ايلامىن شرقىنە و مركزىنە يايلىرىدىلار. م.اۋ. يىددىنجى يوز ايلىن باشلانغىچىندا آسورىيا طرفىندىن مغلوبىتە اوغرايان ايلامىن ضعيف- لىيىندىن يارارلاناراق اونا ضربەلر وورور، اۋز نوفوڧولارىنى آرتىرىدىلار. آنجاق بوتون خىانت و چابالامالارا باخمايىراق اھمەنىن (سولالەنىن بانىسى) و اونون اوغلو چىشپىشىن (م.اۋ. ۶۷۵-۶۴۰ جى ايللر) جانىشىن لىيى دۋوروندى ايلامىن حاكىم نوفوڧو پارسانىن اوزرىندە قالىردى.

م.اۋ. ۶۴۰-۶۳۹ جى ايللردە ايلاملا آسورىيا آراسىندا اولان ساواشدا چىشپىشىن اوغلو و وارىشى I كىر ايلامىن واسسالى كىمى ووروشوردو. بللى اولدوغو كىمى، بو موحارىبەدە ايلام تام مغلوب اولموش، اونونلا ياناشى "پرسوماش حاكىمى" I كىر دە مغلوبلار سىراسىندا ايدى. I كىر (م.اۋ. ۶۴۰-۶۰۴ جى ايللر) اوغلونو آسورىيا ھۆكمدارى آشوربانىيالىن يانىندا گىروو قويىراق كىچمىش ھامىسى و آغاسى، ايندى مغلوب ايلاما قارشى چىخىر، داھا دوغروسو، اونا آرخادان ضربە ووراراق ايلامىن آشان شھرىنى و آشان وىلايىتىنى اۋز الىنە كىچىرىر. بو زامان

كياكسار آنشان و پارساني توتور، اهمه نيلر نوميئال جانيشين حاكيمتلىرىنى ايتيرير، اۇنجه ايلامين خيدمتچىلىرى اولان اهمه نيلر بوندان سونرا ميديا حۇكمدارينا خيدمت ائديرلر. ميديا حۇكمدارى، داها دوغروسو، ايمپراتورو يئنىلمز كياكسار اۇلندن سونرا اونون يئرینه اوغلو آستياق كئچير (حاكيميت ايللرى م.اؤ. ۵۸۵-۵۵۰). آستياق حاكيميتى دۇورونده ده ميديا ياخين و اورتا شرقين ان گوجلو ايمپرياسى ايدى. آنجاق ۶.جى يوز ايلين اورتاسيندا ميديا ايمپرياسينا قارشى خاريجى گوجلر موباريزه يه باشلاير. بابليستان، ايسكيت، كاس (قاز) و ساكلار ميديانين حودودلارينا موداخيله ائديرديلر. بوندان ايستيفاده ائدن پارسلار داخيلدن چئوريليش حاضيرلايرديلار. پارسلار بو آنادك ميديانين مركزى ائكباتاندا اۇزلىرىنه معتن يئر قازانميش، حتى آستياق سارايندا مۇوقع توتموشدولار. اهمه نيلرين باشچيسى II. كير ساريدا گوجلو نوفوذ قازانميش، بير سيرا اعيانلارى موختليف يوللارلا الهه آلميشدى.

بو زامان آستياق اوردو باشچيسى هارپاق دا حۇكمدارا قارشى گيزلى موباريزه اپاريدى. آذربايجانين قوزئيينده قديمند ياشايان كاسلار (قازلار) ميديايا قارشى موچاربيه يه باشلاير. آستياق كاسلار قارشى ايكى كيرين باشچىلىغى آلتيندا گوجلو بير اوردو گۇندزير. II. كير خيانت ائدر كاسلارين طرفينه كئچير، اونلارلا سازيش باغلاير، بيرليكه ميديايا قارشى موچاربيه اپاريلار. موچاربيه م.اؤ. ۵۵۳. جو ايلدن ۵۵۰. جى ايلهك، ۳ ايل داوام ائدير. بو اوچ ايل عرضينده تورك كاسلارلا تورك ميديالىلار بير- بيرينى قىلىنجدان كئچيرير. آنجاق ميديالىلار يئننه ده مغلوب ائدىلمزلىكلرينى ساخلايرديلار. بو آندا ايكينجى بۇيوك خيانت باش وئرير. اوردو باشچيسى هارپاق ساراي چئوريليشى ائدير. م.اؤ. ۵۵۰. جى ايلده كاس و پارس بيرلشمه لرى همدانا (اكباتانا) گيرير و آستياق اۇلدورولور. هئروودت يازير كى، آستياق اۇلوم اياغيندا هارپاقا دئير: "اگر سنين منيمله عداوتين وار ايديسه باشقا جور ائده يدين. آنجاق سن خيانت ائديب حاكيميتى بو اجلاف پارسلار ساتدين!"

بلى، بو، چوخ بۇيوك بير تاريخى خيانت ايدى. هارپاقين و كيرين خيانتى، كاس- ساك توركلرينين هوجوملارى نتيجه سينده آذربايجان- تورك دۇولتى ميديا ايمپرياسى سوقوط ائتىدى، پارسلار حاكيميتى الهه كئچيرديلر. بو اوچ قووه نين ايجرىسينده غلبه دن يارارلانان يالنيز II كير - پارسلار اولدو؛ II كير آستياقين اوغلان نسلينين اولماديغىنى گۇروب اونون

قىزى آميتادانين ارىنى اعدام ائتتى و آميتادايلا زورلا ائولئدى. بونونلا دا او، ميدييا تاخت- تاجى نين "وارىتى" اولدو.

تارىخده ايلك دفعه اولاراق تورك دؤولتيني باشينا پارسلارين نومايىندهسى كئچدى، II كير ميدييا ايمپريياسىنين حؤكمدارى اولدو. او، ايمپريياداكى چاخناشمالارى ارادان قالديريپ، حتى ليدىيانى دا ايشغال ائديپ ميدييا قاتدى. او، آذربايجانى بوتؤولوكدە ميدييا بيرلشديرمك اوچون اولكهنين قوزئيينه هوجوما كئچدى. م.اؤ. ۵۳۰. جو ايلده كاس- ساك و باس- ساك (ماساكتت) توركلرى ايله دؤيوشده مغلوب اولدو. ماساكلارين قادين حؤكمدارى [تومريس] II كيرى مغلوب ائندن سونرا، تارىخده يازىلى روايته گؤره، اونون باشىنى كسيب قانلا دولو بير تولوغون ايچينه سالميش و دئميشدير: "سن كى قان ايچمكدن دويموردون، ايندى دويونجا ايچ!"

II كيردن سونرا اونون يئرینه اوغلو II كامبيز (م.اؤ. ۵۳۰-۵۲۲) كئچير، اوندان سونرا ايسه II كيرين باشقا اوغلو و كامبيزين قارداشى باردى كئچير. بو زامان ميديياليلار حاكيميتى يئنىدن اله كئچيرمك اوچون قوماتانين باشچىلىغى آلتيندا قبيام قالديريپلار. حاكيميتين پارسلارين آلىندن چيخديغىنى گؤرن I دارا باردىيه سوء- قصد دوزلديب اونو اؤلدورتدورور و او دا II كيرين يولو ايله گئدرك II كيرين قىزى آتوسسايلا زورلا ائولئير و "قانونى وارىت" اولور.

I دارا (م.اؤ. ۴۸۶-۵۲۲) ايمپريادا باش قالديرميش بوتون عوصيان و سپاراتچى حركاتلارى بوغور، ميدييا ايمپريياسىنى برپا ائدير. او، پارسا شهيىنى يئنى پايتاختا چئويرير، بونونلا دا ميدييا دؤولتى نين حاكيميت قورغوسو باشدان- باشا پارسلاشديريلير. ايمپرييانين دؤرد پايتاخت شهري: همدان (ائكباتان)، سؤز، بابيل و پارسا (پرسپوليس) اولماسينا باخمىاراق پارسلارين اساس مركزى پارسا (ايندىكى شيرازين ياخينلىغيندا) ايدى، اونلار پارسادان قوزئيه ياييلماغا باشلاميشديلار.

اهمه نيلر سولاله سىنين I دؤورو جانيشينلىك، II كيردن باشلاياراق حؤكمدارلىق دؤورو اولسادا دؤولت پارس (فارس) دؤولتى دئيلدى. محض I دارانين دؤورونده دؤولت پارسلاشماغا باشلادى. پارس شووينيزمى ائله بو دؤوردن اؤزونو آچىق شكيلده بوروزه وئردى.

I دارا ایمكانی اولان بوتون منصبلره پارسلاری تعیین ائتدی. اوردو اساساً میدیالی تورکلردن عیبارت اولسا دا، ایمپریانین حرکت وثریجی قووه‌سی تورکلر اولسا دا حاکیمیت تام پارسلاشدیریلدی. پارس عیانلارینا حددن آرتیق ایتمیازلار وثریلدی. پارسلارین اکثریتی وثرگیدن آزاد ائدیلدی. میخی یازیلارینی ماننا، ایلام و میدیالیلاردان منیمسه‌ین پارسلا گئت-گئده میدیا مدنیتی‌نین واریرلرینه چئوریلیردیلر.

فارس دؤولتینین اساسینی آستیاقین اؤلوموندن سونرا (م.اؤ. ۵۵۰ جی ایل) قبول ائدن تاریخچیلر سهو ائدیرلر. حتّی فارس شووینیزی‌نین سون بؤیوک نواینده‌لریندن اولان محمد ریضا پهلوی‌نین گؤستریشی ایله اونون حاکیمیتی دؤورونده I ایران تقویمی یارادیلمیشدی؛ همین تقویم II کیرین حاکیمیتنه گلدی بی ایلدن باشلا بیردی. بورادان دا بیرنجی نتیجه چیخیر کی، دئمه‌لی، II کیره قدر فارس دؤولتی اولمامیشدیر. ایکینجیسی، کیمینسه حاکیمیتنه گلمه سی ایله تقویمین باشلاماسی حاکیم- شووینیزمین بایاغی محصولوندان باشقا بیر نسنه دئییل. اوچونجوسو، تاریخی ساختالاشدیریب میدیا دؤولتینی فارس دؤولتی سایماق کیمه و نه‌یه گرکدیر - شووینیزمدن باشقا. دؤردونجوسو، باشینی بیر تورک قادین حؤکمداری تومریسین (دمیرین) کسدیی حؤکمدارین خیانت نتیجه‌سینده حاکیمیتنه گلدی بی تاریخ هانسی منطقله بیر خالقین - پارسلاری (فارسلارین) تقویمی‌نین اساس اولمالی ایدی؟ بوتون بونلار فارسلا رین اؤزلرینی بئله چاش- باش قویان کور شووینیزمدن دوغور.

بوتون بونلارلار یاناشی، قئید ائتمه‌لی بی ک، پارسلارین اصل حؤکمداری و پارسلاری (فارسلاری) دنیا تاریخ صحنه‌سینه چیخاران I دارا اولموشدور. اونون قیزیل سیگه کسدیرمه‌سی و پارسادا (پرسپولیسده) حؤکمدار ایقامتگاه ی تیکدیرمه‌سی پارسا دؤولتینین موستقیل لیینه دلالت ائدیردی. پارسلارین حاکیم اولدوغو ایمپریا یا م.اؤ. ۳۳۰ جو ایله ماکندوننیالی ایسکندر سون قویدو. ایسکندر پارسانی (پرسپولیس) یاندیریب، خارا با قویدو. او، عومومیتله پارس عیانلارینا آمانسیز دیوان توتوب، پارس خالقینا ائله بیر داغیدی جی ضربه ووردو کی، پارسلا ر بیر ده ۵۰۰ ایلدن سونرا اؤز قووه‌لرینی بیر یئره توپلا ییب یئنی دؤولتده حاکیمیتنه گله بیلدیلر.

پارس (فارس) شووینىزمى بو مغلوبىتى تارىخ بويو هضم ائده بيلمەدى، بونا گۆرەدە اويدورمالار قوندارىب اۆزونه تسكين ليک وئرمىش، فارس خالقىنى آداداراق اوووندورماغا چالشمىشىدیر. بو اويدورمالاردان بىرى دە بودور كى، گویا ايسكندر فارس حۆكمدارلاريندان بىرىنىن قىصر فيليپپه گۆندردىيى جاريه دن اولموشدور. بو جاريه-كنيز فيليپپه گۆندريلمزدن اۆنجه فارس حۆكمدارلارندان حاميله ايميش، فيليپ بونو بيلمەميش، اونو اۆزونه آرواد ائتمىشىدیر. دئمەلى، ايسكندر فارسلاىن تۆرمەسىدیر.

داها سونرالار، يعنى عرب ايشغاللارلارلارلارلار سونرا داها چوخ "فارس" آدلانان پارسلار ايسلام دىنىنىن تاثيرى ايله ماكدونىيالى ايسكندرى بىر قدر ده ميفلشديرهرك اونو باشقا بىر ايسكندره - ايسكندر ذوالقرنين له عوض ائتديلر. "ذوالقرنين" ايكي معنادا يوزولوردو" (۱): ذوالقرنين - "عربجه" ايكي قرينه ياشاميش "معناسيندادير، حالبوكى ماكدونىيالى ايسكندر ۳۳ ايل ياشاميشدير؛ ۲) "ذوالقرنين" - عربجه "ايكي بوينوزلو" دئمكدير. فارس ميف و داستانلارلارلارلار بونلار بىر- بىرىنه چولغاشميش، تارىخ حقيقتيندن هئچ بىر ايز قالماميشدير. پارسلارى (فارسلارى) دارماداغين و قتل ائدن و ائتديرن ماكدونىيالى ايسكندر فارس دىللى ادبياتين بۆيوك، موثبت، بعضاً ده پيغمبر صورتينه (اوبرازينا) چئوريلمىشىدیر.

پارسلارين تارىخده ايكينجى دؤولتى ساسانيلر دؤولتى ساييلير. بىر تارىخچى كيمي دئيه بيلهرم كى، پارسلار هئچ بىر زامان دؤولت ياراتماميشلار. اونلار هر هانسيسا بىر دؤولتين تركيبينده زامان- زامان او دؤولتين مركز قورغوسونا (دؤولت آپاراتينا) سوخولموش، معين مۇوقعلرى أله كئچيرميش، فورصت گۆزلەميشلر. همين دؤولته هر هانسى بىر اوغورسوزلوق باش وئرنده، يا دا خاريجى و داخيلى سببلردن تنزوله اوغراديقدا پارسلار خيانت ائدرک دؤولت چئوريليشينده ايشتيراك ائتميش، سادهجه چارپيشان قووه لر آراسيندا خاريجى قووه- لردن دستك آلاراق حاكيميتى أله كئچيرميشلر. أههمه نيلر ميديا دؤولتينده، ساسانى لر پارفييا - آرساك (آرشاك) دؤولتينده، بووئيهيلر (بوئيلر) (أول زيبايرليرين قوشون باشچيلارى اوچ قارداش زيبارى لرى دئويدريلر) عاباسى خيلافتينده، پهلويلر قاجار دؤولتينده عئينى شكيلده دؤولت چئوريليشى ايله و خاريجى گوجلرين كۆمه يى نتيجه سينده حاكيميته گلميش سولالهلر- خاندانلار اولموشلار. پارسلار- فارسلار بوتون تارىخ بويو جمعى دؤرد دؤولتين

باشيندا داينميشلار. بونلارن ايچريسينده پارسلار اوچون ان اؤنملىسى و بير ياندىن فارس مىلى روحونون، بير ياندىن دا فارس شووينىزمى نين اساس قايناقلارىندان بيرى اولان ساسانىلر دؤولتى اولموشدور.

ساسانىلر دؤولتى نين اؤزولونو اردشير پاپاكان قويموشدور. انجاق دئىلىنلره گؤره، اونون باباسى ساسان پارسانىن پارفييايا تابع حاكىملرىدىن اولموش، بونا گؤره ده سولالە نين حاكىمىته گلەمسىنى اونونلا باغلاياراق، دؤولت "ساسانىلر دؤولتى" آدلاندىرىلمىشىدىر. ساسانىن اؤزو حاقىندا تارىخده ائله بير معلومات يوخدور. بللى اولدوغو كىمى آشاغى - يوخارى ۴۷۷ ايل (م.ا. ۲۵۰ دىن ميلادىن ۲۲۷ جى ايلينەدك) ياشايان پارفييا دؤولتى پارسانى دا اؤز تابعلىيىنە ساخلاير، اورانىن حاكىملىرىنى تعيين اندىردى. ساسان دا او حاكىملردن بيرى اولموش، اونون يئرئنه كىچن اوغلو اردشير (ارداشير) پارفييا حاكىم سولالەسى آرشاكلارن جانىشىنى ايدى.

II يوزايلين سونلارىندان پارفييا تىزۆلە اوغراير. پارفييانين تىزۆلو داخىلده كى چكىشمەلرە ياناشى، ائلات آلانلارن هوجوملارى ايله باغلى ايدى. بونو گؤرن رومالىلار پارفييانين باتى تورپاقلارنى ايشغال ائتدىلر. اولار ايكى چاي آراسى نين (مىسوپوتامىيا) بؤيوك حىصەسىنى ده قوپارىب اؤز اراضىلرئنه قاندىلار. دؤولتىن مركزى تىسفنون (سونرالار مداين)، اونسوز دا، سوقوطا اوغرامىشىدى. بئله بير دورومدا پارسانىن جانىشىنى اردشير اؤز حؤكمدارىننن يىخىلدىغىنى گؤروب اونا قارشى چىخدى، داها دوغروسو، يىخىلانا بالتا ووردو، آرشاكليلارن سون نومايندهسى بئش آرتابانى حاكىمىتدن دئويرىب تاخت - تاجى آله كىچىردى. تىسفنون - سلوكىيا پايىتاخت اولاراق قالدى. او، ۲۲۷ جى ايلده فوندا حؤكمدار اعلان اندىلدى (۲۲۷ - ۲۳۹). اونون اوغلو بير شاپورون حاكىمىتى ايللرئنده (۲۳۹ - ۲۷۲) سانكى پارفييا يئنىدىن برپا اندىلدى.

۴۲۲ ايل داوام ائدىن ساسان اوغوللارى سولالەسى - حاكىم خاندانى پارسلارن بير خالق كىمى تشكول تپاماسىندا حل اندىچى رول اوينادى. تارىخ سانكى بير ده تىكرار اندىلدى؛ آهمەنىلر كىمى ساسانىلر دا بوتون حاكىمىت قورغولارئندا پارسلارى يئرئشدىرىب اوللارى خصوصى ايمىتيازلى خالق - طايفا ائتدىلر، فارس شووينىزمى حاكىم كسىلدى. اولكه -

ايمپىرىيا ۴ بۇيوك يىره آيرىلىپ، هر بيرينه تعيين ائدىلن حاكيم شاه آدلاندىرىلدى. ساسانىلار حاكيم نومايندهسى ايسه شاهنشاه آدلاندىرىدى.

ساسانىلار دۇولتى سۇزون اصل معناسىندا اورتا چاغ ايمپراتورلوقو ايدى، او، ميدىيانين يىرىنده يارانمىش و ميدىيانين أراضىجه كىچىلدىلمىش فورماسىندا ايدى. ميدىيادان فرقلى جهتى اوراسىندا ايدى كى، بيرىنجىده توركلر، ايكىنجىده فارسلا حاكيم مۇوقعده دوروردولار؛ توركلر شووونىزمين نه اولدوغونو بىلمهدىكلرى، دۇولتچىلىقى اساس گۇتوردوكلرى حالدا، پارسلار حاكيم شووونىزمين پرىنسىپلرینی اساس گۇتوروردولر.

آلتىنچى يوز ايل ساسانلى ايمپىرىياسى نين يوكسهلىش دۇورو اولموشدور. بو دۇورده يىنى ايشغاللار حسابىنا ايمپىرىيا بۇيوموش، مۇدكىلر حرکاتى سوندا تام غلبه چالا بىلمهسهده ايمپىرىيا چىنده سياسى - ايجتىماعى و اىقتىصادى موناسىبتلرى يىنىلشدىرمىش، مانىلىين تآثيرى نتيجه سىنده معىن تكامله اوغرامىش، زردوشتلوك ياخين و اورتا دوغودا آن نوفودلو دىنه چئوريلهرك هم ده ساسانلىلار دۇولت دىنى اولموشدور. بللى اولدوغو كىمى، زردوشتلوك هله ساسانلىلار ايلك حۇكمدارلارىندان اولان I شاپورون طرفىندىن دۇولت دىنى اعلان ائدىلمىشىدىر. آنجاق ايمپىرىيادا باشقا دىنلر و دىنى تعليملر - بودىزم، مانىلىك، شامانچىلىق، خرىستىيانلىق و اونون نئستورىان، پراووسلاو قوللارى، سابىلىك، يهودىلىك و باشقالارى گئنىش يايىلمىش، بونلار آراسىندا دايم كسگىن موناقىشه لر اولموشدور. آلتىنچى يوز ايلده ايسه زردوشتلوك تام حاكيم كسىلمىش، اونون موبارىزهسى اساساً خرىستىيانلىغا قارشى يۇنلمىشىدى.

I قوبادىن حاكىمىتى ايلرىنده ايمپراتورلوق گوجلنميه باشلامىش (او، ايكى دفعه حاكىمىته گلمىشىدىر: ۴۹۶-۴۸۸، ۵۳۱-۴۹۸ جى ايللر)، I خوسروو نوشىروان (أنوشىروان) (حاكىمىت ايللرى: ۵۷۹-۵۳۱)، دۇرد هورموز (۵۹۰-۵۷۹)، II خوسروو پروىز (۶۲۸-۵۹۱) زامانلارىندا قدرتى نين و بيرتىجىلىغى نين، قان اىچئلىقى نين آن يوكسك تپهسىنه قالمىشىدىر.

فارس شووونىزمى نين قىدالاندىغى اساس قايناقلاردان بيرىسى سونرالار ساختالاشدىرىلان، افسانه و مىفلرله بزهدىلهرك مىفلشدىرىلن بو گۇستردىيىمىز تارىخدىر. فارس شووونىستلرى

بۇيوك لووغلاقلا دۇشلىرىنە دۇيرك دئىيرلر: "بىزىم دامارلاريمىزدا انوشىروان (نوشىروان) قانى آخىر."

بىر آز سونرا قوبادىن، انوشىروانىن و خوسروو پروىزىن اصل كىملىكلرىنى گۆره جه يىك، هله-لىك ايندى II خوسروو پروىزىن اؤلوموندىن سونراكى ساسانلىلاردين دورومونا اؤترگى گۆز يىتيرك.

II خوسرووون بىزانسلا آرا- سىرا ۲۵ ايل داوام ائدىن موچارىبه سى بىزانسلىلاردين غلبه سى ايله بىتدى. بىزانسلىلار II خوسروو اؤز اوغلونا اؤلدورتدولر. ۶۳۲-۶۲۸ جى ايللرده - دؤرد ايل ايچىندە ساسان ايمپراتورلوقوندا ۱۰ (اون) "شاهنشاه" حاكىمىته گلىب-گىتدى. ايمپراتورلوقا داخىل اولان اؤلكه لر و خالقلا ر بىپرادىلدى. اورتا آسىيادا جئيهون چايىندان توتوموش فراتىن ساغ ساحىلىنه دك، دربندىن عوممان دىزىنه دك بۇيوك بىر اراضىده يئرلشنى اؤلكه لر، او جومله دن توركوستان، آذربايجان، خوراسان، آذربايجان عىراقى، عرب عىراقى، پارسا و باشقالارى خارابالىقلارا چئورىلدى، شرفسىز ساسانلى حاكىمىتى بو اؤلكه لردين خالقلا رىنى آرا موچارىبه لرىندە (ايچ ساواشلاردا) بىر- بىرىنه قىردىردى، ظولم و اىستىيداد اينسانلاردين گوج و اينامىنى يوخا چىخاردى. ائله بونا گۆره ده ۶۳۷-۶۳۴ جى ايللرده عربىستان يارىم آداسىندان يئنىجه دىشارىيا چىخان عربلر اؤزلىرىندىن ۵-۴ قات آرتىق اولان ساسانلى اوردولارىنى بوؤئىبه و قادىسىته دؤيوشلرىندە دارماداغىن ائتدىلر، ۶۴۲-۶۴۱ جى ايل نھاوند دؤيوشونده ايمپراتورلوقون بىرلشمىش اوردولارىنى محو ائدىب ۶۴۹-۶۵۰ جى ايللرده جئيهون چايى نىن ساحىلىنه يئتىشىدلر. ساسانلىلاردين سونونجو ايمپراتور III يزدىگردى مَروده ۶۵۱ جى ايلده ياخالايىب اؤلدوردولر. بونولا دا قانلى ساسانلى ايمپراتورلوقونا سون قويولدو. آنجاق خالقلا ر آزاد اولمادى. ايمپراتورلوقون تورپاقلا رى و خالقلا رى يئنى بىر قانلى ايمپرىيانىن - عرب خىلافتى نىن جنگىنه كئچدى. يئنى بىر دىنله - اىسلام دىنى ايله سىلا حلامىش و بۇيوك حربى غلبه لر قازانمىش عرب شووينىزمى نىن قارشىسىندا پارس شووينىزمى مغلوب اولدو.

عرب دىلىندە "پ" سسى يوخدور، اونا گۆره ده عربلر "پارس" ا "پارس" دئدىلر. ائله بوندىن دولايى پارسلا ر اؤزلىرى ده بوندىن سونرا اؤزلىرىنه فارس دئدىلر. عربلر پارسا اىالتىنى "بىلاد الفارس" ("فارس اؤلكه سى") آدلاندىردىلار. عرب ظولمونه تاب گىتىرمه ين فارس

ظالميلارنىڭ بىر قىسمى كۆچۈپ- قاچىپ اۋز اُسكى بابا يوردلارى اولان ھىندىستانا قايتتى. قاناتلار ايسە اسلام دىنىنى قبول اندىب نفس چكمدەن عرب آغلارينا جان و كۆنۈلدىن قوللوق ائتمەيە باشلادىلار. اسلام دىنىنى قبول ائدىن فارسىلار اونو ايچرىدىن پارچالاماق اوچون يوللار آختارىدىلار. بو حاقدى بىر آز سونرا!

بىر داھا خايطىرلادىرىق كى، فارس شووئىنىمى نىن تارىخ بوئو سۆيكندىيى اساس قايناقلاردان، دايىقلاردان بىرى ميفلشدىردىكلرى اھمىنلىلر و ساسانلىلارنى تارىخى اولموشدور. بو سولالەلرلىن تارىخى نىن نئجە ميفلشدىرىلدىيى چوخ گىنىش بىر مۇۋوعدور. بو حاقدى بىر نئچە جىلد كىتاب يازماق اولار. بىز بورادا، سادەجە اولراق، بىر نئچە مىثاللا قىساجا ھمەن خىلى چتىن دە اولسا گۆسترمەيە چالىشاجاغىق. اگر گلەجكدە واخت و اىمكان اولسا فارس شووئىنىمى نىن، پان فارسىمىن و پان ايرانىمىن بوتون كۆكلرىنى و بوداقلارىنى آراشدىرىب اوزە چىخارماغا، اونون آنتى بشرى ماھىتىنى آچىب گۆسترمەيە جھد گۆسترهجەيىك. بو مۇۋوونو آراشدىرماق چوخ اۋنملىدور. چونكى فارس شووئىنىمى نىن، پان فارسىمىن و پان ايرانىمىن اُن بۇيوك ضررى تورك مىلتىنە اولموش، بو تولكو حىلەگرلىيى ايلە يارادىلمىش ايبلىس مفكورەسى تورك مىلتىنە ساغالماز يارالار وورموش و وورماقدادور. آيرىجا اولراق توركيە، عىراق، آذربايجان و اورتا آسىيا توركلرى بىردۆنەلىك، يقىنلىكە بىلمەلىدىرلر كى، روس و فارس شووئىنىمى بىز توركلرلىن اُن غدار، امانسىز دوشمىندور و اونلارا قارشى امانسىز موبارىزە آپارمىلىق! بىردۆنەلىك، تام يقىنلىكە بىلمەلىيىك كى، پان فارسىمىن (فارسچىلىق) و پان ايرانىمىن فارس شووئىنىمى نىن قوشا قانادلايدور، بىرى او بىرىنىن ترس اوزودور، پان فارسىمىدە ايفشا اولانلار پان ايرانىمىدە گىزلەنىرلر.

"فارس" آيدىندور- بىر خالقىن آيدىدور. "ايران" ايسە آيدىن دئىيل، موچرد بىر آنلايشدىر. موچرد، قارائلىق، كىمسەيە آيدىن اولمايان، قوندارما بىر سۆزون و سۆزجوون آدى ايلە آلوتر ائتمك، دوشونجەلرى دومالاتماق داھا قولاي اولور. ۴۰ (قىرخ) ايلە ياخىندور كى، من بو سۆزون ھانسى آنلام داشىدىغىنى يوزلرلە اينسانلاردان، عالىملردن سورموشام، كىمسە بونا آيدىن، دىقق بىر جاواب وئره بىلمەيىب.

"ايران" بىر جوغرافىيە ئانالىشىدىمى؟ يوخ! اگر جوغرافىيە ئانالىشىدىرسا ھانسى يىترلىرى، تورپاقلارنى احاطە اندىر؟ ھىچ بىر ئاراضىنى!
 "ايران" دۆلەت ئانالىشىدىمى؟ يوخ!
 ئۇزۇن سۆزۈن قىساسى، "ايران" خىيالى بىر قاتىشلىق، گىرچك ئانالىشىدا گىلمەين بىر ايفادە دىر.

نە ايسە! بئله آيدىن اولور كى، ياخىن دوغودا تارىخى - جوغرافىيە ئانالىشىلار اولان آذربايجان، خوراسان، توركۇستان، بلوجىستان، پارسا، عجم عىراقى، دىلم، طبرىستان و باشقالارنى زامان - زامان بىر دۆلەتدە، داھا دوغروسو ھانسىسا بىر ايمپىريادا بىرلشدىرىلەر كى "ايران" آدلاندىرىلمىشىدۇر.

مىسئەلەن اصل ماھىيەتتە كىچىك. آدلارنى يوخارىدا چكىلن اۆلكەلەرنى ئۇ قدىم و اساس ھالىسى اون مىن ايللردىر كى، توركلر اولموشدۇر. پارسلار بو ئاراضىيە آشاغى - يوخارى ۲۸۰۰ ايل بوندان اۆنچە گىلمىش، ۲۵۵۰ ايل بوندان قاباق، يىئنى ئىرادان اول ۵۵۳. جو ايلدە مىدىيا دۆلەتلىندە ھاكىمىيەتنى اۆلە كىچىرىمىش و فارس سولالەسى اھمەنىلەر شاھلىق تاختىنا اوتورموشدۇر (ئىرادان اۆنچە ۵۵۳-۳۳۰. جو ايللر). بئلهلىكلە، پارسالى شاھلارنى تارىخى فارسلىرىن تارىخىنە چئورىلمىشىدۇر.

ائەلە بونولنا باغلى اولاراق، ھامى نىن بىلدىيى كىمى فارسلىرىن سون شاھى محمدرضا پهلوى اۆز شاھلىغى دۆوروندا گۆستىرىش وئردى كى، اۆلكە دە ايشلەدىلن مىلادى (خىرىستىن) و ھىجرى (موسلمان) تقوimlerىندىن علاوه يىئنى تقويم يارادىلسىن و بو تقويم اھمەنىلەرنى بىرىنجى ھۆكمدارى - شاھنشاهى II كىرىن تاختا چىخدىغى ايلدن باشلاسىن. ھىمىن تقويم يارادىلدى و آدىنى دا "ايران تقويمى" قويدولار. بلى، بو ايدى ۲۵۰۰ ايل سوروب گلن فارس شوپىنىزىمى نىن بىر نىتىجەسى و ماھىيەتنى. تارىخى، ادبىياتى، علمىن ھانسى ساحەلەرنى آراشدىرىرسىنىز آراشدىرىن، فارس خالقىنىن تارىخى يوخدور، فارس شاھلارنىن تارىخى واردير - اۆزۈ دە مىفلشدىرىلمىش، مىفىك بىر تارىخ، مىفىك بىر ادبىيات!

بو بۇپوك، كائوتىك مىف دونىاسى نىچە يارانمىشىدۇر، اونون قايناقلىرى ھانسىلاردىر؟ بورادا يىكى اساس قايناق وار:

۱. زردوشتلوک دینی؛

۲. فارس شاهلاری حاقیندا یارادیلان ناغیللار، روایتلر، اؤیدورمالار، بیر سۆزله بۇیوک دونیا دینلرینین یارانماسیندان قاباق دونیا یا حاکیم کسيلمیش میفلرین سونرادان فارس شاهلارینین آدینا یازیلماسی.

بللی اولدوغو کیمی، زردوشتلویو دونیانین گۆزکملی بیلگینلری اوچ مرحله یه آییریلار:

زاراتوشتریانیم

زاراتوشتریسیزم

زارواستریانیم.

بیرینجی مرحله زردوشتون یاراتدیغی آؤستانین اساسینی - قاتالارینی تشکیل ائدیر (اونون ایلکین باشلانغیج تاریخی بللی اولماسا دا آشاغی-یوخاری میلاددان اؤنجه بئشینجی یوز ایله دک اولان دؤورده یاراندیغی سؤیله نیلیر). ایکینجی مرحله "کیچیک آؤستا"دا ("خورد-هیردا آؤستا") اؤز ایفاده سینی تاپمیش، زردوشتون اؤلوموندن سونرا یارانمیشدیر و میلاددان اؤنجه بئشینجی یوز ایلدن ساسانلیلار حاکیمیتی نین اورتالارینادک اولان دؤوره دوشور. اوچونجو مرحله ساسانلیلار دؤورو و اوندان بیر آز سونرا یا عاییددیر.

زردوشتلوک چوخ ماراقلی بیر تاریخ کئچمیشدیر. بیلدییمیز کیمی بشر هله دینلره چاتمیش اون مین ایللر بویونجا میفله یاشامیش، اینسان یاشامیندا میفلر اؤن یئر توتومشودور. اینسان اوغلو زامان- زامان میفدن دینه دوغرو اینکیشاف یولونو یوروموش، آنجاق چوخ آلاهلایغا داخیل اولموش، سونرا اورادان دا تک آلاهلایغا تاپینمیشدیر.

زردوشتلوک ایلک تک آلاهلایق دینلریندن بیرى، بلکه ده بیرینجیسیدیر.

ماراقلی اولان ندری؟ زردوشت خالق میفدن قورتاریب تک آلاهلای دینه گتیردی بی حالدا، اوندان سونرا بو دینی اؤزلرینه سیلاح ائدن فارسلار اونون ایکینجی، اوچونجو مرحله سینده بو دینه اسکی میفلری یئیندن سوخوموش، مین ایل علاوه لر ائدرک زردوشتلویو یئنی اثرلرله، کیتابلارلا میفلشدیرمیش، اونو فارس شووینیزمینین آلتینه چئویرمیشلر.

ایکینجی ماراقلی جهت اوراسیندادیر کی، فارسلار ایسلام دینی نین ده باشینا بو اویونو گتیرمیش، اونو گوجلری چاتدیغی قدر میفلشدیرمیشلر. فارس حؤکمدارلارینین سۆزلری ایله

دئسك، "چيبرتكە، ايلان- قورباغا يئين عربلر" (اصليندە بئلەدير: اوزون دۇنسون اى چرخى- فلک، گۇر نەلر ياپدين، نە گونلرە قالدین کی، چيبرتكە، ايلان- قورباغا يئين عربلر کيان تاختينا آل اوزاتديلار!) ۴۵۰ ايلليک ساسانلى- فارس ايمپراتورلوقونو بىر حملەدە دارماداغين انديب، يوز ايللرلە فورمالاشميش فارس شووينيست يئكخاناليغيني، تشخوصونو سينديرميشديلار. فارسلا بونو هئچ جور هضم ائدە بيلميرديلر. آنجاق ايسلاملا ايدئياجا سيلاخلانميش عربلر تئز بىر زاماندا بۇيوک بىر ايمپراتورلوق ياراداندا سونرا عرب شووينيزمى طوغيان ائلەدى؛ بوندا سونرا ۱۲۷۰ ايل هر هانسى دۇولت يارادا بيلمەين، شاهليقدان محروم اولان فارس شووينيزمى بوتون گوجونو ايسلامدا تخرىباتا و فارس شووينيزمىنى تاريخ و ادبيات واسيطهسى ايله ايدئولوگيا ياراتماغا يۇنلتدى.

فارس شووينيزمى ايسلامدا شيعهلىيى آلاق اونو بوتون ايسلاما قارشى قويدو، تاريخى شخصيتلر اولان ايماملارين ترجمه-يى- حاللاريني، حيات و ياراديجيلىقلاريني ميفرلە قارىشيدىرى، ميفرلە ساختالاشيدىرى. على آلاهيلىيى (IV خليفه، امام حضرت علينى آلاه سايلانلار)، ايسماعيلىيى فارسلا ياراتديلار.

فارسلا ميفلر ياراتدى: "يئرين بىر ايبيى وار، او دا يئر اوزونون واليسى حضرتى- على نين آليندەدير؛ اونو نە وخت تريتسە زلزە اولور؛" "پيغمبر معراجدا اولارکن پلوو يئميش، اونونلا برابر بىر آل دە او پلودان يئيهرك پيغمبرە يولداشلىق ائتميشدير. بو، آلاهيى يانينا پيغمبردن اۇنجه گئتميش على ايدى؛" "ايمام حسين اوچ ياشيندا ايکن خورما آغاجينين کۆلگەسيندە اوينايردى. آناسى حضرتى- فاطيمه گليب گۇردو کى، اورادا بىر اژداها ايکى يئرە پارچالانيب، قورخويا دوشدو، حضرتى- پيغمبرين يانينا قاچدى. پيغمبر دئدى: بيليرم نەيه گلميسن، هئچ تلاش کئچيرمه، او اژداهانى اوغلون حسين ايکى يئرە پارچالانيب؛" "حضرتى- حسين قيلينچ چالدى، هر قيلينچ چالاندا ۴۰ مين باش ساغا، ۴۰ مين باش سولا تۇکولدو؛" داها نەلر، نەلر. اولو تانرى، سن اۇزون باغيشلا!

"فارس شووينيزمى و ايسلام" مؤوضوع سونا بو يازينين سونوندا بىر دە قايداجاغيق. اۇندە دئديييميز کيمي، فارسلا ميفلرى گئرچک تاريخ، گئرچک تاريخى ميف ياپماقدا بلکہ دە دونيانين آن ماهير خالقيدير. گئرچک، هم دە سوسيوئولوگيا، طبيعتشوناسلىق و فلسفه

ايله چوغلانمىش بىر دىن اولان زردوشتلويو مین ایل بويو ميفلشديرهرك ایسلام و خريستيانلىق قارشيسيندا مغلوب دورومونا گتيرديلر. سؤزسوزكى، ميفلشميش زردوشتلوك گئركچك حياتا داها چوخ ياخين اولان ایسلامين قارشيسيندا تاب گتيره بيلمزدى و گتيرمه-دىده!

فارسلا اۇنجه اۇز تاريخ و ادبياتلاريني، باجارديقجا دونيا تاريخ و ادبياتيني اۇز خئيرلرينه ميفلشديرميشلر. ميف طنطنه چالان يئرده گئركچك بيليكدن دانيشماق حقيقته، علمه، بيليه ايستتهزادان باشقا بىر شئى دئييل. دونيانين بؤيوك بيليك-كوريئييلريندن اولان تورك داهيسى محمدابوريجان بيرونى (۱۰۴۸-۹۷۳) دئميشدير: "فارس ديلي خوسروو انوشيروان افسانهلرى ياراتماقدان باشقا بىر شئيه يارامير". اون دوققوزونجو يوز ايلين گؤركملى تورك عاليمي، فيلوسوف و يازيسيچى ميرزه فتح على آخوندزاده (۱۸۷۸-۱۸۱۲) دئميشدير: "دونيادا فارسلا قدر افسانهيه اينانان باشقا بىر خالق يوخدور."

اۇنجه دئميشديككى، فارسلا افسانهلرى- ميفلرى اۇزلرينه تاريخ ائتمك اوچون، تاريخى ايسه اۇزلرينين خئيرينه ميفلشديرمك - افسانهلشديرمك اوچون دريدن- قابيقدان چيخميش، بو يولدا تورك، بيزانس، سورييا، عرب، حتتى برىتانيا و روسييا ايمپراتورلوقلارينين سارايلارينين قاپيلاريندا يوز ايللرله تعظيم اندهرك، دوندان- دونا گيرهرك سورونمكلرينى سوردورموشلر.

حيكمتله ياناشى، افسانه، ناغيل، يالتاقلق و حيله گرليكله دولو "كليله و ديمنه"نى هينديستاندان اوغورلاييب گتيرمك اوچون بىر فارس عاليمي اۇز عؤمرونون چوخونو هيند سارايلاريندا بىر جاسوس كيمي چوروتمهيه راضى اولموش، سوندا ايسته ديبينه چاتميشدير. بيزيم بو دئديكلريميزين دوغرولوغونا آزاجيق شوبهه ايله باخانلار بويوروب فارس خالقينين عوضسيز ياراديجيلىغى ساييلان و فارسلاردا دونيانين موقدس كىتابلارى ايله يان- يانا توتولان "شاهنامه"نى بيرجه دفعه ورق لسينلر.

نه اوچون "شاهنامه"نى فارس خالقى نين ياراديجيلىغى ساييريق؟ دئيه بيلرلر كى، بو كى، فيردوسى نين اثرىدير. گلين فيردوسى نين اۇز دئديبينه باخاق، او، "كىتابين حاضيرانماسى بارهده" باشليغى آلتيندا:

منيم سۆزلىمده تاپيلماز يالان،
 نه افسون، نه افسانه يازديم، اينان!
 عاغيللا اوخو، رمز تاپسان اگر،
 دوشون، رمز معنايا يول گؤسترر -
 يازماسينا باخماياراق، گؤرون همن يئرده كيمي تعريف اندير و اونا حاق قازانديرير. بونو
 اوندان قاباق اونون سلفلري، فارس داستانچيلاري - افسانه يازانلاري ياپميشدير:
 قديملىره واردى بۇيوك بير كيتاب،
 ذيرلييدى، داستانلاري بي حساب.
 اوزون ايللر گزدى او الدن - اله،
 اونو هر كس ايستردى آزر بيله.
 يئتيشدى نجيبزاده بير پهلوان -
 عاغيللى، جسارتلى، سؤز آنلايان،
 قديم دؤور تاريخيني اؤيرنن،
 اساطيره مين دورلو معنا وئرن.
 بوتون اؤلكه دن ييغدى مۇبيدلىرى،
 تاپيليسين دئيه هر سؤزون جؤوهري.
 بلى، بو تاريخچى، اساطيرچى (ميفچى) "قهرمان" مۇبيدلىرى (دين خادىملرينى، دين
 بۇيوكلرينى) ده بير آرايا گتيريب، نه اندير؟
 بۇيوكلر اونا سؤيلهدى بير به بير
 قديم شاهلارين ماجراسى ندير.
 روايتلري دينلدى قهرمان،
 گنديب باشلادى بير بۇيوك داستان.
 او دا دونيادا قويدو بير يادىگار،
 بۇيوكلر اونو حؤرمت ايله آنار.

بورادان ھامىيا آيدىندىر كى، فيردوسى نىن دئديينه گۆره، بو افسانه، افسون، روايت و قديم تاريخلىرى ايكي آيرى- آيرى نسيلى يازىبدىر. فيردوسى سونرا "شاعير دقيقي نىن داستانى" بۆلمه سينده اولكى فيكرىنى داوام ائتديرهرك يازير:

كىتابدان بو داستانلارى بير زامان
سئچىب، سئودى سؤز قدرىنى آنلايان.
عائىللى، بىلىكلى آدمالار كى وار،
بو داستانلار يىن عاشيقى اولدولار.
يئتتىشدى، نهايت، ايبيد بير جاوان -
گۆزل سؤز دئىن، طبعى، شعرى روان.
دئدى: - بو كىتابى چكىم نظمه من.
اونا "آفرىن" سؤيله دى هر گۆرن.

... ..

قارا بخت آليندن آلب ايچدى جام،
اؤلوب گئتدى، قالدى اثر ناتامام.

بورادان ھامىيا آيدىندىر كى، فيردوسى شاعير دقيقي نىن يازدىغى "شاهنامه" دن دانىشىر. بئله كى، دقيقي ده كئچمىش افسانه لرى، افسانه لشدىر يلمىش (ميفلشدىر يلمىش) ايران- فارس تاريخىنى نظمه چكىمىش، مين (۱۰۰۰) بيت (۲ مين مىصراع) يازمىشدىر. دقيقينى اؤز خىدمتچىسى گنج ياشىندا اؤلدورموش، اثر يارىمچىق (ناتامام) قالمىشدىر. فيردوسى ھمن "شاهنامه" نى گۆتورموش، ھمن شعر وزنى ايله داوام ائتديرمىشدىر. دقيقي نىن مين بئيتى ايندى فيردوسى نىن آدينا يازىلان "شاهنامه" ده دىر. دقيقي نىن يارىمچىق (ناتامام) "شاهنامه" سىنى بيتيرمك نئيتىنده اولان فيردوسى يازير:

دئدىم اوندا من: - بختيم اولسا كؤمك
يازىب بو كىتابى بيتيرمك گرک.
دئبيردىم: - بو ايشده گنجىكسم اگر،
گيرر اورتايا باشقا بير بخته ور.

گۇردويوموز كيمي، همين دۇورده عرب ايشغالى آلتينا دوشموش فارسلاز عرب خيلافتينين داغىليب تام پارچالانماسيندان ايستيفاده اندهرك فارس روحونو يئنيدين ديرچلتكم اوچون اۇز افسانەلى تاريخلرينە ال آتميشديلار. فيردوسى داوام انديز:

شهرده دوست ايدى منه بير نفر،

يانيمدا عزيزدى او، جانيم قدر.

منه سؤيلهدى: - فيكرينه آفرين،

سنيين توتدوغون دوغرو يولدور، يقين.

تاييب پهلويجه بو داستاني من

گتيررم، يولوندا گتري دۇنمه سن!

... ..

جسارتله چك نظمه "شاهنامه" نى،

بۇيوكلر بۇيوك ايشله سئوسين سنى.

يازيب متنى دوستوم گتيردى منه،

يئنى جانلا ايلهام يئتيردى منه.

فيردوسى نين بو دوستو دا چوخلو متنلر توپلاميش، اۇزو ده بير چوخ متنى نظمه

چكميشدير. او، بوتون بونلارى فيردوسيه وئير و ئييز:

دئيردى: - يازارسانسا "شاهنامه" نى،

چاليش، شاهلارا چاتدير او تۇحفه نى.

بللى اولدوغو كيمي فيردوسى و اونون دوستو سؤزسوز كى، تورك سولطانى محمود

غزنوينى (۱۰۳۰-۹۶۹/۷۰) نظرده توتوردولار. فيردوسى "سولطان محمودون وصفى" ادلى

بۇلمه ده يازير:

او گوندن كى يوخدان وار اولموش جاهان،

هله گلهميشدير بئله حۇكرمان.

... ..

بزك وئردى دونيايا باشدان - باشا،

دۇنر آلتونا، آل وورارسا داشا.

اوياندى منيم طالعيم بير زامان،

دوشوندوم: - باشيمدان چكىلميش دومان.

دئديم: - ايندى، آرتيق، اولار سۇز دئمك،

كئچن عصرلر اولسون آشكار گرک.

بلى، گۇروندويو كيمي، هر شئى آيدىندير. تورك حۇكمدارلارى عرب آغاليغىنى يئنىمىشىدىلر، عجمى (غىرى- عربلرى) عرب ظلوموندىن خيلاص ائتمكده ايدىلر. بوندان اوستاليقلا يارارلانان فارسلا تورك قىلىنجينا سيغيناراق، اۇز مىللى كئچمىشلىرىنى يئنىدىن ترنوم اندهرك بوتون جىدى- جهدلرى ايله فارس مىللى روحوونو و فارس شووينيزمىنى دىرچلتمهيه چاليشىردىلار. نه يازىق كى، توركلرىن آلى، پولو، قىزىلى، حىمايهسى سايهسىنده دىرچلدىلن بو فارس شووينيزمى اصلينده عربلردن داها چوخ توركلره قارشى ايدى، آچىق- آيدىن فارس شووينيزمى تورك دوشمنچىلىپى دئمك ايدى. بوتون فارس تارىخى، فارس افسانهلرى، "كئچن عصرلرى آشكارلايان" فارس دىللى اثرلر توركلرىن تمثيل ائتدىپى تورانلا فارسلارىن تمثيل ائتدىپى ايران آراسىندا گئندن موحاربيهلره حصر ائدىلميش، حياتدا تام ترسىنه اولدوغو - يعنى هميشه توركلرىن غلبهسى اولدوغو حالدا يازيدا فارسلارىن غلبهسى ترنوم ائدىلميش، دونيادا ياخشى، بشرى نه وارسا فارسلا، فارس حۇكمدارلارىنىن آياغىنا يازىلمىشىدىر. دونيادا ايلك دؤولتى فارسلا ياراتميش، فارس حۇكمدارلارى بوتون دونيايا حاكيم اولموش، دونيادا آن گۇزل وارقىلارى فارس شاهلارى تاپميش، ياراتميش، بشرىن ايستيفادهسىنه وئرميش، داها نهلر، نهلر. بير- ايكى مىثال: فيردوسى "كيومرث" باشلىقلى بۇلمهده يازير:

آتا سۇيله مېش اوغلونا بير خبر،

گزر دىللىرى، كئچسهده عصرلر.

جاهاندا كيم ايلكىن اولوب حۇكمدار،

بۇيوكلر اونا گۇستريب اعتىبار؟

قدىم دۇور تارىخىنى ايزلهين،

بۇيوك شاهلار حاقىندا داستان دئين

دئمیش: - شاه بیرینجی کیومرث ایدی،

باشا تاج قویوب، "پادشاهام" دئدی.

بو بیئتلردن آیدین اولور کی، فیردوسینین یاشادیغی دؤورده بو یالان بیر حقیقت کیمی "دیبلرده گزیرمیش". بورادا ایکینجی بیر مطلبه باخاق: بونو کیم دئمیش، کیم یازمیش؟ - "قدیم دؤور تاریخینی ایزلهین". میفین نجه تاریخلشدیریلدییینی گؤورسونوز و فیردوسی قاباقجاندان اثرینین باشلاریندا یازیردی کی، "منیم سؤزلریمده تاپیلماز یالان، نه افسون، نه افسانه، اینان!"، آنجاق "شاهنامه" بشدان آیاغا افسون، افسانه و یالانلاردان، ساختالیقلاردان، بوش تعریف و یالتاقلیقدان عیبارتدیر. سولطان ماحمود غزنوی تاریخده معلوم، گؤرکملی شخصیت، ایستعدادلی سرکرده، اؤزو بیلیکلی اولدوغو کیمی، علمه، بیلییه، شعره، صنعته چوخ بؤیوک قیمت وئرمیش، علم و مدنیت هامیسی کیمی تاریخده تانینمیشدیر. آنجاق تاریخی شخصیت اولان ماحمود غزنوی فیردوسی نین "وصف" آدی آلتیندا یالتاقلانیب، ساختالاشدیردیغی ماحموددان چوخ فرقلیدیر. فیردوسی یازیر:

بو، هیندیستانین شانلی سولطانیدیر،

بو، رومون قیزیل تاجلی خاقانیدیر.

عدالتله وئرمیش جاهانا بزک،

گونشدیر اونون تاجی، تختی فلک.

بللی اولدوغو کیمی، سولطان ماحمود هیندیستانا ۱۷ کره هوجوم ائدیپ، اورانی حاکیمیتی آلتینا آلیب، آنجاق او نه اینکی روما (بیزانسا)، حتی آذربایجانا بئله گلیب چاتماییب، داها دوغروسو هوجوم ائتمه ییب و هئچ بیر زامان دا روم (بیزانس) اونا هر هانسی بیر شکلده تابع اولماییب. بیزه ائله گلیر کی، فیردوسی رومون (بیزانسن) هارادا یئرلشدییینی ده دقیق بیلیمیرمیش، چونکی او، "شاهنامه" نین باشقا بیر یئرینده بئله یازیر:

سالینجا نظر شاه، سلم اوغلونا:

حالالدير، - دئدی، - رومو - خاور اونا،

بویوردو: - گؤتورسون قوشون، دورمادان

شاهنشاه کیمی شرقه اولسون روان.

بورادا گؤستریلیدی کیمی، فریدون شاه گویا دونیانین شاهنشاهیدیر. او، دونیانی اوچ اوغلو آراسیندا اوچ یئر بؤلور. رومو- خاوری بؤیوک اوغلو سلمه وئیر، ایران زمینده اورتایا گؤنڈریر. اوندان سَلَم ایراندان چیخاندان شرقه یوخ، غربه گتمه لی ایدی.

سولطان ماحمودو "وصف" ائدن شاعیر یازیر:

چینه، کشمیره، هینده بیر سال نظر،

بوتون پادشاهلار اونا باش آیر.

فیردوسی یالانین گؤزونه دوغرونو قاتیب زهرلی یالانی شکر کیمی ساوادسیز و آز ساوادلی اوخوجوسونا یئدیزدیریر. بو، دوغرودان- دوغرویا اینسانلیق قارشیسیندا جینایتدن باشقا بیر شئی دئییلدیر. چین ایمپراتورونون اون بیر یوز ایلده سولطان ماحمودا باش آیمه سی، فیردوسینین یالانیندان، گوپوندان و یالتاقلیغیندان دوغان فانتازییاسی، افسانه سیدیر. اؤز یاشادیغی دؤورون تاریخینی، شخصیتلرینی افسانه لشدیرن بیر شاعیرین قدیم قارائلیق تاریخلی نئجه میفلشدیره جه یی آپ آیدیندیر.

فارس شووینیزی همیشه آلاهی و دینلری خالقلا شاهلار آراسیندا بیر آلته، واسیطه یه چئویرمیشدیر. نه یازیق کی، بو، ایسلام دینینه موناسیبتده ده بئله اولموشدور. فیردوسی بونو بیر حکمت، بیر فارس آتالار سؤزو کیمی قلمه آلمیشدیر:

او ایستر گؤره خالق آلاهی پرست،

چونکی آلاهی پرستلر اولار شاه پرست.

دئمه لی خالقا دینی، آلاهی اونا گؤره اؤیره دیر، تبلیغ ائدیرلر کی، خالق بو یوللا سونوجدا "شاه پرست" اولسون. دیندن و آلاهدان آماج بودور. گؤره سن، اولو تانری بو اییرنج مقصدلری باغیشلا یا جاقمی؟ آخی بئله اولماز! شاه دینه خیدمت ائتمه لیدیر، دین شاه یوخ! بیر داها یادا سالاق کی، فارس شووینیزی اؤز وارلیغینی یاشادیب، دیرچلیدیب، حاکیم مؤوقع توتماق اوچون:

دینلری میفلشدیریب؛

میفلری تاریخلشدیریب؛

تاریخی میفلشدیریب.

بونلارین هر اوچو بشریت اوچون چوخ تهلوکه لیدیر؛ میفلری تاریخ لشدیرمک ایسه بشر اوچون عوض ائدیلمز اؤنمی اولان تاریخ علمینه آچاق بیر قصددیر. چاغداش تاریخچیلر بونا قارشى آمانسیز موباریزه آپارماسالار تاریخ علمی محو اولار. بیر داها قومیلیووون سؤزونو تکرارلاماغا مجبورام: "میف باشلایان یئرده علم قورتاریر".

بو یازنین سونوندا بیز فارس شووینیزی نین میفلری تاریخ لشدیرمه و تاریخ لری میفلشدیرمه سی حاقیندا فیکیرلریمیزی "شاهنامه" اوزرینده آراشدیرما ایله آچیقلاجاغیق. ایندی بو شووینیزمین بعضی قاینقلاری حاقدا بیر سیرا فیکیرلریمیزی سؤیله مه یی قاجیلماز ساییرام.

دؤوروموزه گلیب چاتان قاینقلارین ایلکی دین (زردوشتلوک) کیتابلاریدیر کی، اونلارین دا باشیندا "اؤنستا" دورور. بیر سیرا تاریخ قاینقلاری و تاریخی- بدیعی، منظوم رومانلار دا "اؤنستا" یا دایانمیشدیر. یوزلرله منبع (قاینق) و ادبیاتلا تانیش اولدوقدان سونرا بئله قناعته، سونوجا گلیریک کی، زردوشتلوک دینینه عایید کیتابلار کوللیاتی- توپلوسو ساییلان "اؤنستا" نین دؤردده بیرى گلیب زامانیمیزا چاتمیشدیر، اونلارین (أل یازمالارین - رتد.) دا آن اسکسیسی بو اثرانین XII یوز ایلینه عاییددیر، آن یاخشیسی ایسه اون اوچ یوز ایله. و بئله آیدین اولور کی، بو کیتابلارین ایلکین بؤلمه لری اثران قابق مین اوچ یوزونجو ایلدن یازیلماغا باشلامیش، بو اثرانین - میلادین ۱۰-۸. جو یوز ایلرینه دک آرتیرمالار، علاوله، شرحلر و حاشییه لرله داییم چوخالدیلمیش، چوخ بؤیوک دیشمه لره معروض قالمیشدیر. آیدین اولور کی، "اؤنستا" ۲۳۰۰ ایله یازیلیمیشدیر. بئله بللی اولور کی، "اؤنستا" یوز ایلرله او قدر دیشمه لره اوغرادیلیمیشدیر کی، زردوشتون اصل- گئرچک "اؤنستا" سیندان اولدوقجا آز بیر نسنه قالمیشدیر.

"اؤنستا" بیرنجی بؤیوک تحریفه أهمه نیلر دؤورونده (پارسالی هخامنشیلر، م.اؤ. ۵۵۸-۳۳۰) اوغرادیلیمیش، حاکیم سولانه نین نواینده لرینین گؤستریشی ایله بو کیتابا افسانه وی حؤکمدارلار و اونلارین دا اؤزلری حاقیندا ناغیللار، داستانلار سالینمیشدیر.

یئری گلمیشکن بیر تاریخ فاکتینی بورادا وورغولاماق ایسته ییریک کی، نه أهمه نیلر (هخامنشیلر)، نه ده ساسانلیلار تمیز پارس- فارس سولاه سی اولماییب. بو، أهمه نی شاهى

بیر دارانین (م.اؤ. ۵۲۲-۴۸۶) بیسوتون قایالاریندا یازدیردیغی داش کیتابهده چوخ آیدین ایفاده ائدیلمیشدیر. او، تاریخده مشهور قاتوماتا عوصیانینی یاتیرماسی حاقیندا بئله یازیر: "پارسالی و میدیالی اولان عایله میزدن (!) بیر کیمسه تاپیلمادی کی، شاهلیغی قاتوماتا مؤغان آلسین. بو او زامانادک سوردو کی، من گلیب آهورامازدادان یاردیم ایسته دیم. آهورامازدا منه کؤمک گؤستردی و شاهلیغی گئری آلدیم".

تاریخدن بللی اولدوغو کیمی، ائمه نیلرین اصل کؤکو پارسالیلارا و میدیا تورکلرینه دایانماقلا یاناشی، اونلارین دؤیوش گوجلرینین اساس بیر حیصه سی و سارای حربی دوور یانلاری قاز (قاس) و قوت (قوز) تورکلریندن عیبارت اولموشدور. بو جور پارسا- تورک چولغاشماسینی بیز ساسانلیلاردا دا گؤروروک. اما چوخ غریبه دیر کی، بو هر ایکی سولاله مولکی و دینی ساحه ده بوتون ایداره چیلییی و آغالییی فارسلازا وئرمیش، فارس زادگان سیلکی یاراتمیش، فارس شووینیزمینی بسله ییب عرصه یه گتیرمیشدیر.

"اؤستا" ائمه نیلر دؤورونده یئنی بیر کولیات حالینا سالینیر، ایکی نوسخه سی حاضیرلانیر: بیر نوسخه سی پارسانین مرکزینده سونرالار "تختی- جمشید" آدلانان شهرده، شاهلارین کیتابخاناسیندا ساخلانیلیردی. بو نوسخه نی ایسکندر اورانی ایشغال ائندنه یاندیرمیش، شاریکاندا ساخلانان اوبیری نوسخه نی یونانیستانا آپارمیشدیر.

اشکان شاهلاری دؤورونده آذربایجاندا و اونولا قونشو ایالترده داغینیق حالدا اولان "اؤستا" بؤلمه لری توپلانمیش، بو کیتاب یئنیندن برپا ائدیلمیشدیر. بو ایش ساسانلیلارین ایلك حاکیمیت ایلرینده ده داوام ائتدیریلیمیشدیر. ساسانلی شاهی II شاپور (۳۷۹.جو ایله اولوب) مؤبیدان- مؤبید (کاهینلر کاهینی) آذربود ایسپند اوغلونا تاپشیرمیشدیر کی، "اؤستا"نی تام تکمیل لشدیریب یئنی دن رئداکته ائتسین. بو ایش باشا چاتاندا II شاپور زردوشت دینینی رسمی دؤولت دینی اعلان ائتمیشدیر. آذربایجان (آذربود) توپلایب ترتیب و رئداکته ائندییی "اؤستا"، دئدییمیز کیمی اونا قدرکی "اؤستا"نین دؤردده بیریدیر و بو زامانا گلیب چاتان دا اونون تحریف ائدیلمیش شکلیدیر. بو "اؤستا" بئش بؤلمه یه آیریلیر:

۱. یاسنا

۲. ویسپرئد

۳. وئندیداد

۴. یشت

۵. خورده آوئستا/خورتاک آپاستاک (خیردا-کیچیک آوئستا)

یاسنا یئتمیش ایکی (۷۲) بۆلمه دن عیبارتدیر، اونون یالینیز بیر بۆلمه سی قاتالار آدلانیر. دونیادا تانیلمیش زردوشتلوق شوناسلار و آوئستاشوناسلار بیرگه فیکره - سونوجا گلرک بیلدیریرلر کی، یالینیز بو قاتالار و بیر سیرا وئندیداد زردوشتون اثریدیر و "آوئستا" نین آن اسکی بۆلمه لریدیر. بیز حۆرمتملی اوخوجونون بونا آیریجا دیقت یئتیرمه سینی ایسته بیریک: چونکی سؤیله یه جه ییمیز فیکرین اؤنملی خطریندن بیرى بودور و چوخ حساس بیر چیخیش نؤقته سیدیر. بئله کی، گۆرکملی آذربایجان داهیسى زردوشت دونیادا ایلك تک آلاهلوق دین سیستمینی یارادان بشر دوهارلاریندان اولموشدور. مین- مین یازیقار اولسون کی، فارس افسانه چی، شاهچی، افسونچو ذهنیاتی تک تانریلی زردوشتلوق دینینی ائله بیر حالا سالمیشدیر کی، بو دین سونرادان یا ایکی یارادانلی، یا دا چوخ آلاهلوق دین کیمی قبول ائدلمیشدیر. بو، شووینیست و افسانه چی، ناغیلچی فارس ذهنیات و نیتی نین آذربایجان تورک خالقینا ووردوغو ایلك اؤلومجول یارالاردان بیریدیر!

تورک، عرب، روس، فرانسیز، فارس، دری پهلوی دیلرینین کامیل بیلجیسی اولان آذربایجان عالمی ایسماعیل شمس ("آوئستا" نین قاتالارینی اینجه له یرک، موقایسه لی تاریخ - منطق مئتودونا و فلسفی پرنسیپلره دایاناراق، چوخ حاقلی اولاراق، زردوشتلویون تک تانریلی دین اولدوغونو اساسلی ثبوت ائتمیشدیر. ایسماعیل خوجا یازیر: "زردوشت چوخ آلاهلوقین علیه نه چیخاراق آهورامازدانی یئگانه یارادان، خالیق بیلیمیشدیر...

محمد پیغمبردن سونرا بعضی دین خادیملری زردوشت دینینی ایکی آلاهلوق کیمی باشا دوشموشلر. اولار آهورامازدا ایله اهریمنی، خئیر له شری بیر- بیرینه قارشى قویاراق، آیری- آیری وارلیق حساب ائتمیشلر...

زردوشتون قاتالاردا دئدیکلرینی منطق و فلسفه پرنسیپلری ایله دریندن تحلیل ائتدیکده بو نظریه لرین دوزگون اولمادیغی میدانا چیخیر " (باخ: آوئستا، I کیتاب. باکی، ۱۹۹۵، ص. ۲۸).

زردوشتلوک دىنى اوچ بۇيوک اساس اوزرينده قورولموشدور: اۇغورلو دوشونجه، اۇغورلو سۇز، اۇغورلو ايش. بىر سىرا عاليملر بو اوچ اساسى بوتون دىنلرین آنا پرىنسىپى ساييرلار. بىز ده بو فيکىرده بىک. بىر مسئلهنى ده گۇزدن قاچيرمايق كى، بونلارى تاريخده ايلک دفعه زردوشت دئمىشدير.

زردوشت تانرىيا آهورا، مازدا، يا دا بىر يئرده آهورا مازدا، مازدا آهورا دئيه موراجيعت ائدير. قاتالارين بىرينده زردوشت تانرىيا بئله موراجيعت ائدير: "اى مازدا، من اۇز دوشونجهمله (يعنى اۇغورلو دوشونجه ايله- أ.أ.). درک ائتديم كى، وارليغين ايلكى ده، سونو دا سنسن. سنى اۇز گۇزومله گۇردوكدە باشا دوشدوم كى، آن دوزگون، آن دوغرو حاكيم سنسن، دونياداكى ايشلر حاقيندا آن عدالتلى حۇكم وئرن سنسن!"

دوغرودان دوغرويا سوروشوروق: بو موراجيعت تك تانرليق دئيىلمى؟ باشقا بىر يئرده دئيبير: "اى مازدا، هم حۇكمدارلىق، هم ده قودرت سَنين اَينده دير ". باشقا بىر يئرده زردوشت دئيبير: " اى آهورا، بونو سندن سوروشورام، منه دوزگون سۇيله. سنىنله دىنينه چاغيريلمىش آداملار دىندارلىق باخيمىندان اونا نئجه ياناشاچاقلار؟ اى مازدا، بو ايش اوچون سَنين طرفيندن ايلک سئچيلمىش آدام منم!"

بو قاتادان آيدىندير كى، زردوشت بو دىنى اۇز دىنى آدلانديرمامىش، اونو تانرىنين دىنى آدلانديرمىش و بو دىنى يۇنلتمك اوچون تانرى-آهورا مازدا زردوشتو پيغمبر سئچمىشدير. بحث ائتدييمىز مۇوضونون بۇيوك اۇزمانلارى بو دىنى هم مازدئيزم، هم ده زردوشتلوک، يا دا زردوشت دىنى آدلانديرير، بىر چوخ حالدا بىرى او بىرىنى رد ائدير. بو يوخارىدا گتيردييم مىثالدان و داها باشقا مىثاللاردان آيدىن اولور كى، زردوشت تانرىيا (مازدا، آهورا، آهورا-مازدا) موراجيعت ائتمىش و بو دىنى تانرى نين دىنى كيمي قبول ائتمىشدير. اونا گۆره ده بو دىنه مازدائيزم (مازدائىلىك)، آهورايزم (آهورالىق)، آهورامازدا ايليك دئمك هئچ ده يانليش دئيىل و بو دىنين زردوشتون آدى ايله آدلانماسى دوغرو دور. بو، بوتون دىنلره ده عاييددير. مثلاً، اسلام دىنينه پيغمبرين آدى ايله باغلى "محمدّيه" ده دئيىلير. ابراهيم پيغمبرين يايديغى دىنه "حنفيّه" دئيىلديى كيمي "عبرانيّه" ده دئيىلير و بو كيمي باشقالارينا دا (مئ، عيسى ويليک، موسى ويليک و ب.).

يوخاريدا گتيردييميز ميثاللاردان آيدين اولور كي، مازدا ايليک (زردوشتلوک) ايلک يارانيشيندا تک تانريلي دين اولموش، سونرادان تحريف انديله رک ايکي آلاھلي دين دونونا گئيديريلميشدی. نتيجه ده بئله آينميشدير: دونيانين - ياراديليشين (وارليغين) ايکي باشلانغيجي وار: خئير و شر. خئير آلاھي مازدادير - هؤرموزدور، شر آلاھي آھريماندير (أھليمان).

سورغو دوغا بيلر: نه اولسون كي، پارسلاز تک تانريلي بير ديني ايکي تانريلي دينه چئويميشلر؟ بوندان فارسلاز، تورکلر، بشریت نه ايتيرميشدير؟ بيرمعنالي جواب وئرک كي، چوخ-چوخ شئيرلر ايتيرميشدير. بيرينجيسي، بير داھا قئيد ائدک كي، بشریت ميغدن چوخ آلاھليغا، چوخ آلاھليقدان آز آلاھليغا، آز آلاھليقدان اوچ و ايکي آلاھليغا و اولاردان دا تک آلاھليغا دوغرو بشریت بؤيوک عذابي بير يول کئچرک اوژ تفکؤرونو، دونياگؤروشونو کاميل-لشديرميشدير. بوندان گئرييه قايتماق ترقي دئييل، ايرتيجاغدير، گئريله مک و بشر اينکيشافينا مانع چيليدير و چوخ-چوخ حئييفلر اولسون كي، بو مانعچيليك مين ايللردير داوام ائدير. بو دئديکلريميز آرتيق دونيا دوشونجه تاريخينده، تاريخين فلسفه سينده دانيلماز، هئچ جور اينکار ائديلمز بير حقيقتدير.

مسئله نين ايکينجي يؤنو: ميف، دين و بيليم (علم) - هر اوچو آيري-آيريليقدا دونياگؤروشو، دونيا باخشيدير، آزالاريندا ايليشکيلرين اولماسينا باخمايaraq، بير-بيري ايله معين ضيديت، اينکار، رقابت و موباريزه ده ديرلر. ميفيک تفکؤر بيليم تفکؤرونه قارشى داھا دوشمن مؤوقعه دايانير، دئمک اولار كي، عکس قوطبو تشکيل ائدير. دين دوشونجه سي بيليمه ميفيک دوشونجه دن آز مانع اولور. بو آچيدان دا دیندن ميفه قايتماق بيليمين (علمين) اينکيشافينا، بيليم تفکؤرونون گليشمه سینه مانع اولماق دئمکدير. اينسان اوغلو ميغدن دينه، دیندن بيليمه يوروموشدور. دیندن ميفه قايتماق بيليمدن اينکار دئمکدير، بيليمه گئدن يولدان گئري دؤنمک دئمکدير.

آن كسه يول

بیر زامانلار قوزئیده دربنددن گونئیده همدان ایالتینه، دوغودا خزر دن باتیدا گؤیچه گؤلونون باتی ایالتلرینه دک اولان تورپاقلاردا یئرلشمیش قودرتلی بؤیوک آذربایجان XIX یوزایلین بیرینجی روبعونده روسیا ایمپریاسینین ۲ دفعه، اوست- اوسته گؤتوردوکده ۱۱ ایل داوام ائدن قانلی موحاریبه لری نتیجه سینده اول ۲ حیصه یه، سونرالار بیر نئچه حیصه یه پارچالاندى. ائله بونونلا دا بؤیوک آذربایجانین ۱۸۷ ایل داوام ائدن فاجیعه سی باشلاندى. آذربایجان تورپاقلاری حراج بازارینا قویولدو. کیم ایسته دی ساتدی، کیم ایسته دی آلدی، کیم ایسته دی باغیشلادی. بوتون بو دؤور عرضینده آذربایجان خالقى آمانسيز قیرغینلارا معروض قالدی. تورپاقلاریمیز واختی ایله تورکییه، ایران، عربیستان، هیندیستان و بالکان بازارلاریندا گیرلنن اثرمنی فیریلداقچی لارینا ساتیلدی، هدیه وئریلدى.

ایرانین، روسیانی کؤله و یاریم کؤله سینه چئوریلیمیش خالقیمیز بوتون بو تاریخ بویو چابالادی، چالیشدی، ایرکی لکم اوچون دئییل، یالنیز و یالنیز اؤز وارلیغینی قورویوب ساخلاماق اوغروندا ووروشدو. بو اؤلکه دن او اؤلکه یه، او اؤلکه دن بو اؤلکه یه قاچقین گئتدی، یورددا ووروشانلار داغلاردا قاچاق دوشدو، ۱۰۰ ایل بویو آذربایجانى قاچاق حرکاتى بورودو. یابانجی ژنراللار، سردارلار باشلارینی آذربایجاندا قويدولار. ستارخان ، قاچاق نبی، شیخ محمد خیابانی، محمدامین رسولزاده کیمی یوزلرجه آذربایجان موجهیدی خالقین آزادلیغی اوغروندا چارپیشدی. بلی، معاصیر دؤورون گؤرکملی فیلسوف تاریخچیسى، تاتار قومیلیوو دئمیشکن، اگر هر هانسی بیر ائتئوس (خالق) بیله - بیله زامان - زامان اؤز آراسیندان اینسانلار آیریپ اؤز وارلیغی اوچون قوربان وئریرسه، دئمهلی، او ائتئوسا اولوم یوخدور!

موباریزه خوشبخت آزادلیق اوغروندا دئییل، یارانان، تاریخده اؤزونو تصدیق له دن و دونیایا تقدیم ائدن بیر خالقین یاشاییب- یاشاماماسی اوغروندا موباریزه سی ایدی.

۱۹۲۰-۱۹۱۸ جی ایلرده آذربایجان خالق اؤلوم تهلوکه سینى آرادان قالدیریپ اؤزونو تاریخده بیر داها تصدیق لئدی. گونئیده خیابانی حرکتی، قوزئیده آذربایجان خالق جومهوریتی آذربایجانى یئنی دونیایا تانیئدی. هامیمیزین بیلدیسی کیمی، بو دؤور چوخ چکمه دی... روسیادا چارلیق ایمپریاسینین یئنی واریشی - قیرمیزی سوونت ایمپریاسی یاراندى. ایلک ایلرینده بو ایمپریا هله ضعیف اولدوغوندان، آذربایجانین قوزئینده کی دموکراتیک دؤولتی بیخدی، آنجاق اؤزونون ده هله ضعیف اولماسیندان دولای، همین دموکراتیک دؤولتین یئرینده هر هانسی بیر دؤولت قورومونو ساخلاماغا مجبور ایدی. سونرا بو دؤولت قورومو آذربایجان سوونت سوسیالیست رئسپوبلیکاسی اولدو.

۲۰ جی ایلدن سونرا آذربایجانین گونئینده خیابانی حرکتینى بوغدولار. ایراندا آذربایجان سولاله سی اولان قاجارلار دئوریلدی، یئرینه فارس- پهلوی سولاله سی حاکیمیتته گلدى. آذربایجان خالقینین (او تیلی- بو تیلی) یئنی فاجیعه دؤورو باشلاندى. قتلر، تالانلار، قیرغینلار آرا وئرمه دی... آذربایجانین قوزئینده کی سوونت رئسپوبلیکاسی آذربایجان خالقینی ازمک آلتینه چئوریلدی.

بئله بیر فیکیر وار و بو فیکری سون واختلار داها تئز- تئز ائشیتمک اولور؛ بو تقریباً بئله سس لئیر: هر بیر خالقین دؤولتی اؤزونه لایق دیر. بونو بئله شرح ائدیرلر کی، گویا بیزیم ده دؤولتیمیز اؤزوموزه- خالقیمیزا اویغوندور. بو، تامامیله یانلیش دوشونجه دیر. بو فیکیر اؤزونو اصلینده هارادا دوغولدور؟ بیزیم اؤیرندییمیز آنلایشلارلا دئسک، خالق- بازیس اؤزونون اوست قوروملاریندان بیرینی- دؤولت قورومونو یاراتمالیدیر. اگر بو قورومو یارادیرسا، سؤزسوز کی، بازیسین طلبی و ایستیهی اساسیندا یارانیر و بو قوروما همین خالق، یاخود بو خالقا همین قوروم لایق اولور، هر ایکیسی بیر- بیرینی تمثیل ائدیر. بو فیکیرله راضیلاشماساق اولماز. دئمهل، سؤز آزاد خالقدان گئدیر، اؤز اوست قورومونو یاراتماقدا مستقیل اولان بازیسدن گئدیر. اگر هر هانسی بیر خالق قانلی تئور و ایشغال نتیجه سینده اؤزوندن قات- قات گوجلر اولان هر هانسی بیر ایمپریانین کؤله سینه، مستملکه سینه چئوریلیرسه، بو

واخت ايمپىريا دا اونو ايستهدىيى كيمى ازمك، ايستيشمار ائتمك اوچون اويونجاق دؤولت قورومو ياراديرسا، دئمەلى، بو قوروم خالقين آرزوسو اساسيندا يارانمير و اونو تمثيل ائتمەيه لاييق دئيبيل!

حتى بؤيوك دؤولتlerin آزدىيى خالقار اوزرينده قورولان دؤولت قوروملارى دا موختليف اولور. ايكىنجى دونيا موچارىبه سينده آمريكا، اينگيلتره، سووت ايتىفاقى اوروپانين آن گوجلو خالقارليندان بيرى اولان آلمانلارى دارماداغين ائتديلر. آلمانىانين بؤيوك بير حيصه سينده آمريكا، اينگيلتره و فرانسانين ايرادهسى ايله فئدئرال آلمان دؤولتى ياراديلدى، باشقا بير حيصه سينده ايسه 'SSRI' نين ايرادهسى ايله آلمانىا دموكراتىك رئسپوبليكاسى. سوال اولونور: آلمان خالقى هانسى دؤولته، ياخود هانسى دؤولت قورومو آلمان خالقينا لاييق ايدى؟ هئچ بيرى! آنجاق شرفه باخمىش غربده قورولان دؤولت آلمان خالقى اوچون آز- چوخ آلؤئريشلى ايدى. اصل آلمان دؤولتى ايندى يارانماقدادير.

بوتون آذربايجاندا بو گون خالقيميزى اونا لاييق تمثيل ائده جك دؤولت قورومو يوخدور. تكرار ائديريك: يالنيز و يالنيز آزاد (!) خالقين ياراتديغى دؤولت اونون اؤزونه لاييق اولور!!

بىز بورادا موسكواونين ۷۰ ايلده آذربايجاندا آپارديغى سيياستى تحليل ائتمەيه جه ييك. بس موسكواونين بوگونكو سيياستى نئجه دير؟ بوگون موسكوا اونا تابع اولكەلرى و خالقلىرى داها اولكى تك "ايداره ائده" - آزه بيلمير. روسىيا اؤزو فلاكت قارشىسيندا، داها دؤغروسو، فلاكت ايچينده دير، اونا گؤره ده او، ايلك اؤنجه اوروپادان آلىنى چككم مجبوريتينده قالدى. ايندى اساس وظيفه ايمپرييانى داغيلماقدان قورتارماق، اونو نه ايسه آلداديجى، بير قدر ده جذب ائديجى شكله سالماقدان عىبارتدير. اونون اوچون ده دموكراتىيا، آشكارلىق و يئنىدن قورما آدى آلتيندا "يوخاريدان اينقىلاب" (بو دا آلداتماق اوچوندور: يوخاريدان اينقىلاب اولمور، دئمەلى، يوخارينين فيتواسى ايله آشاغيدان اينقىلاب) ائديليير. بونون اوچون آيريجا پروقراملا ايش گؤرولور. هانسى خالق بو پروقرامدان كنارا چيخيب اؤز ايرادهسى ايله حركت ائديرسه، اونو قورشون ياغيشى گؤزلەيير، يا دا كى، قيرغين و تالان تۇره ديجى ميئلتر آراسى عداوت.

بىر واخت ايران شاهى يوخاريدان ايصلاحاتلار آپاراق آدىنى "اغ اينقىلاب" قويدو، اونون آن بؤيوك ضربهسى آذربايجان خالقينا ديدى. ايندى قورباچوو يوخاريدان ايصلاحاتلار آپاريب

آدينى "اينقيلاب" قوبور، آن بۇيوك ضربه سى آذربايجان خالقينا وورولور. بير واخت آذربايجانين گونئيينه گلن محمدرضا پهلوى "آذربايجان ايرى آددىملارلا ايركى له-بير" دئميشدى، اوستوندن نئچه ايل كئچمه ميش آذربايجانين قوزئينه گلن لئونيد ايليچ برئئتو "آذربايجان ايرى آددىملارلا ايركى له بير" دئدى. گۆره سن، نئجه اولور كى، موسلمان مونارخلارلا كومونيست مونارخلار بير- بيرينين آغزينا توپورموش كيمي اولورلار؟! مونارخ هر يئرده مونارخدير - دينيندن، عقيده سيندن آسيلي اولما ياراق. واى او گوندن كى، هر ايكى ايمپرييا مونارخى نين "آذربايجان" آدى بير موستملكه سى اولما، ياريسى بيرينين، ياريسى او بيرينين!

موسكوا آزادليغا بويلا اولموش اولكه لرى "ايصلاحات" درمانى ايله اؤلو دوغماغا مجبور اندير؛ اگر "مدنى" يول باش توتماسا دييرمانيندا اؤز ايسته ديبى كيمي اويودور. يا درمان، يا دييرمان؟!

اوج ايله ياخيندير كى، آذربايجان آياق اوسته دير. طولمون- ايمپرييانين توپو، طياره سى، تانكى و گولله سى وارسا حاقين- خالقين دا دؤنمز اوزو واردير. ايمپرييا اود، قورشون پوسكوردو، گؤيچه، زنگه زور بير داها يئنيدين داغيلدى، قاراباغ ياغى آللى اوزاندى، سومقاييت، گنجه، باكى... هر يئر قانا چالخاندى. خالق يوردونو قورودو، آذربايجانى ايكى يئره بؤلن دمير پرده نى داغيتدى...

بو گون آذربايجانين قوزئينده ايكى قووه - ايمپرييا و خالق اوز- اوزه دورموشدور. ايمپرييا بو غيرى- برابر گوجلرين موباريزه سينده اثرمنى دياسپوروندا و اوروپانين، آمريكانين بيزه اؤگنى موناسيبتيندن ايستيفاده اندير.

بو قووه لرله اوز- اوزه تكجه دايمانميش خالقيمىزى دموكراتيك قووه لريميز تمثيل اندير. بو قووه لرله دونياداكى بير سيرا باشقا دموكراتيك قووه لر رغبت بسله بير. يوردوموزون گونئيينه بۇيوك معنوى داياغيميز واردير. نه يازيق كى، بير يئرده موباريزه يه قوشولماميشيق. آخى بيز هله ميلت اولماميشيق، خالق يولوندا ميلت يولونا تزه- تزه آدديم اتيريق.

قئيد: تئز- تئز سوروشورلار كى، خالق ندير، ميلت ندير؟ علمله ايضاح ائتمك چوخ اوزون- اوزادى آيناجاق. سوالى باشقا جور قويون: خالق كيمدير، ميلت كيمدير؟ اوندا "ندير؟"

سوالىنا جاواب تاپارلىق. خالق بىزىك، مىلت آلمانلار! نىيە؟ آلمانلار سرحدلرىنى پوللا آليرلار، وار- دؤولتلرى دە اؤزلىرىنىدىر. بىز سرحدلرىمىزى قانلا آليرىق، وار- دؤولتىمىزدە اؤزگەنىدىر. آلمانلار اؤزلىرى توخدور، آج روسىيايا آت، سود، اؤن وئىرلر. بىز اؤزوموز آجىق، آج روسىيادان آت، سود، اؤن گؤزله بىرىك. موسكوا ۷۰ ايل دوشمن كسىلدىيى آلمانا ايندى "دوست"، "قارداش" دئير، اونا آل آچير، ۷۰ ايل "كىچىك قارداش" دئىيى بىزە ايندى دوشمن كىمى باخير، بىزى تانكلارين آلتىندا اؤزير. آلمانلار سووئت عسگرلرىنىن نىشانلارىنى، كمرلرىنى، چكملهلرىنى، پالتارلارىنى (لعت شىطانا، داها نه قالدى كى!)، هه، پاپاقلارىنى (رحمت سنه، مىزە جليل!) حراج بازارىنا قويدورور. بىز ايسه تكجه ساغلام اوغوللارىمىزى دئىيل، حتى خسته گنجلرىمىزى عسگرلىك آدىنا اؤلومه گؤندىرىك!

يقىن آيدىن اولدو.

مسئله نىن آنا خطىندن بىر آز قىراغا چىخدىغىمىزدا گؤره اوخوجولار سوچوموزدان كئچسىن...

موسكوا نىن بوتون عمومى سىياستى ايله ياناشى، او، هر بىر رئسپوبلىكيا، هر بىر خالقا قارشى خصوصى سىياست يورودور. اونا گؤره ده "نه اوچون لىتوانىن، اثرمىستانىن، گورجستانىن و ب. دؤولت رهبرلىرى باشقا جور حركت ائدير، آذربايجانىكى باشقا جور؟" سوالى ساده لؤوحلوكدن باشقا بىر شئى دئىيلدىر. بىردفعه لىك بىلمه لىيىك كى، موسكوا نىن آذربايجانا عاييد سىياستى هر هانسى بىر رئسپوبلىكيا اولان سىياستى ايله توتوشدورولمامالى، هميشه آيرىجا گؤتورولوب اونون اوزده اولان دئىيل، درينده، گىزلى قالان كۆكلرى، باغلارلى اوزه چىخارىلماليدىر.

آذربايجان آن وارلى، هر طرفلى زنگىن بىر اؤلكه دىر. وار- دؤولت موستقىل خالقلار اوچون سعادت دىرسه موستملكه اوچون بدبختلىكدىر. آذربايجان روسىيا اىمپرىياسى اوچون شرقىن قاپىسىدىر. آذربايجان بىرلىشىب موستقىل اولماسى گوننى قافقازدا اىمپرىيانىن بوتون داياقلارلى نىن داغىلماسى دئمكدىر.

پيوتردان دوننه كىمى هيند اوكتاينىدا اىستى سولارا جان آتان و بو سىياستى بوتون دؤورلرده آردىجيل يورودن اىمپرىيا اوچون خزر حؤوزه سىنى ايشغال ائتمك اىلكىن شرط

اولموشدور. خزرين ايكي آچارى- هشرخان و باكي ايمپرييانين دايمي ضربه هدفى اولموشدور. آذربايجان يوز ايللردير ايمپرييلار طرفيندن مودافيعه اولونان و اونلارين شرقده جاسوسو رولونو اوينايان اثرمنى لوببىسى نين گلير منبعى دير. "آذربايجان ايرانين تاخيل انباريدير"، "اگر آذربايجان مستقىل اولارسا ايران اوندان آسيلي وضعيته دوشر" دئين ايران ايدئولوقلارى مسئله يه چوخ دوزگون قيمت وئرميشلر.

چوخ اؤترى و عومومى دئدييميز بو سؤزلر آذربايجاندا ايمپريا سياستى نين بعضى خطلريني گؤرمك اوچوندور. اصلينده ايسه گرک آذربايجانين يئرالتى و يئراوستو، مادى و معنوى ثروتلى ايله ساده جه تانيش اولماق اوچون جيلدلرله كيتابلار يازيلاندان، دونيا سياستينده، سوؤت ايمپريياسى، ايران و اثرمنيستان سياستينده آذربايجانين يئرى بوتۇو- بوتۇوونه آراشديريليب آچيقلانندان سونرا بيز اؤزوموزو باشا دوشه بيليريك.

بللى اولدوغو كيمي، ۸۰-۶۰ جى ايللرده ايمپرييانين دؤلت آپاراتى چورومه دؤورو كئچيريردى. منيم يادىمدادير - هله ۶۰ جى ايللرده بير آروپا عالمى يازميشدى كى، سوؤت دؤلتى داغيلماغى نين روشوتخورلوق مرحله سيني كئچير. بو مسئله نى تحليل ائدركن من ايلك اؤنجه اينانماديم. منى انگلسين بير مکتوبو چاشديردى. او، روسيادا دؤلتين كؤكلرينين ضعيف اولدوغونو گؤسترهرك اورادا سوسياлизм قورماغين داها آسان اولدوغونو يازان بير روس ضيالييسينا بئله جاواب وئرميشدى كى، سيز دوز دئميرسينيز؛ روسيادا كيچيك و ايرى مأمورلاردان عيبارت بؤيوك بير طبقه واردير، بونلار دؤلتدن چوخ آز ماعاش آلدىقلارى اوچون خالقى سويور، روشوتله دولانيرلار، بونا گؤره ده روسيا دؤلتينى مودافيعه ائتمكده حددن آرتيق ماراقليديرلار، چونكى بو دؤلت اولماسا اونلار روشوت آلا بيلمزلر، بونا گؤره ده دؤلت آپاراتينين كؤكولاپ آشاغيلارا قدر ايشله بير.

بير قدر ده گؤتور- قوى ائتديكدن سونرا آيدين اولدو كى، انگلس سهو ائديب - ايستر كرنسكى نين، ايسترسه ده لنينين چئوربيليشلى زامانى همين مأمورلار چوخ بؤيوك رول اويناديلار. عئينى زاماندا، تاريخدن منه آيدين اولدو كى، بير چوخ دؤولتlerin اساسينى روشوتخورلوق سارسيديب. مسئله آيدين ايدى.

سونرا ۷۰ جی ایلرین اؤلرینده بیر ایسپان جمعیت شوناسی نین بئله بیر فیکرینه راست گلدیم کی، سوونت ایتیفاقیندا " سوسیالیزم " دئییلن قورولوش دوز دئییل، او تئز- گئج داغیلاجاق، چونکی بو جور قورولوش عومومیتله اینسانین، خصوصیه فردین طبیعتینه ضیددیر. بو فیکیر بیر چوخ اثرلرده باشقا- باشقا شکیلده ایفاده ائدیلیردی. بونونلا راضیلاشماساق اولمازدی. چوخ کئچمه دی کی، ساخاروو SSRI ده اینسان حاقلاری اوغروندا موباریزه باشلادی. کوتله وی کؤله پسیخولوگیاسیندان قورتولان فردلرین سای گوندن- گونه چوخالیدی. اونون دالینجا جمعیتلر و خالقار آزادلیق عشقینه دوشدولر.

۱۹۸۷ جی ایله آذربایجاندا یئنی بیر اوپانیش باشلامیشدی. ایمپریا بونون قارشیسینی آلماق اوچون قاراباغ مسئله سینی اورتایا آتدی. آنجاق یوخاریدا گؤستریدی میزیمی، بو ایمپریا ۳۰ ایله یاخین ایدی کی، روشوتخورلوغون داغیدیجی، ایچریدن یئیجی تأیری نتیجه سینده ایفلیج اولموشدو. دؤولت آپاراتلارینین هئج بیری دقیق ایشلمه میردی. اونا گؤره مرکزین آذربایجان و اونون خالق حاقیندا فیکری یانلیش ایدی. قاراباچوو، اونون اطرافیندا کیلار و خصوصاً ده یان- یؤره سینده پئیکیمی هرله ن ائرنی لوبیسی بئله دوشونوردو کی، آذربایجان خالقینین ائله بیر گوجلو سیاسی تشکیلاتی یوخدور، رئیسوبلیکانین باشچیلاری ایسه موسکوا نین یئسیرلریدیر، دئمه لی، قاراباغی ائرنیلره وئرمک اولار. بونونلا هم آذربایجان تام ایفلیج ائتمک، هم ده دنیا ائرنیلریندن و اونلاری حیمایه ائدن بؤیوک دؤولتلردن ایمپریا یا یاخشی آرخا دوزلتمک اولار.

بیر نچه آیین ایچری سینده ۷ میلیونلوق بیر خالق "قا-را-باغ!!" دئییب آیاغا قالخدی. تکجه موسکوا نین دئییل، بوتون دونیانین تصوورو آلت - اوست اولدو. بیر " آذربایجان " فنومئنی ظهور ائتدی. تاریخیمیزده ایلك دفعه اولراق دونیانین هر یئریندن قزئت، رادیو-تئلئویزییا ایشچیلری، موباریز دموکراتلار، کونسوللار، سفیرلر و ب. آذربایجانا آخیشدی. بالتیکیانی رئیسوبلیکالاردا آزادلیق حرکتلارینین یئنی دالغالاری قالخدی، مولدووا و گورجوستاندا خالق حرکتلارینا ایلكین تکان وئریلدی.

۱۹۸۸ جی ایل نوپار آیی نین ۲۷- ۲۵ سینده باکی نین آزادلیق میدانیندا نعمت پناهوو دئینده کی بیزیم بو خالق حرکتیمیزلا بوتون SSRI نی آزادلیق حرکتی بورویه جک، بونا

چوخ آدام شیشیرتمه، بؤیوتمه کیمی قیمت وئریدی. دوغرودان دا، چوخ چکمه دی کی، SSRİ نی حرکتلار بورودو. موسکوا اؤزونو ایتیردی. ۸۹ جو ایلین سون آیلاریندا آذربایجاندا خالق حرکتینین ایکینجی یوکسه لیشی باشلاندى. موسکوا قورخویا دوشدو. دئمه لی، بو دفعه حرکات واختیندان قاباق بوغولماسا SSRİ دارماداغین اولاجاق! قورباچوو مالتادا بوشلا گیزلی گؤروشلرینده بو مسئله نین اوستونده برک دایاندى. بوشون دؤولت کاتیبی جیمز بیکئر بئله بیر بیانات وئردی کی، اگر موسکوا زاقافقاز ییاداکى میلتچی حرکتلاری یاتیرماق اوچون گوج تطبیق ائتسه، آمریکا بونا اعتراض ائتمه یه جک. مسئله بیزیم اوچون تامامیله آیدین ایدی، چونکی بونا قدر قارباچوو موسکوا دا اچیق اعلان ائتمیشدی کی، او، گورجو کیمی مدنی بیر میلتین قاداغان ساعتیندا، حربی وضعیتده یاشاماسینی روا بیلمز!

یئرئوان و خان کندینده اثرمنیلر ایل بویو تعطیل و نوماییش ائدیر، آذربایجانلیلاری قیریر، ائولرینی یاندیریر، یوردوندان - یوواسیندان دیدرگین سالیردی. موسکوا سوسوردو. اثرمنیلرین کوتله وی یاشادیغی یئرده بیر نفرده آذربایجانلی قالمامیشدی. دئمه لی، گیزلی گؤروشده صؤحبت یالنیز آذربایجاندان گئتمیش، بو بیاناتدا " آذربایجان " سؤزو " زاقافقازیا " سؤزو ایله پرده لنمیشدی.

۸۹ جو ایلین دکابر آییندا آذربایجان بوتون دونیادا بیر داها آمانسیز جاسینا تکلندی. همین آیین سونلاریندا آزادلیق میدانیندا AXC آغ ساققاللار شوراسینین آن فعال عوضولریندن بیرى، حؤرمتلی واقیف صمداوغلو خالقیمیزین نئجه تکلندیییندن دانیشارکن خالق بو دونیادا قریب اولدوغونو بیر داها دریندن دویدو، میداندا مینرله، اون مینرله اینسان دسمالینی چیخاریب گؤز یاشینی سیلدى.

دکابرین ۲۷-۲۹ ندا چوخ آداما آیدین ایدی کی، بوگونکو دونیانین طالعینی ایسته دیکلری کیمی حل ائدن ایکی فؤوق الدؤولت - آمریکا و سووتت حؤکومتی آذربایجان خالقینی زورلا فلاکتده آپاریر. بو سورغونو تئز-تئز سورورلار: " بو فلاکتدن قاچماق مومکون دئییلدیمی؟ ". بوخ، خانیملار، بی لر، یوخ!

بو سوالى ايرانين ايندىكى خاريجى ايشلر ناظيرينين موعاوينى دە منە وئردى. سونرا دا علاوه ائتدى كى، چوخلو جاوان قتلە يئتيرىلدى؛ هر بير جاوان، گنج خالق اوچون نئچە ياشليدان داها چوخ ايش گۆره جكدى. من اونا دئديم: "بس بونو گۆزل بيلديينيز حالدا، ايران- عيراق موچارىبه سينده يوز مينلرله گنجين محوينه نيبه يول وئردينيز؟" او دئدى: "بىز چاليشديق، گوجوموز چاتمادى، بو موچارىبه نى بۇبوك دؤولتلر تۇرتميشدى." من اونا دئديم: "ايران و عيراق كىمى موستقىل دؤولتلرين بونا گوجو چاتماياندا اوردوسوز، سيلاحسىز، موستملكه بير خالقين بونا نئجه گوجو چاتاردى، اۇزونو نه جور خيلاص ائده بيلردى؟"

ايندى گلين گۆرك افغانىستانى كىم او گونه سالدى؟ - آمريكا و سووت دؤولتى. عيراقلا كوئىتى كىم بو گونه ساليپ؟ - آمريكا و سووت ايتىفاقى. كوئىت دارماداغين اولدو، عيراقى هانسى فاجيعه گۆزله يير؟ - آمريكا و سووت حؤكومتى بيلير.

۱۹۹۰ جى ايل يانوار آيى نين ۱۰-۹ ندا وزيرولا گۆروشده سوروشدوق كى، اثرمنى قولدورلارى آذربايجانى داغيدير، نه دئيرسينيز؟ دئدى كى، هئچ بيلميرم نه ائدك؟! بىزى تكله ييلير. موسكووادا كىمه دئيرم اهميت وئرمير. دؤنه- دؤنه قارباچووا دئميشم، دئير، آل چكىن ياخامدان، من داها بئزميشم، باجارميرام؛ گندين اۇزونو حل ائدين، اۇزونو جاواب وئرين! بىز ده گرک "فهلە درؤژينالارى" آدى ايله خوصوصى دستلر ياراداق، سيلاح وئرك، گنديب خانلارى، قوبادلىنى، سرحد رايونلارنى و قاراباغى باسقينلاردان قوروسون!

سونرا بللى اولدو كى، بو سونونجو فيكرين اساس مؤلفى پوليانىچكودور. يعنى هئچ بير يئره الى چاتمايان وزيروو موسكواين آذربايجانداكى ژنرال- قوبرناتورو پوليانىچكو ايله مصلحت- لشميش، او دا بو پلانى جيزميشدى.

بىر طرفدن ده، باكيدا قاقچينلار ايله باكيليلار آراسيندا قيرغين حاضيرلانيردى. باشقا بىر ياندان، اثرمنى، روس و باشقا ميلتلرين ائولرينه باسقين حاضيرلانيردى. هاميسى دا مركزين آلى ايله. بلى، موسكوا - واشينگتون آذربايجان خالقىنى بوتؤلو كده دار آغاجينا آپايردىلار. ۱۹۸۹ جو ايلده "دونيانين آن موباريز خالقى" آدلانان آذربايجان خالقى بو دفعه ده نه ائده- جه يىنى معين لشديريردى:

۱. قارداش قيرغينينا ايمكان وئرمه‌مك؛
 ۲. باشقا ميلتله قارشى تخريباتين قارشيسيني آلماق؛
 ۳. وطنه قارشى هر جور باسقينا سينه گرمك؛
 ۴. دار آغاجينا سوروكله‌نه-سوروكله‌نه يوخ، مردانه گئتمك.
- ايكى فۇوق الدؤولتله، تئورولا دونياني بير-بيرينه چالخايان اثرمنى لوببيسى ايله تك‌باشينا دؤيوشن آذربايجان خالقي بو آغير دؤيوشدن شرفله چيخدى. شهيدلرين قبرى نورلا دولسون!!!
- بو، اييرمينجى يوز ايلده بيزيم راست گلمه‌دييميز بير حاديثه ايدى: هله هئچ بير دؤيوشده، حتى دونيا موچاربيله‌رينده آذربايجانين قوزئىي كيمي بير اراضيده حربى عملياتدا ايپيريانين حربى ناظيرى، داخيلى قوشون قووه‌لرينين كوماندانى، سووئت. İKP مركزى كوميته‌سينين كاتيبى، SSRI'عالى سووئتى ايتيفاق سووئتى‌نين صدرى، آذربايجانين ژنرال-قوبرناتورو، رئسپوبليكا DTK'سينين صدرى، رئسپوبليكا داخيلى ايشلر ناظيرى‌نين موعاوينى (يازوو، باكاتين، شاتالين، گيرئئكو، پريماكوو، پوليانچكو، حوسئينوو، باراننيكوو) بيرليكه حربى عملياتا باشچيلىق ائتمه‌ييبلر (هله باشقا اونلار جا گئئرالى سايميريق).
- آذربايجان خالقينين آزادلىق موباريزه‌سيندن لرزه يه دوشموش ايپيريا هئچ ده بؤيوك اولمايان بير رئسپوبليكاسينا قارشى حتى احتياطدا اولان حربى قووه‌لرينين بير حيصه‌سينى ده آذربايجانلا موباريزه يه جلب ائتميش، اعلان ائتمه‌دن بوتون اؤلكه‌ده گيزلى حربى توپلانيشا باشلاميشدى. بورادان ايكى نتيجه چيخارماق اولار: ۱) يا آذربايجان خالقي حددن آرتيق گوجلو و قورخولودور؛ ۲) يا دا ايپيريا ائله چورويوب كى، باشيني تامام ايتيريب.
- ۲۰ - ۲۳ يانواردا "آذربايجان" فنئومئنى بوتون دونياني چاشديردى. اؤزونو ايتيرمه‌ين پئرئيدئنت، باش ناظير قالمادى: بوش، ميتران، تاچر، تورقوت اؤزال، قورباچوو. بير نئچه گوندن سونرا اؤزلىرىنى آله آلا بيلن پاكستان، ايران، ايسرائيل، لىيى و الجزاير سووئت حؤكومتى‌نين ايشغالچى حركتيني پيس‌لديلر. دونيا اولوب- بيتميشدن آييلدى. ۲۰ يانوار آذربايجان تاريخينه قيزيل حرفلرله يازيلدى، ايپيريالار تاريخينه قارا، قاپقارا لكه اولدو. "دموكراتىيا، دموكراتىيا" باغيران واشينگتون و موسكوو آذربايجان خالقينين دموكراتيك حركاتيني

قاندالادى. آذربايجان خالقينى فۇق العاده وضعيته سئچكى كئچيرمه يه مجبور ائتدى. بو، دونيا تاريخينده ۳، جو بئله حاديئه ايدى. بونودا سيناديق.

بىر ايلدير آغير فاجيعه و قارائليق ظولمت ايچريسينده ياشايان خالقيمىز اؤزونه گلميش، آزادلىق يولوندا يئنيدين يوروشه چيخميشدير. خالقيمىز قهرماندير و بو قهرمانليغينى هم اؤزونه، هم ده دونيايا بىر داها گؤستردي. آنجاق نه يازيق كى، سياسى حياتدا يئتكىن دئيىلىك. سياسى موباريزه ده سريشته سيزيك، تشكىلاتلانمانى باجارميريق، تكباشينا، ياخود كيچيك قروپلارلا ايمپرييايا قارشى موباريزه مئىلى و يا "خسته ليى" آراميزدا گئنيش يايلىب. اويونجاق دؤولت آپاراتيا خالقا ياخين گلدير، يا دا اونو گلمه يه قويمورلار. ضيالىلاريمىز تردود ايچريسينده ايفليج اولوب.

ايمپرييانين دا مۇوقعى ايدىندير، خالقين دا. تكجه رئسپوبليكا دؤولت آپاراتينين مۇوقعى ايدىن دئيىل، آخى بو بدبخت آپاراتين هئچ موقعى يوخدور. بو آپاراتين ايشچيلرى دايم آسمهجه ايچريسيندهدير. خالقين غضبيني، دويون لئميش يومروغونو گؤردوكجه اسير، موسكواونين قاپازينى يئديكجه اسير، اسير. بونلار گئركچك اسير- يئسىرديرلر، قولقلارلى موسكواونين قوللوق قارماغينا كئچيب، اومودلارلى گؤيده خاليقه، يئرده خالقا قاليبدير. بو اسير- يئسىر دؤولت آپاراتى ايله خالقين آراسيندا اؤزونو ايتيرميش بىر طبقه وار - ضيالىلار. "ضيالى" سؤزونو خالقيمىز اصيل معناسيندا ايشلئتمير. ضيالى علمده، اينجه صنعتده، مدنئتده موعئتن ياراديجيليغا ماليك و آرديجيللار يئتيشديرن، خالقين (ياخود ميئتئين) حياتى تهلوكه- يه دوشنده اؤن جرگه ده داياتان، اونون قاباغيندا گئدن آداما دئييرلر. بيزيم ضيالىلارين چوخو بو تعييناتى تام اؤدمه ديكلىرى، يا دا اؤده يه بيلمه ديكلىرى اوچون اونلار "ياريم ضيالى" دئمك داها دوغرو اولار.

رئسپوبليكا دؤولت ايشچيلرينين و بو ياريم ضيالىلارين ايندىكى وضعيتيني تصووره گتيرمك اوچون جفر جاتارلى نين "اود گليني" اثرينده كى بىر يئرله موقاييسه لر آپاراق:

ربيع و ابو عبيد (ايمپرييانين نوماينده لرى)

آلتونباى (يئرلى حاكميئت آپاراتى نين باشچيلاريندان بىرى)

تۇرقوت (اثرده آلتونباين آل آلتيسى- ايندىكى ياريم ضيالى)

(اتلخان (اتل اوغلو- اوندادا، ايندى ده)

دۇردونجو و يئددىنجى گۇرۇشلردن ايقتىباسلار.

آلتونباي (سينيلى) - ... آند اولسون بو يانار داغلارا، آند اولسون بو سۇنمز اودلارا كى،
دئدىكلرينده دوغرويا بنزر بير شئى گۇرسم بو گونشه گولومسر درگاهى بايقوشلار يوواسينا،
تورپاق اوستونو (اوخو: آذربايجانى - ا.ا.) مقبره لره چئويره جهيم؛ بو قىيامتىن دهشتلىرى
ايچينده او دا محو اولاجاقدير، سن ده... من ده! سۇيله...!

تورقوت - آغاميز! من اۇيرنه بيلدييم هر بير شئى... بوتون دهشتى ايله سۇيله ديم...

آلتونباي (اتلخانا) - ... ياخشى، سن سۇيله، عزيز فيلوسوف، سۇزلىرىن ياريمچىق قالدى.

اتلخان - منيم سنه دئيه جك بير سۇزوم قالمادى.

آلتونباي - يالنيوز اوراسينى منه آنلات كى، سن كيمنس؟

اتلخان - من... من دونيادا سعادت يارادا بيله جك اولو بير قووت...

آلتونباي - ها- ها- ها! (چاغيرير). تورقوت! تورقوت گيرير). تورقوت! سن سۇيله، بو زاوللى

كىمدير؟

تورقوت - او، سيزين كۇله نيزدير، آغاميز.

آلتونباي - هاردان و نچه يه آليندى؟

تورقوت - حراج بازاريندان، آللى ديرهمه.

آلتونباي - ائشيديرسنى؟ من اونا نه ائده بيلرم؟

تورقوت - هر بير شئى، آغام، باغيشلايا بيلرسينيز...

آلتونباي - نچين اورادان باشلاييسان، آلچاق، ياراماز (حيددتله كۇكسوندن وورور، تورقوت

يىخيلير). كۇكسونده كۇله قلبى دۇيونور. (باشيندا خالق جبههسى نين فيكييرلىرىنى

گزديريرسن - ا.ا.)

تورقوت - آغا، اۇلدوره بيلرسينيز، بوغدورا بيلرسينيز، قويا آتديرا بيلرسينيز، ديري- ديري

يئره باسديرا بيلرسينيز.

آلتونباي - (اتلخانا) ... سن بو قانونو هاردان دوزلتدين؟

ائىلخان - بوتون قانونلارین ھىچ لىيىندىن!.. آن بۇيوك قانون شخصين آزاد دىلكلر يىمدير...
 منىم تانىم باشقالارينا ضرر وئرمز آزاد دىلكلر يىمدير!
 ائىلخان - ... باشقا يول يوخدور. منىم يولوم سنە قارشىدیر.
 آلتونباي - من دە سنە قارشىيام. (اوزونە بىر سىللە چىرپىر و عىنى زاماندا) تورقوت! (تېە
 ايشاره اندیر، اوچ-دۇرد نفر ايچرى گىریر). بە يە نىرسنىمى؟
 ائىلخان - بلى، او ائەلدە اولمايدىر. ذاتاً ھر بىر دوھا موھىطين ساتقىنلىغىندان، ھر بىر داھى
 موھىطين يومروقلارى، زامانىن تىپىكلرى آلتىندان دوغور.
 (ائىلخاننى دۇيدورور. بو واخت ربىع گلیر).
 ربىع - بو نە سوکوتدور؟ سىزدن سوروشورام، ائىلخان كىمدير؟
 ائىلخان - منم، من.
 ربىع - سن ھلە بىر يول حبسەدە اولموشسانمى؟
 ائىلخان - ايكى يول. سونونجودا دار آغاجىندان قاچدىم.
 ربىع - چوخ گۇزل، بو دفعە آرتىق اولومدن قاچا بىلمىسن. دار آغاجى حاضىر، بودور، فیتوا
 ائىمەدەدیر. آلتونباي، سن بئە يارامازلارى گىزگىدیرمىشىن؟
 آلتونباي - من بىلمەمىشم، آغا. من اونو حراج بازارىندان آلمىشام.
 ربىع - ياخشى، سن دە بىزىملە گئەدە چكسن.
 آلتونباي - ... من اۇزوم ابو عبیدە عرض اندرم. بلكە ناھار اندر، سونرا گئدرسىنىز؟!
 ربىع - بوراخ دىللىرى، ھايدى!
 آلتونباي - (ائىلخانين يانىندان كىچرکن ياواشجا) - سَرسَم حریف، محو اولدوق!
 عزیز اوخوجو، بو بۇيوكلوكدە صحنەنى بورا يازدىغىما گۇرە منى قىناما. "اود گلینى" نى
 دۇنە - دۇنە اوخو! بوگونوموزو ياخشى دویارسان. آزادلىق داستانلارى عىنى اولور، صورتلر،
 زامان باشقا، ائىمپىريالار باشقا- باشقا. آلتونباي (ايندىكى كاتىب) گۇرون اۇز خالقينا نئجە قان
 اوددورور، آنجاق ائىمپىريانىن دارغاسىنى گۇرنده نئجە زاوللىيا چئوريلير، حتى اۇز نىشانلى-
 سىنى قوربان وئرمە يە حاضىر اولور... يارىم ضىياليلار تورقوتون گونونده دئىلمى؟ اونلار
 كاتىبلرە يالوارىرلار كى، خالق جبهەسىنى، اونون نومایندهلرینی باغىشلایا بىلرسىنىز. آنجاق

اوستلرينه چيغيران كيمي، يا دا كاتيب اوز-گۆزونو تورشودان كيمي (حالبوكي آلتونباي تورقوتو يومروقلا ووروب يئره سرير) خالق جبهه-سينين اؤلومونه فرمان وئريرلر. پوليانچكو ربيعدن، يازوو ابو عبيددن داها غدار دئيلىمى؟...

نه ايسه، ائله بير اوصولدان ايستيفاده ائتمه يه چاليشديم كى، ساده اوخوجولاردا مسئله-نين نه يئرده اولدوغونو آنلايا بيلسينلر.

بير آز دا سئچكيلر حاقيندا. دئديمميز كيمي، بو سئچكيلر آذربايجاندا دموكراتىيانى بوغماق اوچون آن ياراماز اوصول ايدى. همده ايسته-بيرديلر دونيايا گۆسترسينلر كى، آذربايجان خالقى دموكراتىيايا حاضير اولمادىغيندان كومونيست پارتىياسينين ديكتاتوراسيندان آل چكه بيلمير. مووقتى ده اولسا بونا نايل اولاي بيلديلر. دونيانى بير داها آلداتديلار. آنجاق بير دؤنمز حقيقت وار كى، خالقى، خالقلارى آلداتانلار لاپ سوندا اؤزلرى آلدانميش اولورلار. ايمپريا - موسكوا دونيانى آلدادا- آلدادا سوندا گۆردو كى، اؤزونو آلداديب. بو آزغينلار ۱۴۰۰ ايل بوندان قاباق قورآندا آيدين دئييلن بو گئركچكلىيى باشا دوشمورلر، چونكى اولو تانرى يالانچى-نين گۆزلرينه ائله پرده چكير كى، او، گونون گونورتا چاغى آچيق-آشكار اولانى بئله گۆرمور.

بو گون AXC، دن ۳۰ دان چوخ ميلت وكيلى سئچيلميشدير. بونلارين هر بيرى اون دئپوتاتدان گوجلو و باجاريقليدير. بير سيرا ميلت وكيلى ده واردير كى، اونلار XC، نين نومايندهسى اولماسا دا خالقا دريندن باغليدير. دئمهلى، بونلارلا بيز موْتفِيقِيك، عئينى بير مؤوقئعدن چيخيش ائده-جه-ييك.

پارتوكراتىيانين تمثيلچيسى اولان و دئپوتاتلىغى زورلا آئينه كئچيرن بير سيرا كاتيبلىرى من ياخشى تانيبيرام. اوچ جومله-ده اون منطيقى سهو بوراخيرلار. اونلاردان ميلت وكيلى چيخماز. چوخودا رايونلارى تالان انديب يئير، اؤزونو دره بى- دره كاتيب سايبير. اؤز قولدورلوقلاريني بوراخيب پارلامئنتده چاليشمازلار. نه ايسه، بير سيرا دره-كاتيب گرگ قارا گونونو اينديدن قابلاشديرسين و پوليانچكونو كؤمه يه چاغيرسين، بلكه او، يئنى بير قاتيشيqliق ساليب اونلارين كاتيبليك عؤمرونو اؤزاتدى.

اوزون سؤزون قيساسى، يئنى عالى سووتئين ايشى قاليب شئيطانا.

منى آن چوخ ناراحات ائندن خالقيميزين سياسى فعاليتىنين هله آشاغى اولماسيدير. اورتا حسابلا سئچيجى لرى دۇرد قروپا بۇلمك اولار:

۱. داها فعاللار؛

۲. آزار فعاللار؛

۳. سايمازلار؛

۴. معيشتە چوخ مئىلى اولانلار.

آخيريىنجى ايكى قروپ بيزده داها چوخ ناراحاتلىق يارادير. اۇلكه بير داغينتى ايچريسندن- دير، خالقيميزين بير قيسىمى سئچكى گونو بير ساعاتينى بو جور چوخ موهوم بير ايشه - ايستهدىيى ميلىت وكيلىنى سئچمهيه صرف ائتمك ايستهمير. گۆره سن، بو آداملار باشا دوشمورلر كى، خالقين طالعينين حل ائديجى آنيدير؟ آخى صاباح گئج اولاييلر.

دۇردونجو قروپ داها بدبختدير و خالقا چوخ بۇيوك ضربه وورور. او، سسىنى مئبل، يومورتا، تويوق، سيقارنت پايلايان، ياخود سو چكديريىب آسفالت سالديران ناميزده وئيرير. بونلار دا اۇز طالعلرينى، خالقين طالعيىنى ۲-۱ گونلوك تاختايا، سيقارنته ساتيرلار. بونلار آزادليغي رد ائلهيب يومورتايا سس وئرديلر. اۇزليرىنى ده آلچاتديلار، خالقى دا! بونو گۇرن بير سيرا گنجلريميز اۇزليرىنى آله آلا بيلمهيب بوغولا- بوغولا "بيز اۇلومه لاييق خالقيق" دئيردیلر.

خالقین بو آجى گونونده اونو بير- ايكى گونلوك آت و تويوقلا آلدانلارين بس ويجدانى هارادا قالدى؟ بئله آداملاردان ميلىت وكيلىمى چيخار؟ خالقى اوشاق كيمي يومورتا ايله آلدانلار صاباح اونون باشينا نهلر گتيرمهيه جكلر؟

مطبوعاتيميز. آذربايجان خالق حرکاتىنين بير غلبهسى ده دموكراتيك مطبوعاتيميزين يارانماسيدير. "آزادليق" قزئتىنين بير ياشى تامام اولور. بو بير ايلده او، ايكى دفعه باغلانيب. كومئندانتلار و حربى سانسورلارلا دۇيوشه- دۇيوشه چاپ اولونور. رنداكتورو، يئنى ميلىت وكيلىمىز، تكجه AXC نين دئييل، خالقيميزين سئويميليسى نجف بى [نجفووا] اۇز پرينسپيالليغيىنى داوام ائتديرير. اونا ميلىت وكيلى كيمي بۇيوك اوغورلار آرزولاييرام. "آزادليق" باغلاناندا "فۇق العاده وضيعت" قزئتيني بوراخماقدا آغامالى صاديق بۇيوك غيرت و زحمت صرف ائتدى.

"آذربایجان"، "آیدینلیق"، "آینا"، "عدالت"، "یئنی موساوات"، "خالق سسی"، "هارای"، (سومقاییت)، "هومای"، "وطن سسی"، "وطن" (گنج)، "آزاد سؤز"، "تورک یوردو"، "دموکرات" (صابیر آباد)، "یورد" (ناخچیوان) و باشقا قزئت لربیمیز خالقیمیزین ایراده سینی تمثیل ائدرک بیزی معلوماتلاندیران، گلهجه یه سسله یین اورقانلاردیر. بعضاً بونلارین بوتون نؤمره لیرینی اوخوماغا واخت تاپمایاندا آدام چوخ تأسوفلنیر و بونلارین چوخلوقونا سئوینیر. آچیق - آیدین گؤرونور کی، چوخ گوجلو بیر آذربایجان مطبوعاتی یارانیر. بو قزئتلرین هامیسیندان بیر ناراضیلیغیم وار - او دا آذربایجانین گونئییندن خبر سیز لیکلریدیر. آرزو ائدر دیک کی، بو بوشلوقو تئزلیکله دولدورسونلار. آذربایجان خالق جبهه سی حاقیندا، اونون ایندیکی وضعیتی و گلهجک فعالیتی حاقیندا چوخ سوال وئرلییر، موختلیف صؤحبتلر ائشیدیلیر.

بیرینجیسی، آن چوخ اونون ایداره هیأتینه قارشی اینصافسیز هوجوملار وار. منه آیدیندیر کی، بو غرضلی هوجوملار ائله - بئله دئییل، معین قووه لر بونو دوشونورک تشکیل ائدیرلر. یانوردان بوگونه دک ایداره هیأتینده ۱۲ نفر قالمیشدی. ایداره هیأتی نین فعال عوضولریندن رحیم و اعتبار بی لر حبسه ایدیلر. باشقا بیر عوضو - عاریف بی اثرمنی قولدورلاری ایله مباریزه ده آن تهلوکله لی مؤوقع اولان لاجیندا ایشلره رهبرلیک ائتمیشدیر.

ایداره هیأتی نین باشقا عوضولری فرانس، آلمانیا، ایران، تورکییه و هوللاندیادا سفرلرده اولموش، خالقین آزادلیق حرکاتینی، رئیسوبلیکانین گئچرک وضعیتی، دموکراتیک مباریزه نین اساسلارینی دنیا ایجتیماعتینه چاتدیرمیش، خارجی اؤلکه لرین، موسکووا و لئنینگراد، پرېبالتیکا، گورجستان و ب. اؤلکه و شهرلرین دموکراتیک قووه لر ایله علاقه لر یاراتمیشلار.

AXC نین ایداره هیأتی و مجلسی خالقیمیزا قارشی بوتون ایرتیجاعچی قووه لرین فیتنه - فسادینی دفع ائتمیش، XC نی محو اولماقدان قورتارمیشلار. بو جور، دنیا دا گؤرونمه میش بیر شراییطده AXC ایمپریا، پارتوکراتیا و مافیالارا قارشی مباریزه آپاراق اوتوزدان چوخ عوضونو آذربایجان عالی سووتتینه، ۳۰ دان چوخ عوضونو ناخچیوان عالی مجلسینه، یوزلجه عوضونو شهر و یئرلی سووتتلره عضو سئچدیره بیلیمیشدیر.

آذربايجان خالق جبهه‌سینین ۲۰۰۰ دىن چوخ لىنگال و غيرى- لىنگال (ياسا دىشى) قزىتى چىخىر.

وطنىمىزىن و خالقىمىزىن حاقىنى قوروماق اوچون خالق جبهه‌سینین ۱۰۰۰ دىن چوخ عوضوو هلاک اولموش، ۳۰۰۰ دىن چوخو حبس‌خانالارا آتلىمىشدير، اولارین چوخو حاقىنى مودافىعه ائده- ائده حبسدىن قورتارمىشدير. AXC بير ایلده بؤيوک سياسى يول كئچمىش، سىرالارنى متىن لىشديرمىش، سياسى سوتيه‌سىنى چوخ يوكسلىتمىش، دونيادا گوجلو دموكراتىك قووه كىمى تانىنمىشدير.

آذربايجان خالق حرکاتىنن گندىشى دؤورونده رىسپوبلىكادا آشاغىداكى قووه‌لر فعالىت گؤستىردى:

۱. موسكوا و اونو مودافىعه ائدىن خارىجى قووه‌لر؛

۲. ائرمنى لوبىسى؛

۳. رىسپوبلىكا دؤولت آپاراتى؛

۴. ضىيالىلار و يارىم ضىيالىلار؛

۵. AXC و باشقا دموكراتىك قووه‌لر.

نتىجه. موسكوا نىن اولكى هژمون و قورخونج موقعى سارسىلدى، اونو مودافىعه ائدىن خارىجى قووه‌لرین چوخو طرفسىزلىشدى.

ائرمنى لوبىسى نىن اىلكىن هوجوملارى دفع ائدىلدى؛ اونون مغلوبىتى قاجىلمازدير. رىسپوبلىكا دؤولت آپاراتى تامام لاخلامىشدير.

يارىم ضىيالىلار خالقا طرف گلمكدهدىر، تئزلىكله اصل ضىيالى موقئعلرىنى توتاجاقلار. سئچكى لرده يارىم ضىيالىلار نى تام مغلوبىتى اولارا درس اولدو.

AXC و باشقا دموكراتىك بىرلىكلر اؤز قووه‌لرىنى ساھمانا سالماق و يئنى يوكسلىش مرحله‌سىنه قدم قويماقدادىر.

بئله بير شرايطده AXC قورولتاي حاضىرلاشىر. قورولتايدا مرانامه و نىظامنامه ده دىيشمه‌لر آپارىلاجاق.

AXC خالقيميزي دوشديوو بۇحراندا چيخارماق، يوردوموزدا وطنداش صولحو ياراتماق، سياسي قووهلري بيرلشديرمك اوچون وار گوجو ايله چاليشاجاقدير. بوتون گوجوموزله ميلي-ليييميزي، دموكراتيياني، دينيميزي ديرچلتمك اوغروندا ووروشاجاغيق.

بوتون بونلاري حل ائتمك اوچون ان كسه يول عشق و ايماندير. عشق و ايمانين تملی حاقلا خالقى بير ائتمكدير. حاقى خالقدان گؤرمك، خالقى حاق دئيه سئومكدير. آمين!

۲۱ دكابر ۱۹۹۰ جى ايل

نه دئيه سن؟! بئله قالماز!

عزيز اوخوجو- يوردداش، من بير اولايين قيساجا تاريخيني يازيرام؛ بير سؤز دئميرم، نه دئيرسن سن دئ! ايسته ييم يالنيز بودور كي، سن آلدانماياسان. شهرييار دئميشكن، "هر ايچي بوش سؤزلره آلدانماسين" اوخوجوم.

"آذربايجان" قزئتيني ۶ دكابر ۱۹۹۶. جي ايل تاريخينده چيخان ۲۳۴. جو سايندا آذربايجان رئسپوبليكاسينين امكدار حوقوقشوناسي، پروكورورلوق اورگانلاريني فخرى ايشچيسي، امك وئتراني، فردى تقاعدچو، اوچ درجهلى دؤولت عدلييه موشاويرى يمن يوسفوفون " يالان هئچ كيمه باش اوچاليجى گتيرمير" آدلى مقالهسى چاپ ائديلميشدى. مؤليف اؤز تيتوللارينا اوزون مودته دك (دؤولت تهلو كه سيزليك كوميتهسى) - KGB نين باش پروكورور اولدوغونو يازماغي "اونودوب" و مقاله باشدان - آياغا يالانلار اوستونده يازيلىب.

حؤرمتلى يمن يوسفوو، يالان نه اينكى هئچ كيمه باش اوچاليجى گتيرمير، يالانچى هم ده اولو يارادانين و ياراديلانين (حاقين و خالقين) دوشمنيدير.

عزيز اوخوجو- يوردداش، من او مقالهده كي اويدورما و يالانلارا جاواب وئرمك، آيدينليق گتيرمك فيكرينده دئييلم، بونا واختيم دا يوخدور. مقاله نين لاپ سونونداكى بير پارچاني آيدينلاشديرسام قالاتلاري دا سنين اوچون آيدين اولاجاق.

حؤرمتلى پروكورور يمن بى منه يازير:

" آذربايجانين بيرلشديريلمهسى اوزرينده دوشونجه لر" يازبنيزدا اوغلونوزا خطابا يازيرسينيز: "بوگون سنين ياش ياريمين تامام اولور. من اؤز وصيتيمي قورتاريرام. ياديگار اولارق سنه اؤز فوتو شكليمي قويورام. منيم وصيتيمي ياددا ساخلا:

ياخشى تورك اول. كومونيزم بيزيم دوشمنيميزدير. بونو سن بيل.

یهودی بوتون خالقلارین گیزیلی دوشمنیدیر.
 روسلار، چینلیلر، ایراندیلر، یونانلار بیزیم کؤهنه دوشمنلریمیزدیر.
 بولقارلار، آلمانلار، ایتالیانلار بیزیم یئنی دوشمنلریمیزدیر.
 یاپونلار، افغانلار، آمریکانلار گله جک دوشمنلریمیزدیر.
 اثرمنی لر، کوردلر، لرگی لر، چرکز لر، چین لر، قاراجی لار داخیلی دوشمنلریمیزدیر.
 گؤرورسن بیزیم نه قدر دوشمنلریمیز وار؟ ووروشماق اوچون یاخشی حاضیرلاش، سنه آلاه
 کؤمک ائدر."

ایندی من سیزدن سوروشورام: اوغول آتاین بو وصیتینه عمل ائتسه خوشبخت اولا بیلرمی؟
 آتاین اوغولونا بو جور وصیت ائتمه یه حاقی وارمی؟"
 حؤرمتلی یمن بی، اینانین، تانری حاقی، منیم سیزه رغبتیم آجیغیمدان بیر آز آرتیق دیر.
 آجیغیم ایسه سیزه و سیزین کیمیلره آجیماغیمدان دوغور، چونکی بیزیم هامیمیز
 ایمپرییانین قوللاری ایدیک. سیزلر (مارکسین دئدیگی کیمی، "قوللارین آریستوکرات طبقه-
 سی") قول اولدوغونوزو (باغیشلایین) درک ائتمیردینیز و اؤزونوزو بؤیوک بیر خالقین آغالاری
 سانیر، بونولا دا بیر داها اؤزونوزو خوشبخت سایردینیز. "آذربایجان تاریخی" معلمیم
 رحمتلیک شمیل محمد بیلی نین ایکیلی معنادا تئز- تئز دئدیگی کیمی "خوشبختلر!"
 بیزلر ایسه (آز بیر سایدا) قول اولدوغوموزو آنلامیشدیق و آزادلیق ایسته ییردیک. سیزلر
 ضرورتی درک ائتمه میشدینیز، بیز ضرورتی درک ائتمیشدیک. "آزادلیق ضرورتین درک
 ائدیلمه سیدیر!" (هگل).

اینانین، او زامان دا - سیزلر و سیزین KGB امکدانشلارینیز منه هده- قورخو گلنده (بو
 هدهلرین بیر- ایکیسینی گؤستره جه ییم) من هامینیزین اوزونه باخیب سوسوردوم و اوزییمده
 دوشونوردوم کی، دوغرودان دا، بونلار باشا دوشمورلر یا دا باشا دوشمک ایسته میرلر کی، بیز
 هامیمیز قولوق. بلی، سؤزون اصل معناسیندا: قول! کؤله! داها دوغروسو، قولدان دا آشای.
 نییه من طلبه لریمی باشا سالیردیم کی، بیز قولدان آشایبیق؟ چونکی قول پولا ساتیلیردی،
 بیزی قارا قپییه آلان یوخ ایدی. قولدار قولون ساغلاملیغیندا و یاشاماسیندا مارقلی ایدی. قول
 اؤلسه ییدی قولدارین پولو باتاردی. قول ساغلام اولمالی ایدی کی، قولدار اونو ایشله دیب هم

اونون موقابيلينده وئردىيى پولو چىخارسين، هم ده قازانچ گۇتورسون. ائله بو باخيمدان ايدى كى، آوروپايا و آمريكايا آپاريلان قوللارين گلهجك نسلى اونلارين آفريقادا قالان سويداشلاريندان قات-قات ساغلام و گومراه اولدو.

بئله چىخماسين كى، من آوروپا و آمريكا قولدارلارينا حاق قازانديريرام. اصلا يوخ! آنجاق روسييا و روس- سووئت ايمپريياسيندا تكجه قولون دئييل، عوموميتله، اينسانين قىيمتى يوخ ايدى. اكر استالين دؤولتين باشيندا دوران عالى سووئتين صدرى كالينى نين آروادىنى و خاريجى ايشلر ناظيرى مولوتوون آروادىنى حبس ائتديرىب، اونلارا دوستاقلارين بيتلى پالتارلارنى اودا توتدوروب تميزلتديريرديسه و بو "اينقىلاب جنگاورلرى" ("خوشبختلر!") سسلرينى، داها دوغروسو، جينقىرلارنى بئله چىخارا بيلميرديلرسه هر شئى گون كىمى آيدىن ايدى. اكر عسگرليكده اؤلن عسگر- قولون (بلى، قولون، كؤله نين!) عاييله سينه ۷۴ قپىك گؤنديريرديلرسه (هله ده من بونو باشا دوشمورم) و سينك قاپاقلى تابوتا قويولموش عسگرين عاييله سينه اونون تابوتونو آچماغا ايجازه وئريلميرديسه، بلى، بيز قولدان آشاغى ايدىك، قول بيزدن قىيمتلى، حؤرمتملى ايدى.

داها نهلر، نهلر، نهلر... دريمىزى سويدولار، قانيمىزى سوردولار، حالسىز جسدلريمىزى تپىكلر آلتينا آتديلار. اولو تانرى، گؤره سن بو، "سووئت خالقينا" يئنه ده درس اولمايىب؟! اينانين، من اوزومو سيزلردن، سيزلرى اوزومدن آيىرميرديم. بيز هامىمىز عئىنى قول طالعىنين موختليف جور داشىيىجىلارى ايدىك. بو گون ايراندا اولدوغو تك! ايندى قولاق آسين، كئچميش قول همكارىم (سيز بونو قبول ائتمه سه نيزده آنجاق بئله اولموشدور، بونا "اولدو- بيتدى" دئيرلر)، قايداق سيزين مقاله نيزين سونوندان گتيردييىم ايقتىباسين اوستونه.

حؤرمتملى يمن نى، بو پارچادا سيز ايكي مسئله نى قارىشديريرسينيز، چونكى:
۱. منىم "آذربايجانين بيرلشديريلمه سى اوزرينده دوشونجه لر" يازىم باشقا مؤوضوع دور، مكتوب- وصيت باشقا. ايستينطاق ماتئرياللارينا دا بونلار آيرى- آيرى سندلر كىمى داخيل اولوبدور.

۲. "آذربایجانین بیرلشدیریلمه‌سی اوزرینده دوشونجه لر" منیم اؤز یارادیجیلیغیمین محصولودور، مکتوب - باشقا آدامین.
۳. منیم بوتون یازیلاریم (ایستینطاق ماتریالالارینا داخیل اولانلار) اؤز خطیمله یازیلیب - مکتوب باشقا خطله (او زامان سیزین اکسپرتلر ده بونو یازیلی تصدیق‌لدی).
۴. مکتوب یازیلان زامان (همین تاریخی گؤستره‌جه‌یم) یاشی ایل یاریم اولان یاغور آدلی اوغلان اوشاغینا اونوآنلاب. منسه، هامینیز بیلدینیز کیمی، ایتیهام اولوناندا ائولی دئییلدیم. اولمایان بیر اوغولا هانسی آخماق وصیت یازار؟ آخی من بونلاری سیزلره دئییردیم. سیز ایسه باخمیردینیز، چونکی KGB'یه نه اولورسا- اولسون منی خالقین ایچینده حؤرمتدن سالمق تاپشیریلیمیشدی. تاپشیریلیمیشدی کی، نه اولورسا- اولسون ابوالفضل، اونولا همفیکیر اولان دوستلاری، یولداشلاری و طلبه‌لری آنتی سووئت‌چیلیکده، میلت‌چیلیکده و تورکچولوکده تقصیرلندیریلیب حبس ائدیلمه‌لی و آذربایجان رئسپوبلیکاسیندا ایدئولوژی تخریباتین اولدوغو "ثوبوت" ائدیلمه‌لیدیر. مقصد:

۱. بیر سیرا گنج معلم، علمی ایشچی، ضیالی و طلبه حبس ائدیلمه‌لی و آنتی سووئت میلت‌چیلر سوسدورولمالی؛
 ۲. میلی روحلو باشقا آیدینلارا قارشی بو ایشدن پروفیلاکتیک تدبیر کیمی ایستیفاده ائدیلمه‌لی؛
 ۳. "رئسپوبلیکادا گئنیش ایدئولوژی تخریبات وار، میلت‌چیلیک، آنتی سووئت احوال- روحیه یاییلیب، ایدئولوژی ایش گئتمیر، حاکیمیتین یوخاری پیله‌سینده دایانان مسئول شخصلر تقصیرکاردير" (ایتیهامی تصدیق‌لنمه‌لیدیر)
- هدفه آیینمیش مؤسسسه‌لر: آذربایجان دؤولت اونیورسیتیه‌سی، آکادئمییانین شرق شوناسلیق، تاریخ و ادبیات اینستیتوتلاری، آنتی سووئت و میلت‌چی فیکیرلرین یاراندیغی و گئنیش یاییلیغی یئرلر.
- ایستینطاقین گئدیشینده تئز- تئز سس‌لنیردی:

- سن یوزرله طلبه‌نی باشدان چیخارميسان، اونیوئرسیته، چایخانا، یئمک‌خانا، کوچه دئمه- میسن، سووئت قورولوشونون و روس خالقینین علییهینه دانشیرسان، سنن رنسپوبلیکادا تۆرتدییین ایدئولوژی تخریباتی آمریکا میلیونلار تۆکسه‌یدی یارادا بیلمزدی. سنن ایشینله اونلارچا آدم (اینضیباطی اورگان و DTK امکداشلاری) مشغول اولور. سن بیزیم باشیمیزی قاتیرسان کی، سووئت حؤکومتی‌نین دوشمنلری سرحدلریمیزدن ایچری گیرسین!

بیر نچه سوال دا ماراقلی ایدی، خوشوما گلیمیشدی؛ سئویندیم، آنجاق سئوینجیمی او آن گیزلتدیم:

- سن کی دئیرسن بو، ایمپریادیر، اوندا بو ایمپریانین بیلنتی اولان کومونست پارتیاسینین بیلنتینی نییه جیبینده داشییرسان؟ سن ائله بیلیرسن، بیز آذربایجانین بیرلشمه‌سینی ایسته‌میریک؟ بیز ده ایسته‌یریک. واختی گلنده بونو دؤولت ائده‌جک، سن کیمسن آتیلیميسان میدانا، کیم؟ ائوین یوخ، عاییلهن یوخ، بؤیوک وظیفهن یوخ، پولون یوخ. اونیوئرسیته‌نین پروفئسورلارینی چاغیرمیشدیق بورا، سنی بیر نفسه ساتدیلار، آلرینده اوتومات قلم دورموردو، یئرہ دوشوردو، آلری تیر- تیر تیرته‌یردی. اونلار آلرینه اوتومات سیلاح آلیب آذربایجاننی بیرلشدیره‌جک‌لر؟ آی‌های!

اؤزونو بدبخت ائله‌دییین بس دئیل، بیلیرسن کی، آنانی، قارداشلارینی، قوهوملارینی‌دا بدبخت گونه قویورسان! سنینله بیر اولان دوستلارین، یولداسلارین، سنه اویان طلبه‌لرین سنینله بیرلیکده دوستاقدا چورویه‌جک‌لر، بونو بیل!

سن رنسپوبلیکانی بوتون 'SSRI' ده آیرسیز ائله‌میسن، اونون رهبرلیی‌نین باشینی آشاغی دیکمیسن، اونلار بیلیم‌لر موسک‌ووا یا نه جاواب وئرسینلر. باکی، آذربایجان 'SSRI' ده بین- المیلل چیلییین بیرنجی نومونه‌سی ایدی. سن بونلارین هامیسینی قاتیب- قاریش‌دیردین. داها نه‌لر، نه‌لر...

بو سؤزلرین هامیسینی پودپولک‌وونیک سلیمزاده دئیردی. ایستینطاقی او آپارمیردی، ایستینطاقین رهبرلریندن ایدی. یئری گلیمیشکن، بو ایستینطاقلا باغلی بوتون مسؤل شخصلره مینتدیرام کی، اونلار منه هئج بیر فیزیکی ایشگنجه وئرمیردیلر. اؤزلری چای ایچیب سیگارئت چکنده منه ده تکلیف ائدیردیلر. من ده ایمتیناع اتمیردیم. ساغ اولسونلار!

بلى، رۇسپوبلىكادا گىنىش مىقياسدا قارىشلىقلىق حاضىرلانىردى. بو ايشىن مۇلىفلىرى DTK نىن صدرى كراسىلىنىكوو، رۇسپوبلىكا پروكورورو قامباى محمدوو و اونلار بىر سورو ياردىمچىلارى، مركزده سىياسى بورونون عوضوو رومانوو و سووئت DTK سىنىن مركزىنده اۇزلىرىنه مۇحكىم يئر قازانمىش ائرمىلىر ايدى.

نئجه دئىرلر، آذربايجان DTK سى استارتى برىك گۇتورموشدو. تئز- تئز منە اوچ گون واخت وئرىپ دئىيردىلر: گئت، اوتاغىندا (بلى، اونلار ائله دئىيردى، من ده اىستئهزا ايله دئىيردىم كى، " آخىردا DTK منە باكىدا بىر اوتاق وئردى، كىرايه لرده ياشاماقدان بئزمىشىدوم، " اونلار دا گولوردولر) اوتور، دوشون. جىنايتلىرىنى و سهولرىنى اۇزون بوينونا آل، ياز، گتير.

من ده هله DTK نىن نه يى بىلىب- نه يى بىلمه دىيىنى اۇيرنمك اوچون اونلار بىر سواللارنى گۇزله يىردىم، اوچ گوندىن بىر، بىر شئى توخويوب اونلار وئىردىم. اوخويوب جىيردىلار و دئىيردىلر كى، بىزه ناغىل يازما، جىنايتلىرىدىن ياز.

من سووئت اوردوسو چكوسلوواكىيا گىره نده چك و طنپورورلىرىنى بىر موراجىعتىنى اوخوموشدوم. اورادا دئىيلردى كى، اىستىنطق اورگانلارينا سىز اۇزونوز ايفاده وئرمه يىن، قويون اونلار سوال وئرسىنلر، اوندان اونلار بىر نه يى بىلىب، نه يى بىلمه دىيى ايدىن اولار. سىز چالىشىش سوسون، قويون اونلار اۇزلىرى آختارسىنلار!

من ده يا سوسور، يا دا بىر آز ناغىلا اوخشار يازىردىم. سوندا دئدىم كى، آخى سىز نه يى جىنايت سايرسىنىز، من نه ائله مىشم كى؟ اونلار باشلادىلار منە دئمە يه كى، باخ، بونلاردان، بونلاردان ياز. اۇزلىرىنده، مىزلىرىنى سىگىرمه سىنده نه ايسه يازىلى كاغىدلار وار ايدى، اورادان اوخويوب دئىيردىلر. بىر ايدان چوخ بىر- بىر مىزى بئله دىدىشدىرىك. من اونلار بىر معلومات دايه سىنى اۇيرندىم و باشلادىم همىن دايه نىن اىچىنده فىرلانماغا و فىرلانماغا. نه ايسه، بو مسئله لر چوخ اۇزون بىر تارىخدىر، من ده خاطرهلر يازماغا نه حاضىرلاشىرام، نه ده هوسىم وار. آنجاق واختى اۇتدويوندىن، ايندى اوچ مسئله نى اولدوغو كىمى گۇسترمك اولار. اوخوجو- يوردداش سوروشا بىلر كى، بو صبره نه احتىياج وار ايمىش؟

عزيز اوخوجو- يوردداش، دونيادا آيريجا اولاراق دا سووئت جمعيتينده ائله آداملار يئتيشيب كى، اونلار نه قدر آز و يانليش بيلسلر بير او قدر ياخشيدير - او زامان اونلار آز ضرر وئررلر، تئز ايفشا اولونارلار. باخ، يمن يوسيفووون يازيسيندان آلى گون كئچندن سونرا دئپوتات آسيا خانيم مانافووا "ناخچيوان" قزئتينده (۲۵ يانوار ۱۹۹۷ جى ايل) "دئپوتاتين تريبوناسى" بؤللمه سينده دئيير: "سيزين ديقئتينييزى بير فاكتا (فاكتا ها - أ.ا.) جلب ائتمك ايسترديم. آذربايجانين ائكس- پرئزيدنتى ابوالفضل ائلچى بى اوغلونا وصيتينده تورك خالقى موستشنا اولماقلا قالان بوتون خالقلارين بيزه (؟) دوشمن اولدوغونو قئيد ائدير: - ياخشى تورك اول! كومونيزم بيزيم دوشمنيميزدير. بونو سن بيل..."

يئنه ده همين مکتوبون بوتؤو متنى...

لزگى خالقينين بو ايكي گؤركملى نوماينده سيني (يمن معلمله آسيا خانيمي) باشا دوشمك اولار، چونكى مکتوبون مؤلفى لزگى خالقينى دا توركون "داخىلى دوشمنلىرى" سىراسينا يازميشدير. آنجاق بونون منه هئچ بير عايدىياتى يوخدور.

عزيز اوخوجو- يوردداش، مسئله بئله اولموشدور.

۱۹۷۵ جى ايلين يانوار آينين ۱۴-۱۳ ده من تيفليسه - آرخاداشيم واسيم محمد عليئوين دوكتورلوق ديسسئرتاسيياسى نين موذافيعه سينه گئتميشديم (DTK) نين دؤرد آگئنتى نين منى نئجه ايزله مه سى باشقا مسئله دير). ۱۵ ي سحر تئزدن تيفليس- باكى قاتاريندان دوشوب باكيذا قالدغييم منزله گلديم. دايى اوغلو سئيف الدين دئدى كى، KGB دن دونن گليب اوتاغى آختارديلار، يازيلاريندان، سند- سوند گؤتوروب قونشولارى چاغيرديلار، آكت يازيب گئتديلر. احتياطيم بير آز آرتدى. دوشوندوم كى، اوتاغا دينلمه جيهازى يا قويا، يا دا توشلايا بيلرلر. اوتاغين ائيوانيندان قارشيدا، كوچه ده آتوموبيل دايانميشدى. من اونلارين گودوكچو اولدوغونو چوخدان سئزميشديم. حتتى بير دفعه اونلارا ياخينلاشيب "منى اونيوئرسيتيه اپارارسينيز؟" دئميشديم. بير دفعه ايسه (منى KGB) يه چاغيراندا) يئنه ده ماشينا ياخينلاشديم و دئديم: "منى دنيز قيراغينا اپارارسينيز؟" بو دفعه تك ايدى. دئدى: "ايله-

شین". اوتوروب DTK'يا گئتدیم. اوچ مانات وئردیم. دئدی: "قوناق اول". من اوچ ماناتی اوتوراجاغا قويوب گئتدیم. هر ایکیمیز گولومسه دیک. هر ایکیمیزین ایشی دوزلمیشدی... اونو دا دئییم کی، آداملار دا، آرابالار دا تئز- تئز دیشدیریلیردی. چوخ غریبه دیر، اینسان اوزون مودت ایزلندیکده بو یونده دویغوسودا چوخ اینکیشاف ائدیر، ایزله نله ایزلنن آراسیندا بیر غیبایی علاقه یارانیر. بونلار بیر- بیرینی ایتیرنده هر ایکیسی راحتسیز اولور. نه ایسه، طلبه لیکدن ایزله ندیییمه گۆره، بیر نؤوع، آلیشمیشدیم، ایزلنمینه اوزومدن آسیلی اولما یارق ناراحت اولوردوم. بو خط منیم حیاتیمن آغریلی- آجیلی، آجیلی- سئوینجلی رومان تیکاسیدیر...

قلمی گۆتوروب بیر کاغیذا یازدیم: "یورغان - دۆشه یین، یوکون آلتیندا کی چامادانا باخدیلا؟" سیفالدین یازدی کی، "یوخ". بیلیردیم کی، توتولاجام، اما بورادا برک سئویندیم. بو آندا قارداشیم آلمو راد گلدی. دئدی کی، کنده (کلکی ده) ائویمیزی آختاردیلار، سورغو- سوال ائتدیلر، هئچ بیر شئی تاپمادیلار. کنده مکتبین معلملریندن ایضاحاتلار آلییلار، بیلیمیر اونلار نه یازیب. کنده گلن پیس آدام دئییلدی، مدنی داورانیردی، خوش دانیشیردی.

من یئنه کاغیذا یازیب سیفالدینه توتدوم: "آلمورادی دا گۆتور، ائیوانا چیخین، ائله - بئله صؤحبت ائدین، گۆز آلتدان باخ گۆر، بینانین یاخینلیغیندا فیرلانین یوخدور کی؟". اونلار ائیوانا چیخدیلار. من تئز- تله سیک یورغان- دؤشک یوکونون آلتیندان سینیق، ایپله ساریلمیش کۆهنه، نیمداش چامادان- قوتونو چیخارتدیم. حامامدا - واننا اوتاغیندا بؤیوک بیر دیوار سوباسی واردی، قازلا ایشله ییردی. بوتون گیزلی سایدیغیم ادبیاتی و اؤز آلیازمالاریمی یاندیردیم، کولونو سوپوروب بیر وئدره یه ییغدیم، سیفالدینی چاغیریب یئنه کاغیذا یازدیم: "بونو آپاریب حَیْطْده کی زبیل قابلارینا تۆک، باخ گۆر، حَیْطْده قونشولاردان باشقا یاد آداملار یوخدور کی؟"

سیفالدین گلدی، دئدی کی، حَیْطْده هئچ کیم یوخدور. یئنه سیفالدینه یازدیم: "ایندیلرده زنگ ائده جکلر. دئ کی، گلدی. دئییر کی، اؤزوم اورا گله جه یم."

حاماما گریب یویوندوم، اوزومو قیرخدییم، پالتاریمی اوتولدییم، گئیندیم، قالستوکومو باغلاپاندا (ینکه چیخماسین) آذربایجان دموکراتیک رئسپوبلیکاسی نین باش پروکورورو رحمتلیک فیرودون ایبراهیمی یادیمادوشدو. اعدام قاباغی سلیقه- ساھمانلا گئینیبیمیش؛ قالستوکونو باغلاپارکن اونا دئیشلر کی، بونو نییه باغلاپیرسان، اونسوز دا، بیر آزادان سنی آساجاقلار؟ او دئیشدی کی، هر حالدا، دوشمن بیزی سینیق گۆرمه مەلیدیر.

منه نه اولموشدو کی؟! اولومه گئتمیردیم، چوخ اولسا بئش، یئددی، لاپ یوخاریسی اون ایل حبس ائده جکدیلر، چونکی موسکوا، اوکراین و گورجوستان دیسیسیدنتلری یا اوچ، یا بئش، یا یئددی، یا دا اون ایل حبس جزاسی آلمیشدیلار، منیم ده بونلاردان و اونلارین ایشیندن معلوماتیم یئترینجهیدی. اونلاردان بیری ایله بیر نئچه دفعه گۆروشوموشدوم - لنینقرادا آسپیرانت اعزامیتینده (استاژرووکا) اولندا. او، لنینقراد اونیورسیتیه سینده آسسیستنت ایشله ییردی. میلیتی یهودی، قوندارما آدی سئریوژا ایدی. من لنینقرادان باکیا قایداندان ۶-۷ آی سونرا ائشیتدیم کی، اونلارین قروپو حبس ائدیلیب، سئریوژا یا یئددی ایل حبس کسبیلر، او بیرلیرینه ایسه ۳-۵ ایل. اونلارین محکمه سی حاقیندا منه آذربایجانین تانینمیش، گۆرکملی عالیم- حوقوقشوناسی، SSRİ علملر آکادئمیاسینین موخبیر عوضوو، چوخ حؤرمت بسله دیییم جاھانگیر بی کریموو باکیا گلنده دانیشمیشدی. من اونلارلا تانیشلیغیمی جاھانگیر بی دن گیزلتمیشدیم. (تئز- تئز حاشیه چیخدیغیما گۆره ویجدانلی و حؤوصله سیز اوخوجولار منی باغیشلا سین. آنجاق مجبورام).

سونرا قارداشیم آلمورادا دئدیم کی، ایندی گل منیمله گئدک اونیورسیتیه. کوجه یه ائندیک - بستی باغیرووا آدینا کوجه یه. آلموراد ایستهدی ماشین ساخلا سین، دئدیم لازیم دئییل، گل پیادا گئدک. باغیرووا کوجه سی نین پولوخین کوجه سی ایله کسیدییی یئرده پولوخین کوجه سینده دؤنوب بیرباشا اونیورسیتیه نین کومونیسست کوجه سینده کی بیناسینا یوللاندیق. آلمورادا دئدیم کی، سن آلدیرما، فیکیر وئرمه، قالدیغیمیز ائوبن یانیندا، دؤنگه ده دورموش ماشین ایندی دالیمیز جا گلجک. بو، هئج منی بو گون توتاجاقلار. یقین ۷-۶ ایل ایش وئرلر، چونکی رئسپوبلیکادا سیاسی دوستاقلار اوچون دوستاق یوخدور. سن اؤزونو قطعاً سیندیرما. هئج کیمه ده آغیز آچما. بیردن قوهوم- قونشو، دوست- تانیش دئسه کی،

پول ييغاق، آدام تاپاق، نهسه ائدك - ايمكان وئرمه. بير- ايكي گوندن سونرا چيخ گئت كنده. آنامدان موغايات اول. بونلار چاليشاجاقلار كي، آنامي اؤز آياقلارينا گتيريب مني سينديرسينلار. سن قويما. اگر آنام KGB'يه گلسه، من سني و هئچ كيمي باغيشلاماياجاغام (الموراد سؤز وئردى، آنجاق چوخ تأسوف كي، او، سؤزونون اوستونده دورا بيلمهدى. حتى آنامين ديليندن محكمه يه موراجيعت ده يازديريليميشدى. من محكمه ماتئرياللارينا داخيل ائديلميش همين موراجيعتى اورادان چيخارماغي طلب ائتديم، حاكيم منيم طلبيمي يئرینه يئتيردى).

اونيوئرسيتته نين بيناسينا ياخينلاشاندا بيزي ايزله ين ماشين قاباغا كئچدى. بيز ده دايندئيق. من آلمورادا دئديم كي، سن گئت، منيم اونيوئرسيتته ده ايمتاحانيم وار. اوندان سونرا KGB'يه گئده جه يم.

ايريلديق. اونيوئرسيتته يه گلديم. ايشله دييم كافتدرادا موختليف يازي، سياسي ادبيات و سندلر ساخلاييرديم، اونلاري آلك-ؤلك ائتديم، بير قيسميني جيرديم، زيبيل قابلارينا آتديم. آرتيق راحت ايديم. بير- ايكي ايش قاليميشدى. ايمتاحاني اصلينده كافتدراميزين معلمى زهرا خانيم (ايندى آلايه رحمتينده دير) گؤتوروردو، من آسسيستنت ايديم.

ايمتاحاني قورتارديق، من طلبه لره آيرى- آيرى گيزلى گؤستريش وئرديم. سونرا اونيوئرسيتته نين اساس بيناسينا گئتديم، اورادا دا "ايشلريمي" قورتارديم و بير تاكسييه اوتوروب KGB'يه گئتديم.

۱۵ يانوار ۱۹۷۵ جى ايلده حبس ائدلديم.

حبس دن آشاغي- يوخارى بير آي اؤنجه تاريخ فاكولته سينين "SSRİ" تاريخى " كافتدراسى نين موديرى پروفسور اصلان آتاكيشيئو منى كابئنئتينه چاغيريب ايكي ليكده دئديك:

- سن بيليرسن كي، سني حبس ائده چكلر؟

دئديم:

- بيليرم.

- نيه بئله ائديرسن؟

- خالقا گۆره.

اصلان معلم آرخاسيندا اوتوردوغو چوخ بۇيوك ماسانى گۇستريب دئدى:

- بو بۇيوكلو كده دَيرمان داشيني قالديرا بيلرسن؟

دئديم:

- يوخ!

- بس نيه بونون آلتينا گيريرسن؟ بيلميرسن كى، بو دؤولت نه نهنگدير؟ سن بير آز ساكيت

دور، درسلىرىنى دئ، من سنى حبس اولونماغا قويمارام. آنجاق بير شرطله.

- هانسى شرطله؟

- سَين ياخشى قلمين وار. ايكي مقاله ياز. بيرى سووتت حؤكومتى نين لئهينه، اوبيرى

توركيه نين عليهينه!

بير آنليغا دينمه ديم. بئله حاللاردا آدامين بئىنى چوخ ايتى ايشله يير. دوشوندوم كى، سووتت

قورولوشونا نيفرتيمي، توركيه يه سئوگىمى آچيم اصلان معلمه دئيم. دالينجا دوشوندوم كى،

اصلان معلم [اؤز] آديندان بئله سؤز دئيه بيلمز، بونو حؤكماً KGB تاپشيريپ. منيم اونا

دئدىكلريمى ده KGB دن گيزله ده بيلمز، نه خئيرى وار؟ اونا گۆره ده عئىنى بير جاواب

وئرديم:

- آخى من نه SSRİ تاريخى، نه ده توركيه تاريخى اوزره موتخصيص دئيلم.

اصلان معلم بير آز گولومسه يرك دئدى:

- سن هر ايكيسىنى يازا بيلرسن. عئىبى يوخدور، اوندا من او مقاله لرى يازديريم، ساده جه،

سن ايمضا ات، سَين آديندان دا من چاپ اتتديره رم. قالانى ايله ايشين يوخدور. من اونلارا

(KGB'ى) چاتديرارام كى، بيزيم تنقيد و پروفىلاكتيك تدبيرلريميز نتيجه سينده ابوالفضل

دئيشيب، اونو فاكولته كولئكتيوى اؤز حيمايه سينه آلير.

اصلان معلم هر هانسى بهانه يه يول قويمادى. من اونا سون سؤزومو دئمەلى ايديم:

- اصلان معلم، منه اولان قايعينيزا گۆره چوخ ساغ اولون! آنجاق من هئچ بير زامان سووتت

قورولوشونو تعريفله ين، توركيه نى پيسله ين مقاله يازمارام.

اصلان معلم:

- اوغومون جانى، منيم سنے حثيفيم گلير، ايسته ييرم سنے كۇمك انديم. ايندى كى، بئله اولدو، اۇزون بيل. سونرا گنج اولاجاق. ياخشى، ساغ اول، اۇزونو قورو! من يئنه ده چاليشارام، سنے كۇمك اندم!

بو حاديه دن سونرا ايندى مرحوم زهرا خانيم منه دئدى كى، بيزيم "دنيذ قيراغى" ندا (يعنى KGB'ده) بير ياخين آداميميز وار. او دئدى كى، بئله گئتسه ابوالفضلى توتاجاقلار. زهرا خانيم و قارداشى فيكرت بى او آداما دئميشلر كى، سن كۇمك انده بيلمزسن؟ او، بيزيم قارداشيميزدير، مومكونسه كۇمك ائت، توتولماسين.

همين آدام دئميشدى: "بوخ، آرتيق ايش - ايشدن كئچيب. KGB اونا اوچ دفعه خبردارليق ائتدى، او باخمادى. اونا (يعنى من) دئيين كى، توتولاندا نه ائتسه لر ايضاحات وئرمه سين، بلکه اوندا يونگول كئچه!"

قاباقچادان بيلديييم چئخ وطن پرورلرينين موراجيعتینده كى فيكيرله تانيماديغيم بو آذربايجان دؤولت تهلوکه سيزليک کوميته سينين يوکسک روتبه لى ضابطى نين كۇمک اوچون سؤيله ديبي اوست - اوسته دوشوردو.

بلى، جناب پروکورور يمن يوسفوو، ايندى قولاق آسين. او زامان سيزلر (داها دوغروسو، DTK) منيم سياسى مسئله لره عاييد يازيلاريمين، سندرلين آشاغى - يوخارى يوزده بيرينى آله كئچيرميشدينيز. قالانلاريني من اۇزوم يانديرديم (بير چامادان)، بؤيوك بير قوولوق אליازمامى تیکه - تیکه ائتديم (يانديرماق ایمکانیم اولمادیغیندان). اونلار سيزلرين אליنه كئچسه يدى آذربايجاندا نهلر باش وئره جكدى، بير تانرى بيلير. بورادا اونلاردان ايکيسى حاقيندا چوخ (بلى، چوخ) قيسا دئيم:

۱. پروگرام! (ايلك دفعه دير بو حاقدا سؤز دئيرم). بو حاقدا KGB'ده معلومات وار ايدى، ايزينه دوشموشدولر، آنجاق آله كئچيره بيلمه ديلر. ايستينطاق زامانى تئز - تئز دئيرديلر كى، سيزين تشكىلاتينيز و پروگرامينيز اولوب، او حاقدا دانيش.

نه ايسه، چوخ چاليشديلار، چك - چئويك ائتديلر. اۇزونوزه ده بللى اولدوغو كيمي، هئچ نه اوزه چيخارا بيلمه ديلر.

ايندى ائشىدين! سۆز گئدن پروگرامين (مرانامه نين) ايلکين واريانتي نين مؤلفى مالک بى محمودوو ايدى (سونرالار فيلولوگييا علملرى دوکتورو، ايندى آلاه رحمتينده دير؛ ايستعدادينا شوبهه اولاي بيلمزدى، آکادئمييا و اونيؤترسيته ده اونو چوخلارى تانيپير). مالک بى ۱۹۶۲ جى ايلده باغداددا بير ايللىک کورسدا (آذربايجان دؤولت اونيؤترسيته سينين سونونجو کورسوندا) اولارکن اورادا يئرلى تورکلرله (تورکمنلرله) و تورکيه لى طلبه لرله ايليشگى ياراتميش، دوستلوق ائتميشدى. همين آداملارين واسيطه سى ايله تورکيه دن موساواتين ايکينجى (۱۹۳۶ جى ايل) مرانامه سيني آلدە ائتميش، اونو دريندن اؤيرنميش، آنجاق اؤزو ايله گتيرمه يين مومکون اولماديغىنى گؤروب همين پروگرامين اساس حيصه لرىنى عرب اليغباسى ايله يازديغى موحاظيره دفترينده سطرلرين ايچينه (آراسينا يوخ!) يازميش، دفتري اوستونده "موحاظيره دفتري" سؤزونو قئيد ائتميش، بونولادا "قوش کئچمز" سووت گؤمرويوندن کئچيرميشدى. ۱۹۶۲ جى ايلين سونلاريندا او اؤزو موساوات پروگرامينا داياناراق بير پروگرام يازدى. بو، ايلک واريانتي ايدى. بيز اونو اوخويوب موداکيره و علاوه لر ائتديک.

ايلکين واريانتي اوخويانلار و علاوه ائدنلر:

۱. موسايئو عباس محمدتاغى اوغلو (ايندى فيزيکا- [ريياضيات] علملرى ناميزدى)
۲. ايسماعيلوو رافيق ايسماعيل اوغلو (ايندى تاريخ علملرى ناميزدى، دوستنت)
۳. خاسايئو عاليم عيمران اوغلو (سونرالار فلسفه علملرى ناميزدى، ايندى آلاه رحمتينده دير)
۴. من - ابوالفضل قديرقولو اوغلو (هاميدان قودرتلى تانرى قولونون اوغلو، تانرينين کيمسه - سيز بنده سى.)

بورادا يئنە بير حاشيه: "کيمسه سيز" سؤز جويو. يادينيز داديرمى، جناب کئچميش پروکورور؟ سيزين آلينيزه کئچن بير "شعرجييم" دن محکمه ده اوزومه اوخوندو؛ سون بئيت:

ائششکلر جاويده لاغ ائيله بيرلر،
کيمسه سيز عالمده من نه کيمسه يم؟

(كوبيد ايفاده يه گۆره اوخوجو- يوردداشدا ن عذر ديله بيرم، او واخت غضبىمى گيزلدهه بيلمه ميشديم).

نه ايسه، سونرا نه اولدو... بيلميرم. يا سيز، يا حاكم سوردو:

- سنين اؤز يازيندير؟

دئديم:

- بلى.

سوردونوز:

- نه دئمك ايسته بيرسن؟ دئمك ايسته بيرسن كى، ايندى دؤولت، اينسانلار كيمسه سيزدير؟ صاحب سيزدير؟ دؤولت يوخدور؟ حق - عدالت يوخدور؟

و نه لر، نه لر...

دالينجا من ايكي مسئله نى وورغولاديم. بيرينجيسى، حسين جاويد حاقيندا يانليش فيكي رلى. هاميسينى يوخ، آنجاق بير- ايكيسينى سادالاياجام.

دئيرلر كى، ح. جاويد زامانين طلبينى باشا دوشمه ييب، ياراديجيلىغى ضيدتلى اولوب، اؤزو- اؤزونه ضيد گئديب، خيردا بورژوا تمايولوندن خيلاص اولاي بيلمه ييب، رومانتيكيا قاپيلىب... من محكمه ده دئديم كى، بونلارا گۆره ائله يازميشام. ايندى ده ائله دوشونورم كى، ح. جاويد باشا دوشمه ييب، اونا ابله جه سينه لاغ ائله ييرلر. بونا اعتيراض اولمادى، چونكى دئديم كى، بو منيم شخسى فيكرىمدير.

ايكينجيسى، دئديم كى، منيم سون ميصر اعدا دئدييمى يانليش يوزورسونوز. بو، پوئزىيادير. "كيمسه سيز عالمده من نه كيمسه يم"ى من يازماميشام. شيفاهى خالق ادبياتيندان گلير. مثلاً:

هر كيمسه نين وار كيمسه سى،

من كيمسه نين يوخ كيمسه سى.

ائى كيمسه سيزلر كيمسه سى،

من كيمسه نين اول كيمسه سى!!

بو سىزىن اوچون دئىيلدى، جناب اوزامانكى DTK، نىن باش پروكورورو و ايندىكى و كئچمىش امكدار حوققشوناس، عئىنى زاماندا، محكمه هئىتى؛ بو، چوخ- چوخ عذر ايسته- بىرم، محكمه زالىندا اوتوران قانانلار - آيدىنلار، معلم يولداشلاريم و طلبه ليريم اوچون ايدى. يادىنىز داديرمى من بو بندى دئيركن آرخادان بىر هيچقىرىق ائشىتيدىم، دؤندوم باخديم، گؤردوم، او، منيم طلبه ليرىمدن بىرىدىر... بلى، بونولا بىلدىرىدىم كى، تانريدان باشقا بىر كيمسه دن بىر نسنه اوممورام، گؤزله ميرم. بو بندين اوستونده ده موباحيئه اولدو. "نجه يعنى؟ بيزه هر كسىن بىر آرخاسى وار، سنىنكى آنجاق تانريدىر، سووئت جمعيتينده آرخاسى اولمايان ياشايا بىلمز، دؤولت اينسانلارا، وطنداشلارا آرخا دئىيل؟" داها نهلر، نهلر...

آنجاق ايجتماعى ايتيهامچى - شاعىر، فلسفه علملىرى دوكتورو اصلان اصلانوو سىزلىرى "ايناندىردى" كى، بو بند دوغرودان دا، شىفاهى خالق ادبىياتىندان نومونه دير. اوندان سونرا باشقا سورغو- سووالا كئچىلدى!...

نه ايسه، قايداق مطلبه. پروگرام يالنىز بىر نوسخه ده ايدى؛ اونو دا ماليك بى اؤز خطى ايله آغاردىب قارالامانى ايسه ياندىرمىشىدى و او بىرجه نوسخه نى ده اؤزونده ساخلايىردى.

۱۹۶۳. جو ايلين يانوارىندا من مىصره ترجمه چى ايشله مه يه گئتديم. اورادا بىر سىرا أنتى سووئت ادبىياتلا تانىش اولدوم. موساواتا عاييد ائله بىر ماراقلى ادبىيات تاپمادىم. جمعى ايكى آذربايجان توركو ايله تانىش اولاي بىلدىم. اونلاردان بىرىسى - حسن بى مىصير مركزى پوچتونون مودىرى ايشله يىردى. دىللميزده چتىنلىكله دانىشىردى. دئدى كى، منيم آتام ۱۹۲۰. جى ايلده روسلار آذربايجانى ايشغال ائذنده باكىدان چىخىب، اول توركيه يه، اورادان دا مىصره گلىب. بىز مىصيرده دوغولموشوق. آتام بيزه اؤزو دىللمىزى اؤيردىردى. بؤيوك قارداشىم دىللمىزى ياخشى بىلىردى، ايندى آروپادادىر. آتام بو ياخينلاردا وفات ائدىب.

حسن بى دئدى كى، آتام بيزه آذربايجاندا چوخ دانىشاردى. بورادا - قاهيره ده بىر نچه آذربايجانلى عاييله وار ايدى. ناصىرىن اينقىلابىندان سونرا اونون توركلره قارشى پىس موناسىبىتىندن و روسىايا ياخينلاشماسىندان احتياط ائدىب باشقا اولكله ره چىخىب گئتدىلر. بلكه من ده گئتديم.

دوغرودان دا، بئش- آلتى آى سونرا او دا عاييلهسى ايله آوروپايا گنتدى. محمد امين رسولزاده، نريمان نريمانوو و توپچوباشووون آدلاريني آتاسيندان تئز-تئز ائشيتدييني دئدى، آنجاق ائله بير مارقلى معلومات بيلمهدييني سؤيلهدى.

اوبيريسى آذربايجانلى اوشاق واختى آذربايجاندىن ميللى حؤكومت ييخيلاندىن سونرا آتاسى ايله چيخديغيني سؤيلهدى. ميصره گلدىن بير نئچه ايل سونرا آتاسى وفات ائتميش، او، يئتميش قالميش، اوخويا بيلمه ميشدى. قاهره ده بير قوناق ائوينده خيدمتچى ايشله بيردى. آذربايجان حاقيندا، دئمك اولار كى، معلوماتى چوخ جوزئى ايدى. ديليميزده بير نئچه سؤز بيليردى، عربجه دانيشيردى.

بونلارى يازماقدا اونو بيلديرمك ايسته بيرم كى، موساواتچيلار حاقدا، موساواتين پروگرام و ادبياتى حاقدا هئچ بير معلومات توپلايا بيلمهديم.

بير ايل اون آى اورادا ايشله يندىن سونرا باكييا دؤندوم. ماليك بى ده اولان پروگرامين بير صورتيني منيم تاكيديمله ماليك بى كؤچوردو. بئله دئيهك، "ايلكين" نوسخه نى گيزلتديك. اورتادا بيرجه نوسخه قالدى. قرار قبول ائتديك كى، اونو چوخالتماق اولماز، اوندان قئيدلر گؤتورمك، اونو باشقا آداما وئرمك، داها دوغروسو، گؤزدن قويماق اولماز، يالنيز بو بئش نفردىن بيرى اونو گؤتوره بيلر، اؤزونون تام اينانديغى آداما بير و بير نئچه دؤنه اوخويا بيلر. بئله ده ائديرديك.

من همين پروگراملا آز- چوخ درجه ده آيدىن قاسيموو (ايندى فيلولوگييا علملرى ناميزدى، دوستنت)، آيدىن عباسوو (ايندى فلسفه علملرى ناميزدى، دوستنت)، واقيف جبراييلزاده (شاعير)، فضيل آغامعلى يئو (ايندى تاريخ علملرى ناميزدى، دوستنت، "آنا وطن" پارتيا سينيى صدرى)، ميرحئيدر ميرزه يئو (ايندى تاريخ علملرى ناميزدى، دوستنت)، ديلسوز موستافايئو (شاعير)، مئهدى محمدوو (ايندى تاريخ علملرى ناميزدى، دوستنت)، عاكيف بى (سويادى يادىمدان چيخيب، رحمتليك خودو محمدووون ياخين قوهومو، سونرالار AXC آغدام رايون شؤعبه سينيى رهبرليندىن بيرى) و اولار جا باشقا فعال وطنپوروى، ائل سئورى تانيش ائتميشديم.

یئری گلمیشکن، دئدییم همین پروگراملا آز- چوخ تانیش اولان بیلردن خواهیش اندیریم کی، اونونلا باغلی یادداشلاریندا نه قالیبسا اونلاری یازیب یا قزئتلرده چاپ ائتدیرسینلر، یا دا منه چاتدیرسینلار.

سئوملی یوردداش- اوخوجو، اگر سنی ماراقلاندیرارسا من گله جکده بو اولایلارین هامیسینی سنه آچیقلا یارام. ایندی واختینی آلاماق اوچون قیسا، چوخ قیسا یازیرام. مالیک بیله عالیم بی آکادئمییین شرقشوناسلیق و فلسفه اینستیتوتوندا، عباس بی دقیق علملره عایید اینستیتوتلاردا، من و رافیق بی اونیوئرسیتهده یورد سئورلری، ائل سئورلری آختاریردیق. ۱۹۶۵ جی ایلدن ۱۹۷۵ جی ایلدک آشای- یوخاری ۲۰۰ دن چوخ همفیکیر ائل سئوری پروگرام اطرافیندا، داها دوغروسو، بو پروگرامدا قویولان مسلک یولوندا توپلایا بیلیمشیدیک.

۷۵-۱۹۷۰ جی ایللرده، نئجه دئیرلر، "یوخاریلارا" ال آتدیق. مالیک بی ضیاء بونیادوولا، عالیم بی توفیق کؤچرلی ایله، من خودو محم دوو و بختیار واهابزاده ایله، من و رافیق بی سولئیمان علی یاروولا، عباس بی حسن عابدوللائئوله چوخ احتیاطلا علاقه ساخلامالی، اونلارا یاناشمالی، تشکیلات حاقدان هئج بیر سؤز دئمهدن بو یوردسئور، ائل سئور اینسانلارلا اونلارین حؤرمینی اوجا توتماقلا، بیر نؤوع بؤیوک-کیچیک موناسیبتینده یاخین اولمالیدیق.

غریبه بیر تضاد یاراندی. ضیاء بونیادوو منیم علمی رهبریم اولماسینا باخمایاراق بو مسئلهده مالیک بی یاخیندان قبول اندیردی، سولئیمان بی علی یاروو منی چوخ ایستمه سینه باخمایاراق داها چوخ رافیق بیله قولاق آسیردی، اگر بئله دئمک پیس سس لنمزسه، منیم آشیغیم داها چوخ خودو بیله توتوردو.

من بو تشکیلاتین، اونون بونؤوره سینی قویانلارین حساباتینی وئره بیلرم. گؤردوکلریمین قیسا بیر ایجمالیندان دانیشا بیلرم. منه ائله گلیر کی، بو یازیدان سونرا چوخ آدام دیللنه جک و دئییه جک: "بلی، بیز ده اورادایدیق".

من او زامان آذربایجان گئولوژی کشفیات ایداره سینده نوفوذلو شخصلردن اولان، اورتا مکتبده اوخویارکن بئله منه دیقت یتیرن، ریاضییات، جوغرافییا و فیزیکادان منه تنز- تنز سوال وئرن، اوخوماغیمل چوخ ماراقلانان مرد، قورخماز، آچیق دانیشان نظیر علی یئوین ائوینه

گتتدیم. منیم اونیوئرسیتهنی قورتارماغیم، خاريجده ایشلهیب قاییتماغیم اونو چوخ سئویندیریدی. من اونا "اگر بیز گیزلی تشکیلات یاراتساق، اونا رهبرلیک لازیم اولسا سیز او رهبرلرین ایچریسینده اولا بیلرسینیزمی؟" - دئییه سوردم.

او مندن سوروشدو: "یعنی" سیز "دئییهنده، کیم؟"

من دئدیم کی، بو، سیردیر، سیز منی تانییرسینیز، رهبرلیکده ایشتیراکینین سؤز وئرسه نیر سونرا بیر سیرا مسئلهلری بیلجهکسینیز.

نظیر بی علیئو بو صؤحبتدن چوخ- چوخ اؤنجه کلجرده منی خودو محدودولا تانیش ائتمیشدی و بیلیردی کی، بیز چوخ یاخینلاشمیشیق. دئدی: خودو بیلیر؟
دئدیم: - تقریباً هه!

دئدی: - خودو نه دئسه من اونا راضی. آنجاق بیر شئیده بیل، گنجلیکده بئله فیکره دوشنلر چوخ اولور. سونرا کیمیسی ائولئیر و عایيله قایغیسی، یاخود آروادی اونو بو فیکرلردن اوزاقلاشدیریر. یا دا بیر بابت وظیفه تاپان کیمی هر هانسی بیر بهانه ایله آرادان چیخیرلار... من خودودان باشقا هئچ کیمه اینانمیرام! لازیم گلسه آز- چوخ مادى یاردیم ائدرم. بو یولدا اولانلار گرک چالیشیب یوکسک دؤولت وظیفه لری توتسونلار، بلکه اوندا بیر ایش گؤرمک اولار.

بیزیم بو صؤحبتلریمیزده بعضاً نظیر بئین خانیمی قایغی کئش سئویل خانیم دا ایشتیراک ائدیردی، ایندی یقین کی، بونلاری آز- چوخ خاطرلامامیش دئیل...

خودو بئله (ممدوو) داها دریندن صؤحبت ائدیردیک. او، هئچ زامان منیم یولداشلاریمین کیملیی ایله ماراقلانماز، بو بارهده هئچ بیر سوال وئرمزدی. اونون بختیار بی واهابزاده و نورالدین بی ریضائیوله چوخ یاخین دوست، مسلکداش اولدوغونو بیلیردیک. حتّی بئله بیر فیکر ده واردی کی، اونلارین دا گیزلی تشکیلاتی وار. بیر سؤزله، چالیشیردیک کی، آذربایجانین بوتون ائل سئور، یوردسئور آیدینلاریندان یارارلاناق. داها چوخ ایسه بو شخصلری بیر یئره گتیریب تشکیلاتیمیزا رهبر ائتمک ایسته ییردیک:

۱. عباس زامانوو

۲. بختیار واهابزاده

۳. ضياء بونىادوو

۴. خودو محمدوو

۵. سولثيمان على ياروو

۶. نظير على يئو

۷. نورالدين رياضئو

چوخ حثييف كى، او زامان بونا ناييل اولاي بيلمهدىك. فعاليتيميز مئلى - سياسى معاريفچىليك دايره سيندن قيراغا آز - آز حاللاردا چيخا بيلدى. بونون ان بؤيوك بلاسى اينسانلارين سووئت ايمپريياسيندان قورخماسيندان، اونون ياراتديغى "قودرتلى و ابدى قورولوش" ميفينده و ياخين گله جه ييميزه اينامسىزليقدا ايدى. گنجلريميز آزاد اولاي بيله جه - ييميزه داها چوخ اينانيرديلار. آنجاق اونلارين دا ياشايش شرطلى او قدر آغير ايدى كى، داها چوخ آزادلىق اوغروندا يوخ، ياشاماق اوغروندا موباريزه آپايرديلار. آنجاق مسئله نين اساس ماهيتى اوراسيندا ايدى كى، آزادلىق ايدئياسى روحلارا حاكيم كسىلمه ميشدى.

يئنه قايداق پروگرام مسئله سينه.

۱۹۷۴. جو ايلين دکابريندا خبر ياييلدى كى، آذربايجاندا بير چوخ آداملارى حبس انده جكلر. بو، ايندى چوخلارينين ياديندا قالميش اولار. اونلار نييه سوسورلار؟ آنلاميرام. ماليك بى منه دئدى، گل بير چوخ سندلرى يانديراق.

دئديم: - بلکه تلسمه يک؟

دئدى: - يوخ، يانديرمالييق. DTK دا بئله صؤحبت گئديب كى، ۳۰-۴۰ نفر توتولاجاق. بيرينجى سنى توتاجقلار. حتى ضياء معلمه (بونىادوو) دئيبيلر كى، سن ابوالفضلى مودافيعه ائتسن سنى ده توتاجقلار. اونلار (يعنى بيز) بؤيوك بير تشكىلاتدير، هاميسى دا آنتى سووئت، آنتى روس، پان توركيست، مئلتچى.

بيز بير سيرا سندلرى و پروگرامى يانديرديق. بونلار ماليك بئين ائوينده ايدى. بئله راضيلاشديق كى، منده اولان ايکينجى نوسخه نى ده من تلف ائديم. من سؤز وئرسم ده، هله نه ايسه صبر ائتمه يه چاليشيرديم. بوندان بير نئچه گون سونرا بنش - آلتى نفر بير يئره توپلاشدیق - ايندى ياديمدا دئيبيل، يا ماليك بى گيلده، يا دا رافيق بى گيلده (اونلار علسگر

علی اکبر اوو کوچه سینده قونشو ایدیلر (مالیک بی، من، رافیق بی، واسیم بی محمدعلی یئو و ائلخان بی عزیزوو. ائلخان بی دئدی کی، اونون طلبه لیک دوستو آیدین (اونو هامیمیز تانیبیردیک، شرقشوناسلیغی قورتارمیشدی، بیزیم طلبه میز اولموشدو، او زامان DTK نین کاپیتانی و نفت-کیمیا اینستیتوتونون کوراتورو ایدی) اونیوئرسیته نین کوراتورو مایور کریمله بیر یئرده منه دئدیلر کی، چوخ آدم توتاجاقلار، چوخلو ماتریال- معلومات توپلاییبیلار، اوزوموزه دیرشه جک شاهیدلر ده آز دئییل.

واسیم بی دئدی کی، آخی بیز نه ائتمیشیک کی، بیزی توتسونلار؟ بیر ده کی، بونلار نه وار، توتماق ایسته سه لر نه دئنس اؤزلریندن قوندارارلار.

او گون بیز سورغو- سوالا چکیلنده نه لری دئییه جه ییمیزی موئیتلشدیردیک و بو مسئله ده عمومی فیکره گلدیک. آنجاق من هله ده سندلری و پروگرامین ایکینجی نوسخه سینین ساخلایبیردیم. اونلاری حبس ائدیلبییم گونون تئزده نی یاندیردیم. بونو قارداشیم آلمواد و دایی اوغوم سیفالین گؤردولر. آنجاق اونلار منیم یاندیردیغیم یازیلارین نه اولدوغونو بیلمیردیلر. اونلارین کولونو سیفالین آتدی.

۲. یاندیردیغیم یازیلارین بیرینین ده آدی "آذربایجانین بیرلشدیریلمه سی اوزرینده دوشونجه- لر ایدی. بو حاقدا دا ایلك دؤنه دیر کی، دانیشیرام.

بلی، یازیمین آدی بو جور ایدی. اونون توتومو یوز یارپاقدان چوخ ایدی. بوتون یازی بویو چالیشمیشدیم کی، گؤرکملی شخصلردن اؤرنک گتیردییم سؤزلری، دوشونجه- دئیملری چیخماقلا قاتیشیقسیز، آری- دورو تورکجه یازیم، باجاردیقجا یابانجی دیلردن گلمه سؤزلردن اوزاق دوروم. اؤزونو اؤیمکدن اوزاق اولسون، بیلیرم کی، او چاغلاردا من بو قارشیمدا قویدوغوما چاتا بیلیمشیدیم. بونو اونا گؤره ائدیردیم کی، بو یازیم آذربایجانین گونئیینه ده، قوزئیینه ده تئز آنلانسین. بورادا قارشیمدا ایکی یؤن قویموشدوم: بیرینجیسی، باجاردیقجا عرب، فارس، روس و باتی دیلریندن گلن، دیلیمیزین آخارلیلیغینا، گؤزلیلیینه یارا ووران، اونو آغیرلاشدیران سؤزلردن، سؤز بیرلشمه لریندن آرالی دورماق؛ ایکینجیسی، دیلیمیزین گوجونو آیری-آیری سؤزلردن چوخ، سؤزلرین دوزومونده، آیری-آیری سؤزلرین دوشونجه دوزومونده

چئويك يئر دېيىشمەسى ايله دئىيلىشىندە اولدوغونو يا يادداش، يا دا گۆز اۋنوندە توتاراق يازماق.

بو دئىيىم ايكى يۇنو اونوتمادان سۆز سۆيلىمەك، يازى يازماق، دوغرودان- دوغرويا، چوخ آغىردىر؛ ايشلە ديلەجك سۆز، يا سۆز بىرلشمەسى تىك- تىك اۋلچولوب بېچىلمەلىدىر؛ دەدە اوزانلار، قوشقار آشيقلار، اتالار سۆزلىنە، ائل دانىشىغىنا، تورىك دىلى نىن درىنلىيىنى، اينجەلىكلرىنى، گوجونو دويوب، قاورايىب يازىلارينا گتيرن يازىچىلاريمىز اوز توتماق، اونلاردان اۋيرنمەك، يارارلانماق قاچىلمازدىر.

"اذربايجانين بىرلشديريلمەسى اوزرىندە دوشونجهلر" يازىم دا بو دئىيىم باخىمدان چاغداش دىلیمىزدن آزجا دا اولسا باشقا جور سىلنىردى. بو يازىمىن گىرىشىندىن دۇرد يارپاق قارالاماسى آختارىش آيندا DTK ايشچىلرىنىن ايلنە كنجىمىش، آراشدىرما بيتىكلرىنىن (اىستىنطاق ماتىرياللارنىن) ايجىنە آلىنمىش، ايندى دە اورادادىر. آز دا اولسا دئىيىم بىر توتالقادىر.

بو، سۆز وگندىن يازىنىن گىرىشى نىن بئشده بىرىدىر. اونو اولدوغو كىمى يادىمدا ساخلامامىشام، آنجاق اۋنملى يئرلىرى بو دئىيەجكلرىم ايدى: دونيا چوخ ايتى بىر يىرىشلە اير- لىلە دوغرو يورويور. اونون آرخاسىنجا تۇوشويە- تۇوشويە، تنگ نفس يورومك يوردوموزون بىز تىك اوغول و قىزلارينا ياراماز... هر بىر اينسانىن آن بۇيوك شرفى بشرىتە، اينسان اوغلونا خىدمتدەدىر. آنجاق آزاد اولمايان بىر كس نه كى بشرىتە، حتى اۋزونه بئله خىدمت ائدە بىلمىز... بىز ايلك اۋنجه اۋزوموزو، خالقىمىزى آزاد ائتمەلىيىك. خالقىمىز آزاد اولاندا بۇيوك داهىلر يئتىشىدىرەجك، اونلار دا بشرىتە خىدمت ائدەجكلر... بىز مىللى موناسىبتلىرى ايسوئچرە يولو ايله حل ائدەجەيىك... بونون اوچون دە آذربايجانين بىرلشديريلمەسى گركدىر...

يادىمدا دئىيل - يا حاكىمىن، يا پروكورورون سورغوسو: نه اوچون ايسوئچرەنى نومونه گۆسترمىسىنىز؟

- اونون اوچون كى، مىللى موناسىبتلىرىن حلىندە ايسوئچرە بىر اۋرنكىدىر.

- نىيە سووت ايتىفاقى يوخ؟

- لنین دە بیر اثرینده ایسوئچره نی گۆستریب.
- لنین او اثرینی یازاندا میلتی موناسیبتلری آن یاخشی حل ائدن سووئت نومونه سی یوخ ایدی، آنجاق ایندی وار.
- بیرینجیسی، ایندی سووئت ایتیفاقینی رهبرلری ده دئییرلر کی، بیزده میلتی موناسیبتلر آخیرادک حل اولونماییب. ایکینجیسی، ایسوئچره نومونه سی دونیادا داها گئیش تانییب و قبول ائدیلب. اوچونجوسو، من سووئت نومونه سینینی اؤرنک گۆسترسه دیدیم بونا آذربایجانین گونئیینده و باشقا اۆلکه لرده اینانمایاجاق، "سووئت تیلیغاتیدیر" دئییه جکدیلر.
- بو یازینیزدا گۆستریرسینیز کی، اؤنجه آذربایجان بیرلشمه لی، سونرا دا تورک دؤولتلینی اؤز اطرافیندا بیرلشدیرمه لی، توران یارانمالیدیر. آخی تورکییه دئمز کی، من بؤیوکلوکده دؤولتی هانسی حاقلا آذربایجانا بیرلشدیریرسینیز؟
- نه اولسون دئییر؟ آخی بو، زورلا اولمایاجاق، کؤنوللو اولاجاق. توران بیرلییی کؤنوللو اولاجاق، اؤزو ده کیمسه یه قارشى اولمایاجاق، عکسینه، بوتون دؤولت و خالقلارلا دوست اولاجاق.
- خام خیاللاردير!
- خام خیاللاردير سا داها نییه موحاکیمه ائدير، بو فیکیرلریمه گۆره تقصیرلندیریرسینیز؟
- اونا گۆره کی، فیکیرلرینیزله گنجلریمیزی آزدیریر، اونلارین سووئت ایدئولوگیاسینا اینامینی سارسیدیر، دوغرو یولدان اوزاقلاشدیریرسینیز. بیز بونا یول وئره بیلیمز!
- بلی، جناب کئچمیش DTK، نین کئچمیش باش پروکوروو، سیزین منیم محکمه مده ایتیهاملارینیزین اساس ایستیقاملاریندن بیرى ده منیم ۲۸، ۰۱، ۱۹۷۵. جی ایل تاریخلی ایفاده مده یازدیغیم "من تبلیغ ائتمیشم کی، a) آذربایجان موستقیل دئییلدیر، اونا روسیانی ترکیبیندن آیریب، b) واحید دؤولت یاراتماق لازیمدیر. آذربایجاندا موستقیل دؤولت یارادیلاندا سونرا تورک دیللی خالقلاری بیرلشدیریب واحید توران دؤولتی یاراتماق گرکیر" فیکرینه، ایدئاسینا قارشى یؤنلیدیلمیشدی.
- محکمه ۱۹۷۵. جی ایلین بیرینجی یاریسیندا اولموشدو. ایندی آذربایجان من آرزو ائدییم، ایسته دییم کیمی روسیانی ترکیبیندن آیریلیب. بوتۇو (واحید) دؤولت یارادیلما سینا دوغرو خالق حرکتی باش وئرمکده دیر.

جناب کئچمیش DTK نین کئچمیش باش پروکورو، دوغرو دانمی سیز و سیزین مسلکداشلارینیز درک ائتمیرسینیز، عذر ایسته ییرم، قانمیرسینیز کی، اودوز موسونوز؟! دوغرو دانمی قانمیرسینیز کی، بیز دئین اولور؟ دوغرو دانمی گؤرمورسونوز کی، روس ایمپرییاسی داغیلیر و نؤوبه تهران رژیمی نه گلیر؟! آخی بونو چوخ-چوخ ساده خالق گؤرورسه نئجه اولور کی، سیزلر، سیزین کیمیلر کور اؤکوز کیمی، توتدوغونوزو بوراخمیر، بوینوزلارینیزی اوولماز قایالارا چارپیرسینیز؟!

جناب کئچمیش پروکورو، منیم بو یازیم نه سیزه، نه ده سیزین کیمی تورکه قارشى اولان، روس و فارس شووینیزمینه کؤله خیدمتی یاپان اینسانلارا دئیل، سیزلر بونا دیمزسینیز. من یوردوموزون، ائلیمیزین، بؤیوک تورک ائلینین گئچک ائک لرینه و خانیملارینا اوز توتوب یا دئیرم، یا یازیرم.

سئویملی بی لر، سئوگیلی خانیملار، گئچکدن-گئچرجه یه منیم آرزوم، ایسته ییم داها چوخ وورولدوغوم آذربایجان بوتؤولویو اولموشدور. بو بؤیوک ایسته ییم بو گون ده قالمقدادیر. داها دوغروسو، بو ایستک بو گون اؤزونون ساوالان ذیره سینده دیر. چوخلارینا بئله گله بیلر کی، بو، ایستک دئیل، فانتاستیکادیر. بلی، قوی بئله اولسون، من فانتاستیک و فانتیکم. سونرا؟! آنجاق کیم نه دئیرسه- دئسین، من گئچک چی ییم.

بلی، من ۷۰-۱۹۶۰ جی ایللرده آذربایجانین بوتؤولویو حاقیندا دوشونموشم و اونو تبلیغ ائتمیشم. نئجه و نه یی دوشونوردوم؟

یازدیغیم اثرین، یا دا اثر جیبین ایچی، اینسانلار آنلا سین دئییه ماهیتی و مغزی دئیک، نه ایدی؟

بیرینجیسی، بو اثر، یا دا اثر جیک گیریش و اوچ بؤلمه دن عبارت ایدی. بؤلمه لر:

۱. آذربایجانین کئچمیشینه (تاریخینه) ییغجام باخیش؛
۲. بیز ماتریالیست (مادیچی) دئییلیک. آذربایجانین دیل، تاریخ، مدنیت، ائل و یورد بیرلییی؛

۳. آذربایجان نئجه بیر لئشه و بیر لشدیر یله بیلر؟

بورادا يوز يارپاقدان آرتيق بير يازينين توتومونو گۇسترمه يه منيم گوجوم چاتماز. اونا گۇرده آنا جيزگيليريندن (چاغداش آنلامدا تئزيسلر دئيريك) دانيشاجام، دئيک کی، يازاجام. بيرينجی بۇلمه نين ايچ سسی و بوياسی (ايشیغی) نه ایدی؟ (ياديندان چيخارما، تورک سس دئینده ماهیت و مضمونو، بویا (ايشیق) دئینده فورمانی گۆز اؤنونده، یا دا دوشونجه سینده جانلانديرميشدير. آن-آن بو، يئرینی دئيشميشدير، داها دوغروسو، ايشیق ايچ (ماهیت)، سس گۆرک (فورما) کیمی آنلانميشدير).

دونيانی يارادان اولو تانری ايشيقدير سا (ايدئاليزمله ماتئرياليزمين بيرليیی) اوندا اونون گۇرونن گۇرکمی سسدير؛ يوخ، اگر اولو تانری سس و سؤزدورسه بويو اونون اوزده گۇرونن گۇروننتوسودور. تورک ايدئيا ايله ماتئرييانين (روح ايله وارليغين) بۇيوکلويونو، بيرگه ليينی آختارميش، بو گئرچه یی تاپماغا چالشميشدير. بو، تورکون ديرليک، ياشاماق و ياشاتماق اؤلچوسودور!

بيرينجی بۇلمه نين باشيندان سس له نن دوشونجه: "آذربايجان لاپ اسکی چاغلاردان تورکلرين يوردو اولموش و اونلارلا مسکونلاشميشدير!"

عرب ديلى قايناقلاردا يازيلميش بو سؤزلری کيم دئميشدير؟ بو، بئله اولموشدور: اوموی لر خيلافتينين (۷۹۰-۶۱۱ جی ایللر) ياراديجیسی بير موعاوييه (۶۸۰-۶۶۱) اوزون مودت آذربايجاندا حربی عملیاتلار آپارميش، خليفه نين قوشون باشچیسى خيلافتين او زمانکی مرکزی شاما (دمشق) قايداندا اوندان سورموشدور: آذربايجان حاقيندا نه دئيه بيلرسن؟ اورا نئجه بير اۆلكه دير؟

قوشون باشچیسى خليفه يه يوخاريدا آلتينی جيزديغيميز سؤزلرله جاواب وئرميشدير. بو سؤزلری عرب ديلى قايناقلاردان تاپيب اوزه چيخاران ايسه گؤرکمی آذربايجان عاليم-تاريخچیسى ضياء بونيدوو اولموشدور. ضياء بونيدوو "آذربايجان VII - IX يوز ایللرده" آدلی دوكتورلوق ديسسئرتاسیياسيندا بونو گؤسترميشدی.

بو سؤزلری ساده معلومات اوچون يازميرام. سوروشلا بيلر کی، "دوكتورلوق ديسسئرتاسیياسيندا يازماقلا باشقا يئرده يازماغين نه فرقی وار؟

حۇرمتلى وطنداش- اوخوجو، ۳۸-۱۹۳۷. جى ايللرده آذربايجانين قوزئيينده ۱۲۰ مين اينسانى سووتت ايمپريياسى قيريب، يا دا سيبيره سورگون ائندن سونرا نهكى "آذربايجان توركلرين يوردودور" سۇزونو يازانى، دئيهنى، حتى "من توركم" دئيهنى محو ائديرديلر. ضياء بونيدوو موسكووادا، ايمپريانين پايئاختيندا اون ايل بو دوكتورلوق ديسسرتاسيياسى نين اوژرينده چالشميش، حاقيندا دانيشديغيميز بو و بونا اوخشار فيكي رلى تاريخ قايناقلاريندان تاپاراق اونلارى موسكووا، لنيگراد و ايرواندان اولان اثرمنى عالميرنين و اونلارين طرفدارلارينين هر جور تضيق، هوجوم و مانعهرلى قارشيسيندا، اؤزلرينين ايشتيراكى ايله بۇيوك علمى شورادا، موسكووادا ثوبوت ائتميش و "تاريخ علملى دوكتورو" آدينى آلميشدى. بو دئمك ايدى كى، بو فيكي رلى ايمپريانين خيدمتچيسى اولان سووتت تاريخ علمى قبول ائتمهيه مجبور اولموش، بۇيوك تاريخ گئركچك ليين نين قارشيسيندا تسليم اولموشدور!

سونرا نه اولدو؟ ضياء بئين دوكتورلوق ديسسرتاسيياسى *"Azerbaijan v VII-IX"* "۷۷. آدى ايله چاپ ائيدلىدى. آنجاق اثرين بيزيم ديلده چاپ ائديلمه سينه ايجازه وئريلمهدى، اونا گؤره كى، بو اثر او چاغلاردا ميللى اؤزونو دركه بۇيوك تكان وئره ردى.

بلى، آذربايجان آن اوزاق كئچميشدن توركلرين يوردودور!

بس بو تورك كيمدير؟ هارادان گليب، هارايا گئدير؟ بو دونيادان نه ايسته يير؟

بو سورغولارا جاوابى او زامان من دونيانين بۇيوك داهى لرينده و تانينميش شخصيتلرينده آختارديم.

I. حضرت محمد پئىغمبر:

"منيم تورك آدى بىر اوردوم واردير".

"توركلر سيزه توخونماينجا، سيز ده اونلارا توخونماين".

"تورك ديلينى اؤيرنين! بئله كى، اونلارين حاكيميتى اؤزون سوره جك".

II. حضرت مصطفى كامال آتاتورك:

آذربايجان ميللى ديره نيش تشكىلاتى

" نه موتلو " توركم " دئيه نه! "

" دونيا اوزرينده توركدن داها بۇيوك، اوندان داها قديم، اوندان داها تميز بير ميلّت يوخدور و بوتون اينسانليق تاريخينه گۇرونمه ميشدير! "

" توركه يوردلوق ائتمه ميش بير قطعه يوخدور. "

" بير تورك جاهانا بدلدير. "

" يوكسك تورك! سّنين يوكسكلييي نين حودودو يوخدور. "

III. جاحظ (IX) يوز ايل عرب داهيسي):

" بير تورك باشلى - باشينا بير ميلّدير. "

" توركه قارشى هئچ نه دورا بيلمز. "

" توركلر اولدوقجا ناموسلو اينسانلاردير. اؤزلى و سؤزلى دوغرو دور... يوردلارينا باغليقلارى بوتون دوغولاريندان اوستوندور. "

بو گؤسترديكلىرى قابناقلاردان توپلاميش، اونلارا ييغجام آچيقلامالار يازميشديم.

شاعير ديلسوز بى موصطافايئو بير كيتابين (اونون آدينى اونوتموشام) فوتوشكلينى بير نئچه گونلويه منه وئرميشدى. اورادا توركلر حاقيندا گؤركملى شخصلرين فيكىرلى واريدي.

اورادان من اوتوز دوققوز دئيم سئچميش، قيرخينجينى اؤزومدن يازميش، آدينى "مين بير سؤزدن قيرخى" قويموشدوم. اؤزومون يازديغيم بئله ايدى: "تانرى، توركلويومو منه چوخ

گؤرمه! تانرى، توركلويومو منه اسيرگمه!". سونرا اونلارى آيريجا اون ايكي يارپاقلى بير دفتره كؤچورتدورموشدوم. اونو اورتا مكتيبين ياخيندان تانديغيم بير شاگردينه كؤچورتدورموشدوم

كى، DTK، نين آلينه دوشسه خط صاحييينى تاپا بيلمه سين. او دفتر هله ده قالير. ايندى بورادا - كلكى ده دئيل. اوندان ياديمدا قالانين بير نئچه سيني يازا بيلرم:

۱. ميخاييل سيرياني: " دونيا توركلرى داشيماغا كافى دئيل. "

۲. لامارتین: "اینسانلیغا شرف وئرن تورک میلتی نین دوشمنی اولماق اینسانلیغا دوشمن اولماقدیر.
 ۳. هاممر پورقشتال: "تاریخ تورکلردن چوخ شئی اؤیرندی".
 ۴. بایرون: "تورکلر یالانچی و ایکی اوزلو دئییلر. دؤیوشده شرفلی اؤلمهیی شرفسیز یاشاماقدان اوستون توتورلار".
 ۵. "تورکلر ساواشدا فلک، باریشدا ملک کیمیدیرلر" مؤللیفین کیملییی یادیمدان چیخیب).
 ۶. ناپولئون بوناپارت: "تورکلری اؤلدورمک اولار، آنجاق مغلوب ائتمک اولماز".
 ۷. ابوالغازی باهادور خان: "تورک تاریخینی یالنیز تورک یازا بیلر!".
 ۸. حضرت مصطفی کامال آتاتورک: "تاریخی یازماق تاریخی یاراتماق قدر موهومدور".
- داها نهلر، نهلر...

چىخىشلار

ایران تبریزین بیر یومروغو ایله داغیلاجاقدریر.

(اردوباد رایون اهلایسی ایله گوروشونده کی چیخیشیندان. کلکی، ۳۰ دکابر

(۱۹۹۴)

آذربایجان خالق جبههسی و سیز AXC - عوضوری، دوغرودان دا، میلی هم رألیک گونونو یاراتماقلا آذربایجان خالقینا چوخ موقدس و اوغورلو بیر بایرام بخش ائمیسینیز، چوخ بویوک و شرفلی ایش گورموسونوز. آذربایجان خالقینین بیرلییی نامینه تاریخین صحیفهسینه قهرمانلیقلا یازدیغینیز بو بایرام موناسیبتی ایله سیزین هامینیزی، بوتون AXC عوضورلینی و بویوک میلتیمیزی اورکدن تبریک ائدیریم! آلاه او گونون قهرمانلیغیندا ایشتیراک ائدیپ اولن لره رحمت ائله سین! او گون بیزیم قهرمانلاریمیزدان، اوشاقلاریمیزدان آرازدا باتانلار، شهید اولانلار اولدو. آزادلیق هامیمیزین ایسته ییدیر، لاکین بیز آزادلیقدان، سرحدلرین آچیلشیندان دانیشاندا بو یولدا قهرمانلیق گؤستریب شهید اولانلاریمیزی هنج زامان اونوتمامالییق.

... دوغرودان دا، اگر بیز گوجلو بیر میلت اولسایدیق بیزی بو قدر پارچالایا بیلمز دیلر. بیز هله خالق، میلت کیمی فورمالاشا بیلمه میشیک. میلت کیمی یهودیلر، آلمانلار فورمالاشیلار. بیز سرحدلری پوزاندا دئییر دیلر کی، KGB اویون دوزلتمیشدی، سیزده گئدیب اویونا دوشدونوز. بیز یانواردا موباریزه آپاردیق، باریکادا قوردوق، روس گلیب بیزی قیردی، دئدیلر کی، AXC آپاریب جاماعاتی قیرغینا وئردی! حالبوکی بیز باشقا اولکه لرین اوردوسونون اولکه میزی ایشغال ائتمه سینه قارشى آیاغا قالمیشدیق، موقاویمت گؤسترمیشدیک.

ائله ائلدیلر کی، اینسانلار اؤز حرکتلرینه پئشمان اولسونلار، میلتین اؤز قهرمانلیغیندان زهله-سی گئتسین. آنجاق آلمانلار دیواری، حاصاری سؤکندە دئییردیلر کی، گۆردونوزمو آلمان میلتی نئجه ایییددیر؟! اورادان سؤکولن داشلاری آپاریب موزهلره قويدولار. بیزده ده ائله اولدو، خالقیمیز بونو ائتدی. منە مفتیل لردن ۳ حیصه گتیرمیشدیلر، بیرینی ساخلادیم، ایکیسینی آلمانیادا یاشایان یکی گونئیلی سویداشیمیزا وئردیم.

موقاییسە یه گلدیکده آلمانلار بوتون دونیا کؤمک ائله دی و بونو آلمان میلتینین قهرمانلیغی کیمی قبول ائتدی. آذربايجان سووئت دمیر پرده سینى پارچالایان ایلک میلت ایدی، لاکین بیزه دئدیلر کی، بونو KGB ائتدی.

بو، میلتین اؤفکه سی ایدی، آغریسی ایدی - دئییردی کی، سن نه واختا قدر منیم اورتامدان دمیر حصار چکه جکسن؟!.

تحت الشعور دئییلن بیر شئی وار؛ همیشه سیملره، گونئیە حسرتله [باخیب] کئچیرسن، بو حسرت تحت الشعوردا ییغیلیب قالیر. نه واختا کیمی ییغیلاجاق؟ بیر بالاجا فورصت دوشن کیمی کول باسمیش اود بیردن پوسکورور. من بونا واختیله شهریاردا راست گلدیم.

فارسجا ۴ جیلدلیک دیوانی اولان، او واختا قدر تورکجه جمعی یکی غزل یازان، فارس دیلینین موعاصیر دده لریندن بیری ساییلان شهریار بیردن - بیر «حیدر بابایا سالام» کیمی تورکجه نهنگ بیر اثر یاراتدی. آدام فیکیرلشیر کی، بو، نئجه اولدو؟ سونرا باشا دوشورسن کی، بو، آنا لایلاسیندان توموش خالق داستانینا قدر، خالق فیکرینه قدر اونون تحت الشعوروندا ییغیلیب قالمیش میلی حیس لریدیر. بیردن فورصت دوشنده اوریننده کی او فیرتینا قالخیب و بئله بیر اثرین یارانماسینا گتیریب چیخاریب. سیز فیکیر وئرسه نيز بو اثر چیخاندان یکی آى کئچمه میش آذربايجانین گونئییندن توموش قوزئیینه دک بو تیپلی اثرلر یازماغا باشلادیلار. ائله بیل، شهریار بیردن - بیره بوتون میلتین دیلینی آچدی.

آرازدا او دمیر حصارین پارچالانماسی دا ائله بئله اولدو. خالق دمیر حاصاری قیردی، داغیتدی، بوتون دونیا فیکیرلشدی کی، گۆره سن، نه اولدو، بس نییه بونلاری محو ائده بیلمه-دیلر؟ بئله اولدوقدا روسییا ایمپریاسینین اؤزونو خوف باسدى و بئله بیر فیکیر اورتالیغا آتدی کی، گویا بونو KGB اؤزو اندیب. قطعياً بئله دئییلدی! بونو میلتین اؤزو ائله دی، بو، میلتین

اؤزونون قهرمانلیغی ایدی. او گون اوشاغیندان توتמוש قوجا قاریسینا قدر هامی آرازین قیراغیندا ایدی، آن اوجقار کندلردن اینسانلار اورایا توپلاشمیشدیلار. بو، عوموم میلی روح ایدی. بو روح قارشیسیندا دۇران هر شئی داغیدیدی. ایندی بیز بو روحو بیر یئره ییغماق قابیلیتینی ایتیرمیشیک. بیز بو روحو بیر داها بیر یئره ییغماق ایسته دییمیزی ائده بیلرک.

بیز بونو بیلرکدن دکابرین ۳۱ نه سالمیشدیق، چونکی صاباحیسی گون - یانوارین بیری خریستیایان بایرامیدیر، قیرماق دا اولماز، قیریلماق دا. یوخسا ۲۱ دن آراز قیراغیندان چادیرلار قورولموشدو. بئله اولان حالدا روس ایمپرییاسی چوخ پیس وضعیتده قالدی. فیکیرلشدی کی، نه ا ندیم و باشلادی میلتی اؤز ایچیندن پارچالاماغا. پارچالادی و میلی روحوموزو داغیتدی. میلی روح بیزده واردیر و ایسته نیلن واخت ییغیشا بیلر. بیز بونو تاریخده گؤردوک. گؤرمه سیدیک دئیردیک کی، بیز ائله تاریخاً بئله بیک، آما گؤردوک. گؤردوک کی، یانوار حادیثه سینده SSRİ نین ترکیبینه اولان بوتون میلتلر روسون قورخوسوندان هله سسینی چیخارا بیلمه یهنده آذربایجان خالق یؤکلو-کیچیکلی میداندا یاتدی، تانک گلدی، یئریندن ترپنمه دی، تانکلارین قارشیسیندا دایاندی. بو، میلتین روحونون گوجونو گؤستریر.

نه دیر بس بو غلبه سیزلیک، اوغورسوزلوق، تشکیلاتسیزلیق؟ تشکیلات ائدن قوه لر ی بیر یئرده اولماغا قویمورلار، تئز آلدانیریق. بیریمیز ایرانا، بیریمیز روسیایا آلدانیریق و بئله - بئله میلت پارچالانیر.

آذربایجانین گونئیینده بئله دیر - ضیالیلار آراسیندا موختلیف فیکیرلر میدانا چیخیبیدیر. بیزیم ایدئیامیز بودور و بو اولمالیدیر: بیز هئج بیر اؤلکه نی موستملکه ائتمک ایسته میریک، اؤزوموزون گونئی و قوزئی بؤلونموش آذربایجان آدلی تاریخی تورپاقلاریمیز وار، بو ایکیسی بیرلشیب واحد دؤولت اولمالیدیر. بوندان باشقا یول یوخدور، بو، تاریخین گندیشیدیر. تاریخین بو گندیشینده میلت فعال ایشتیراک ائنده قوربانلیق آز اولور، غیری-فعال ایشتیراک ائنده واخت ایتیریلیر و واخت ایتیریلدیکجه قوربانلارین سای چوخالیر. جسارتسیز خالق قیریرلار، آما جسارتلی خالق اؤزو بیلرکدن قوربان وئریر و سونرا غالب گلیر.

بیناسینی سیز - AXC عوضولری قویدوغونوز بو میلی هم رأی لیک گونو سیزین شرفینیزدیر. سیز بونو تاریخه یازمالیسینیز، بونولا فخر ائتمه لیسینیز، اونو خاطیره لرینیزده

دېرى ساخلاماليسينيز. ائشيتدييمه گۆره، حاضيركى غيرى- قانونى ايقتيدار نومائندهلرى و همچنين ايران حۇكومتى گۇستريش وئرييلر كى، آرازين قيراغيندا تدبير كئچيريلمهسینه ايمكان وئريلمهسين. آما دخلى يوخدور - بو، تاريخه دوشوب و من آمينم كى، ميلتيميز بوگونكو آغير و سيخينتيلي دۇورونو باشا ووردوقدان سونرا بو بايرامى اون قات ياخشى كئچيره جك، ۳۱ دن ۱ نه كئچن گنجه چوخ آداملار آرازين قيراغيندا چادير قوراجاق، او چاديرلارين قيراغيندا تونقاللار يانديراجاق و يانوارين ۱ نى اورادا قارشيلاياجقلار.

او گون - ۳۱ دكابر ۱۹۸۹. جو ايل هاميا تعجوبلو گليردى كى، بو ايران، گۆزه سن، نيه سوسدو، روسيا نيه سسينى چيخارمادى؟ بونون سيري نين خالقيميزين روحوندا اولدوغونو تاپا بيلميريك و دئيريك كى، يقين بورادا ايران، ياخود روس كشفياتى نين الى واردير. بعضاً قزئترده يازيرديلار كى، «روسلار بورادان هاوايى گئتمه ييلر. اونلار گنديلر كى، قايتيسينلار و قيرسينلار». اونلار باشا دوشموردولر كى، روسو من چيخارتماميشام. روس اوردوسونو آذربايجاندان چيخاران و بير داها آذربايجانا قايتماسينا ايمكان وئرمه ين، بيرنجيسى، ميلتيميزين گوجو ايدى (۱۹۹۴. جو ايلين ۲۱ ماي ميتينگينى خاطرلاين). ايكينجيسى ايسه، روس ايمپريياسى نين اؤزونون ايچريدن چورومه سى ايدى. روس ايمپريياسى داغليير. اونون گوجو يوخدور. اوردوسو قولدورلار اوردوسونا چئوريليب و بئله بير اوردوسو اولان مملكت داغلاچاق. بير طرفدن خالق اؤز آزادليگينى ايسته يير، آيرى طرفدن، خالقلارين آزادليگينى آليندن آلان ايمپرييانين قارماقلارى چورويوب، زنجيرلرى قيريليب. بورادا ايكى اساس خط واردير: ايمپرييانين پارچالانماسى، گوجوسولويو و ميلتيرين اؤز آزادليگينى درك ائتمه سى، بونون اوغروندا موباريزه اپارماسى و قوربان وئرمه يه حاضير اولماسى. بو ايكى خطين قارشيسينى هئچ نه آلا بيلمه يه جكدير. بونو جسور چچن خالقينين موقاويمتى بير داها ثوبوت ائتدى.

ياشيلاريميزين گؤزو ايمپرييدان قورخوب، آما گنجلر قورخومورلار. اونلار آزادليق ايسته - بيرلر. بو جسارت گلير و بيزيم - ياشيلارين قورخالقلىغى ياواش - ياواش بو جسارتين خئيرينه صحنه نى ترك ائدير. بو گلير و بونون قارشيسينى هئچ نه ساخلايا بيلمه يه جكدير. ايمپرييالارلا دؤيوشن گنجليك گلير. باجاريرسينيزسا قاباغا دوشون، اونلارى دا آپارين، باجارميرسينيزسا

اعتیراف ائدین کی، باجارمیرسینیز، قورخورسونوز و چکیلین کنارا. آزادلیق و اینقیلاب مسأله- سینی گنجلیک حل ائدیر. سیز آذربایجان بیرلیینه او گنجلییی حاضیرلامالیسینیز. بیز آزادلیق حرکاتیمیزین بیرینجی مرحله سینی آرخادا بوراخمی شیق و ایکینجی مرحله باشلاماقدادیر. یقین کی، یاخین گله جکده روسیانی آذربایجانا موداخيله ایمکانلاری داهادا آزالاجاق و روس ایمپریاسیندان آزاد اولان آذربایجان گنجلییی دایانمایاجاق و بوتون فعالیتینی آذربایجانین گونئیینه دوغرو یؤنلده جکدیر. او زامان تبریزین بیر یومروغو ایله ایران دارماداغین اولاجاقدیر، چونکی ایران سووئت ایمپرییاسی دئییل، اونون آلی آلتیندا بؤیوین بالاجا ایمپریادیر. آذربایجانین گونئیینه ۳۰ میلیون آرتیق تورک وار و بو ۳۰ میلیونلوق تورک قارشیسیندا ایران دایانا بیلمز. ایران ایمپرییاسی بو گوجون قارشیسیندا چوخ کیچیکدیر.

سیزی بو موقدس گون مونسابتیله بیر دهاا تبریک ائدیر و امین اولدوغومو بیلدیریرم کی، یاخین گله جکده آذربایجان گنجلییی سیزین یاراتدیغینیز بو میلی همرائی لیک گونونو میلی بیرلیک بایرامینا چئویره جکدیر.

بايراغيميز ايدنيا قايناغيميز دير

(آذربايجانين گونئيىندن گلن بير قروپ ضيالييلا گوروشده چيخيشيندان. كلكى ،
۲۱ آوقوست ۱۹۹۵)

- گون آيدين، عزيز، سئويملى خانيملار و بى لر، چوخ حورمتلى، ايستكلى باجى و قارداشلاريميز!

دردلريميز چوخ بويوكدور، آغير و فاجيعه ليدير. سيزينله بو گوروشده، بو صوحبتده من او دردلرين بويوكلويوندىن، آغيرليغيندىن آز دانيشاجاگام و داها چوخ معين مسئله لره توخوناراق سيزينله فيكىر بولوشدورمه يه چاليشاجاگام. گوروشدن مقصديميز، منه ائله گلير كى، فيكىر آليش- وئريشى اوچون، فيكىرده بيرلييه گللك اوچون يوللار آراييب تاپماقدير.

سؤزسوز كى، سون ۱۰۰ يلدده تورك دونياسيندا مشهور فيكىرلردن بيريسى ده ايسماييل بى گاسپيرالى نين فيكىر يدير. او، تورك دونياسى اوچون «ديلد، فيكىرده و ايشده بيرليك» دئيه بير شوعار، بير فيكىر ايركى سورموشدور. اؤنجه ديلدن باشلامالليق، يعنى ديليميزى عومومى لشديرمه لى، عومومى تورك ديلى نين هاواسى آلتيندا، نفسى آلتيندا يازيب- ياراتمالليق، سونرا بونو فيكىريميزده جيلالامالى، فيكىريميزده مؤحكملتمه لبييك و داها سونرا بو بيرليى ايشده گؤسترمه لبييك. يعنى اؤز ديليميزده دانيشا- دانيشا، صوحبت لشه- صوحبت لشه و احيدي بير فيكره گليب چيخمالى، سونرا دا او فيكرى ايشده حياتا كنجيرمه- لبييك.

بو گون آذربايجان هله ده بئله بير چتينيلىك قارشىيىنلادير. دوزدور، اونسوز دا، بيزيم ديليميز پارچالانماميشدير، داغيلمالميشدير. بو گون هر هانسى بير اردبيللى، مرندىلى، تبريزلى، همدانلى دانيشاندا دربندلى، باكىلى، شكىلى، ناخچيوانلى اونو آسانليقلا باشا دوشور. هئچ بير اوزاقلاشما

اولمايىب، ادبىياتىمىز بىر اولوب، واحىد قالىب، ادبى، اينسانى و بۇيوك يارادىچى روحوموزو پارچالايلا بىلمە يىبلەر، اما يئنه ده چوخ تأسوف كى، هله ليك معيّن چتينيلىكلر، نوقسانلار و ساتيشمازلىقلار وار. بو گون گۆزوموزون اؤنونده آذربايجان قوزئينده حيدر على يئو حاكىمىتى تورك دىلىنى يئنىدن «آذربايجان دىلى» آدلاندىرماغا جهد گؤستىرىر. استالين دؤوروندىن برى توركلرى بىر- بىرىندىن آيىرماق اوچون آذربايجان قوزئينده ياشايان توركلرين دىلىنىن آدىنى ديشدىرىب «آذربايجان دىلى» آدلاندىرمىشديلار. بعضاً بونو استالينين اوستونه يىخىرلار، اما اصلينده بو، استالين طرفيندىن حياتا كئچىرىلسهده روس اىمپىرياسىنىن كؤهنه سىياسىتىدىر. هله XIX عصرين اوللرينده آذربايجانى ايكى يئره پارچالايان روس اىمپىرياسىنىن تبرىزه، باكيدا، گنجه ده و آذربايجانين آيرى بؤلگه لرينده اولان مأمورلارى اىمپىريا باشچىلارينا يازىب بىلدىرىدىلر كى، بىز يا آذربايجانى بوتؤولوكله ايشغال ائتمه لى و اونلارى فارسلاردان آيىرمالىيق، يا دا بو مومكون دئىلىسه آرازين شىماليندا ياشايان ميلتىن آدىنى ديشدىرمه لىيىك. اونلار آچىق صورتده يازىرىدىلر كى، بو ميلت تورك ميلتىدىر، آذربايجانين بوتون اراضىسىنده ياشايانلار توركلردىر و بىز حؤكماً بونلارى بىر- بىرىندىن آيىرمالىيق. و اونلار آذربايجانى تاماميله بىر- بىرىندىن آيىرماق اوچون، ميلتى روحاً و معنا سارسىتماق اوچون آرازين جنوبونداكىلارى تورك، شىمالينداكىلارى ايسه اوغوز آدلاندىرماق تكليفىنى ايركى سوردولر. سونرا بئله بىر فيكىر اورتايا آتيلدى كى، آرازين شىمالينداكىلارى آذربايجانلىلار، جنوبونداكىلارى ايسه تورك آدلاندىراق و بونولا دا ثوبوت ائدك كى، بو آذربايجانلىلار همين توركلردىن آيىرىدلار. و گؤرورسونوز، سونرا كىتابلاردا، رومانلاردا و عومومىتله، سووت آدبىياتيندا چاليشدىلار كى، آذربايجانين قوزئينده ياشايانلارين بابالارنى باشقا يئرله پارىب چىخارتسىنلار. بونلارين هامىسى اىمپىريا سىياسىتىدىر. بونونلا دا اىمپىريا بىزىم دىلمىزى بىر- بىرىندىن آيىرماق، اونون آدىنى ديشدىرمك، اونا «اوغوز دىلى»، «آذربايجان دىلى»، «آلبان دىلى»، «آذرى دىلى» و س. آدلار قوماقلا ميلتىمىزى چاشدىرىب، وطنىمىزى پارچالاماق اىسته يىدىر و تأسوف كى، بو اىسته يينه ده نايبىل اولوب. بىز ايسه بىرلشمك اوغروندا موبارىزه پارىرىق. بو گون آذربايجانين گونئىيندهده بو موبارىزه

گندير. حتىٰ بئله طلب اولونور كي، ايراندا تورك دىلى ايکينجى دؤولت دىلى اعلان ائدلسين. بو، ديل اوغروندا موباريزهدير.

ندير ديل اوغروندا موباريزه؟

بؤيوك فيلوسوفلارين فيكىرينه گؤره، اگر بير ميلت اؤز دىلى اوغروندا موباريزه آپاريسا، دئمك، آن آغير و گرگين وضعيتدهدير، چونكى ديل اوغروندا موباريزه اؤلمهك اوغروندا موباريزهدير. دئمك، بيز بو گون هله غلبه اوغروندا يوخ، اؤلمهك اوغروندا موباريزه آپاريريقي؛ ديل اوغروندا موباريزه بو دئمكدير، يعنى ميلت هر شئينى ايتيرميشدير و اؤلوم آياغيندا يالنيز دىلى قاليب. دىلى ده ايتسه تامام محو اولوب گئدير. اونا گؤرهده سون اؤلوم آياغيندا اؤلمهك اوچون ديليندن ياپيشير و موباريزه يه باشلايير. بونو هئج كس اينكار ائتمير. بونو بوتون عالimler دئميش و تصديق لميشلر.

آذربايجانين هر يئرینده سئوله- سئوله ايشلەنن بؤيوك و نهنگ تورك ديلينى اوزون مودت فارس شووينيزمى ده ائلميزدن آلماغا چالشميشدير، اونا گؤره ده اؤز ديليميزده مکتبليميز اولماميش، بو ديلده يازيب- ياراتماغا ايمكان وئريلمه ميش، اونا خور باخيلميش و آله سالىنميشدير.

بئله بير فيكىر واردير كي، نه اوچون XIV عصردن سونرا فارس دىلى پوئزىيادا مغلوبيته اوغراي؟ اونون جاوايى بئلهدير: XV-XIV عصرلردن سونرا توركلر اؤز ديللرينده يازيب- ياراتماغا باشلاديلار و آرتيق فارس ديلينده يازماديلار. البته، اگر فارس ديلينده شاه اثرلر يارادان توركلر آرتيق اؤز ديللرينده يازيب- ياراديرديلارسا، اگر نسيمي لر، ختايي لر اؤز ديللرينده يازيرلارسا، دئمك، فارس ديلينه خيدمت ائدن تورك يوخدور و بونا گؤرهده XIV-XV عصرلردن سونرا فارس دىلى و ادبياتى تاماميله تنزوله اوغراي.

سون دؤورلرى - XX عصرى گؤتورك. دوغرودان دا، XX يوز ايلده فارس دىلى پوئزىيانين آن بؤيوك نومايندهسى اوستاد شهريباردير كي، فارس ديلينده نئچه جيلدليك اثرلرى واردير. دئمه لي، اوستاد شهريبار فارسجا يازماقلا فارس ديلينى قالديرميش و يوكسلميشدير. بو گون ايراندا توركلرين هاميسى فارس ديلينده دئيل، اؤز ديللرينده يازماغا باشلاسالار فارس دىلى

تامامیله سیرادان چیخیب گنده جک و او زامان فارس دیلی نین نه گوجده اولدوغو میدانا چیخاجاقدیر. نیظامیسی ایله، خاقانیسی ایله، قطرانی، صابی ایله و فارس دیلینه دایم رؤونق و طراوت وئرن باشقا تورکلر ایندی اؤز دیلرینده یازسالار، سؤزسوز کی، فارسلا اؤز دیلرینی او سویته یه قالدیرا بیلیمه جکلر.

بو گون آرتیق آذربایجان اؤلوم آیاغیندا دئییل. آذربایجانین چوخ بؤیوک اوؤلادلاری، وطنپرورلری، وطن و میلت اوغروندا مباریزه آپاران آرلری واردیر. بونلار گئت-گنده فیکیرده بیرلیک یارادیرلار. بو گون گنجه دن اولان هر هانسی بیر تورکدن سوروشسانیز کی، «فارس کیمدیر- بیزه دوستدور، یوخسا دوشمن؟»، دئییه جک کی، دوشمندیر. سببینی سوروشسانیز جواب وئره جک کی، اونلار آذربایجان ایشغال آلتیندا ساخلا ییر، سویداشلاریمیزا تورک دیلینده دانیشماغا ایجازه وئرمیر، هر شئی اؤز آلرینه کئچیریب بیزی کؤله، قول ساییر و بیزه یوخاریدان باخیرلار. و بو گون بیر تبریزلیدن، بیر اردبیللی دن، بیر همدانلی دان سوروشسانیز کی، «قاراباغ کیمیندیر؟»، «بیزیمدیر» دئییه جک. ائله جه ده سوروشسانیز کی، ائرمینلره نئجه باخیرسینیز؟ دئییه جک کی، ایشغالچیدیر. یعنی بو گون وطن بیرلیکینه فیکیر بیرلیکی یارانیدیر.

بو گون سیاسی شعورلو، وطنینی درک ائدن تبریزلی، اورمیالی، زنجانلی دئییر کی، بیز قاراباغی گنج-تئز آزاد ائده جه ییک. بو گون بیر قدر گؤزونو دونیا یا آچمیش باکیلی، ناخچیوانلی، گنجه لی، شکیلی دئییر کی، بیر گون گله جک و آذربایجانین اوچ رنگلی، آی-اولدوزلو بایراغی تبریزده دالغانا جاق و آذربایجان تام مستقیل اولاجاقدیر. بو یولدا آرا زین هر یکی تایندا قاراباغ اوچون، آذربایجان بیرلیکی و مستقیل لیبی اوچون جانینی قوربان وئره بیله جک مینلره آرلر واردیر. بو، فیکیرده بیرلییه گلک دئمکدیر.

بو فیکیرده بیرلیک نتیجه سی نه اولمالیدیر؟ - وطنین آزادلیغی!

هامی یوردون بیرلیکینی، وطنین و میلتین آزادلیغینی ایسته ییر. بیز بونو ایشده گؤسترمه-لییک. بو گون آذربایجانین، آذربایجان تورک میلتی نین قارشیسیندا بو فیکری ایشده حیاتا کئچیرمک پروبلمی دورور.

بس بيز نه ائتمه لاييک؟ بيز بوتون دونيا بيلديرمه لاييک کی، ۴۰ ميليونلوق آذربايجان تورکو آزاد اولوب دموکراتيک بير شرايطده بوتۇو و مستقيل آذربايجان ياراداجاقدير. بو يولدا بيز جيڈتى موباريزه باشلامالى و بونولا دا مسئلهنى حل ائتمه لاييک.

منه ائله گلير کی، آرتيق ديل مسئلهسى، ديل پروبلئمی آرخا پلاندا قالماقدادير. فيکير پروبلئمی قاباغا چيخميش و آرتيق فيکيرده بيرليک يارانميشدير. يعنى بو ميلت اؤلوم آياغيندا تړنيب قاباغا گنديدير، اؤلوم آياغيندان قورتاريدير، اونا گۆره کی، ديزی بير ميلت کیمی اؤلوم آياغينا سوروکله ين روس و فارس شووينيزمی آرتيق دونيادا اؤز مؤوقعينی ايتيرمکده و داغيلماقدادير. بو گون بير ميليونلوق چچن خالقينين قارشيسيندا عاجيز قالان روس ايمپرياسی، سؤزسوز کی، ۴۰ ميليونلوق آذربايجان تورکونو اؤزونه کۆله ائده بيلمز، اونون دؤولتيني، وطنيني پارچالا بيلمز. اگر روسلار گئری چکيلير و مغلوب اولورلارسا بس اوندا فارسلا نه ائده جکلر؟ منه ائله گلير کی، فارسلا اؤزلى حاقيندا دوشونمه ليديرلر. بيز اونلارا دوشمن دئييلک. باجاريلارسا اؤز تورپاقلاريندا اؤز دؤولتيريني قورسونلار و بيزدن آلليريني چکسينلر. مسئله نين ماهيتی بودور.

کيم نه دئييرسه دئسين - آذربايجان مستقيل اولاجاق و گئچ- تئز اؤز دؤولتيني ياراداجاقدير. بو دؤولتین آدينی باشقا جور ده قويماق اولار: آذربايجان فئدئرال رسپوبليکاسی، بيرلشميش آذربايجان رسپوبليکاسی، [آذربايجان بيرلشميش رسپوبليکاسی] (يعنى آمريکا بيرلشميش ستاتلاری اولدوغو کیمی) و س.

آذربايجانين اوزاق بير نؤقطه سينده، مثلاً، کوردلر ده اولا بيلر کی، اونلار دا موختاريت وئريله بيلر. يوخ، کوردلر اؤز مستقيل دؤولتيريني قورماق ايستترلرسه بيز بونا مانع اولمايق؛ بو، اونلارين اؤز ايشلری، اؤز پروبلئم ليريدير. حتى فارسلا رين بير عيده سى ده «بيرلشميش آذربايجان رسپوبليکاسی» نين ترکيبينده ياشاماق ايسته يه بيلر. آنجاق بونلارين هاميسى سونراکی پروبلئم لردير.

بس اگر آذربايجان مستقيل اولماق، اؤز دؤولتيني قورماق ايسته ييرسه دونيا بونا نئجه باخاجاق؟ بيردفعه ليک بيلمک لازيمدير کی، آذربايجان خالقينين بو ايراده سينه قارشى دوشمن اولان ايکی قووه واردير: روس و فارس شووينيزمی. بيلديينيز کیمی، بونلار دا دونيادا

گت- گنده مغلوبىته اوغرايىر و آرتىق او زامان گليب چاتمىشىدىر كى، اونلار اؤزلىرىنىن طالعى حاقىندا دوشونسونلر. آيرى دونيا دؤولتلىرى ايسه ان آزى آذربايجانىن بىرلشمه سىنىن و تام موستقىل دؤولت قورماسىنىن عليهيته اولمايلاق.

سؤزسوز كى، بىرلشمه نىن يوللارى موختليف اولاييلر. بىرىنجى يول دموكراتىك يولدور - سووئت ايمپىرياسىندا اولدوغو كىمى. ۱۵ دؤولتىن چوخ آسانلىقلا، چوخ آز قان تۇكمكله، حتى بعضىلىرى نىن هئچ بىر قان تۇكولمه دن موستقىل اولدوغو كىمى، آذربايجانىن گونئىي ده موستقىل اولاييلر. بو، دموكراتىك يولدور و ايراندا دىكتاتورانىن ضعيف لمه سى، ليبراليزمىن اينكىشافى نتيجه سينده باش وئره بىلر. بىز بعضاً دئىيرىك كى، اؤلوب- قىرلىب موستقىللىك ائده انده جه يىك. لاكىن بونو باشقا جور ده دوشونمك اولار - آزادلىق و موستقىللىق سىياسى موباريزه نى دوزگون آپارماقلا دا ائده ائتمك مومكوندور. بىزىم خالقىمىزىن ضعيف جهتى اوراسىندا دىر كى، تشكىلاتلانماغى چتىن باجارىرىق و سىياسى موباريزه ده فعال خالقاردان دئىيلىك. خالق كىمى سىياسى فعالىتىمىزده ضعيفىك. بىز بو گون دونيا سىياسىتىنده چوخ فعال رول اوينايان آمريكىنلاردان، يهودى لردن اؤيره نىب بو ساحه ده كى نوقصانلاريمىزى اورتادان قالدىرمايلىق.

بو گون بئله بىر صؤحبت گئنىش يايلىب كى، ايرانى داغىدىرلار. ايرانى كىم داغىدىر؟ آذربايجانلىمى؟ خالق جبهه سى مى؟ داغىدان كىمدىر؟ حتى بىز بىلىرىك كى، ايران مسجدلىرىنده خالق جبهه سىنه لعنت اوخوتدورماغى عنعنه حالينا گئىرمىشلىر. ايران حاكىم دايره لرىنه چاتدىرماق لازىمدىر كى، بو، دوغرو دئىيل. ايرانى نه تبرىزلى داغىدىر، نه خالق جبهه سى داغىدىر، نه آمريكا، نه ايسرايىل، نه ده تور كىيه داغىدىر. ايرانى فارس شووئىنىمى و بوگونكو ايران حاكىم دايره لرى داغىدىر. اؤلكه ده آيرى- سئچكىلىك سالىر. كوردو بىر يئره، عربى بىر يئره، بلوچو بىر يئره، توركو باشقا بىر يئره آيىرىر و بونلارنى هامىسىنا بوخارىدان فارس شووئىنىست گؤزو ايله باخىر. ايرانى داغىدان بودور، فارسىن شووئىنىست گؤزودور.

تصوورونوزه گئىرىن كى، تبرىزىن عالى روحانى لرىندن بىرى ناماز خطبه لرىنده دئىير كى، فارس دىلىنى اؤيره نىن، چونكى فارس دىلى جئت دىليدىر! بودور ايرانى داغىدان. دونيا بونا

گولور، جمعیت گولور. ایسلام عالیملری لاغ ائدیئر لر کی، نه واختدان فارس دیلی جنت دیلی اولوب؟! بیر قدر ده دیندن دانیشاق.

ایکینجی ایدنیا منبعیمیز دموکراتییا و چاغداشلیق، اوچونجوسو ایسه دینیمیز، یعنی ایسلامدیر. بو، اوچ رنگلی بایراغیمیزدا دا اؤز عکسینی تاپمیشدیر. اونا گؤره ده بیز دئییریک کی، بو بایراق هم رمزدیر، هم ده ایدئیادیر. بیز آزادلیق موباریزه سی میدانینا بو بایراقلا چیخمیشیق و آزادلیق موباریزه میزی بو اوچ آمال - تورکلوک، چاغداشلیق و ایسلام اوزرینده قوروروق.

هنچ شوبهه ائتمیرم کی، یاخین گله جکده آذربایجان تام مستقیل و بوتوؤ بیر دؤولت اولاجاقدیر. بو موباریزه ده گونئیلی - قوزئیلی بوتون آذربایجان تورکلری بیر یئرده اولاجاق، چونکی آیریجی هنچ بیر شئی یوخدور. ازیلن خالق دا بیزیمدیر، پارچالانان تورپاق دا. گولجری میزی بیر یئره توپلاییب آزادلیغی آلدی ائتمه لیبیک. بورادا توفیق فیکرتین بیر شعرینی خاطر لاییرام. بونا تامامیله اینانیرام و همیشه اینانا جام کی:

ظولمون توپو وار، گولله سی وار، قلعه سی وار سا

حاقین دا بوکولمز قولو، دؤنمز اوزو واردیر.

گؤز یومما گونشدن - نه قدر رنگی سارار سا،

سؤنمز ابدی، هر گنججه نین گوندوزو واردیر.

میلت یولودور، حاق یولودور توتدوغوموز یول،

ای حاق، یاشا، ای سئوگیلی میلت، یاشا، وار اول!

تارییا، خالیقه گندن یول خالقان کنچیر. کیم تانیسینا یاخین اولماق ایسته ییرسه خالقینا یاخین اولسون. بودور بیزیم شوعاریمیز. بیز بو شوعارلا حیاتا و موباریزه یه چیخمیشیق و اوغورلودا اولاجایق. بیر گون گله جک کی، قوزئیده یوکسلن بایراق تبریزده دالغانا جاق و گونئیده قالخان سس باکیدا گؤیلره اوچالاجاقدیر. بونا کیمسه نین شوبهه سی اولماسین!

سیزه جان ساغلیغی، بؤیوک اوغورلار، عایله لیلره عایله خوشبختلیی، گنجلره ایسه گؤزل تورک توپلاری آرزولاییرام!

۳۱ دڪابر بيرلشميش آذربايجان يوردلارى اوغروندا هم رآى ليك گونودورا!
(AXC فعاللارى ايله گوروشونده كى چيخيشيندان. كلكى ، ۲۶ دڪابر ۱۹۹۵)

هم رآى ليك گونون موبارك، آذربايجان توركوا!
آراليق- دڪابر آيى نين ۳۱ى دونيا آذربايجانلار ينين هم رآى ليك گونودور. بو هم رآى ليك
موناسيبتيله ۴۰ ميليونلوق آذربايجان توركونو كؤنولدن- كؤنوله تبريك ائديرم!
سؤزوم و موراجيعتيم ۴۰ ميليونلوق آذربايجان توركونه دير!
(قاباقجادان گورونور كى، بئله بير سوال گؤندريله جك: نيهه يالنيز آذربايجان توركونه؟ بس
آذربايجاندا ياشايان باشقا آرسايلى خالقلار، ائتنيك طايفالار و باشقالارى بو يوردون وطنداشى
دئيلمى؟ بو جور آرابولانديريجى سواللارا بئله جاواب وئيريريك كى، آذربايجانى پارچالايان
گوج لر هئچ واخت هئچ هانسى بير خالقى، يا دا ائتنيك تركيبى دئييل، يالنيز آذربايجان
توركلرينى پارچالاماغى، اونو حيصه - حيصه بؤلمه يى قارشيلارينا مقصد قويموشلار. روس
ايمپريياسينين، اونون واريشى سوونت ايمپريياسينين و آل ائتيلارينين اساس مقصدلريندن
بيرى ده بو اولموشدور كى، دونيا توركلرينى بؤلوك- بؤلوك ائديب كؤله يه چئويره رك
اونلارين تورپاقلارينا صاحيب اولسونلار.

حاضریدا روس ايمپريياسى داغيلير. روسيانين يئنى دوشونجه لى سياستچى لرى، ايركى ده
گندنلرى، آيدينلارى و روس خالقينين بؤيوك بير حيصه سى ايمپريانين آرتيق ياراماديغيني
و [اونون] باشقا خالقلارلا ياناشى روس خالقينين دا باشينا اولماسين فاجيعه لر گئيرديينى
ياخشيجا، آچيق-آيدين گؤرور و ايمپرييا خسته لييندن بير تهر قاجيب اوزاqlاشماق، جانينى
قورتارماق ايسته يير. بوندان يارارانان سورگون ائديلميش خالقلار اؤز دوغما يوردلارينا دؤنور،

کۆله خالقلار آزاد اولور، یاخود آزادلیق اوغروندا موباریزه آپاریر، زورلا بؤلونموش خالقلار بیرلشیر. بیز آذربایجان تورکلری ده زورلا بؤلوک- بؤلوک اندیلمیش خالقلاردانیق!).

سئویملی ائل لریمیز، عزیز، سایغیلی، قایغیلی آذربایجان تورکو، بو هم رأی لیک گونو یالنیز و یالنیز بیزیمدیر. بو هم رأی لیک گونو ۱۹۰ ایل بوندان اؤنجه یاغی دوشمنلر طرفیندن پارچالانماغا باشلایان ائلمیزین، یوردوموزون ۱۹۸۹. جو ایلده بیرلییه دوغرو ایلک بؤیوک آددیمی آتدیغی گوندور. بو گون آذربایجان تورکونون آراز بویونجا یوردوموزون سینه سینه چکلمیش دمیر چپرلی دمیر پرده نی سؤکوب- داغیتدیغی، هر پارچاسینی بیر یانا آتدیغی، یاغی دوشمنه «ایتیل بورادان!» دندی، یوز مینلره آذربایجان تورکونون هر ایکی ساحیلدن آرازا یوردویو، آرازین بوزلو سویوندان جئت سویو کیمی بیر- بیرینین اوستونه چیلهدیی، آل- اوزلرینی یویوب اوندان دوپونجا ایجدیی سئوینجلی، شرفلی بیر گوندور. بو گون آذربایجان تورکلرینین اؤز بیرلیینه دوغرو بیرینجی اوغورلو آددیمی آتدیغی گوندور! آذربایجان تورکونون اؤز دوغما یوردو آذربایجانین بیرلییی اوغروندا ایلک آچیق هم رأی لیک گوندور!

بو گون گله جک آذربایجان بیرلییی نین ایلک جارچی سیدیر! بو گون آذربایجان تورکونون بیرلیک و برابرلیینی گئرچکلشدیره جک زامانین ایلک دوغوش گوندور. بو بیرلییه رحمتلیک ایسماییل بی گاسپیرالی «دیله، فیکرده، ایشده بیرلیک»، بو برابرلییه رحمتلیک محمد امین بی رسولزاده «موساوات» دئمیشلر. بیز بو بیرلییه و بو برابرلییه مؤحتاجیق و اولو تانرینین بو یورغو ایله تاریخ بیزی بونا سسله بیر.

یاغی دوشمنلریمیزین یوز ایللره داغیتدیغی بیرلییمیزی یالنیز و یالنیز هم رأی لیکله قورا بیلریک. بیزه ایلک آددیمدا هم رأی لیک گرکدیر! یورد اوغروندا هم رأی لیک، ائل اوغروندا هم رأی لیک، دیل اوغروندا هم رأی لیک، دین اوغروندا هم رأی لیک، بیرلشمیش آذربایجان یوردلاری اوغروندا هم رأی لیک!

بو گوندن یارارلاناراق ۴۰ میلیون آذربایجان تورکونه بؤیوک هم رأی لیه یوردویو یولدا بؤیوک اوغورلار آرزولایرام!

تانری بیزه یار اولسون! اونون یار اولجاغینا دا قطععی آمینم!

ایران ایمپریاسینین سونو یاخینلاشماقدادیر

(آذربایجانین گونئییندن گلیمیش طلبه لرله صؤحبتیندن. کلکی، ۱۷ فئورال ۱۹۹۷)

عزیز خانیملار و بی لر، حؤرمتملی یوردداشلار، سئویملی گنجلر!

من بو گون سیزینله صؤحبتیمی بو تۆو آذربایجان ایدئالی او زورینده قورماق ایسته ییرم. سیز اؤزونوز ده آرتیق گؤرور و ائشیدیرسینیز کی، بو گون بوتون دونیادا آذربایجان تورکلری اؤز طالع و مو قدراتلارینی حل ائتمک او چون آیاغا قالمغا باشلا ییلار. بو گون آذربایجان تورکلرینین سسی آمریکادان، هوللاندیادان، دانیمارکادان، آلمان یادان، ایسوئچره دن، روسیانی ن موختلیف یئرلریندن و بیر سؤزله، دونیانین هر یئریندن ائشیدیلیمکده دیر. بو گون آذربایجان تورکو اؤز وطنی، اؤز ائلی و او باسی حاقیندا دنیا سویته سینده چوخ سالیلی قزئت، درگی و کیتاب بوراخماقدادیر. بوتون بونلارین هامی سیندا بیر آنا خط، بیر آنا گئدیش وار - او دا آذربایجانین بو تۆولویو پروبلمی نین هر کسی دوشوندورمه سیدیر.

آذربایجانین قوزئیینده ۴۰ دان چوخ سیاسی جمعیت و پارتیا وار. بونلارین هئچ بیر ی آذربایجانین بیرلشمه سینین علیهینه دئییل، عکسینه، هامیسی وطنین بو تۆولویونون طرفداریدیر. آذربایجانین گونئیینده اولارلا قروپ، دسته و حتّی دؤولتین اؤزونده ایشله یین قروپلاشلار وار کی، آذربایجانین طالعی نی دوشونور. بو، او دئمک دیر کی، آرتیق میلت عومومی ایسته یینی، عومومی آرزوسونو باشا دوشور و عومومی درد هامینی دانیشدیریر. بونون کؤ کو نه ده دیر؟

بیلیرسینیز کی، آذربایجان چوخ تاریخی بیر مملکت دیر. اونون جوغرافیایی زامان - زامان گاه بؤ یویوب، گاهدا دارالیب. معّین ایمپرییالار واختیندا پارچالانیب، معّین واختلاردا ایسه

آذربایجان خالقى، آذربایجان ایییدلری آیغا قالخاراق اونو بیرلشدیرمیش و تام موستقیل آذربایجان یاراتمیشلار.

بو گون حتی فارس شووینیستلرینین بئله فخر ائتمک ایسته دییی، اؤز لرینه چیخماق ایسته - دییی بابک خرم دین بوتۆو بیر ایمپرییا قارشى دایاناراق آذربایجانى بیر نچه اون ایل اولسا دا تام بیرلشدیریب و [اونون] موستقیل لیینی قورویوب.

اوندان سونرا آذربایجاندا تورک دؤولتى اولان ساجى لر دؤولتى یارانیب. او دا آذربایجانى بوتۆولشدیریب. داها سونرا یئنه ده پارچالانما گئدیب.

XII عصرده ایسه، بیلدییینیز کیمی، آذربایجان آتابى لرى شمس الدین ائلدینیز، محمد جاهان پهلوان، قیزیل آرسلان اؤلکهنى بیرلشدیریبلر. نه اینکی اؤلکهنى بیرلشدیریبلر، حتی باغداد خیلافتینه اولتیماتوم وئریبلر... تبریزین والیسی سولطان محمد جاهان پهلوانین قارداشى و اونون گله جک واریشى قیزیل آرسلان اؤلکهنى باشینا کئچرکن پایتاختا - همدانا گئتمیش (همدانین قدیم آدی اکباتان دیر و آذربایجانین آن قدیم مرکز لریندیر. بو گون ایسه دئییرلر کی، گویا آذربایجاندا کنارا دوشور. ائله شئی اولابیلمز) و باغداد خلیفه سینی مجبور ائتمیشدیر کی، اونا خیلافتین سولطان تیتولونو وئرسین. بو ایسه او دئمک ایدی کی، دینی حاکیمیت خلیفه نین آئینده قالسا دا دونیوی حاکیمیت قیزیل آرسلانا عاید دیر. بلی، آذربایجان بئله بیر تاریخی اؤنملی مملکت دیر.

سونرا ائلخانیلر دؤولتى یاراندی. پایتاختی ایلک اؤنجه ماراغا، سونرا ایسه تبریز اولان بو دؤولت آذربایجانین، حتی یاخین و اورتا شرقین آن بؤیوک ایمپریا لریندان بیرى ایدی. زامان - زامان آذربایجان تورکلری آذربایجاندا اؤز دؤولت لرینی قورورلار: جلایلر، چوبانی لر، قارقویونلور، آغ قویونلور، صفوی لر، افشارلار، قاجارلار. بونلارین هامیسی تورکلر دیر، آذربایجان تورک دؤولت لری دیر... و بونلار تاریخاً ایران شاهلاری کیمی قلمه وئریلر.

بس «ایران» ندیر؟

«ایران» اؤزو تاریخاً جوغرافی بیر آد دئییل، ساده جه اولاراق، معین جوغرافی اراضی لرین اؤز رینده سونرادان یارانمیش بیر آد دیر، اؤزو ده تئز - تئز دیشیلن بیر آد. مثلاً، آذربایجانین

گونئی بو گون ایران حدودلاری داخیلینده درک ائدیلسه ده، شوبهه سیز کی، یاخین گله جکده هر کس بو یانلیش دوشونجه دن داشینمالی اولاجاقدیر، چونکی «ایران» سووئت ایتیفاقی کیمی، یاخود یوگوسلاویا کیمی بیر آنلایشدیر. اگر دوننه کیمی آذربایجانین قوزئی سووئت ایتیفاقی نین ترکیبینه ساییلیردیس بو گون آرتیق آیريجا، مستقیل بیر اؤلکه دیر. آذربایجان پارچالاناندا دوننه قدر جولفانین قوزئی حیصه سینه «روس جولفاسی» و یا «سووئت جولفاسی»، گونئی حیصه سینه ایسه «ایران جولفاسی» دئییلیردیس آرتیق بو گون «روس جولفاسی»، «سووئت جولفاسی» کیمی ترمینلر تاریخین آرخیوینه وئرلمیش و «آذربایجان جولفاسی» گنرچک لیبی اؤز یئرینی تاپمیشدیر. یاخود دوننه قدر آستارا شهرینین قوزئی حیصه سینه «روس آستاراسی» و یا «سووئت آستاراسی» دئییلیردیس آرتیق بو گون «روس آستاراسی»، «سووئت آستاراسی» ترمینلری ده تاریخه قوووشموشدور. شوبهه سیز، چوخ چکمه یه جک کی، «ایران جولفاسی»، «ایران آستاراسی» کیمی اویدورما آدلاردا تاریخین درین لیکلرینه گؤموله جکدیر، چونکی بونلار آذربایجان شهرلریدیر، آذربایجانا مخصوصدور و آذربایجانین یالنیز بیر جولفا شهری، یالنیز بیر آستارا شهری واردیر.

آذربایجان خالق، آذربایجان تورپاقلاری زوراکلیقلا بؤلونوب، زوراکلیقلا پارچالانیب. آنجاق بو خالق معنوی-مدنی بیرلییینی هنج بیر زامان ایتیرمه ییبیدیر. بو گون هنج بیر تبریزی، آردبیلی، همدانلی، اورمیالی، زنجانلی... «میرزه علی اکبر صابیر بیزیمکی دئییل، عزیز بی حاجی بی اوف بیزیمکی دئییل، محمدمین رسولزاده بیزیمکی دئییل» [سؤیله یه بیلمز]، ائله - جه ده هنج بیر باکیلی، گنجه لی، ناخچیوانلی، شوشالی، شکیلی دئییه بیلمز کی، «ستارخان بیزیمکی دئییل، خیابانی بیزیمکی دئییل، پیشه وری بیزیمکی دئییل، شهریار بیزیمکی دئییل». بونو هنج کیم دئییه بیلمز!

بیز بوتؤو بیر میلتیک. خیابانی لر، صابیر لر، ستار خانلار، عزیز بی لر، شهریارلار، رسولزاده لر وطنین - بوتؤو آذربایجانین شرفلی اوؤلادلاریدیر؛ اونلاری تکجه بیر بؤلگه یه عاید ائتمک بؤیوک یانلیشلیقدیر.

بیزیم پارچالانمامیز داها چوخ سیاسی-اینضباطی و ایقتیصادی پارچالانما ایدی. هنج واخت معنوی پارچالانماغیمیز اولماییب، مدنی پارچالانماغیمیز اولماییب، ادبی

پارچالانماغيميز اولماييب، ديلده پارچالانماغيميز اولماييب. بونلار سا گۇستريير كى، هئچ كيم بيزى بير-بيريميزدن آييرا بيلمز! زامان گله جك كى، سووئت ايتيفاقى، يوگوسلاوييا آنلايشلارى تاريخه گۇمولدويو كيمى ايران دا داغىلاجاق. آذربايجانين گونئىي اؤز ايستيقلايتىنى آلدە انده جك و بوتۇو آذربايجان دؤولتى قورولاجقادير.

بو گون ايران آديندان اساساً فارسلا فايдалانماقادير. فارس دئديكده ايران، ايران دئديكده فارس باشا دوشولور، نئجه كى، سووئت ايتيفاقى آنلايشيندان أن چوخ روسلا ايستيفاده انديردى و سووئت ايتيفاقى دئييلنده داها چوخ روسلا باشا دوشولوردو. سووئت ايتيفاقى آنلايشى روسلارا اونا گۇره لازيم ايدى كى، باشقا خالقلارى اؤز اسارتى آلتيندا ساخلايا بيلسين. ائله جه ده بو گون ايران آنلايشى فارسلا اؤز شووينيست مقصدلرينى حياتا كئچيرمك و آيرى خالقلارى: آذربايجان توركلرينى، توركمنلرى، بلوچلارى، كوردلرى، عربلرى و س. الدهه ساخلاماق اوچون لازيمدير. آنجاق بونلار آرتيق زامانى كئچميش و دؤورون طلبلرينه ضيد اوصوللاردير.

آيرى طرفدن، قطعياً اونوتمايق كى، بؤيوك آذربايجان تاريخاً شيمالدا دربنددن باشلاييب، همدان مركز اولماقلا بصره كؤرفزينه دك اوزانيردى. داها دوغروسو، همدان ايالتى نين اوچقارلارى تاماميله بصره كؤرفزينه داينيردى. غربده ايسه سرحد آغرى اطرافيندان باشلاييب شرقده خزر دنيزينه سؤيكه نيردى. بيزيم وطنيميز - بؤيوك آذربايجان بو جوغرافى حدودلار داخيلينده دير. بو، دونن يارانماييب، مين ايللرله اولان مسئله دير. بيز تاريخاً بورادا ياشاميش، بؤيوك مدنيتلر ياراتميش، توروككو، كاسسيت، لولوبى، كوتى، آراتتا، سو، ماننا، ميديا، آلبانيا و س. كيمى دؤولتلر قورموشوق.

علم طرفيندن قبول انديلميش عادى بير حقيقتدير كى، فارسلا بيزه - آذربايجان توركلرينه مخصوص بو أراضيلره ميلاددان اؤنجه سككيز يوز ايلده گلميش و گونئيده - اينديكى فارس ايالتينده يئرلشميش، يئرلى اهالى ايله قاينايب - قاريشراق ۳۰۰ ايل سونرا حاكميتتى آله كئچيرميشلر. او زامان دؤولتين باشيندا تورك ايشتيمنقو^۱ (يونانجا: آستيجاج) دوروردو. ايشتيمنقونون وزيرى قارپاق اونا خيانت اندرك حاكميتتين فارسلا كئچمه سينه سبب اولدو.

^۱ - İştīmənqū

بو تارىخى خيانتلە باغلى ايشتيمنقونون قارپاغا دئدىيى سۇزلىرى خاطيرلايلاق. او دئيرى كى، قارپاق، سنىن منىملە دوشمن چىلىيىن وار ايدىسە بو دوشمن چىلىيى يالنىز منىملە ائتمەلى و قىصاصىنى مندن آلمالى ايدىن. آنجاق سن اۇز ائلىنە خيانت ائدرک حاكىمىتى ياراماز فارسلا سادىن!

بو تارىخى خيانتدن باشلايلاق، فارس شووينىزمى هميشە اۇزونو اوستون توتوموش و توركلرە قارشى دوشمنچىلىك سىياستى يوروتوموشدور. چوخ تأسوف كى، توركلر دە فارسىن بو دوشمنچىلىك سىياستىن مائهتتىنە تام وارمامىش، حتى زامان- زامان بعضى تورك حؤكمدارلارى بئله همىن سىياستىن آلتىنە چئوريلمىشلر.

سوروشا بىرلر كى، نە عئيبى وار، بىز دە بورادا ياشايىرىق، ايران دا وطندىر؟! منسە سوروشورام: بو نئجه وطندىر، نئجه قارداشلىقدىر، نە جور بىرلىكدىر، نئجه اينسانلىقدىر كى، ۳۰ مىليونلوق توركون اۇز دىلىندە مكتىبى يوخ، مدرسه سى يوخ، سربست مدنى اوجاقلارى يوخ، آزاد مطبوعاتى يوخدور؟! بلى، گۇرونور كى، فارس شووينىزمىنە آل وئرمىر. اگر توركلر اۇز دىللىرىندە اوخويارلارسا، اۇز مدنيت مركزلىرىنى آچارلارسا اوندا اۇزلىرىنى تامامىلە درك ائدر و بىرلر كى، توركدورلر، بۇيوك تارىخى كئچمىشلىرى، پارلاق گلەجكلرى وار، اۇز حاقلارىنا صاحىب اولمالى، فارس كؤله لىيىندن چىخمالى و اۇز دؤولتلىرىنى قورمالىدىرلار.

قارشىدان ايرانىن پرزىدنت سئچكىلىرى گلير. چوخ غريبه دىر! نە اوچون ۳۰ مىليونلوق تورك خالقى فارس نامىزدلىرىنە سس وئرمه لىدىر؟ نە اوچون اۇز ايچرىسىندن بىر نامىزد اولمامالىدىر؟ آن غدار، آن دىكتاتور ايمپرىيا اولان روس ايمپرىياسىندا بئله سىياسى بورونون اوچ عوضو توركلردن ايدى. پارلامنتىن بىر حىصه سىنى توركلر تشكىل ائدىرى. بو توركلر هميشە اۇز رسپوبلىكالارى آدىنىدان چىخىش ائدىردىلر، اۇز رسپوبلىكالارىندا، اۇز رسپوبلىكالارىنىن پروبللملىرىندە دانىشىردىلار، اۇز رسپوبلىكالارىنىن منافعىنى مودافىعه ائدىردىلر. بس بو گون ايراندا نىيە بئله دئىيل؟!

بو گون ايران پارلامنتىندە كى تورك دئوتاتلار طلب ائدە بىرلرمى كى، آذربايجاندا تورك دىلىندە مکتبلر آچىلسىن؟ خئير، ائدە بىلمزلر! عكس تقدىردە باشلارىنا مىن بىر اويون آچىلار. سون پارلامنت سئچكىلىرىندە تبرىزدن مىلت وكىلى سئچكىلمك اىستەين دؤكتور محمود

چهرگانی نین باشینا گتیریلن اویونلار بونا عیانی ثوبوتدور. او، نه ایسته ییردی؟! - ایران کونستیتوتوسیا سینیین ۱۵. جی ماده سینده عکس اولونموش آنا دلیلینده یازیب- اوخوما آزادلیغی مودعاسی نین گنرچککشمه سینی! بوتون دونیا آچیقجا گۆردو کی، بو ایسته یینه گۆره اونو نه گونه سالدیلار. نییه بئله ائدی لر؟ اونا گۆره کی، گله جکده هئچ کسین سسی چیخماسین!

تهلوکه سیزلیکلری اوچون آدلارینی چکمک ایسته میرم، آنجاق نئجه اولور کی، بو گون آذربایجانین گونئیینده اولان بیر چوخ لیدرلر، عالیملر، ضیالیلار هر طرفدن تام تجرید اولونورلار، سۆزلرینی دئییه بیلیم لرلر، میلت وکیلی سئچیله بیلیم لرلر؟ بوتون بونلار ایران فارس شووینیزی نین ایمپریا سییاستیدیر. آنجاق اونون دا سونو یاخینلاشما قدادیر. من اوزومو گنجلریمیزه توتوب عصرین اوللرینده میرزه جلیل محمدقولولوزاده نین دئدی بیی سۆزلری خاطر لاییرام:

«آخ، اونودولموش وطن، آخ، یازیق وطن!

دونیلار تیتره دی، عالملر مایاللاق آشدی، فلکلر بیر- بیرینه قاریشدی، میلتلر یوخودان اویانیب گۆزلرینی آچدی لار و پراکنده دوشموش قارداشلارینی تاپیب داغیلیمیش ائولرینی بینا ائتمه یه اوز قویدولار.

بس سن هاراداسان، آی بیچاره وطن؟!!

دونیاوو عالم دیشیلدی، معنالار اوزگه تعبیر اخذ ائله دی، یعنی بیزیم دیلجه سؤیله سک، او شتیلر کی اصل معنالارینی ایتیرمیشدی، قایدیب اصلینی تاپدی - انا الله و انا الیه راجعون، اما بونا هامی قاییل اولدو کی، وطن، وطن، وطن؛ دیل، دیل، دیل؛ میلت، میلت، میلت!.. دخی بو دایره لردن کنار بنی-نوع-بشر اوچون نیجات یولو یوخدور...».

بؤیوک میرزه جلیل «وطن»، «دیل»، «میلت» آنلا ییشلارینین گؤستریدی بی یولو ینگانه دوغرو یول سایاراق چوخ صمیمی بیر اوسلوبلا اوزونو آذربایجان خالقینا توتور و دئییر:

«آخ، گۆزل آذربایجان وطنیم! هارادا قال میسان؟!.. آی تورپاق چۆره یی یئین تبریزلی قارداشلاریم، آی کنچی پاپاق خویلو، مئشگین لی، سرابلی، گوروسلو و موروسلو قارداشلاریم، آی بیتلی ماراغالی، مرندلی، گولوستانلی قولی- بییابان وطنداشلاریم، ای اردبیللی، خالخاللی

برادرلریم! گلین، گلین، گلین منه بیر یول گؤسترین! واللاه عاغلیم چاشیب! آخیر، دنیاوو عالم دیشیلدی، هر بیر شئی قایدیدب اؤز اصلینی تاپدی، هر مطلبه آل وورولدو، گلین بیز ده بیر دفعه اوتوراق و کئچه پاپاقلاریمیزی اورتالیغا قویوب بیر فیکیرکشک: هارادیر بیزیم وطنیمیز؟!

گلین، گلین، ای اونودولموش وطنین جیریق- میریق قارداشلاری! گلین گؤرک بئشیکده یاد میلتلرین سودونو آممیش، وطنیمیزدن یادیرغامیش و میلتیمیزین روحوندان خبرسیز بیر پارا میلت باشچیلاریمیز سیزه نه گون آغلا یا جاقلا؟!

نییه ساکتسینیز، ای منیم لوت- عوریان وطن قارداشلریم؟! »

بلی، بیز دنیا میلتلریندن یامان گئری قالمیشیق! یادیمدا دیر، هله ۱۹۷۳. جو ایلده گنجلره بئله بیر موراجیعت ائتمیشدیم:

«گلین دوشونک. دوشونسک درک ائدهجه بیک کی، بیز بشر اؤولادی بیق. بیز بشریته خیدمت ائتمک اوچون دوغولموش اینسانلاریق. ای آذربایجان تورکو، ای آذربایجان گنجلییی، بو گون وطنیمیز، میلتیمیز پارچا- پارچا اولدوغو حالدا بشریته خیدمت ائتمه یه گوجوموز چاتما یا جاقدیر. بشریته خیدمت ائدیپ بؤیوک داهیلر یئتیشدیرمک ایسته ییریکسه هر شئیدن قاباق وطنیمیزی و میلتیمیزی بیرلشدیرمه لی بیک.

ای تورک گنجی، هر شئی سن حل ائده جکسن! بو شرفلی یول سنی گؤزله ییر. بو یول واردیر. بو یول حاضیردیر. ده- بابادان بئله بیر سؤز وار کی، یولچو یولونو آختاریر. من ایسه دئییرم کی، یول واردیر، اؤز یولچوسونو آختاریر. یول حاضیردیر، اؤز یولچوسونو گؤزله ییر. او یولچو بیزیک. او یولچو سیزسینیز، او یولچو آذربایجان تورک گنجلییدیر. یولا چیخین، یولچو یولوندا گرک! »

گنده یینیز بو یولدا هامینیز! اوغورلار آرزولاییرام. اولو تانری میلتیمیزه یار اولسون!

موراجيعت لى

دو نیا آذربایجانلیلارینین هم رأی لیبی گونو موناسیبتی ایله موراجیعت

عزیز باجی و قارداشلاریم!

دو نیا آذربایجانلیلارینین هم رأی لیبی گونو موناسیبتی ایله سیزی اورکدن تبریک ائدیر و هامینیزی آذربایجان رئیسوبلیکاسیندا یاشایان سویداشلاریمیز آدیندان سالاملاییرام!

دو نیا آذربایجانلیلارینین هم رأی لیبی گونو اعلان اولونموش بو گون - دکابری ۳۱ ی بیزیم اوچون آذربایجانین توتالیتار ایمپریا شراییطینده یاشادیغی آنلاردا باش وئرن حادثه لرله علامتداردیر. ۴ ایل اؤنجه محض همین گون بیز توتالیتاریزم سیموولونا چئوریلیمیش و برلین دیواری کیمی خالقیمیزی ایکی یئره بؤلن سدلری اوچوروب داغیتدیق.

خالقیمیزین تاریخینده فلاکتلر ده، موحرابه لر ده چوخ اولموشدور. لاکین بوتون فاجیعه لرین آن آغیری اودور کی، بو تاریخی فلاکتلر دؤورونده خالقیمیز نئچه- نئچه حیصه لره بؤلونموش و آیری- آیری اؤلکه لره، حتی قیطعه لره داغیلیمیشدیر. بیزیم اوزون ایللر مستقیل- لییمیزین برپاسی و سووئرن، دموکراتیک آذربایجان دؤولتینین یارادیلماسی اوغروندا آپاردیغیمیز موباریزه حاضریدا BMT، نین، ATM، ین و بیر چوخ بین الخالق تشکیلاتلارین تام حقوقلو عوضو اولان آذربایجان رئیسوبلیکاسینین یارادیلماسی ایله نتیجه لندی. لاکین مستقیل، دموکراتیک آذربایجان توتالیتار ایمپریا پرست قووه لر اوچون بؤیوک تهلوکه دئمکدیر. محض بو قووه لر تورپاقلاریمیزین ایشغالی مقصدی ایله قانلی موحرابه یه باشلامیش ارمنیستان رئیسوبلیکاسینا هایان چیخیرلار. بو موحرابه نین نتیجه سینده آذربایجان اراضی سینین ۲۰٪ دن چوخو ایشغال اولونموشدور، بیر میلیون دان آرتیق آدام اؤز دوغما اؤلکه سینده قاقچین وضعیتینه دوشموشدور.

عینی زاماندا، خاريجی ايمپريياپرست قووهلردن يارديم آلان كومونيستلر اۆلكهده حربی چئوريليش ائدرک رئسپوبليكائين دموكراتيك يوللا سئچيلميش قانونی پريزیدنتینی حاکيمتدن اوزاقلاشديرميش و بونولا دا آذربايجانی داها آغير محروميتلره دوچار ائتميشلر. كومونيستلرين حاکيمتینده اولدوغو کیمی ياريم ايل مودتینده رئسپوبليكادا وضعیت کسکين صورتده پيسلشميشدير. محض اونلارين سياسی فعاليتینين نتيجهسینده بو گون آذربايجان موستقيلیين ايتيريلمهسی، ايقتیصادياتینين تنزولو، دوولتچیلیين نین داغيلماسی تهلوکهسی قارشيسیندادير. اۆلكه سوسیال پارتلاييش حدینه گتيریلیب چيخاريلميشدير. آرتیق موستقيلیيميزين برپاسی مقصدی آذربايجانين وارلیغی پروبلمی نین حلّی مسئله-سی ایله عوض اولونوب.

گنج آذربايجان دوولتی نین اؤزونون وارلیغی اوغروندا موباريزه آپارديغی بئله بير شرابطده دونيا آذربايجانلیلارينين هم رأی لیبينه داها بؤيوک احتیياجی دوپولور. يالنيز موستقيل، دموكراتيك آذربايجان اوغروندا موباريزهده سعی لريمیزی بيرلشديرمکله بيز عومومی وطنیمیزی خيلاص ائده بيليرک. هارادا ياشاماسیندان آسیلی اولماياراق هر بير آذربايجانلی دوغما وطنی نین دردلرینی بيلمهلی، يارديما احتیياجی اولان سويداشلارينا اؤز کؤمک آلینی اوزاتماليدير. موستقيلیينی، وارلیغینی قورويوب ساخلماق ایستهين، اۆلكه میزی دونيا دموكراتيك ايجتیماعیتی نین ترکیب حیصهسینه چئورمهیه چالیشان خالقیمیزين [دونيايا سڤه لنميش بوتون اؤولادلارينين هم رأی لیبينه] بؤيوک احتیياجی واردير.

عزيز آذربايجانلی لارا!

بو بايرام گونونده سيزه موراجيعت ائدرک خاطرلاتماق ایسته ييرم کی، سيزين دوغما وطنينيز اولان آذربايجان و بورادا ياشايان اينسانلار هامينیزی سئوير، هميشه يولونوزو گؤزله-يير. أمين اولدوغومو بيلديرمک ایسته ييرم کی، هئچ بير قووه خالقیمیزی پارچالایا، بیزی آيیرا بيلمز! خالقیمیزين ياخين گله جکده میلی بيرلییه نایل اولاجاغينا تام آمینم.

هامينیزی بير داها دونيا آذربايجانلیلارينين هم رأی لیبی گونو موناسیبتی ایله تبریک ائديرم.

ابوالفضل ائلچي بی

کککی، ۳۰ دکابر ۱۹۹۳

آذربایجان گونئیینده میلی ایستیقلال جبهه سینین یارادیلماسی ایله باغلی آذربایجان تورکلرینه موراجیعت

میلّتین اؤز موقدراتینی حل ائتمک ایراده سینین ایمپریالارین زور و تزویر گوجلرینه قالیب گلدی بی دؤورده باشاییریق. آسیر میلّترین قورتلوش چاغی آدلاندیریلان یاشادیغیمیز بو حساس و تاریخی دؤنم اوزون ایللر بویو روسیا و ایران ایمپریالارینین اسارتی آلتیندا یاشامیش، روس و فارس شووینیزمی نین حاضیرلادیغی سئناری اساسیندا گونئی و قوزئی دئییه ایکییه بؤلونموش آذربایجانین اؤولادلاری اولاراق، آذربایجان تورک میلّتی نین اؤز موقدراتینا صاحب چیخماق مسؤلیتینی بیزیم چیین لریمیزه قویموشدور.

بو تاریخی مسؤلیتی درک ائدرک آذربایجانین قوزئیینده میلّی قورتولوش موجدایله سینین یعنی دالغاسی ۷۰-۶۰ جی ایللردن کیچیک اؤزکلرین یارادیلماسی ایله باشلانسا دا ۱۹۸۹ جی ایلده آذربایجان خالق جبهه سینین فورمالاشماسی و گئیش کوتله لرین بو تشکیلاتین چاغیریشینا موئبث جاواب وئرمه سی ایله یعنی مرحله یه داخیل اولموش، شورالار ایتیفاقی- نین داغیلماسی ایله اؤزونون ایلك نتیجه لرینی وئرمیش و نهایت، آذربایجانین قوزئی اؤز مستقیل لیینی الده ائدرک دونیانین آزاد اؤلکه لری سیراسینا قوشولموشدور. لاکین آذربایجانین ۳۰ میلیوندان آرتیق تورک اینسانینی اؤزونده یئرلشدیرن و گونئی آدلاندیریلان بؤیوک بیر حیصه سی هله ده ایران ایمپریاسینین تاپداغی آلتیندا قالماقدا داوام ائدیر، دیدیلیر، اوستانلارا، ویلایتلره پارچالانیر، [اونون] میلّی و معنوی ثروتلری غارت ائدیلیر، میلّتین آیدینلاری، مباریزلری حبه آتیلیر، اؤلدورولور، میلّی عادت- عنعنه لرینه قاداغا قویولور، دیلی یاساقلانیر، لیاقتی تحقیر اولونور و باشینا اولمازین موصیبتلر گتیریلیر.

بو گون بوتون تضیققره باخما یاراق اؤز میلّی منلییینی، تورکلویونو اولدوغو کیمی قورویوب ساخلامیش، روس- فارس شووینیزمی نین ایش بیرلییی نتیجه سینده ستارخانین، شیخ محمد

خیابانی نین، پیشه‌وری نین باشچیلیغی آلتیندا سون ۱۰۰ ایلین موختلیف دؤنم‌لرینده باشلاتدیغی میلی استیقلال حرکاتلارینین یاتیریلدیغینی تجروبه ائتمیش گونئیده یاشایان سویداشلاریمیزین اؤز موقدراتینا صاحب چیخماسی اوچون رئال شرایط یارانمیشدیر. بیر طرفدن آذربایجانین قوزئی نین مستقیل لیک آلدی ائتمه‌سی، دیگر طرفدن روس ایمپریاسی نین چؤکوشو، روسیادا ایمپریا مئیل لرینین ضعیفله‌مه‌سی، ایران ایمپریا جانلارینین دیشلرینین کسردن دوشمه‌سی و موترقی دونیادان تام تجرید اولونماسی، موترقی دونیا ایجتیماعیتی طرفیندن میلتلرین اؤز موقدراتینی تعیین ائتمک حوقوقونا گؤسترلن سایغی و دیقت گونئیده کی آذربایجان تورکلرینه میلی استیقلال موجدیله‌سینی داها ایناملای سوردورمک اوچون بو آل وئریشلی شرایطی حاضیرلامیشدیر.

بئله بیر شرایطده آذربایجانین گونئیندن گلن خبرلردن آذربایجان تورکلرینین بو فورستی چوخ دوزگون دیرلندیردیکلری و مؤوجود شرایطدن تام یارارلانماق عزمینده اولدوقلاری آچیقجا گؤرونمکده‌دیر. گونئی آذربایجان میلی استیقلال جبهه‌سینین یارادیلماسی و تملینی بؤیوک اؤندریمیز محمدامین رسولزاده‌نین قویدوغو ایدئئالاری اؤزلرینین سون مقصدی سئچمیش ۴ تشکیلاتین همین جبهه‌ده بیرلشمه‌سی آذربایجانین آزادلیغی و بوتۆولویو اوغروندا مباریزه آپاران اینسانلاری سئویندیرمه‌یه بیلمز. من ده بو تاریخی حادیتنه‌نی اورکدن آلیشلا، میلیتمیزی آزادلیغا قوووشدوراجاق بو موقدس حرکتین بیر عسگری اولماق شرفینه یئتمه‌یی آرزولاییر، بوتون گونئیلی یوردداشلاریمی همین مونسبتله تبریک ائدیرم! عزیز یوردداشلاریم!

توتدوغوموز یول بؤیوک اؤندر محمدامین رسولزاده‌نین یولودور، بو یول ستارخانین، شیخ محمد خیابانی نین یولودور و من آمینم کی، بیز - ستارخانین، شیخ محمد خیابانی نین، محمدامین رسولزاده‌نین اوولادلاری بوتۆو، مستقیل و دموکراتیک آذربایجانا آپاران بو یولو شرف و لیاقتله داوام ائتدیره‌جه‌یک.

یولوموز آچیق، تانری یاردیمچیمیز اولسون!

ابوالفضل ائلچی بی

کَلکی، ۲۴ آپریل ۱۹۹۵

تورکييه ده تحصيل آلان آذربايجانلی طلبه لره موراجيعت

عزيز طلبه لر!

سيزی ۳۱ دکابر-آرالیق دونیا آذربايجانلیلارینین میلی هم رأی لیک گونو موناسیبتی ایله تبریک ائدير، اوغورلار دیله بیرم!

۱۸۲ ایل اۇنجه روسییا و ایران ایمپرییالاری طرفیندن ایکییه بۇلونموش خالقیمیز بو خاقسيزلیغی هنج و اخت قبول ائتمه میش، زامان- زامان آیاغا قالخاراق اۇز حاقی نین برپاسینا چالیشمیش، مینلرله شهید وئرسه ده موباریزه سیننی دور دور مامیشدیر.

۱۹۸۸ جی ایلده آذربايجانین قوزئیننده میلی آزادلیق حرکاتی باشلایارکن آذربايجانین بوتۇلولویونون برپاسی مسئله سی یئنه ده اۇن پلانا چیخدی و بو حرکاتین باشیندا دایانان آذربايجان خالق جبهه سینین تشبوتو ایله ۳۱ دکابر-آرالیق ۱۹۸۹ جی ایلده آذربايجانین اورتاسیندان چکیلن، بۇلونموشلوق سیموولو و گۇز داغی تیکانلی مفتیل لردن عیبارت سرحد چپرلری بوتون تهلو که لره باخمایاراق خالقیمیز طرفیندن داغیدیلدی. بو حادیشه شعورلاردا بوتۇو آذربايجان و خالقیمیزین بیرلییی فیکرینین حاکیم اولماسینا گوجلو تکان وئره رک اۇتن دۇور عرضینده خالقیمیزین گئنیش طبقه لرینی احاطه ائتمیشدیر.

حاضریدا آذربايجانین بوتۇلولویونون برپا اولونماسی اوچون یئنی مرحله یه قدم قویوروق. بو یئنی مرحله ده هر بیرینیزی بوتۇو آذربايجان اوغروندا آپاریلان موباریزه ده فعال ایشتیراک ائتمه یه چاغیریر و بو یولدا سیزلره دۇزوم، ایراده، قطعیت آرزولاییرام!

بو هم رأی لیک گونوندن باشلایاراق ۴۰ میلیونلوق آذربايجان تورکو سیخلاشیب بیرلشمه لی، آنا یوردوموز آذربايجانی بیرلشدیرمه لی دیر.

تانری بیزلره یار اولسون!

ابوالفضل ائلچی بی

کککی، ۲۵ دکابر ۱۹۹۵

ترقی پرور دنیا ایجتیماعیتینه و بین الخالق تشکیلاتلارا موراجیعت

دوینا ایجتیماعیتی سووئتلر بیرلیییندن سونرا آن بؤیوک «میلتلر حبسخانالاری»ندان بیر اولان ایراندا اینسان حوقوقلاری و آزادلیقلارینین آن کوبود شکیللرده پوزولماسینا، قانونسوزلوق و تئرورون باش آلیب گئتمه سینه، سؤسوز کی، بیگانه دئییلدیر. اینسانلارین سیاسی عقیده و باخیشلارینا گؤره کوتلوی شکیده حبسه آینماسی، تضییق و ایشگنجه لره، تئرو و قتل لره معروض قالماسی، ایراندا یاشایان موختلیف خالقلارا قارشى آیری-سئچکی- لیک سیاستی تطبیق اولوناراق اولنلارین هر هانسی بیر میلی- مدنی حوقوقدان محروم ائدیلمه سی، خالقلارین میلی آزادلیق حرکاتلارینین میثلی گؤرونمه میش بیر شیدت و وحشی لیکله یاتیریلماسی اؤزلیکله ۱۹۷۸ جی ایل ایسلام اینقیلابیندان سونرا ایران حاکیم دایره لری طرفیندن اینسانلارا و خالقلارا قارشى تطبیق اولونان سیاستین کارا کتربک جهتلرینی تشکیل ائتمکده دیر.

عصرین اول لریندن باشلایاراق جریان ائدن و ۱۹۷۸ جی ایلدن سونرا ایراندا جینایتکار «ایسلام جومهوریتی» رژیمی نین یارانماسی ایله اؤزونون یئنی کئیفیّت مرحله سینه قدم قویان گونئیده کی آذربایجان تورکلرینین میلی آزادلیق حرکاتی ایران حاکیم شووینیست دایره لری طرفیندن آن آغیر تضییق و باسقیلارا معروض قالمیش، بو یولدا مینلرله اییید اؤولادی قوربان گئتمیش، اون مینلرله قهرمان اوغوللاری حبسخانالارا آتیلیمیش، یوز مینلرله وطن سئور موباریز آرلری دوغما وطنیندن دیدرگین دوشموشدور.

ایران حاکیم دایره لرینین هئج بیر اخلاق و منطقه سیغمایان، بین الخالق حوقوق نورمالارینا و اینسان حوقوقلارینا تامامیله ضید اولان بو حرکتلری بوتون بین الخالق تضییقلر و خبردارلیقلارا باخمایاراق سون دؤورلر داها دا شیدت لنمیش، آذربایجانین گونئیینده کی میلی

آزادلىق حركاتىنىڭ يۈزلەرلە نومايندەسى حبسە آتېلمىشىدۇر. حبس اولونانلار آراسىندا اونلارلا قادين سويداشىمىزىن دا آدېنا راست گلمك اولار. خاطرلاداق كى، ايران اسلام جومهورىتى رۇمىندە قادينلار بىن كوتلەوى شكىلدە حبسە آلىنمىسى فاكتى ھىچ دە يئنى و تصادوفى دئىيل - بوندان اۇنجهده يۈزلەرلە قادينىن حبسە آلىنمىسى، آن ايرىنج اوصولارلا ايشگىجە و تحقير ائدىلمەسى، حتى قتله يئتىرىلمەسى فاكتلارينا راست گلمك مومكوندور. محض بونا گۆرەدە ايرانى يالنىز «مىلتلر حبسخاناسى» دئىيل، ھم دە «قادينلار حبسخاناسى» آدلاندىرماق داھا دوغرو اولاردى. شوبهەسىز كى، حبس اولونانلار آراسىندا اونلار جا قادينىن دا آدينىن چكىلمەسى آذربايجان توركلرىنە قارشى ايران رۇمىنىن تعقيب، تضيق و رپرسىيالارنىن مىقياسىنى گۆسترمكلە ياناشى، عىنى زاماندا آذربايجانين گونئىيندە گىدن مىللى آزادلىق حركاتىنىن جمعيتىن گىنىش طبقەلرىنى احاطە ائدر كوتلەوى كاراكتئر آلدىغىنى گۆسترمكدهدۇر.

شوبهە ائتمىرم كى، آذربايجانين گونئىيندە مىللى آزادلىق حركاتى كوتلەوى لىشىدىكجە ايران حاكىم شووېنىست دايرەلرى رپرسىيا تدبىرلرىنى داھا دا گوجلندىرەجك، اينسان حوقوقلارى ساحەسىندە داھا گىنىش پوزونتولارا يول وئره جكدۇر.

بوتون بونلارلا گۆرە علاقەدار بىن الخالق تشكىلاتلار و ترقى پرور دونيا ايجتيماعىتىنە موراجىعت ائدر ك اونلار بىن دىقتىنى سون واختلار ايراندا اينسان حوقوقلارنىن و خصوصاً قادين حوقوقلارنىن داھا گىنىش مىقياسدا پوزولماسى فاكتلارينا جلب ائدىر، بو ساحەدە ايران رۇمىنە قارشى جىدى تدبىرلر آماغا چاغىررام. سويداشلاريمىزىن آذربايجانين گونئىيندە آپاردىغى مىللى آزادلىق موبارىزەسىنى تامامىلە دستكلەيىر، آمىن اولدوغومو بىلدىرمك اىستەيىرم كى، خالقىمىزىن آپاردىغى بو موبارىزە گىنج - تئز اۇز بەرەسىنى وئره - جك، گونئىلى - قوزئىلى آذربايجان بىرلشەجك و بوتۇو آذربايجان دۇولتى ياراناجقدۇر. بو موقدس موبارىزەدە تانرى بىزلرە يار اولسون!

حۇرمتلە:

ابوالفضل ائلچى بى

كلكى، ۲۴ آپرئل ۱۹۹۶

آذربایجانین گونئیینده باش وئرمیش طبیعی فلاکتله باغلی موراجیعت

وطنیمیزین گونئی حیصه سینده - اردبیل و مئشگین شهرلری اطرافیندا باش وئرمیش زلزله نتیجه سینده یوزلرجه سویداشیمیزین هلاک اولماسی، مینرله آذربایجان تورکونون یارانماسی و ائوسیز- ائشیکسیز قالماسی خبرینی ائشیدیب دریندن کدرلندییم.

اؤلکه میزین گونئی حیصه سینده یاشایان سویداشلاریمیزین دوشدویو بو آغیر وضعیتده من بوتون دونیا ایجتیماعتینه، دونیانین بوتون اینسان پرور قوروملارینا، آذربایجانین گونئیینده، قوزئیینده و آذربایجان حدودلاری خاریجینده فعالیت گؤسترن تشکیلاتلارا، قوروملارا، جمعیتلره و بوتون آذربایجان تورکلرینه موراجیعت ائدرک اونلاری ضرر چکن هموطن لریمیزه هر طرفلی یاردیما چاغیریرام. اینانیرام کی، تاریخین آغیر سیناقلاریندان دفعه لرله اوغورلا چیخمیش خالقیمیز طبیعتین بو آغیر سیناغیندانا اؤزونه مخصوص دؤزوم و دیانتله چیخماغی باجارجاقدیر.

باش وئرمیش بو طبیعی فلاکت و اونون آغیر نتیجه لری ایله باغلی اوزونتومو بیر داها ایفاده ائدرک بؤیوک میلتیمیزه و هلاک اولانلارین عاییله لرینه باش ساغلیغی وئریر، اولو تانریدان صبر دیله ییرم!

حورمتله :

ابوالفضل ائلچی بی

ککلی، ۴ فئورال ۱۹۹۷

آروپا بىرلىيى اۆلكەلىرىنە و مترقى دۇنيا دۇولتلىرىنە موراجىعت

برلىن محكمەسىنىن مىكونوس حادىئەسى ايله باغلى حۇكومو درىن راضىلىق حىستى ايله قارشىلادىق. دۇنيانىن، اۆزلىكلە آروپانىن بىر چوخ اۆلكەلىرىندە ايلردن برى دۇولت سويئەسىندە تئوررچولوق فعالىتى سوردورن ايرانا قارشى ايندىيەدك جىدى تىبىرلىرىن گۇرولمەمەسى اونون آل - قولونو آچمىش، تئورر آكتلارنى داها دا گئنىش مىقياسدا حياتا كئچىرمەسىنە ايمان ياراتمىشدير. گئجىكمىش دە اولسا برلىن محكمەسىنىن بو دوغرو حۇكمو ايرانىن دۇولت تئوررىزمىنە «دور» دئىن ايلك آدىملاردان بىرى كىمى تقدىرە لايىقدىر.

اۆلكە داخىلىندە و خارىجىندە تئوررىزمى دۇولت سىياسىتىنە چئورمىش ايران اىسلام جومهورىتى اۆزونون فوندامنتالىست خىصلتىدىن ايركى گلرك ياراندىغى گوندن برى دموكراتىيانىن بوغولماسى و اىنسان حاقلارىنىن پوزولماسى فاكتلارنا گۇرە دۇنيادا اۆرنك تشكىل ائتمىش و بو ساحەدە آن ايرىنج اوصوللارا آل آتماقدان بئله چكىنمەمىشدير.

بو گون خالقلار حبسخاناسىنا دۇنموش ايران اۆز وپنداشارلى اولان آذربايجان توركلرىنىن، توركمىنلىرىن، كوردلرىن، عربلرىن، بلوچلارىن و باشقا خالقلارنى مىللى حاقلارنى غدارلىقلا تاپدالاماقدا، نە اينكى اونلارنىن اۆز مىللى موقدراىنىن تىعىن ائتمە حوقوقلارنى، حتى آن كىچىجىك حاقلارنى بئله كوبودجاسىنا و آن وحشى اوصوللارلا پوزماقدادىر. مىكونوس حادىئەسى بونون تىپىك اۆرنكلرىدىن يالنىز بىرىدىر و اگر بئله بىر فاكت آروپانىن مركزىندە باش وئىرسە ايران داخىلىندە داها نەلرىن باش وئردىيىنى تصور ائتمك بىر او قدردە چتىن دئىلدىر.

برلين محكمهسى اۇز حاقلى حۇكمو ايله بللى بير گنرچكلىيى اورتايا قوباراق ايران دۇولتى- نين اصل سىماسىنى آچدى. بو، آروپانين ايرانى داها دقيق تانىماغا باشلاماسى دئمكدير. محكمه نين حۇكموندىن سئوينير و اينانيريق كى، بوندىن سونرا موتورقى دونيا دۇولتلىرى و اۇز للىكله آروپا بيرلىيى اۇلكه لرى آذربايجانين گونئيينده ياشايان، هر هانسى بير مىللى حوقوقدان محروم اولونان ۳۰ ميليونلوق آذربايجان توركونون حاقلى موباريزه سىنى داها ياخشى باشا دوشه جك و دستكله يه جكدير. همچنين اوميد ائديريك كى، تئورر چولوقدا ياخين موتقى و دوستو ايراندىن هئچ ده گنرى قالمايان ائرمينيستانين آذربايجان رسپوبليكاسى داخيلينده آپارديغى تئورر چولوق فعاليتلىرى ده دوزگون قىيمت لنديريله جك و پيس لنه جكدير. بيز آروپا بيرلىيى اۇلكه لرينه و موتورقى دونيا دۇولتلىرينه موراجيعت انده رك اونلارى برلين (ميكونوس) محكمه سى نين حاقلى حۇكمونو دستك لمه يه و ايرانين دۇولت تئورر يزمىنى دور دورماغا يۇنه ليك داها جيدي آديملار آتماغا چاغيريريق.

ابوالفضل ائلچى بى

كلكى، ۱۹ آپرئل ۱۹۹۷

دو نیا آذربایجان تورکلرینه موراجیعت

بو گونلرده آذربایجانین گونئییندن «بیزیم یول» تشکیلاتینین گونئی آذربایجان تورکلرینه موراجیعتینی و گونئی آذربایجان تورک میلتچی گنجلر تشکیلاتی نین یارانماسینی بیلدیرن بیاناتی، بو تشکیلاتین «گونئی آذربایجان تورک گنجلیپینه موراجیعت»ینی آلیب اوخودوم و بؤیوک راضیلیق حیستی ایله قارشیلادیم. تاریخ بویو تورک میلتینه دوشمنچیلیک موناسیبتی بسله مییش و سون ۷۰ ایلده بونو دؤولت سییاستینه چئویرمیش فارس شووینیزمینین گئچرک ماهیتی نین وطنیمیزین گونئیینده آرتیق گوندن-گونه داها دریندن درک ائدیلبیینه بیر داها امین اولدوم.

آذربایجانین گونئیینده خالقیمیزین میلی اؤزونو درک پروسئسی گئتدیجه گئیشلنمکده و درینلشمکده دیر. آرتیق خالقیمیز اؤز دوشمنلرینی- فارس شووینیزمین، روس شووینیزمین و اونلارین آل آلتیسی اولان ائرمینلری داها یاخیندان تانیماقدادیر.

میلتلرین اؤز موقدّراتینی تعیین ائتمه سینین و اینسان حاقلارینین اوستون توتولدوغو بو دؤنمده آذربایجانین گونئیینده میلی حوقوقلاریمیزین تاپدانماسینا و اینسان حاقلاریمیزین پوزولماسینا قارشی یوکسلن بو اعتیراض سسلری بیزی سئویندیرمه یه بیلمز. مؤوجود سیاسی- اینضیباطی بؤلونموش لوبو قبول ائتمه یین، وطنی اؤز روحوندا و معنویاتیندا بیرلشدیرن چاغداش آذربایجان تورکو آرتیق تکجه گونئی، یاخود قوزئی یوخ، بوتؤو آذربایجانی وطن ساییر و بوتؤو آذربایجانا صاحب چیخماغی دوشونور. گنده جه یمیز یول دا محض بودور.

بؤیوک میلتیمیزی مستقیل، دموکراتیک و بوتؤو آذربایجانا آپاراجاق بو یول ایلك مرحله ده آذربایجانین گونئی نین ایستیقلا لیتیندن کئچیر.

آذربايجانين گونئيبنده ايستيقلايتى هدف آلميش داها ايكي تشكيلاتين ميلتيميزين سياسي حياتينا قدم قويماسيني اوركدن آلكيشلايير و اونلارا اوغورلار ديله ييرم. بو، فارس شووينيزمي نين اوزون ايللردن برى آذربايجان توركو عليهينه يوروتدويو بوتون تعقيب و تضيق سياستينه قارشى اؤز ميلى وارليغيني قوروموش گونئيلي سويداشلاريميزين ايستيقلايت موباريزه سينين اساس شرطلريندن اولان ميلى - سياسي تشكيلاتلانمايا وئردييى اؤنمين آچيق گؤستريجي سيدير.

آرتيق آذربايجانين گونئيبنده ميلى - سياسي تشكيلاتلانما گونون ضرورى شرطينه چئوريلميشدير، اونا گؤره ده دونيا آذربايجان توركلرينى وطنيميزين گونئيبنده ايستيقلايتى گئركلكشديره جك ميلى - سياسي تشكيلاتلانمانى داها دا گئنيش لنديرمه يه چاغيريرام. تانرى ميلتيميزه يار اولسون!

حؤرمتله:

ابوالفضل ائلچى بى

كلكى، ۳۰ آپرئل ۱۹۹۷

موصاحیبہ لبر

واختيندا آتيلمىش جسارتلى آددىم

(خ.باھادىر و م.قاراداشلىيلا موصاحىبەسىندىن. «آزادلىق» قزئتى، ۱۲ اييول ۱۹۹۱)

... مىلتىمىزىن ان بۇيوك تارىخى فاجىعەسى اونون ايكى (اصليندە بىر نئچە) يئرە پارچالانماسيدىر. گولوستان موقاويلەسىندىن ۱۷۸ ايل كئچىر. بو مودت عرضيندە آذربايجانين قوزئىي ايله گونئىي بىر- بىرينە حسرت قالمىشىدى. خالق حركاتىنين يوكسك ذىروەلرينين بىرىندە خالق سرحدلىرى آچدى. حسرت لىلر گونئىدىن قوزئىيە، قوزئىدىن گونئىيە آخىشىدى. دونيا چاشدى، بىز دە چاشدىق! «بلکہ تلسدىك»- دئدىك. سونرا گوردوك كى، واختيندا آتيلمىش جسارتلى آددىم نە دئمكىدىر. ايندى آذربايجانا قارشى اولان دايره لەر بو اوغورلو آددىمى گوزدن سالماغا چاليشير. حتى دؤولت تهلوكەسىزلىك كومىتەسى آلتدان-آلتدان عىنى يوللارلا راي ياراتماق ايستە بىر كى، سرحدى او آچىب. سون واختلار بىر شايىعەدە پئيدا اولوب: گويا سرحدلرين آچىلماسىنى ايران حؤكومتى تشكيل ائدىب. بونلار هامىسى اويدورمادىر. بوتون بو و باشقا مسئلهلردە آپارىجى قوۋە خالق، يۇنلدىجى ايسە AXC، بعضى جمعيت و پارتىيالاردىر. ان بۇيوك شرف ايسە خالق يولوندا فدا اولان شھيدلر يىمىزىن شرفيدىر!

میلٲن اؤزونودرکی تاریخین طلبیدیر
(آذربایجان رادیوسو خاریجی وئریلیشلر استودیوسی گونئی آذربایجان شعبه-
سینین امکداشی چینگیز گؤی تورکله «دالغالاردا گؤروش» وئریلیشینده کی
صؤحبتیندن. باکی، آپریل ۱۹۹۳)

- حؤرمٲلی پریذنت، آذربایجانین بوگونکو دورومو اؤلکه میزین قوزئیینده اولدوغو
کیمی گونئیینده یاشایان تورکلری ده ماراقلاندیریر. صؤحبتین اؤلینده دینله بیجی-
لریمیزه بو حاقدا معلومات وئرمه نیزی خواهیش ائدیرم.

- ایلک اؤنجه فورصدن ایستیفاده ائدیپ آذربایجانین گونئیینده یاشایان بوتون باجی و
قارداشلاریمیزا سالاملاریمی گؤندریرم. آذربایجاندا معلومات وئرمک چوخ دا آسان دئیل. بو
گون آذربایجاندا حادیثه لر چوخ گرگین، ضیدئتلی و یئنی دیر. موحاریبه شراییطیدیر. سون
واختلار موحاریبه میدانلاریندا معین نیسبی ساکیتلیک یارانماسینا باخمایاراق اونوتماق
اولماز کی، بیزی تورپاقلاریمیز ایشغال آلتیندادیر. بو مسئله نی صولح و سییاست یولو ایله حل
ائتمک ایسته ییریک. لاکین پروبلئمین صولح یولو ایله حلئ مومکون اولمازسا او زامان یئنه ده
موحاریبه آپارماق مجبوریتینده قالاجاغیق. موحاریبه نین ده، البته، غلبه سی و مغلوبیتی
واردیر. آنجاق هر کس کیمی، هر بیر آذربایجان تورکو کیمی من ده اینانیرام کی، بیز
تورپاقلاریمیزی ایشغالچیلاردان آزاد ائده جه بییک. بونون گئجی- تئزی اولاییلر.

آیری مسئله لره گلدیکنده، قیرمیزی سووئت ایتیفاقی داغیلاندا سونرا بوتون باشقا
رئسپوبلیکالاردا اولدوغو کیمی آذربایجاندا دا وضعیت گرگیندیر. ایقتیصادیات تامامیله

پوزولوب، چونكى او زامان آذربايجان ايقتيسادياتينين ۹۳ فيزى روسىيا و آيرى SSRI رىسپوبليكالارى ايله باغلى ايدى. بيز يوزلرله چئشيد مالى باشقا رىسپوبليكالارا وئيرير، يادا باشقا رىسپوبليكالاردان آليرديق. ايندى اونلارين هاميسى موسطيل كشير، سربست كشير، اونا گوره كنجميشده كى ايقتيسادى ايليشكى لر پوزولوب. بونلارى يئنيدين قايداسينا سالماق، موقويله لر اساسيندا دوزلتمك بير قدر چتندير. لاكين بوتون چتنيلىكلره باخمياراق بيز ايقتيسادياتين، ايقتيسادى موناسيبتلرين قايداسينا سالينماسى اوچون چوخ جيدى آدديلار آتميشيق. اؤتن ايله نيسبتاً بو ايل آذربايجانين ايقتيسادى وضعيتى معين قدر ياخشيدير. آرتيق تنزولو داينديرميشيق و منه ائله گلير كى، بير نجه آى ايجريسينده ايقتيسادياندا اينكيشاف باشلاياجاقدير.

عومومى ايجتيماعى وضعيت ياخشيدير. آذربايجان آدديم-آدديم اؤز موسطيل لييينه دوغرو گندير. ميللى دؤولت قوروجولوغو ساحه سينده چوخ بؤيوك آدديلار آتيليب. كنجميش سووت ايتيفاقى مكانيندا آذربايجان تكجه رسپوبليكادير كى، اورادا آرتيق توتاليتار قيرمىزى ايمپرييانين قوشونلارى قالماييب. دئمك، آذربايجانى آزادليغيني آلدن ائدن ايلك رىسپوبليكا كيمي قيمت آنديرمك اولار. بوندان سونرا آرتيق هر شئى اولو تانريدان و بيزدن آسيلي اولاجاق.

- ساين پريزىدنت، بيزه گلن دينله ييجى مکتوبلارى گؤستير كى، بوتون آذربايجان توركلرى كيمي گونئىلى سويداشلاريمىز دا دونيا آذربايجانليلارينين قورولتايى ايله ماراقلانيرلار. دونيا آذربايجانليلارينين قورولتايينين كنجيريلمه سيندن اساس مقصد نه دير؟ قورولتايين تشكيلات كوميته سينين صدرى كيمي ايشلرين نجه گتمه سى حاقتا دينله ييجيلريمىزه معلومات وئرمه نيزى خواهىش آنديرم.

- بو مسئله پايزدا اولاجاق. پايزا قدر ده معين حاضيرليق ايشلرى گؤروله جكدير. مقصديمىز اودور كى، بوتون دونيادا ياشايان آذربايجانليلارين، اونلارين جمعتلرينين، تشكيلاتلارينين نوماينده لريني باكييا دعوت آنديب بؤيوك قورولتاي كچيرك.

بورادا بیر نئچه مسئله وار: بیرینجیسی، دونیادا یاشایان بوتون آذربایجانلیلارین میلی-دموکراتیک حوقوقلارینی مودافیعه ائتمک؛ اکینجیسی، آذربایجان وطندا/شلیعی مسئله سینی موداکیره ائتمک؛ اوچونجوسو، دونیادا یاشایان آذربایجانلیلارین مدنی علاقه لرینی برپا ائتمک و س. دونیانین بیر چوخ اولکه سینده آذربایجانلیلار یاشاییرلار. بونلارلا مدنی علاقه لری یارادیب قزئت، کیتاب گوئندرمکله، اوشاقلارینی گتیریب آذربایجاندا اوخوتدورماقلا دونیا آذربایجانلیلارینا اولان بورجوموزون بیر حیصه سینی اؤده میش اولوروق.

بیز دونیادا نادر خالقلاردانیک کی، هله دقیق سایمیزین نه قدر اولدوغونو بیلیمیریک. بو، دؤزولمز بیر حالدير و بلکه ده میلیتمیزین فاجیعه سینین بیر سببی ده بودور. بو قورولتای واسیطه سی ایله بیز دونیادا نه قدر آذربایجان تورکو اولدوغونو، اونلارین هانسی تشکیلاتلارا، هانسی جمعیتلره، هانسی ژورنال و قزئتره صاحب اولدوقلارینی اؤیرنه جه ییک.

هله بیزیم بوتؤو آذربایجانی، آذربایجان میلی روحونو تمثیل ائدن قزئت و ژورنالاریمیز یوخدور. چوخ ماراقلیدیر، دونیادا یهودی عالمی، روس عالمی، ارمنی عالمی و باشقالارینی تمثیل ائدن قزئت و ژورنالار وار، آنجاق آذربایجان عالمینی تمثیل ائدن، عمومی میلیتمیزین فیکیرلرینی بیرلشدیرن، اونون ضیالیلارینین، قاباقجیلارینین فیکیرینی خالقا چاتدیران بیرجه قزئت و یا ژورنالیمیز یوخدور. بو، چوخ واجیب مسئله دیر و قورولتای واسیطه سی ایله بو چوخ اؤنملی پروبلیمی موداکیره و حل ائتمک اولار. یاخود دونیادا بیزیم گوجلو رادیو و ثریلیش لریمیز اولمالیدیر. یقین کی، هله چوخ شئیلری حل ائتمک لازیم گله جک. آنجاق ایلک آدیم کیمی قورولتایین کئچیریلمه سی بیزه اساس ایستیقامت وئره جکدیر.

- بو قورولتايدا آذربایجانین گونئییندن نوماینده لرین ایشتیراکی نظرده توتولوبمو؟
- شوبهه سیز!! تاپشیرمیشام، بو مسئله نین اوزرینده ایشله ییرلر. آذربایجانین گونئییندن ضیالیلارین، عالیملرین، شخصیتلرین، موختلیف جمعیت و تشکیلاتلارین نوماینده لرینین، ژورنالیستلرین، حتی دؤولت آدیندان نوماینده لرین قورولتايدا ایشتیراکی بیزیم اوچون چوخ اهمیت لیدیر. عینی زاماندا، بو گون دونیانین بیر سیرا اولکه لرینده جمعیتلر و تشکیلاتلار وار کی، اصلی آذربایجانین گونئییندن اولان سویداشلاریمیز طرفیندن قورولوب. بو جمعیت و

تشكىلاتلار يېنىن نوماينده لر يېنىن قورولتايدا ايشتيراكى ضرور يدير. بيز اونلارى دا دعوت ائده جه- يېك.

- سون گونلر آذربايجانين موختليف شهرلرينده - تبريزده، تهراندا و س. قوزئيله هم راي ليك نوماييشلرى كنجير يلميشدير. بو، بير آذربايجان توركو كيمي سيزده هانسى دويعولارى اوياندير ميشدير؟

- بو، منده چوخ موثبت دويعو اوياتدى. نوماييشلر حاقيندا معلوماتى، نوماييشدن چكىلن شكىللرى دوستلار يميز منه گتير ميشديلر. من اونلارى گوردوم و چوخ سئوينديم. بو، سون حاديهلر ايچر يسينده منى ان چوخ سئوينديرن بير حال اولدو. دوغروندا، ميلتتين آيىلب اؤز حاقينى مودافيعه ائتمه سى چوخ سئوينديريجى بير حالدير. بو، ايلك دفعه ايدى كى، تبريزده و تهراندا طلبه لر فالخيب آذربايجانين حوقوقلار ينى مودافيعه ائدير و آذربايجان تورپاقلار ينىن ارمنى لر طرفيندن ايشغالا معروض قالماسىنى پيسله ييردى. آنجاق بورادا غريبه بير حال وار ايدى (ايراندا بونو مندن ائشيدنده آجيقلارى گلمه سين)- دئير لر كى، بيز موسلمانلىق، قارداشلىق. اگر موسلمانلىق ديرسا، قارداشلىق ديرسا، شيعه ليك ديرسه بس نه اوچون تهران اونيوئرسىتتى نين يالنيز تورك طلبه لرى كوچه لره چيخديلار و فارس طلبه لرى بونا بيگانه قالديلار؟ گورونور، بوردا باشقا- باشقا مسئله لر وار. بونون اؤزو ايسه او دئمكدير كى، موسلمانچىلىق دا هله ايراندا بير قدر باشقا معنا داشييبير.

ماراقلى مسئله دير. يقين كى، گله جكده ميلت اؤز شعورو ايله، اؤز دركى ايله اؤز حاقينى ميدانا قويماق. آرتيق بو گون دونيا ميلتلرينين اؤزونودرك دؤورودور. آنجاق اؤلكه ده ياشايان موختليف ميلتلرين حوقوقلارينا قارشى دؤولتتين اؤزو ده حساس اولمايدير. مثلاً، بيزده يهوديلر و باشقا ائتنىك [آزليقلار] ياشايير. اونلارين حوقوقلار ينى بيز اؤزوموز مودافيعه ائتمه- لىييك. ايراندا دا مسئله بو شكيله حل اولونمايدير. ايراندا ارمنيلر ده ياشايير. بو، او دئمك دئيبيل كى، ايران وطنداش كيمي اونلارين حوقوقلارينا بيگانه قالمايدير. لاكين ارمنيستانين آذربايجانا قارشى تجاوزو تورك طلبه لرله بيرليكه رسمى دؤولت طرفيندن ده پيس ائنيلمه لى ايدى. چوخ تأسوف كى، يالنيز تورك طلبه لر چيخيب سسلرينى او جالديبلار.

ایران حاکیم دایره‌لری باشا دوشمه‌لیدیرلر کی، آرتیق کئچمیش مئتودلارلا، زوربالیق و دیکتاتورلوقلا اؤلکه‌نی ایداره ائتمه‌یین دؤورو سوووشوب. اؤلکه چاغداش دموکراتییایا اوغونلاشدیریلمالیدیر. یوخسا چوخ بؤیوک ضیدیتلر میدانا چیخاجاقدیر.

- سیز آذربایجانین گونئیینده یاشایان تورکلرین گله‌جک طالعینی نئجه گؤرورسونوز؟ بو طالعین بیجیم‌لنمه‌سینده آذربایجانین قوزئیینده کی تورکلرین رولو نَدن عبارت اولایلر؟

- بو، چوخ مورکب سوآلدیر. بو سوآلا جاواب وئرنده همیشه داوا- دالاش چیخیر. کیمی اینجیبیر، کیمی کوسور، کیمی ایسه باشلاییر منیم حاقیمدا بؤهتان، یالان و ایفتیرا دانیشماغا - صهیونیست، دینسیز، آمریکاپرست، آمریکانین قولو، تورکییه‌نین کؤله‌سی و س. کیمی یالان و ایفتیرالار. حتّی او یئره گلیب چیخیرلار کی، دئییرلر: آتاتورک دینسیز ایدی، بو دا آتاتورکو چوخ ایسته‌دییینه گؤره دینسیز دیر. من اونلارا چاتدیرماق ایسته‌ییرم کی، موسلمانا غرضله کافیر دئمه‌یین اؤزو بؤیوک گوناهدیر. بو، بیرینجی شرط. ایکینجیسی، اینسان صهیونیست اولایلر، آنجاق صهیونیست دینسیز اولایلمز. عکسینه، صهیونیست قاتی دینچی و یهودی دینینه وورغون آدامدیر. یا آداما دینسیز آدی قویسونلار، یا دا صهیونیست. بونلار هله بیلیمیرلر کی، دونیادا دینسیز صهیونیست یوخدور.

آذربایجانین گونئیینده یاشایان تورکلرین طالعی، البتّه، منیم اوچون یابانچی دئییل. تبریز، اورمییا، زنجان، همدان، اردبیل، ساوه، خوی، مرند اوزون زامانلار منیم گئجه یوخولاریم اولوب. من همیشه یوخولاریمدا تبریزین یوللارینی گؤرموشم. آرامیزدا دمیر پرده اولان زامان فیکیرلشمیشم کی، گؤره‌سن، بیز نه واخت بو دمیر پرده‌نی یاریب، گئدیپ آنا تورپاقلاریمیزی گزه‌جه‌بیک؟ شوکور اولسون تازییا، ایندی بونلارا ایمکان وار، ایسته‌ین گئدیپ گزه‌بیلیر.

او کی قالدی مسئله‌نین سیاسی طرفینه، ایندی من وظیفه‌ده اولدوغوم اوچون، پریزدنت اولدوغوما گؤره مسئله‌یه چوخ توخونماق ایسته‌میرم. آلاّه قویسا، پریزدنت‌لیکدن چیخاندان سونرا، تاریخچی‌لیییمله مشغول اولاندا بو مسئله‌نی چوخ یاخشی ایضاح ائده‌جیم و دونیایا چاتدیراجام کی، بو نه اولان مسئله‌دیر. منه ائله‌گلیر کی، یاخین واختلاردا دؤولت

قوروجولوغو باشا چاتدیقدان سونرا، آذربایجان تام موستقیل لشدن سونرا پرزیدنت لیک وظیفه سیندن استعفا وئره جک و اوندا یازاغام کی، بو دونیانین باشی هارا ایمیش، آیاغی هارا ایمیش! بو جامعاتی چوخ اله سالیب اویناتماسینلار! چوخ یالان دئییرلر، قزئتلرده، رادیولاردا شر، بؤهتان، مین جور یالان دانیشیرلار.

میلتین اؤزونودر کی تاریخین طلبی دیر. بونون قارشیسیندا هنج کیم دورا بیلمز. بو، تاریخین طلبی دیر و تاریخین بؤیوک یؤنونو، بؤیوک ایستیقامتینی تانری معینلشدیریر. بو آرتیق شیطانین قاریشاجاغی ایش دئییل!

بئله بیر حدیث وار کی (صحیح و یا غیره - صحیح اولدوغونو هله معین لشدیرمه میشم)، حضرت پئیغمبردن سوروشورلار: - بس آلاسه دا گولورمو؟ دئییر: - بلی، آلاسه دا گولور. سوروشورلار: - نه زامان؟ حضرت. پئیغمبر جاواب وئیرر کی، آلاسه باخیر، گؤرور اونون قالدیرماق، یوکسلتمک ایسته دییینی اینسانلار ییخماق ایسته ییر، یاخود اونون ییخماق ایسته - دییینی اینسانلار قالدیرماق ایسته ییر. اوندا گولور کی، من قالدیردیغیمی سیز نئجه ییخاجاقسینیز، یاخود من ییخدیغیمی سیز نئجه قالدیراجاقسینیز؟ اؤزونوزو نییه یورورسونوز؟

یؤنونو، ایستیقامتینی آلاسه معینلشدیرمیش تاریخی اورایا- بورایا چئویرنده آلاسه باخیر و گولور کی، تاریخه بو یؤنو من وئرمیشم، سیز کیمسینیز کی، اونو اوطرفه - بوطرفه چئویررسینیز؟! بونون جزاسینی شاه چکدی، اونون طرفدارلاری چکدی و چکه - چکه گئدیر. بو، مورکب مسئله دیر. آنجاق زامان گلیب هر شئی آچیقجا گؤستره جکدیر.

- آذربایجانین گونئیینده، ائله جه ده دونیانین موختلیف اؤلکه لرینده یاشایان آذربایجانلیلارین نوماننده لری بیزیمله سیخ علاقه ساخالایر و سیزی یالنیز قوزئیین دئییل، دونیادا یاشایان بوتون آذربایجان تورکلرینین پرزیدنتی سایدیقلا رینی بیلدیریرلر. حتّی داها اؤنجه توخوندوغوموز میتینگ لرده گونئیده کی سویداشلاریمیز «یاشاسین پرزیدنت ائلچی بی!» شو عاری ابله چیخیش

انتیمشیدیلر. ابولفضل بی، سیز اؤزونوزو بوتون دونیا آذربایجانلیلارینین پرزیدنتی ساییرسینیزمی؟

- یوخ! من بو بؤیوک وظیفه‌نی بوینوما گؤتوره بیلرم. آنجاق من دونیا آذربایجانلیلارینین بیر سگرییم. دونیانین هاراسیندا یاشاماسیندان آسیلی اولمایارق هر بیر آذربایجان تورکو منیم باجیم و قارداشیمدیر. ایستر تبریزده، ایستر تهراندا، ایستر سه‌ده دونیانین هر هانسی باشقا نؤقطه‌سینده بیر آذربایجانلی نین باشینا بیر ایش گلنده منیم ده بورادا اوره‌ییم آغرییر. بیر آذربایجان تورکونون وطن اوچون غریسه‌دییینی ائشیدنده منیم ده بورادا اوره‌ییم یانیر. بیلیرم کی، باشینا قضا گلن، غریسه‌ین منیم باجیم و قارداشیمدیر. داها دوغروسو، بورادا پرزیدنت و یا لیدر صؤحبتی یوخدور، باجی- قارداشلیق، قارداش- باجیلیق صؤحبتی وار. بیر قان یادداشی وار، آدمی همیشه چکیر.

من همیشه دئییردیم کی، سرحدلر آچیلاندا اینسانلار تۆکوله‌جک آرازین قیراغینا و هامی باشلا یا جاق آغلاماغا. ائله‌ده اولدو! سرحدلر آچیلدی، او تایدان، بو تایدان اینسانلار تۆکولدولر آرازین قیراغینا. هامی آغلا بیردی. بو گون ده گونئیدن قوزئی گنلر، قوزئیدن گونئی گنلر هامیسی آغلا بیر. بو، حسرتدیر - اوزون ایللرین حسرتی! بو، سئوگیدیر - قارداش سئوگیسی. طبیعی اولارق، میلتین اؤزونون قارداشلیق قانی وار. بو قان آدمی چکیر، میلتی بیر- بیرینه یاخینلاش دیریر. اونا گؤره من ده دونیادا یاشایان بوتون آذربایجان تورکلرینی اؤزومون باجی و قارداشیم ساییرام. ایستر دیم کی، هارادا یاشامالاریندان آسیلی اولمایارق هامیسی خوشبخت یاشاسین. قول، کؤله اولماسینلار، باشی آشاغی اولماسینلار، عذاب- اذیتته دوشمه‌سینلر.

- بی، آذربایجانین گونئیینده کی سویداشلاریمیزا سون سؤزونوز...

- هله لیک بیر سؤز دئمک ایسته‌میرم. بلکه گله‌جکده چوخ سؤزوم اولاجاق. هله ایلک سؤزو دئمه‌میشم کی، سون سؤزوده دئییم. آما ایستر دیم کی، سویداشلاریمیزین آذربایجانین گونئیینده اؤز دیلرینده مکتبلری، قزنتلری، ژورناللاری، رادیو- تلویزیو و ئریلیشلری، مدنیت مرکز لری اولسون. بو، طبیعی اولارق، مو عاصیر دونیادا یاشایان بوتون میلتلرین حاقیدیر. بوتون اینسانلار اؤز دیلرینده مکتبلرینی آچمالیدیرلار، اؤز دیلرینده یازیب- یاراتمالیدیرلار.

آذربایجان میلی دیره نیش تشکیلاتی

منه ائله گلیر کی، بیر زامان ایران حاکیم دایره لری بونو گۆتور- قوی ائله مه یه مجبور اولاجاقلار.

گۆرورسونوز، بو گون آذربایجاندا یاشایان ائتتیک فروپلارین هامیسی نین مدنی موختاریتی وار. قزئت بوراخیرلار، مدنیت مرکزلی آچیرلار و حتی ایسته سه لر اؤز دیلرینده مکتبلرینی آچا بیلرلر. حۆکومت ایسه اونلارا هر طرفلی یاردیم ائدیر. ایستردیم کی، آذربایجانین گونئیینده ده بئله اولسون - تورک دیلینده قزئتلر چیخسین، تورک دیلینده مکتبلر آچیلسین، مدنیت مرکزلی یارادیلسین، چونکی بیر میلتین یوکسلشی بیلواوسیطه اونون اؤز دیلی ایله باغلیدیر. هانسی دیلده دانیشیرسانسا تفکورو همین دیلین اوزرینده قورمالیسان. تفکورو باشقا دیلین اوزرینده قوراندا بئیین یاریمچیق اولور. بئیین بیر دیلده مؤحکم لندیکن سونرا باشقا دیل لری اؤیرنمک اولار. بونون ایسه هئچ بیر ضرری یوخدور.

منه ائله گلیر کی، آذربایجانین گونئی ایله قوزئی آراسیندا گئدیش-گلیش، ایقتیصادی و تیجارت موناسیبتلری گئنیش لندیکجه هر ایکی طرف اینکیشاف ائده جک. بیزیم یئرلشدیییمیز بولگه دونیانین اورتاسیدیر. تاریخ ثبوت ائدیر کی، آذربایجان پارچالانمادان اول، بوتۆو آذربایجان دؤولتی اولاندا هر ایکی طرف گوجلوشکیلده اینکیشاف ائدیب، شهرلر خئیلی جانلانیبیدیر. پارچالانان کیمی ایسه هامیسی تنزوله باشلایبیدیر.

- موصاحیبه وئردییینیزه گۆره چوخ ساغ اولور، بی!

- سیز ده ساغ اولون. هامینیزا جان ساغلیغی، دینله ییچیلرینیزه سعادت و خوشبختلیک آرزولاییرام!

بیز حاقلاریمیز اوغروندا موباریزه آپاریریق

(ی.محرمووا ایله صؤحبتیندن. «جومهوریت» قزئتیی، ۲، ۱۰، ۱۶ فئورال ۱۹۹۵)

- بوتؤو آذربایجان AXC نین اساس استراتژی وظیفه لریندن بیریدیر و بوتؤو آذربایجان دئینده بیز بونو آذربایجانین قوزئی ایله ایران ایشغالی آلتیندا اولان گونئی نین واحد دؤولت، واحد بایراق آلتیندا بیرلشمه سی کیمی باشا دوشوروک. سیزه ائله گلیمیزی کی، بوتؤو آذربایجان آذربایجانین تاریخی جوغرافیاسینا داخیل اولان تورپاقلارین بیرلییی شکلینده گؤسترمه بین واختی گلیب چاتمیشدیر؟

- چوخ توتارلی سؤالدير. سؤالدان چوخ مسئله نی او جور قویماغینیزی آلفیشلایرام. سیز آرتیق مسئله نین ماهیتینی توموسونوز، چوخ دوز دئییرسینیز. بو صؤحبتلر ادبیاتیمیزدا چوخ قیریق- کسک فورمادا و یاخود سیاستیمیزده اوردا- بوردا دئییلیمیشدیر. سیز بونو آرتیق جمعله میسینیز.

آذربایجان تاریخاً بؤیوک بیر مملکتدیر. آذربایجانلیلار آدلانان خالق چوخ ساییلی، بو گون ۴۰ میلیونلوق بیر خالقدير؛ اونون اساس حیصه سینی تورکلر - آذربایجان تورکلری تشکیل ائدیر. بعضاً بونو ایکی یئر بؤلوب ایران تورکلری و قافقاز تورکلری کیمی قلمه وئریرلر، بونلار هامیسی کنار مؤلفلرین فیکیرلیریدیر. بو مسئله نی تام بو جور قویماق لازیمدیر کی، آذربایجان بؤیوک بیر اراضیدیر، اونون اساس ائتئوسو تورکلردیر. آذربایجان تورک دؤولتی تاریخاً مؤوجود اولوب و بؤیوک دؤولتلر سوییه سینه چاتیدیر، آنجاق سونرادان زامان- زامان روس ایمپرییاسی بؤیوکجه و فارس قووه لری ایله، اینگیلتره- بؤیوک بریتانییا ایمپرییاسینین کؤمه یی ایله آذربایجان ایکی یئر پارچالانیب. قوزئی روسیانی اوزون

مودتلى سياستى نتيجه سينده حيصه - حيصه پارچالاناراق بير حيصهسى ارمنيستانا، بير حيصهسى گورجوستانا، بير حيصهسى روسيايا بيرلشديريليپ.

آذربايجانين گونئيىنده ده بئله سياست يثريديليپ، يعنى ايران حاكيم دايره لرنيىن سياستى نتيجه سينده آذربايجانين قووه لرنيى داهادا ضعيف لىتمك اوچون اونون [تورپاغيني] بير نچه اوستانليغا پارچالايىبلار. آذربايجانى تزه دن چئشيدلى اوستانليقلارا بؤلوبلر كى، «آذربايجان» آدى آنلايش قالماسين. بو، ايمپريالاردان قالما آچيق - آيدىن بير سياستدير و ايمپريالار دايم بئله آير - بويور، پارچالاما سياستى يثريتميش، بونو حياتا كئچيرميشلر. آما زامان ديشميش، ايمپريالارين دؤورو كئچميشدير. بؤيوك عوئمانلى ايمپراتورلوقو داغيلدى، اوستوريا - ماجارستان ايمپرياسى، بؤيوك برىتانيا ايمپرياسى داغيلدى.

بو تارىخى قانونا اوغونلوق ايراندا دا عايىددير. ايران دا داغىلاقدير. ايران بو داغىلمانين قارشىسىنى زورلا ألماغا چاليشدى و چاليشير. ايراندا ياشايان خالقلارين حاقيني، اينسان حوقوقلاريني قوروماق، ياخود مىللى كيملىيىنى درك ائتميش آرسايلى و يا چوخ سايلى خالقلارين اؤزونون مىللى مقدراتيني تعيين ائتمه حوقوقلاريني تانيماق عوضينه، عكسينه، آذربايجانين گونئيىنده ترور، قتل، سياست آداملارينا قارشى ايشگنجهلر، حبسلر، اؤلوم باش آليب گئدير.

بوزه سياستله مشغول اولماغا ايمكان وئرمه ديلىر، سياستله مشغول اولان آداملارين باشينا فاجيعه لر گتيرديلىر، بير قورخو ياراتديلار، عيني زاماندا، اوزون مودت آذربايجان ادبياتى نين اؤيره نيلمه سينه و خالقا چاتديريلماسينا جيدى مانع اولدولار. آذربايجاندا اولان تورك ديليني اله سالدیلار، يامسيلادیلار، اونو موختليف يوللارلا آسيميلياسيايا اوغراتمايا چاليشديلار. بوتون بونلار اوزون مودت ايمپرياسى نين و دونيانين قالماقالى اچيريسينده باش وئرن فاجيعه لر ين تركيب حيصهسى ايدى.

آنچاق ايندى سووت ايمپراتورلوقو آدى روس ايمپرياسى داغىليب گئتمكده دير. هر بير خالق اؤز حاقيني، موقدراتيني مودافيعه ائدير، آنچاق چوخ تأسوف كى، كئچميش سووت ايتيفاقيندا ديشيك ليكلر باش آليب گئتيىيى حالدا بو، ايراندا گئتمير. ايراندا داها چوخ تضيق، ترور گئنيش لنير و بو ترورا معروض قالان اينسانلار اؤز حوقوقلاريني مودافيعه ائده

بیلمیرلر. روس سووئت ایمپریاسینین ایرانندان بیر اوستونلویو وار ایدی - میلی دیلده مکتبلرین آچیلماسی، اونیوئرسیتتتلرین اولماسی، میلی دیلده یازیب- یاراتماق، ادبیاتین گئنیش شکیلده اینکیشافی.

آما آذربایجانین گونئیینده بونا دا ایمکان وئريلمه میشدیر. حتی شاه رژیمی دؤورونده تبریز اونیوئرسیتتتینده تورکجه دانیشان طلبه‌لر جریمه ائدیلمه و حبس اولونوردو. «وطن هارادادیر؟»، «هاری وطندیر؟»، «خالق، میلت کیمدیر؟» حاقیندا دوشونمه‌یه بئله ایمکان وئريلمیدی. بو گون ایسه او ایمکانلار آرتیق اوزه چیخماقدادیر.

من آمینم کی، گونئیلی سویداشلاریمیز اؤز گوجلری ایله، خاریجدن هئج بیر کؤمک، مودافیعه اولمادان اؤز لری اؤز حاقلارینی آلاقلار. آذربایجانین بوتؤولویو ایسه گله‌جک پروبلمی دیر. بو، چوخ بؤیوک پروسس دیر. دونیادا گئندن پروسسلری نظره آلاق بئله فیکیرلشیریک کی، غربی آلمانیا- شرقی آلمانیا، جنوبی کورئا- شیمالی کورئا، جنوبی ویتنام- شیمالی ویتنام و س. اؤلکه‌لر ده آذربایجان کیمی آیريلمیشدی. ویتنام آرتیق بیرلشدی، یمن بیرلشدی، آلمانیا بیرلشدی، کورئا بیرلشمک اوغروندا موباریزه آپارماقدادیر. دونیا بونا پیس باخمیر، کؤمک گؤستمه‌یه چالیشیر، آما آذربایجانین بو گون بیرلیمیندن دانیشاندا بیز بو مسئله‌نی گئج باشلادیغیمیزا گؤره بیر چوخ آداملار هله‌کی، دیکسینیرلر. مثلاً، آوروپانین دا قولقلاری بو مسئله‌یه هله اؤیرشمه‌ییب، آذربایجانین گونئیینده ده بونا تام اؤیرشمه‌ییب. بیزیم دوشمنلریمیز بار- بار باغیریلر کی، بونلار ایمپریا یارادیرلار، بونلار میلتچی تورکچولر یئتیشدیریلر و س.، آنجاق اونلار بونا اؤیرشه‌جکلر، زامان اؤزو اونلاری آلیشدیراجاق. آذربایجانین گونئی آرتیق موستقیل اولماقدادیر. آذربایجانین گونئیینده کی تورکلر ایسه اؤز لرینین موستقیل لییی اوچون معین آدیملار آتیرلار.

آذربایجانین قوزئی ایله گونئی آراسیندا علاقه لر گئنیشله‌نیر، اینکیشاف ائندیریلیر؛ زامان کئچدیگجه بو پروسس ائله گئدیر کی، تئز-گئج آذربایجانین هر ایکی حیصه‌سی نین آیری- آیری موستقیل دؤولتلر اولراق بیرلشمه‌سی بئین الخالق عالمده - BMT، ده، باشقا تشکیلاتلاردا موداکیره ائدیله‌جک. و ایندی بیز بو عرفه‌ده‌ییک، بو گون بو مسئله گونده‌لییه گتیريلمه‌لیدیر.

بعضاً بیزی تنقید ائدیپ دئییرلر کی، تلمسک اولماز. ایران مسئلهسینی نییه آریا قاتیرسینیز، نییه ایرانی بیزه دوشمن ائدیرسینیز؟ من باشا دوشمورم کی، بو نه سؤزدور. بیز نه ایرانی، نه روسیانی اؤزوموزه دوشمن ائتمیریک، بیز ایراندان و روسیادان اؤز حاقلاریمیزی طلب ائدیریک. بیز اؤز حاقیمیزی ایستهینده ایران بیزه دوشمنچیلیک ائدهجکسه بیز ده اونا قارشى دوراجاغیق، اگر بیز روسیادان اؤز حاقیمیزی ایستهینده او، بیزه ایمکان وئرمهیه-جکسه، بلی، بیز روسیایا قارشى دورموشوق، دوراجاغیق. بیز حاقیمیزی ایستهیریک، کیم حاقیمیزی وئرمیرسه بیز اونولا موباریزه آپاراجاغیق. بو، قانوندور، بوتون دونیانین قانوندور. بوتون دنیا خالقلاری بوندان کئچیب گئدیر و بو گون بیزیم حیاتییمیزین بیر مرحلهسینی تشکیل ائدیر، من بونو بیر تاریخچی کیمی گؤرورم. بو، آذربایجان تورکلرینین فیکرلریدیر. آرتیق بو، بئیینلره ایشلهیر، آرتیق بو، اوشاقلاردان قوجالارا قدر میلیونلارلا اینسانین روحونا ایشلهیر و گئج-تئز بونون جاوابی تاپیلاجاق.

بیز آذربایجانین گلهجک بیرلیسی مسئلهسینی سیاسی یوللا حل ائتمهیین طرفیندهبیک.

- بی، هر بیر میلی آزادلیق حرکاتی اوچ مرحلهدن کئچیر: ادبی- رومانئیک مرحله، علمی- نظری مرحله، سیاسی مرحله. آذربایجانین گونئیینده آرتیق میلی آزادلیق حرکاتی و دؤولتچیلیک مفکورهسی، ادبی- علمی کاراکتئر قازاناراق سیاسی پروگرام مودعاسینا چئوریلیمک عرفهسینه چاتیبمی؟

- هر بیر خالقین اؤز آزادلیغینی اله ائتمک اوچون (خصوصاً موستملکه خالقلار عاییددیر) موباریزهسی دیلدن باشلانیر. دیل اوغروندا موباریزه میلتین سون موباریزهسیدیر، یعنی اؤلمه-مک موباریزهسیدیر. اگر بیر میلت دیل اوغروندا موباریزهیه قالخیسا، دئمک، اؤلمه-مهیسی اوغروندا موباریزهیه قالخیب، هله غلبهسی اوغروندا یوخ. ائله کی میلت دیل اوغروندا موباریزه-دن قزانیر، بو موباریزه اؤز عکسینی پوئزیادا، نثرده، علمی اثرلرده تاپیر. دیلین قورونماسی قزئلرده، مطبوعاتدا، رادیو و تلویزیادا حیاتا کئچیریلیر. بوندان سونرا ایکنجی مرحله باشلاییر، یعنی سیاسی معاریفچیلیک مرحلهسی.

سیاسی معاریف چیلیک مرحله سینه ادبیات مرحله سی ده دئییلیر. بورادا ادبیات داها چوخ جمعیتی سیاسی لشدیرمه یه، سیاسی تفکوره تانیس ائتمه یه، سیاسی تفکوره منیمسه مه یه کؤمک ائدیر. اوچونجو مرحله آچیق سیاسی مرحله دیر - بورادا پارتیالار یارادیلیر، قروپلاشمالار و یاخود جبهه لر یارانیر و بونلار آچیق سیاسی موباریزه یه کنچیرلر. بو اوچ مرحله بوتون خالقلارین تاریخینده اولوب. بو گون آذربایجانین قوزئیینده آرتیق صیرف سیاسی موباریزه گئدیر. پارتیالار، جمعیتلر وار، سیاسی موباریزه آپاریرلار و آذربایجانین سیاسی ایراده سینی گؤستره بیلیرلر.

آذربایجانین گونئیینده ایسه بو سیاسی پروسئس هله باشلامایب. اورادا هله دیل و ادبیات اوغروندا موباریزه گئدیر. بونا گؤره ده آذربایجانین گونئیینده سیاسی موباریزه ایندیلیک یوبانیر. منه ائله گلیر کی، بو دیل و ادبیات اوغروندا موباریزه، میلی منلییین قورونماسی اوغروندا موباریزه، اولومدن قاییتماق موباریزه سی اینکیشاف ائتدی کجه آرتیق سیاسی موباریزه - یه چئوریله جک، خالق آزادلیق موباریزه سینه دؤنه جک دیر. آذربایجانین گونئیینده خالق آزادلیق موباریزه سی اینکیشاف ائتدی کدن سونرا اونلار دا اؤز موقدراتینی تعیین ائده جکلر. یعنی موباریزه بو اوچ خطدن کئچه جک.

آذربایجانین گونئیینده طلبه لر معین قدر فعالیت گؤستریرلر. بو فعالیت هله لیک تورک دیلی نین دؤولت دیلی اولماسی، تورک دیلی نین مکتبلرده، اونیوئرسیتت لرده تدریس اولونماسی و س. اوزرینده قورولوب و بو، البته، گئتدی کجه اینکیشاف ائتدیریله جک. ایراندا ۳۰ میلیون تورکون طالعینه بو جور سویوق یاناشماق و اونا اؤز سسینی چیخارماغا ایمکان وئرمه - مک، اؤز دیل لرینده مکتب آچماغا ایمکان وئرمه مک، البته، اورادا یاشایان تورکلرین اعتراضینا سبب اولاجاق، آذربایجانین نه اینکی گونئیینده کی، همچین قوزئیینده کی تورکلرین ده اعتراضینا گتیریب چیخاراجاق و بو گون بیز ده بوندان چوخ ناراحتیق. موباریزه او سوییه یه گلیب چاتاجاق کی، ایران حاکیم دایره لر ی تورک دیلینی دؤولت دیلی کیمی قبول ائتسینلر و بو دیلده رادیو، تلویزیو، مکتب و مدرسه لر یارادیلماسینا ایمکان وئرسینلر. آذربایجان تاریخی تدریس اولونسون، آذربایجان ادبیاتی تاریخی تدریس اولونسون، خالق اؤز منلییینی، اؤز معنوی ثروتلرینی الده ائتسین و بوندان سونرا آذربایجان اوغروندا موباریزه نی داوام

ائتدیرسین. دوغرودان دا، دیل اوغروندا موباریزه‌نین اؤزو آزادلیق اوغروندا، میلی موقدتراتین تعینی اوغروندا موباریزه‌نین بیر مرحله‌سیدیر. سونرا ایسه بو، باشقا مرحله‌یه کئچه‌جک. بیز بونو گؤروروک.

- بئله بیر شرایطده آذربایجانین گونئیینده کی تورکلرین قارشیسیندا هانسی وظیفه‌لر دورور، بیز نه ائتمه‌لیبیک؟ منیم فیکریمجه، بیز آذربایجانین گونئیینده خالقیمیزین محو ائدیلمه‌سی، آسیمیلیاسیا اولونماسی، حوقوقلارینین تاپدانماسی حاقیندا بین‌الخالق عالمده ایجتیماعی رأی یاراتمالیبیق. بیز گونئی مسئله‌سینی بین‌الخالق بیر مسئله‌یه چئورمه‌لیبیک. بو باره‌ده نه دوشونورسونوز؟

- بلی، آذربایجانین گونئیینده بو ایشلر گؤرولمه‌لیدیر. آذربایجانین گونئیینده مینرله اینسان حبسخانالارا آتیلیر، بونا جاواب وئرلمیر. اؤزو ده بو، چوخ بؤیوک حیله‌گرلیکله ائدیلیر. سیاسی بیر مسئله‌نی دیشدیریب اونا باشقا بیر دون گئییندیریرلر. نه آمریکادان بیر سس گلیر، نه اینگیلتره‌دن، نه تورکیه‌دن سس گلیر، نه‌ده کی باکیدان. بو، چوخ قورخولودور.

ایراندکی ۳۰ میلیون تورک دونیادان تجرید ائدیلمیش و مودافیعه اولونمایان خالقلار سیراسیندادیر. بیز گرک بونا ایمکان وئرمه‌یک. بیز آرتیق دونیایا یول تاپمیشیق، مطبوعاتیمیز وار. بیز گرک گونئیین سسینی دونیایا دویوراق، اورادکی میلی موباریزه‌یه یاردیم ائدک، اونلارین ائرلرینی چاپ ائتدیرک، فیکیرلرینی دونیایا چاتدیراق. بو گون بیزیم قارشیمیزدا دوران آن واجیب مسئله‌لردن بیرسی بودور.

ایکینجیسی ایسه، آذربایجانین گونئی ایله قوزئی آراسینداکی علاقه‌لری گئیش لندیرمه-لیبیک. تیجارت علاقه‌لری، صنایع علاقه‌لری، مدنی علاقه‌لر و علمی علاقه‌لر قورولمالیدیر. یعنی آذربایجانین گونئییندن یوزلرله طلبه‌نی گتیریب باکی دؤولت اونیورسیئتینده، ناخچیوان دؤولت اونیورسیئتینده و س. تحصیل آلماسینا شرایط یاراتمالیبیق، چونکی اورادا اونلار میلی ادبیاتی کئچمیرلر، اؤز ادبیاتلارینی بیلمیرلر، میلی تاریخی کئچمیرلر، اؤز تاریخلرینی بیلمیرلر، میلی دیلی کئچمیرلر، اونو بیلمیرلر. بورادا ایسه چوخ بؤیوک ایمکان وار. گرک بیز هر ایل ۱۰۰۰-۵۰۰ طلبه‌نی قبول ائدک، اونلار بورادا تحصیللرینی گئیش-

لندیرسینلر و گونئیده میلی کادرلارین یئتیشمه سینده یاخیندان ایشتیراک ائتسینلر. هله لیک قارشیدا دوران بو وظیفه نی بیز حؤکمأ یئرینه یئتمیره لیبیک.

- بی، ایرانین ایسلام پرده سی آلتیندا یئریتدی بی فارس شووینیست سیاستی نتیجه سینده بو گون گونئیلی سویداشلاریمیز کوتله وی صورتده موهاجیرت ائدی رلر و خارجی اولکه لرده فعالیت گؤستریرلر. موهاجیرتده کی تشکیلاتلاریمیزین فعالیتی نین علاقه لندیر بلمه سی ضروری لیبی باره ده نه دئییه بیلر سینیز؟

- آذربایجانین گونئینده فعالیت گؤسترن دیسسیدنتلرین بیر قیسمی حبس خانالاردا روحاً آزلیب، آما باخما یاراق کی، بیر چوخلاری حبس خانادا اولوب، اونلارین روحو آز یلمه ییب، ساده - جه اولراق، سیاسی فعالیتلرینده بیر قدر ضعیفلیک و دونوقلوق یارانیب. گونئیده هله بو گون میلی - سیاسی لیدرلر، شخصیتلر تام یئتیشمه ییب. بیر نچه آدام وار، من اونلاری تانی بیرام. آنجاق اونلارین آدینی دئمزدیم، چونکی اونلار حاقیندا موثبت بیر سؤز دئینده ایراندا اونلارا چوخ ظولم و تریرلر.

۶۰ جی ایلرده آذربایجان ضیالیلارینین موباریزه سی ادبیات، دیل اوغروندا موباریزه ایدی، یعنی فیکیر اوغروندا موباریزه ایدی، بیر قدر جسارتلی سؤزلر دئمک اوغروندا موباریزه ایدی. بو گون آذربایجانین گونئینده ده بئله دیر. دئیک کی، گونئیده «وارلیق» ژورنالی نین رئاکتورو دوکتور جاواد هئیت بیر قدر طلبه لرین چیخیشلارینی چاپ ائتدیینه گؤره بو گون تضییقه معروض قالیب. جاواد هئیت هئچ واخت اینقیلاچی اولماییب. من بئله دئیردیم کی، ج. هئیت موباریز تورک ضیالی سیندان داها چوخ عومومی ایران ضیالی سیدیر.

ایندی لیک آذربایجانین گونئینده میلی اینقیلابچیلار یئتیشمه ییب. بیر زامانلار اینقیلاب داهیسی ستار خانلار واردی، شیخ خیابانی لر واردی. اونلار جا بئله آداملار، اینقیلاب داهی لری اولوب، نهنگلری اولوب، آما بو گون بو خط هله کی، گئتمیر. بو گون تبریزده دموکراتیک آذربایجان اوغروندا موباریزه گئتمیر، حالبوکی [اورادا] بو موباریزه ۱۹۲۰-۱۹۱۸ جی ایلرده گئدی ردی.

منه ائله گلیر کی، یاخین واختلاردا بو مسئلهلر آذربایجانین گونئیینده موذاکیره ائدیله جک، اینقیلابی عنعنهلر یئنیند اوزه چیخاجاق و گونئیده اولان تورکلر اؤز حاقلارینی آلاجقلار. شکسیز کی، بو مسئلهده من ده، AXC ده کناردا قالماجاغیق. AXC ده چالیشیر کی، گونئیلی سویداشلاریمیز ایله هم رأی اولوب اولارین آزادلیغی اوغروندا، عومومیتله، میلتیمیزین آزادلیغی اوغروندا بیر- بیریمیزه آرخا دوراق و بو مسئلهنین حلینه کؤمک ائدک.

- آذربایجانین گونئیینده سیاسی شعور میلی شعورا یوخ، سوسیالیست، اینتترناسیونالیست شعورا اساسلانیر. سیزجه، نؤوبتی حرکات دا اول کیلر کیمی ایراندا رژیمین دیشدیر یلمه سینه یؤنلمه یه جک کی؟

- بو گون آذربایجانین گونئیینده اولان کومونیستلر آرتیق اؤز کومونیست ایدئیلاریندان ال چکمه لیدیرلر، اونا گؤره کی، کومونیست ایدئیا سیندان بوتون دنیا ال چکیب. گونئیده موباریزه آپاران بوتون تورکلر محمد امین رسولزاده نین یولونا قایتمالیدیرلر. م.ا. رسولزاده نین میلتچیلیک ایدئیا سیننی، موساواتچیلیق ایدئیا سیننی اؤیرنندن سونرا بونون دوزگون ایدئیا اولدوغونو گؤره جکلر و کومونیزمدن ال چکه جکلر. همچنین بو گون ایرانداکی فاناتیک ایسلامچیلیقدان ال چکمک و اسلامی دینی باخیمدان دوزگون اؤیرنمک لازیمدیر. لاکین اگر بو گون ایران دموکراتیک لشرسه گونئیده موباریزه آپارماق داها آسانلاشا بیلر. بئله اولارسا بیز حؤکمأ اؤز حوقوقلاریمیز اوغروندا موباریزه یه قاتلاشمالییق. بونو ایران دا، فارسلا ردا، تورکلر ده، کوردلر ده، عربلر ده، بلوچلاردا ائتمه لیدیر، آما بو زامان دموکراتییانین نائیلیت- لریندن ایستیفاده ائتمه لیییک و دموکراتیک یوللا موباریزه آپارمالییق. بورادا مصطفی کامالین دئدیسی سؤزو یاددان چیخارماق اولماز. او دئییر کی، «هر هانسی بیر میلتی آزادلیغا دعوت ائتمه میشدن قاباق اونو او آزادلیغا حاضیرلاماق لازیمدیر». بیز ده بو آزادلیغا حاضیرلیق گؤرمه لیییک.

- میلی آزادلیق حرکاتی آپاراراق ایران ایشغالیندان قورتولدوقدان سونرا قارشیدا دوران وظیفه میلی دؤولت قورماقدیر. بوتون بو وظیفه لری حیاتا کئچیرمک اوچون

گونئی توركلرينين تاريخى عنعنه و تجروبهسى بارهده معلومات وئرمه بينيزى خواهيش ائديرىك.

- آذربايجان تاريخاً ميللى و حقوق دؤولتى سيستمى ياراديب. دئيك كى، آتايى لر دؤولتى، مركزى ماراغا و تبريز اولان ائلخانيلر دؤولتى. دوزدور، بو دؤولتلرين باشيندا توركمين و موغول تىلى دوردولار، آنجاق اصلينده دؤولتلرى ايداره ائدن مأمورلار آذربايجانلييلار ايدى. اونلار آذربايجان دؤولتى ايدى. اوندان سونرا آغ قويونلور، قارقويونلور، صفوى لر، افشارلار، قاجارلار دؤولتى گلير. بو دؤولتلرى آذربايجان توركلرى قوروب. ايرانى مين ايلدير توركلر ايداره ائديرلر. بو نئجه اولور كى، بونو ايندى گونئى توركلرى يارادا بيلمير؟ سادهجه اولراق، بيز ايمپرييا دؤورونه دوشدوك، ايمپرييالار بيزيم گوجوموزو داغيتديلار، كسدلير، آنجاق ايندى او گوجو بيز تزهدين ييغماليب.

بيز توركلر حؤكمأ آزاد اولمالى بيق. بيز توركلر آزادليغى اؤز دؤولتيميزين اولماسى كيمى باشا دوشوروك. لاكين بيز بو گون نه حالداييق، گونئى توركلرى نه حالدادير؟ گول تكيين آبيدهلرى سانكى بيزيم اوچون، گونئى توركلرى اوچون يازيليب: «دؤولتى اولان ميلت ايديم، ايندى دؤولتيم هارادا؟ خاقانى اولان ميلت ايديم، ايندى خاقانيم هارادا؟»
اونا گؤره ده بيز تاريخى عنعنه لرى برپا ائتمه لييبىك. بونون اوچون پروگرام توتولمايدير، تشكىلاتلار يارانمايدير. خالق اؤز پروگرامىنى منيمسه مەليدير كى، هارايا دوغرو گئتدييىنى بيلسين. خالق اؤز يولونو گؤرسه او يولو گندهجك و اؤز حوقوقلارنى مودافيعه ائدهجكدير.

بوتوو آذربایجان ایدئیادیر، مفکوره دیر... و تبریز منیم شهریمدیر
(ب. حئیدر علی ایله صؤحبیتیندن. «یئنی موساوات» قزئتیی، ۶ فئورال ۱۹۹۶)

- بعضی سیاستچی لر بئله حساب آندیرلر کی، ایراندا آذربایجان مسئله سینین حلی
اوچون تاریخی زمین یارانیب. سیزجه، بو فیکیر نه درجه ده دوغرودور؟
- ایرانین حاکیم دایره لر ی ایرانی چاغداش بیر دؤولت حالینا سالیب ایداره ائده بیلمیرلر.
ساده جه اولراق، بونا قادیر دئییلر.
ایراندا أهالینین وضعیتی گئتدی کجه پیس ل شیر، گرگین ل شیر - ایستر فارس، ایستر تورک،
ایستر کورد و یا بلوچ اولسون، فرق ائله میر.
خالقین وضعیتی آغیرلاشدیقجا، طبیعی کی، اونون اعتراضی دا گوج ل نیر.
داها سونرا، ایراندا معین قووه لر ایران حاکیم دایره سینه قارشی آرتیق موباریزه آپاریرلار.
مثلاً، «مواجهیدینی - خالق» چوخ بؤیوک قووه دیر، توپ - توفنگی، حتی وئر تولیوتلاری دا وار.
باشقا بیر قووه، دئیک کی، شاهین اوغلودور؛ چوخ بؤیوک مالییه سی اولان بیر آدامدیر. اونون
طرفدارلاری هله لیک سوسور؛ اونلار ایسته نیلن بیر واخت فعاللاشا بیلرلر.
ایراندا آیری - آیری خالق لارین اؤز میلی حوقوقلارینی آلماق اوغروندا موباریزه سی گئدیر.
یعنی مکتبلرین آچیلماسی، دیل، مدنیت، میلی حوقوقلار اوغروندا موباریزه اؤزونو گؤستریر.
مسئله یه تحلیلی یاناشساق آیدینلا شیر کی، ایراندا اینقیلابی شرایط وار. اول بیلر حتی
معین پارتلاییشلار باش وئرسین.
قزوینده، اورمیاد، تهران یاخینلیغیندا، زجاندا خالق هیجانلاری بیر دفعه سیلاح گوجونه -
قانلایاتیریلدی؛ بونو ایکینجی، اوچونجو دفعه ده ائده بیلرلر، آنجاق مسئله آخیرا قدر سیلاح
گوجونه حل اولونا بیلمز.

ایراند/ ۳۰ میلیون تورک نه ایسته بیر؟ بعضیلری مسئلهنی چوخ یومشاق شکیلده قویور، «هئچ اولماسا، تورک دیلی فارس دیلی ایله برابر حوقوق اولسون» دئییر.

معاریفچیلیک یولو ایله گئندلر دئییرلر کی، تورک دیلینده مکتبلر آچیلین.

باشقا بیر قروپ مدنی موختاریت طلبی ایله چیخیش ائدیر.

باشقا قروپلاردا وار. اولار دا دئییرلر: مدنی موختاریت ایسته میریک. سیاسی- اینضباطی موختاریت آلدۀ ائتمه لیبیک. تام مستقیل آذربایجان طلبی ایله ده چیخیش ائندلر ده آز دئییل. ایران سیاسی رژیم ایسه بو طلبلرین هئچ بیرینه محل قویمور. دئمهلی، ایراندی سیاسی رژیم اؤزو اینقیلابی شرایطی یئتیشدیریر. بو دا گئج- تئز اینقیلابا نتیجه لهنه بیلر. گؤرونور، ایرانین داغیلاجاغینی ایدعا ائندلر هاراداسا حاقلیدیرلار.

بیلیرسینیز، ایراندی اینقیلابدان سونرا یئنی قورولوش دا یارانا بیلر. مثلاً، کونفدرال دؤولت، فدرال دؤولت و بو، ایرانین بیرگه قالماسینی معین و اختا قدر اوزادا بیلر.

هر هانسی وضعیتده ایراندی بیزیم ماراقلاریمیز موستثنالیک تشکیل ائتمیر...

هر هانسی وضعیت اولورسا- اولسون، آذربایجانین گونئی اؤز آزادلیغی و موستقیل لیبی اوغروندا موباریزه آپارمالیدیر و آپاراجاق دا. من آمینم کی، ایراندی آذربایجان تورکو اؤز حاقینی آلاجاقدیر؛ بو، اول بیلر، بیر ایل چکسین، ۵ ایل چکسین - بونون مسئلهیه دخلی یوخدور.

بعضی سیاستچیلر ایسه باشقا آرقومئنتدن چیخیش ائدیرلر. مثلاً، اولار دئییرلر کی، بیزیم ایراندی بیلرشمه بیزیمز داها مقصده او یغوندور. بو، تامامله یانلیش باخیشدیر. او واخت دا، آذربایجاندا سووئت ایتیفاقی نین ترکیبندن چیخاندی تورک- اسلاویان بیللی نین یارانماسینی تکلیف ائندلر واردی. اوندی من دئدیم کی، نه اؤزونوزو آلدادین، نه خالق؛ بو، باش توتان ایش دئییل.

بو گون ایران- آذربایجان بیللی نین اورتایا آتانلار خالق آلدادیرلار. مسئله نین بیرجه یولو وار: گونئیده آذربایجان دؤولتی نین یارانماسی!

گونئیلی- قوزئیلی بیز بیر خالق!

آذربایجانین بو تؤولویو بیر ایدئیدیر، مفکوره دیر.

تبریز منیم تورپاغیمدیر، اردبیل، قزوین منیم تورپاغیمدیر.

گونئيىن آزادلىغى منىم/يدئاليمدير.

اگر خالقىمىزىن بىر حىصهسى موستملكه آلتىندا ياشايرسا بىز اؤزوموزو آزاد، موستقىل سايا بىلمرىك.

منیم وطنیم بوتؤو آذربایجاندیر

«موخالیفت» قزنتی نین اّمکداشی ر. آغایئوله صؤحبّتیندن. کلّکی ، ۳۰ مارت ۱۹۹۶)

- سون زامانلار ایران مطبوعاتیندا آذربایجانا قارشی ایرادلار چوخالیب. سیزین فیکرینیزجه، رسمی تهران آذربایجان رهبرلییی نین ایرانا قارشی آپاردیغی سیاستدن ناراضیدیر، یوخسا عومومیّتله، آذربایجاندا گئدن پروسئس لردن؟
- نه بو سوال، نه ده کی بو پروبلئم بوگونون دئییل. AXC نین واختیندا دا بیز دفعه لرله چیخیشلاریمیزدا ایرانین آذربایجانین مستقیل دؤولت اولماسینین علییه اولدوغونو دئییردیک.

آذربایجانین مستقیل لییی اعلان اولوناندا ایرانین خارجی ایشلر ناظیری موسکودا چیخیش ائدیپ دئییب کی، بیز آذربایجانین مستقیل لییینی تانیمایاجغیق. سونرا دا ایران مجبوریت قارشیسیندا آذربایجانین مستقیل لییینی تانیدی. بیزیم مستقیل لیک مسئلهمیز گونده لییه چیخاندا ایران بوتون اؤلکه لری بیزیم علییه میزه قالدیرماغا چالیشیب.

رسمی تهران او زامان آذربایجانلا دوست اولا بیلر کی، آذربایجانین گونئی مستقیل اولسون. اگر ۳۰ میلیونلوق آذربایجان (گونئی) مستقیل لیک ایسته بیرسه و رسمی تهران دا اونو اسارتده ساخلا بیرسا هانسی دوستلوقدان صؤحبت گئدیر؟ بیز حاکیمیتدن اوزاقلاشدیریلدقدان سونرا آذربایجاندا قزنتلرده، پارلامنتده و س. ینئرلده سس لندی کی، بس ا نلچی بی ین یغرسیز چیخیشلاری، ایرانا قارشی ایتیهاملاری بیزیم دوستلوقوموزو پوزوب، بیز بوندان سونرا دوست، قارداش اولاجاغیق. بوتون بونلارین هامیسی یالان ایدی،

چونکی بو مسئلهنین کؤکونده تاریخی دوشمن چیلیک دایانیر - آذربایجانین آزادلیغینا تهران دوشمن کیمی باخیر.

چوخ زامان دئییرلر کی، ایرانی گویا من داغیتماق ایسته بیرم. ایرانی من داغیتمیرام، نئجه کی، روسیانی من داغیتمادیم. اونو نه آمریکا، نه تورکییه، نه ده فرانسای داغیدیر. ایرانین باشی او قدر روشوتخورلوغا، اسلامی تحریفه قورشانیب کی، او، اؤزو - اؤزونو داغیدیر.

ایران پارلامنتینده فاطما خانیم آدلی بیر دئپوتات وار. حئیدر علی یئوله گؤروشنده او دندی کی، آلاهلله مه سین، بیر ده خالقین باشینا ائلچی بی کیمی لیدر گل سین. اؤزونو ده چوخ مهربان آپاریردی. اوستوندن ۳-۴ آی کنچمه میش تهراندا پارلامنتده چیخیش ائدیب دندی کی، آذربایجان جومهوریتی نئجه یعنی مستقل اولمالیدیر؟ اورا ایرانین اراضی سیدیر، بیز اورانی توتوب ایرانا قایتارمالییق.

سیزجه، آذربایجانا او گؤزله باخان آداملارا آذربایجان نئجه باخمالی ایدی و نئجه باخمالیدیر؟ همین خانیمین دندیی ایرانین فیکری ایدی کی، آذربایجان ایقیتداری ایرانین کؤله سی اولمالیدیر و ایرانین سؤزو ایله اوتوروب - دورمالیدیر. بو ایسه مومکون دئییل. بونا گؤرده ایرانلا آذربایجانین دیپلوماتیک موناسیبتلری گرگین اولماق. گونئیده میلی آزادلیق حرکاتی گوج لندی کجه تهران قوزئیله دوشمن چیلیینی گوج لندی ره جک.

سون زامانلار منه معلوماتلار گلیر کی، بس تبریزده و باشقا شهرلرده ح. علی یئوین علیهنه تبلیغات کامپانیالاری آپاریلیر. ایران قزئتلری ده «KGB» دن صهیونیزمه قدر گئدن یول و س. کیمی سرلؤوحه لی یازیلار درج ائندی.

... یعنی دوشمن چیلیک همیشه بو شکیلده داوام ائنده جک. آذربایجان موخالیفتی، آذربایجان خالق جبهه سی بوتوولوکده بیر تشکیلات کیمی آذربایجانین گونئی نین آزادلیغی، اؤزونون تام مستقل دؤولتینی یاراتماسی اوغروندا موباریزه آپاران بیر تشکیلاتدیر، بو موباریزه نی آپارمیشیق، آپاریریق، آپاراجایق دا.

ایکینجیسی، من شخصاً دوشونورم کی، هم تبریزلی ییم، هم باکیلی یام، هم گنجه لی ییم، هم شاماخی لی یام، هم قزوینلی ییم و آذربایجانلی یام. منیم وطنیم بوتوو آذربایجاندیر و آذربایجانین گونئی نین آزادلیق موباریزه سینده هئج ده اؤزومو قوزئیلی سایمیرام. بونو بیزیم تبریزده کی ،

قزوینده کی... قارداشلاریمیز دا دئییر. حتی اونلار چیخیشلاریندا بیلدیریرلر کی، قاراباغی ارمنی لر اؤزلرینین سایماسینلار؛ بیز اؤز موستقیل لییمیزی قازانندان سونرا قاراباغی دا آزاد انده جه ییک. بو، منیم، قزوین لینین، باکی لینین، تبریز لینین - بوتؤو آذربایجانین سسیدیر، بوتؤو آذربایجانین چاغیریشیدیر!

آرتیق بو، وطن بیرلییی دیر. بو گون دوشوب فارسین، روسون آلینه، دخلی یوخدور. بو وطن منیمکی دیر و اونلارین آلیندن زورلا دا اولسا آلاجاغام. بیر دفعه رسول قولویئو دئدی کی، بس گویا من دئمیشم کی: «آذربایجانین بایراغینی سانجاغام تبریزه». من دئمهمیشم کی، اونو من سانجاغام. من دئمیشم کی، بو بایراق تبریزده دالغالاناجاق. اونو مردلی ده، تبریزلی ده، گنجهلی ده، بردعلی ده... سانجا بیلر. اونو سانجان آدامی من باغریما باساجاغام و او، منیم قارداشیم اولاجاق. آنجاق اونو من سانجسام بو منیم بؤیوک خوشبخت لییم، آن بؤیوک شرفیم اولاجاق.

ایرانی دا SSRI نین طالعی گۆزله بیر (ن.بایرامووا ایله صؤحبتیندن. «۵۲۵.جی قزئت»، ۳ آپریل ۱۹۹۶)

... ایران آرتیق اؤز اؤلکه سینی مو عاصیر سویته ده ایداره ائده بیلیمیر. عکسینه، ترور چولوقلا، داغیدجی لیق آکتلاری ایله مشغول دور. بو یونده ایران تنقید ائدیلیر و بو، چوخ دوزگون فیکیردیر. حتی بو فیکیر ده دوغرو دور کی، یوگوسلاوییانین، SSRI نین طالعی ایندی ده ایرانی گۆزله بیر. بو، فاکتدیر و فاکتدان قاچماق اولماز.

ایران و آذربایجانین دوستلوغونا گلدی که ایسه بو، مومکون اولان ایش دئییل، اونا گۆره کی، ایراندا یاشایان ۳۰ میلیونلوق تورکه دیل، مدنیت، اؤز موقدّراتینی تعیین ائتمک ایمکانی وئرلیمیر. عکسینه، بوتون بونلار هامیسی ازیلیر، تا پدالانیر.

روسییا بو مسئله نی احتیاط لا حل ائتدی، یعنی رئیسپوبلیکلار دان آلینی چکدی، اؤزونو موستقیل اعلان ائله دی. بو گون ایران دا آذربایجانین گونئی نین موستقیل لیینی قبول ائتمه لی، اونولا موستقیل دؤلتلر سویته سینده موناسیبت قورمالیدیر و یالنیز بوندان سونرا دوستلوق حاقیندا دانیشماق اولار.

ایران خارجی ایشلر ناظیرینین آذربایجان دؤلتینه وئردییی اولتیماتیو مصلحتلر آن کوبود، آن ایرینج موداخیله دیر. بو، ویلایتی نین بیرینجی موداخیله سی دئییل و بو حالی جناب ناظیر تکرار لاقلا اؤزونو بیزه «بؤیوک قارداش» کیمی دیکته ائتمه یه چالیشیر. اونا دئمک لازیمدیر کی، آخی سن کیمسن؟ سنین دؤلتین کیمدیر کی، آذربایجانین خارجی موداخیله دیر؟

بو گون بوتون دۇولتلردە حاكىمىت مىللى مارقلارى اساس گۇتورور و اۇز دۇولتلىرىنىن مىللى مارقلارىندان چىخىش ائدىر. آذربايجان بونون عكسىنىمى ائتمە لىدىر؟ بو گون آذربايجان اىستر قاراباغ، اىسترسەدە گونئى مسئلەلرىندە اۇزونون مىللى مارقلارىنى گۇزلەمەلىدىر. حاضىردا آذربايجانين گونئىيندن اۇز تورپاقلاريمىزدان اۇزوموزه يول وئربىلر و بونو دا آذربايجانين بوينونا مىنت كىمى قويورلار، آنجاق ارمنىستانا كۇرپو چكىر، اىقتىصادى يارديم ائدىر، ارزاق، ياناچاق وئرىلر. هئچ بىز دئمىرىك كى، سىزىن يارديم كىمى وئردىينىز ياناچاقلا ارمنىستان تانكلارى آذربايجان تورپاقلارىنى ايشغال ائدىر. دئمىرىك و من هئچ دە بونو ايران - آذربايجان موناسىبتلىرىندە سويوقلوق كىمى قىيمتلىندىرمىم. بو، ايرانين تا قدىمدن آذربايجانا اولان موقعى دىر و بو گون دە اونو آچىقلاير.

وطن بیردیر

«موخالیفت» قزنتی نین امکداشی ح. عاریف اوغلو ایله صؤحبتیندن. کلکی، ۱ مای
(۱۹۹۶)

بو ایل-۱۹۹۶ جی ایل، عومومیتله، ۴۰ میلیونلوق آذربایجان خالقینین اوپانیش ایلیدیر. بو،
ایکینجی مرحله دیر - اوپانیشیمیزین ایکینجی مرحله سی. اول، بیرینجی مرحله ده اوپانیش
یالنیز آذربایجانین قوزئیینده اولموشدوسا ایندی عومومی اوپانیش گئدیر. من تام اینانیرام
کی، قوزئیده اولان کومونیستلر ده، ایسلامچیلار دا، YAP چیلار دا، موساواتچیلار دا، جبهه-
چیلر ده آذربایجانین گونئیینده اولان حادیته لره بیگانه قالا بیلمزلر، چونکی وطن بیردیر!
یعنی اُردبیلده، مرنده هر هانسی بیر حادیته باش وئرنده بیزه تأثیر ائدیر، بو دا او دئمکدیر
کی، آرتیق گونئیله قوزئی آراسیندا ایدئیا بیرلییی، مفکوره بیرلییین یارانیر. و خالق اوپانیش
ایلینی یاشاییر.

۱۹۹۷ جی ایل ۴۰ میلیون مفکوره سینده میلی دیرچلیش ایلی اولاجاق. او زامان میتینگلر،
چیخیشلار باشلاناجاق، هم باکیدا، هم تبریزده، مرنده، اُردبیلده... یعنی بیر-بیرینین
مودافیعه سینه قالماق مسئله سی گوجله نه جک.

بونون ایشارتیلاری ایندیدن گورسه نیر. مثلاً، گنجلریمیز گونئی مسئله سی ایله باغلی بیر
نئچه آی قاباق ایران سفیرلییی نین قارشیسیندا پیکت کئچیریلر. سون حادیته لرله باغلی
بیانات قبول ائدیبلر. بو، اونو گوستریر کی، گنجلریمیز گونئی مسئله سینده داها حساس موقع
توتورلار. آنجاق بیر آز یاشیلاریمیز دوشونه-دوشونه حرکت ائدیرلر کی، سیاسی ایماژیمیزا
خلل گلر. بعضیلری «سوسماق قیزیل دیر» فیکریندن چیخیش ائدیرلر. آنجاق اونلار یانلیرلار.
میلتین طالعیندن صؤحبت گئدن یئرده سوسماق جینایتدیر.

گرک موقعینی بیلدیره سن، یا «هن»، یا «یوخ». من اؤز مووقعیمی همیشه آچیق بیلدیرمیشم. آذربایجانین گونئیینده باش وئرن هر هانسی میلی آزادلیق، اؤزونودرک، دیل، وطن اوغروندا هر جور چیخیشی بهیه نیرم و موذافیعه ائدیرم. و من اؤزومو هئچ جور آذربایجانین گونئییندن آییرمیرام، تبریز، ماراغا، مرند منیم وطنیمدیر.

ایران دئییر گویا بیز اونون داخیلی ایشینه قاریشیریق. آنجاق عکسینه، او، بیزیم داخیلی ایشیمیزه قاریشیر. تبریز بیزیم داخیلی ایشیمیزدیر، ایرانین داخیلی ایشی دئییل. بیز آزادلیق اوغروندا موباریزه به قالمیش خالقیق و بو یولدا ایرلی به گئدیریک.

سون گونلر تبریزده ایکی حادثه باش وئریب. بیرینجیسی، تبریزده بیر نچه گون اول خاریجله، خصوصاً ده تورکییه ایله جاسوسلوق علاقه سینده سوچلان دیریلان آداملار حبس ائدیلیر. سونرا تورکییه ثبوت ائله ینده کی اونون بو ایشله علاقه سی یوخدور، ایران باشلادی کی، یوخ، بورادا خاریجی وطنداش ایشتیراک ائتمه ییب و سوال یاراندی کی، خاریجی وطنداش یوخدورسا خاریجله جاسوسلوق علاقه لری کیملرله قورولور؟ خاریجی یوخدورسا اوندا یئرلی آدامی جاسوسلوقدا ایتیهام ائتمک مومکون دئییل.

بونو گؤره ده ایکی- اوچ گوندن سونرا آدینی دیشدیریب دئدیله کی، گویا بو حبس اولونان آداملار فارسلا رلا آذربایجان تورکلری آراسیندا ایختیلاف سالیبلار.

سونرا گؤردولر کی، بوندان دا بیر شئی چیخمیر، باشلادیلار کی، بونلار ارمنی لرله موسلمانلار آراسیندا ایختیلاف سالماغا چالیشیبلار. یعنی تهران ایندی ایسته ییر کی، بیر سیاسی دامغا حاضرلا سین، آز- ماز سؤزونو دئییه بیلن آداملارین بیر نچه سیندی حبس ائله ییب قالانلارینین گؤزونو قورخوتسون. آما او دامغانی تاپا بیلیمیر.

بو، بیرینجی حیصه سی.

بوتون بونلار اونا گؤره ایدی کی، بیر نچه گون سونرا سئچکی نین ایکینجی مرحله سی اولاجاقدی. ایسته ییرلر اهالی قورخسون، تبریزده سس ائله مه سین.

آداملارین حبس اولونماسینا باخمایاراق، سئچکی نین ایکینجی مرحله سینده تبریزده میتینگلر باشلادی. دئمه لی، قاباغینی آلا بیلمه دیلر. خالق قورخودا بیلمه دیلر.

بوندان سونرا میتینگلرده ده آداملار توتوبلار.

چوخ چکمه یه جک کی، گونئیده گوجلو حبسلر باشلاناجاق. آدینی دا بئله قویاجاقلار کی، ایسرائیلین جاسوسودور، آمریکانین جاسوسودور، بابی، وهابی دیر، ایسلاما قارشیدیر و یاخود آذربایجانین آگنتی دیر، یا دا ائلچی تی یین آل آلتیسی دیر. یعنی هانسیسا دامغا وورولمالیدیر. نئجه کی، سووئت دؤورونده توتولانلارا مارکسیزمین، فهله لرین یانلیسی کیمی دامغالار وورولوردو.

بو حرکتلار تنزوله داغیلماغا گندن ایمپریالارین کاراکتیریک جهتیدیر.

دئییرلر ایرانی داغیدان AXC دیر، آمریکادیر، ایسرائیلدیر و س. آنجاق فیکیر وئین، ایراندا عالی روحانی خالقا، آذربایجان تورکلرینه دئییر کی، فارس دیلینی اؤیره نین - او، جنت دیلیدیر. بو، خالقی قیجیقلا ندیریر، عکس تأثیر یارادیر: نئجه یانی «فارس دیلی جنت دیلیدیر»؟! ایرانی داغیدان بودور - همین عالی روحانیدیر.

یاخود دا اؤلومه محکوم ائدیلمیش آدمالارین حاقسیز اؤلدورولدویونو باشقا بیر عالییم روحانییه بیلدیرنده جاواب وئیر کی، بیز اونلاری سهو اؤلدورموشوکسه اونلار جنته گئده - جکلر، دوز اؤلدورموشوکسه ائله اؤلدورمه لییدیک ده!.. ایسلامدا بئله شی یوخدور. ایرانی داغیدان بودور. ایرانی ایداره ائده بیلیرلر. دؤولتی ایداره ائدن پارلامنت کومیسسیاسینی آشاغیداکي زوربالار اؤز مؤسسهرینه بوراخمیرلار. بونا گؤره ده دؤولت داغیلیر.

ایرانین فاجیعه سی اؤزونده دیر. اونون ایداره چی لیینده دیر.

آذربایجاندا بوتۆو آذربایجان خالق حرکتی اولماییب. تکجه قوزئیده، یعنی آذربایجانین دؤردده بیرینده اولوب.

من بیر دفعه اعتبار بیه دئدیم کی، پارتییانین آدینی «میلی ایستقلال» قویورسانسا گرک بوتون آذربایجانین ایستقلالیندان دانیشاسان. ماهیت بوراسیندادیر کی، قوزئیده خالق حرکتی باشانیب و بو، هله داوام ائله ییر. مقصدلرین معین قدرینه نایل اولونوب، قالانی قالیر. بو، گئت-گئده بؤیویوب کئچمه لیدیر بوتۆو آذربایجان خالق حرکتینا. یعنی قاراباغی ایشغال ائله ییرلر، تبریزدن سس گلیمیر، مرنددن سس گلیمیر، اردبیلدن سس گلیمیر... دئمک، بو خالق هله واحد حرکتا باشلاماییب. بورادا وطنی توتورلار، اورادان سس چیخمیر. و یاخود

عکسینه، قزوینده، تبریزده آداملاری دؤیورلر- باکی سوسور. یوخدور سس. گؤرونور، بیز روحاً بیر میلّت اولساق دا سیاسی باخیشلاریمیز هله یاخینلاشیب وحدت تشکیل ائتمه ییب. بو، تورپاق حادیتیه سی دئییل، ایجتیماعی حادیتیه دیر. ایجتیماعی حادیتیه ایسه اهلینین هامیسی نین ایچریسینه یایلمایینجا ایجتیماعی حادیتیه چئوریلمه یه جک. بو، هله باشلانغیج دیر، حیصه جیک دیر، اونا گؤره ده «ئیفوریا» دئییلن گؤرسنتی یوخدور. بلی، کئچر بیر نچه ایل، بیر ایل، یکی ایل، بیر ده گؤررسینیز کی، یئنه باکی نین میدانلاری دولودور، تبریزین میدانلاری دولودور. بو ایجتیماعی گئدیش باشلانیب، آما باشا چاتماییب آخی. باشا چاتمایبسا، بلی، میدانلار یئنه دولا بیلر، یئنه ده تعطیل لر اولا بیلر، یئنه ده چوخ آداملار توتولا بیلر. بو «اولا بیلر» یوخ، ائله او جور ده اولاجاق.

بیز بیر ایل قاباق دئییردیک، دئییردیلر «یالاندیر». ایندی تبریزده باشلاندى، بیر آز کئچسین، قزوینده ده اولاجاق، اردبیلده ده اولاجاق.

نئجه اولاجاق، نه تهر اولاجاق؟ بیز بوردا اوتوروب باخاغیق!

صباح، میثال اوچون، آذربایجانین گونئیینده بیر حرکات باشلاندى و اورادا دا ایران رژیمی گودشته گئتمه یه جک، باشلا یاجاق آزمه یه، حبس ائله مه یه. اونلاردان بیر ۱۰ مین نفر قاقچین گلسه فوزئی، نئیله یه جه ییک؟ دینمه یه جه ییک؟ اوتوراجاغیق؟ یوخ، چیخا جاغیق، طلب ائده- جه ییک او دؤولتدن کی، نییه بونلاری بئله ائدیرسینیز. باشقا جور مومکون دئییل - آخی عینی خالق دیر، عینی وطن دیر.

چوخ ماراقلیدیر- نئجه اولا بیلر کی، بیز چچن خالقینا اؤز محبتیمیزی بیلدیره بیلیریک، تیفلیسده حادیتیه باش وئیر، بیز اونا رئاکسییا وئیریک، قیرمیزی قرنفیلر دوزوروک، تبریزه گلنده ایسه اوتوروب سوسا جاغیق؟ نئجه اولا بیلر؟ مرندده سوسا جاغیق؟ تهراندا آذربایجان تورکلرینی پرئسییا ائندنه بیز اوتوروب باخا جاغیق؟ مومکون دئییل آخی. بو، مومکون دئییل!

آذربایجانین گونئی آزاد اولمالی

(أ.بۇروسوی لویله صۇحبتی. «آوراسییا» قزتی، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۲۱ مای ۱۹۹۶)

- ابوالفضل بی! دنیا آذربایجانلیلاری - یوردوموزون قوزئیینده، گونئیینده، ائلهجه- ده یورد دیشیندا یاشایان سویداشلاریمیز بیر تام حالیندا اوچلوک یاراداراق نه کیمی پرسپکتیولر قورا بیلرلر؟

- میلی درد اولدوغونا گۆره میلت اؤز موقدراتینی تعیین ائتمه حوقوقوندا شراییط دوشدوکجه ایستیفاده ائتمه لیدیر. میلت واحید بیر اورقانیزمدیر، هارا داغیلماغیندا آسیلی اولما یاراق معین بیر مرحله چاتدیقدامیلتین طالعی طلب ائدیر کی، او، اؤز سؤزونو دئسین. میلتین ناموسلو، ویجدانلی آداملاری بو یۇنده اؤز فیکیرلرینی سؤیلهمهیه باشلا ییرلار. بونا گۆره ده آذربایجانا کیم آغالیق ائدیرسه اوندا طلب ائدیرلر کی، بوندا آل چک.

بیزیم آزادلیغیمیزا ایمکان وئرمهیه جک لرسه سرت تدبیرلره آل آتاراق موباریزه میزی گوج- لندیره جه ییک. بونا گۆره ده بیز دئییریک: «آذربایجان حؤکمأ بیرلشه جک». نه یه گۆره ۲۰-۱۰ ایل اۇنجه بئله دئییلدی، ایندی اولور؟ اونا گۆره کی، ایندی دونیادا هر بیر کیچیک خالقین مقدراتی حل اولونور. و بو کیچیک خالقار اؤز آزادلیغینی آلدیه ائدیپ BMT، یه عضو اولور. بس نه اوچون ۴۰ میلیونلوق آذربایجان تورکو دونیادا اؤز دؤولتینی یارادیپ BMT، نین، اولوسلار آراسی قوروملارین عضوو اولماسین؟

من هئچ بیر خالقا پیس باخمیرام، آما تاریخ تاریخدیر. آفریقانین مرکزینده اولان خالقارین اینکیشافی، دنیا گۆروشو، مدنیتی ایله آذربایجان تورکلرینین تاریخینی، مدنیتی،

دونيگاگوروشونو عىنى يئردە قويماق اولماز - بو، تارىخى بىر مملكتدير. آذربايجان توركلرى تارىخده دؤولتلر ياراتميش بىر خالقدير؛ اونلارين دؤولتى، دؤولت پرىنسىپلرى اولوب. XX يوزايلده روس ايمپىرياسىنين گوجلۇ تضييقى ايله بىر سيرا خالقلا پارچالانيب و ازيلىب. سوونت دؤولتىنين واختيندا مولدووا رومىنيادان قوپاريلاراق آيريجا بىر رىسپوبليكيا چئوريلميشدير. بىر دؤولتدن ايكي ويئتنام، ايكي يمن، ايكي كورئيا، ايكي آلمانيا دؤولتى قورولموشدو. بو خالقلا روس، ائلهجه ده اونو عوض ائدن سوونت ايمپىرياسىنين داغيلماسىندان يارارلاناراق موباريزه آپايرب اؤز واحد دؤولتلرينى قورورلار. ايندى ده نؤوبه آذربايجان توركلرينين دير. بو، عموم دونيا حاديهسىدير، پروستسىدير. آلمانلار، يمن ليلره، كورئىالى لارا، ويئتناملى لارا بو، نئجه شاميل ديرسه ائلهجه ده آذربايجان توركلرينه شاميل اولماقدادير. بوتون بونلارين قايناغى عىنىدير.

آذربايجان توركلرى آزادلىق ايسته ييرلر، دموكراتيك بىر جمعيتده ياشاماق اوغروندا موباريزه آپايرلار.

- بى، عموم آذربايجانلا، خصوصاً آذربايجانين گونئىي ايله باغلى بيزيم ايجتيماعى بىرليكلريميز، دموكراتيك اينستيتوتلاريميز هانسى گوروشلرى معنوى دستك اولاراق حاضيرلاماليديرلار؟ گونئيين سسىنى دونيايا چاتديرماق اوچون نه ائتمه- ليديرلر؟

- بئله بىر حال يئنى جه باشلايير. بو اويانيش داها اوللرده ده اولوب، آنجاق کوتلهوى اويانيش دئيلدى. م. قورباچوو يئنىدن قورمايا باشلاياندا رىسپوبليكالاردا معتن بىر اويانيش باشلادى. سؤز آزادلىغى ايله باغلى سربستلىك ياراندى. او زامان آذربايجانين قوزئيينده جمعيتين بؤيوك بىر حيصهسى چاش- باش قالدى. بىر قروپ بيلديردى كى، سوونت دؤولتىنى بىردن- بىره داغيتماق اولماز، اؤنجه كونفدراللىق اولمالى، ايصلاحاتلار آپايرلمايدير. بئله ليكله، آذربايجانين حوقوقلارى گئنيشله نر. باشقا بىر حيصهسى بيلديردى كى، بيز بيردفعه ليك آزاد اولمايىق. ميدانلاردا بىر قروپ ايسه «گلين اينقىلاب ائدك» دئيردى، يعنى آذربايجانين گونئى و قوزئيينده خالق بىر يئردە آياغا قالخاراق اينقىلاب ائتسين. چاغداش دونيادا اينقىلاب

يولو چوخ دا تقدیر اولونمور. عادتاً، گلیشمه لر، تکامل، ایصلاحاتلار يولو ایله حادیثه یه، ایسته-یه چاتماق قارشیا قویولور.

آذربايجانین گونئیینده هر بیر سییاست آدامی، ضیالی، آوروپایا عادی بیر ایشچی کیمی ایشلمه یه گئدن هر بیر سویداشیمیز بو گون فیکیرلشیر کی، من نییه گلیب آوروپادا یاشامالییام، اینگیلیس، آلمان نییه مندن یاخشی یاشامالیدیر؟ اونا گۆره ده بیین لرده اویانیش باشلاییر. بونلاردان بیر قیسمی دئییر کی، جمعیتده لیبرالاشما گئتسین و بئله لیکله ده، ایرانین ترکیبینه بیز حوقوقلاریمیزا ناییل اولاق. جمعیتین باشقا بیر حیصه سی اینسان حوقوقلارینی دئییل، میلی حوقوقلاری ایرکی سورور، یعنی دؤولتین یاردیمی ایله مدنیّت مرکزلی، مکتبلر آچیلسین و س، دؤولت بونلارا پول بوراخسین. باشقا بیر قروپ ایسه خالقین سیاسی شعورونون، ساوادی نین آرتیریلما سینی دستکله ییر - فورمالاشمیش سیاسی شعور و تکامل يولو ایله خالقین آزادلیغی الده ائدیلسین. بیر چوخلاری ایسه پرنسیپچه هانسی یوللا اولور - اولسون، خالقین آزادلیق قازانماسینی مودافیعه ائدیر.

BMT'ین قانونلارینا گۆره، هر هانسی بیر خالق اؤز آزادلیغینی الده ائتمک اوچون سیلاحا بئله آل آتیرسا بو، اونون حوقوقودور. بین الخالق عالمده همین خالقی هئچ کیم سوچلو سایا بیلمز. سیلاحا، عوصیانا آل آتماق هئچ کس طرفیندن پیسله نه بیلمز. آنجاق تکامل يولو ایله موباریزه آپارماق قان تۆکمکدن، کوتله وی اینسان قیرغینلاریندان داها ایرکی دیر. بونون کؤکونده ایسه خالقین آپاردیغی آزادلیق موباریزه سینده چئشیدلی باخیشلارین سوندا بیرلشه-جه یی دورور.

- بی، من دنیا تاتارلاری نین اوچ، قازاخلارین، تورکمن لرین، قیرغیزلارین بیر قورولتاییندا ایشتیراک ائتمیشم. سیزین ایقئیداردا اولدوغونوز واختدا دنیا آذربايجانلیلارینین بیرنجی قورولتایی نین کئچیریلمه سی فیکری سس لنمیشدی. بو، نییه باش توتما دی؟

- یورد ساواشیندا بیزه گۆز آچماغا ایمکان اولمادی. بیز فیکیرلشدیک کی، ساواشین بیر ثابت، باریش نؤقطهسی اولسون کی، آذربایجاندا ساکیت بیر دورومدا یوکسک سوییهده قورولتایی کئچیره بیلک.

- بو گون دونیا آذربایجانلی لاری نین قورولتایی کئچیریلرسه سیز اونو نئجه گؤرورسونوز؟

- بوگونون اؤزونده هلهلیک بیر گرگین لیک وار. بو قورولتايدا نه لر ایرلی سوروله جک، بونو گرک قاباقچادان دوشونه سن. هانسی پروگرام موذاکیره اولوناجاق؟ بیردن قورولتای قرار چیخاردی کی، اوتایلی- بوتایلی بیرلشمه نین یولو عوصیاندير، گۆرک بونو نئجه قبول ائده- جکلر؟

- بس سیز نئجه گؤرورسونوز؟

- دونیا آذربایجانلیلارینین قورولتایی باکیدا چاغیریلین. بیزیم عمومی وطنیمیز هارادیر؟ بیز بونو نئجه درک ائدیریک؟ بو وطنین دردلری هانسیلاردیر؟ منه ائله گلیر کی، «آنی اولاراق آذربایجان اینقیلاب ائله سین و بیرلشسین» دئسم بونو قورولتای ایشتیراکچیلاری قبول ائتمز. قورولتای قرار قبول ائده بیلر کی، گونئیده تورک دیلینه دؤولت دیلی استاتوسو وئریلسین.

- بونا هامی راضی اولاجاق؟ آذربایجان رئیسوبلیکاسینین ایجتیماعی، یاخود دؤولت اینستیتوتلاری بو مسئلهده نه ایشلر گۆره بیلر؟

- سووئت ایمپریاسیندان جانیمیزی قورتارانندان سونرا سیز دئین قدر ده جیدتی اینستیتوتلار یاراتمامیشیق. ایجتیماعی فیکیرده داها چوخ فردلر رول اویناییب، نه اینکی اینستیتوتلار. بو گون آذربایجاندا من ائله علمی مرکز لر گؤرمورم. آنجاق شؤعبه لر وار، قروپلار وار. مثلاً، آذربایجاندا دموکراتیانین اینکیشافی فونددو وار. بو، بیر قروپدور، ایشله ییر. موختلیف یئرلرده پروقتوزلاشدیرما، استراتژی آراشدیرما مرکز لری وار. ساده جه اولاراق، بو قروپلار بیرلشیب

آراشدیرمالاری سیستم لشدیرمه لیدیر. دونیا آذربایجانلیلاری ایله باغلی مسئله لر یالنیز بو یؤنده قورولمالیدیر.

یعنی بیز قورولتایا حاضر گلمه لیبیک. ائله - بئله قورولتای کنچیر یلمه مه لیدیر. علمی معروضه لر اولمالیدیر: طبیعی ثروتلر، ایندیکی ائقتیصادی دوروم هانسی سوییه ده دیر؟

آذربایجانین گونئی ایله باغلی هئچ بیر بیلگیمیز یوخدور. گونئیده نهنگ قیزیل، مرمر یاتاقلارینین اولماسینی قوزئیده هئچ کس بیلیمیر. بوتون دونیا عالیملری، ائله جه ده ایران همیشه «آذربایجان ایرانین تاخیل آنباری دیر» فیکرینی وورغولاییبیلر. بو، نه سوییه ده دیر؟ اورتا یوز ایل ایستحصالی دیر، یوخسا چاغداش تئخنولووییا ایستحصالیدیر؟ باخ، بونو بیلیمیریک. آذربایجانین گونئی آزاد اولارسا گله جکده تاخیل چیلیغی نغجه اینکیشاف ائتدیرمک اولار؟

بیزیم بوتؤو آذربایجان حاقیندا عمومی آنلایشیمیز چوخ آز دیر. بیر سئیدآغا اونوللاهی ایله ایش بیتمز. بیز بو حاقدا چوخلو کیتابلار یازمالیبیق، فیلملر چکمه لیبیک. من حاکیمتده اولاندا فیکریم وار ایدی کی، خیابانی، ستارخان حاقیندا فیلملر چکدیرک.

بیز تاریخده مؤوجود اولموش روس - ایران ساواشینا گئرچکده روس - قاجارلار ساواشی دئمه لیبیک ۱۸۱۴ - ۱۸۰۴. جو ایلدرده روسیا آذربایجانلا ساواشیب و آذربایجانین بیر حیصه - سینی قوپارا بیلیم. روسیا فرانسا ایله ۳ ایللیک ساواشدا غلبه چالمیشدی، آنجاق قاجارلارلا ۱۰ ایل ساواشماغا مجبور اولدو.

- بو موقاویمتین کؤکو نه ایدی؟

- بو، آذربایجان خالقی نین تاریخی موباریزه سیدیر. بو باره ده اثرلر یازیلمالیدیر. آذربایجان خالقی اؤز وطنی اوغروندا موباریزه آپاریب.

- آذربايجاندا مؤوجود اولان رسمى «وطن»، «سویداش»، «آذربايجان» جمعیتلرینه نه کیمی تکلیفلر وئره بیلیریک کی، آذربايجان دياسپورونو حرکتک گتیرک؟ آخی بو جمعیتلرین سون دؤور فعالیتلرینده بیر نؤوع دورغونلوق یارانیب. دؤولت سووییه- سینده بو جمعیتلره یاردیملار اولارسا نه ایشلر گؤرمه لیدیرلر؟

- سؤزو دوز دئدییمه گؤره، منه ائله گلیر کی، جمعیتلر مندن اینجیمز. «وطن» تیپلی جمعیتلری سووئت دؤولتی کشفیات کاراکترلی فعالیت اوچون یارادیردی. بو جمعیتلر خاریجده مدنی- کوتلهوی تدبیرلرینی کئچیرنده همین تدبیرلرده سووئت کشفیاتى خصوصى ایش آپاریر، آذربايجان موهاجیرلری آراسیندا اؤزونه معین آداملاری جاسوس کیمی جلب ائدیردی. بیزیم جمعیتلرین پولو یوخدور. دؤولت ده اونلاری تآمین ائده بیلیمیر. ارمنی دياسپورونو موسکوا مالییه لشدیریر. بیر یاندان دا وارلی، نوفوذلو ارمنی میلیونچولاری اونلارا یاردیم ائدیر. بیزیم ده وارلیلاریمیز عموم میلّی مسئله لرده ایمکانلاریندان تام گوجو ایله ایستیفاده ائدرک آذربايجان دياسپورونون دیقّتینى آذربايجان جلب ائتمه لیدیرلر. همین دياسپورون گوجو ایله آذربايجان حقیقتلری دونیا یا چاتدیریلمالیدیر.

- ایران- آذربايجان آنلاشمالارینا گؤره، هر ایکى طرفده قارشیلیقلى ایشلر گؤرولمه لیدیر. بئله کی، ایران آذربايجانین قوزئیینده فارس دېلینده مکتبلر آچیر، ایرانین سییاستینی یورودن قزئت، ژورنال چاپ ائدیر، تلویزیا وئریلیشلری وئیر. بس بیز نییه آنلاشما یا گؤره، ایراندا بو جور ایشلری گؤرموروک؟

- ایرانین پولو وار. او، اؤز سییاستی اوچون ایسته نیلن میقداردا پول آیریر. بیزیم پولوموز یوخدور. ایرانا، روسییا، تورکییه یه عایید آردیجیل دؤولت سییاستی پروقرامیمیز یوخدور. ایراندا اینستیتوتلار وار. اونلار آذربايجانلا باغلی پروقراملاری حاضیرلایر، ایقتیصادیات ناظیرلییی ایسه اؤز نؤوبه سینده، بو پروقراملاری مالییه باخیمیندان تآمین ائدیر. آذربايجانین قوزئی نین طالعی گونئیین آلینده دیر. گونئیین او یانیشى قوزئیله بوتونلشمک دئمکدیر. قوزئی ایسه بونا ایندی دن حاضیر اولمالیدیر.

دوشونجه لر

میلّت و میلّتیچلیک حاقیندا

ایدئالیست دوشونجه ده میلّت بؤیوک بیر روحدور، روحون توره دیجیسیدیر؛ دئمه‌لی، او پارچالانا بیلمز. میلّتیمیز یالنیز اراضی باخیمیندان پارچالانیب. روحو تمثیل ائدن میلّتین مدنیتی، ادبیاتی، دلی، تاریخی و باشقا گؤستریجی لریدیر کی، بونلاردان دا هئچ بیر پارچالانماییب؛ آذربایجانین گونئیینده ده، قوزئیینده ده حتّی یئمکلر ده، بایراملارا موناسیته عئینی دیر.

من تورک میلّتیچسی یم و بونولا فخر ائدیرم. آنجاق بیزیم تورک میلّتیچلی لیبیمیز شووینیزمه، عیرقچیلیه قارشى اولان بیر ایدئیادیر. بیزیم میلّتیچلی لیبیمیز میلی اوزونو مودافیعه، تورک میلی روحونون قورونماسی، اونون دیرچلدیلمه‌سی، دونیا چاتدیریلماسی و تورک بیرلیینه ناییل اولماق اوغروندا مبارزه دیر.

میلّتیچلیک حاقیندا مندن اؤنجه چوخ آدام دانیشیب. آنجاق آن عومومی لشمیش و منیم خوشوما گلن فیکیر بودور کی، میلّتیچلیک ده دین کیمی مقدّس بیر اینامدیر.

استالین دئییردی کی، میلّتین میّت اولماسیندان اؤترو اونون اراضی بوتؤولویو اولمالیدیر. آما استالین او تعریفی وئرنده اسرائیل دؤولتی هله یوخدو، آنجاق یهودی میلّتیه واردی. یاخود هئچ کیم دئییه بیلمز کی، قاراچی میلّتی مؤوجود دئییل، حال بوکی اونون وطنی یوخدور.

میلّت بیر اینسان توپلومودور. او توپلوم بیر مدنیتی داشیییر، بیر دیلده دانیشیر، بیر عقیده و مفکوره‌نین داشیییچیلارینی بیرلشدیریر.

... مېلتىنە باغلى اولماق اينسانى هم گوجلۇ، هم خوشبخت ائدير، اونو مقدس بير ايناملا ياشادير.

اينسان مېلتىنى سئوركن، مېلتىنە قوووشاركن اؤلومسوزلويه قوووشور، چونكى اينسان مېلتى نين بير حيصه جيبيدير - اونونلا بوتۇولشير؛ اونونلا بوتۇولشندە مېلت اؤلمزدير دئيه اينسان دا اؤلمزلييه قوووشور.

اؤزون ايللر علمى آراشديرمالار، موشاهيدهلر آپارديم، گؤردوم كى، بوتون دونيا ۴۰۰ ايلدير توركو سؤيور. نييه؟ بير عوئمانلى ايمپراتورلۇغو بوتون اوروپانى ديوارا برک- برک سيخميشدى. مثلاً، فرانسيزلارلا ايسپانلار موحاربييه آپاريرلار، فرانسيزلار توركييه دن - عوئمانلى سولطانليغيندان خواهيش ائديرلر كى، گلين بيزى بو ايسپانلاردان قورتارين. تورك دونانماسى چيخير فرانسيز ليمانلارينا و هوجوما باشلايير. توركلر فرانساييا گيرهرك اورادان ايسپانلارى قووورلار. دئمهلى، خريستىانى خريستياندان آزاد ائدن توركييه يدى - عوئمانلى ايمپراتورلۇغويدو! البته، ايسپانلار اونلارلا دوشمن اولاجاقدى.

بلى، توركلر بير مودت قالديلار فرانسادا. اونلار بورادا اؤز دؤولت آپاراتلاريني قورماديقلارينا گؤره ايسپانلاردان آزاد اولاندان سونرا فرانسادا يئنى آپارات ياراندى. عوئمانلى سولطانليغيندان طلب ائتديلر كى، اوردولاريني بورادان چك، اودا چكدى. سولطان سولئيمانين واختيندا عوئمانلى ايمپراتورلۇغو ويانانى موحاصيره يه آليب. ويانانى توتدونسا مسئله قورتاردى - عوئمانلى سولطانليغى اوروپانين گؤبه ييندن گيرير ايچرى و خريستيان دونياسينين قاپيسيندا بؤيوك ضربه قووه سينه و بورادا بوتون ايسلام دونياسينين آرخاسينا چئوريلير.

باشدا اينگيلتره اولماقلا اوروپا گؤرور كى، عوئمانلى ايمپراتورلۇغويلا - توركله باجارماق اولماياچاق، گنج روسييا ايمپراتورلۇغونو گوجلنديير كى، ياواش- ياواش تورك خانليقلاريني ضبط ائله سين. موسكوفانى بؤيودورلر، پئنتربورقو بؤيودورلر. گئت- گئنه تاتار خانليغى، كريم خانليغى مغلوب ائديليلر، قازان خانليغى، هشترخان خانليغى موحوانديليلر، بوتون تورك تورپاقلارى ضبط ائديليلر. سيرا قافقازا يئتيشير. پيوتر گليسر قافقازا و اودوزور. بو روس

ایمپراتور تورکلره موخاریبهده ایکی دفعه مغلوب اولوب - بیر قافقازدا، بیر ده پرود چاییندا. دئمه‌لی، تورکلر هله قووه‌لرینی ایتیرمه‌ییب.

بیر مودت کئچیر، XVIII عصرین سونوندا ناپولئون کیمی نهنگ بیر سرکرده (هله ایمپراتور اولمامیشدی) دیرکتوریانین باشچیسى کیمی میصره هوجوم ائدرک اونو تورکلرین آلیندن آلیر. سوریانی دا آماغا هوجوم ائدیر، آنجاق اورادا تورکلر ناپولئونو دارماداغین ائدرک آزیرلر. ناپولئون دا پیوتر کیمی گئجه گمییه مینرک قاچیر کی، موخاصیره‌یه دوشمه‌سین. بلی، دونیانین ایکی تانینمیش، نهنگ ایمپراطورو - فرانسا و روسییا ایمپراتورلاری تورکلره مغلوب اولوب!

جنگاور تورکو آوروپا داییم اؤزونه تهلوکه ساییب. بو تهلوکه‌نی آرادان گؤتورمک یوللاری اونو همیشه دوشوندوروب. باشلایب تورکیه‌نین آرخاسیندا دوشمن آختارماغا. آروپادان هیندیستانا گلن لر گؤزوبلر کی، اوراداکى خالق تورک دئیل و تورکلره قارشیدیر، هیندیستانى محض اونا گؤره توتدولار کی، تورکلرین آرخاسیندا جبهه آچسینلار. سونرا ایرانا کئچدیلر، فارس‌لاری اؤزلرینه چکدیلر. بوتون مقصدلری تورک اولمایانلاری آروپایا طرف چکمک و تورکو محو ائتمکدی. ایکی اوزلو، اوچ اوزلو سیاست یئریدیلر.

"شرق مسئله‌سی" دئیلن مؤوضوع همیشه میداندا اولوب و آروپانین دین میسیونرلری، دؤولته خیدمت ائدن جاسوسلاری، عالیملری، یازیچیلاری - هامیسی تورکون علیهینه یازیب، ایشله‌ییب.

بو یازیلانلار XIX عصرده چاپ اولونراق علمی و بدیعی ادبیاتا چئوریلیب. تورکلر ده همین غرضلی ادبیاتی اوخویور و باشلایبیلر اؤزلرینی اؤزلریندن قیراغدا چکمه‌یه - آشی، تورک اولمایاق. عوئمانلی ایمپراتورلوغو بو مسئله‌نین حلّی یولوندا باش سیندیریر: "تورک" دئیهنده بیزه پیس باخیرلار، گلین اؤزوموزه "یئنی عوئمانلیلار" دئیک، یئنی عوئمانلی ایمپریاسیندا یاشایانلارین هامیسی: تورک، عرب، ارمنی، یونان... برابر دیر، چونکی اونلارین هامیسی "یئنی عوئمانلیلار" دیر...

بلی، اؤزوموزه تورک دئیهدنده باشیمیزی کسبیلر. تصوّر ائدین، مثلاً، ارمنیستاندا دئییلر کی، سیز تورکلر کوردلویو قبول ائدین، یوخسا باشینیزی کسه جه ییک. جاماغاندا گندیب کوتله وی صورتده کوردلویو قبول ائدیب.

[...] بو ساعات آذربایجاندا یاشایان تورکلرین بیر حیصه سی اؤزونو کورد ساییر. زنگه زور، قوبادلی، سیسیان بویلاریندا هامیسی کوردلویو قبول ائدیبلر کی، اؤلدورولمه سینلر. پاسپورتدا اؤزلرینی "کورد" یازدیریبلر. چوخ غریبه دیر کی، بو حادیشه گورجوستاندا دا باش وئریب - اورادا دئییلر کی، گورجو فامیلیاسینی قبول ائدین، سیزی اؤلدورمه ییک. گندیب آختارین نازیراشویلی کی - اونون اصل فامیلیاسی نازیر اولوب. چوخ آدام دا قورخودان گورجولشیب. ایندی بعضیلریندن سوروشاندا کی، سنین فامیلیان نییه "شویلی" دیر، دئییر کی، او زامان قورخودان قبول ائتدیم...

یعنی تورک دنیا میقیاسیندا آسیمیلیاسییا یا اؤغرادیلیر، بو یولدا آغلاسیغماز جهدلر گؤستریلیر، اؤلچویه گلمز پوللار خرج لئیر. چین بیر طرفدن آسیمیلیاسییا ائدیر، هیندیستان بیر طرفدن، فارسلا بیر طرفدن، عربلر بیر طرفدن، روسلار بیر طرفدن، آوروپالیلار بیر طرفدن. مقصد تورکو قووه اولاراق محو ائتمکدیر. چونکی اونلار مین ایللر بویونجا باخاراق گؤرولر کی، تورکلر ۱۵ ایمپراتورلوق، ۳۸ ایمپراتورلوق اولمایان دؤولت یارادیبلر (تاریخده تورک دؤولت لرینین سای ۱۱۰ دان چوخدور)، نئچه دفعه دنیا آغاسی اولوبلار، اؤز اوردولاریلا بوتون دنیانی لرزه یه گتیریلر.

تورکلر اؤیرندیی ایدئیایا، مسلکه چوخ وورغون میلتدیر؛ وورولوبسا، اینانیسا اوندان آل چکه بیلیمیر. چوخ افسوس کی، بو ایدئیالاری، مفکوره لری بیزه یا فارس دیلینده اؤیردیبلر، یا عرب دیلینده.

میلتچیلیک آرتیق یوز ایلدیر یول گلیر آذربایجانا. ایلک جیدتی میلتی اویانیس ستارخان حرکاتیندان سونرا باشلاندى. گونئیده آیلاراق تورک میلتی اولدوغوموزو درک ائتدیک، آزادلیغیمیزی آلدہ ائتمه یه جان آتدیق و مشروطه لی دؤولتیمیزی قوردوق. آنجاق میلت

اولاراق بو نائىلىتى الده ساخلايا بيلمهدىك. بونا باخماي يارق روحدان دوشمه دىك و چوخ كىچمه دن آز قالا عئىنى و اختا آزادلىق سئور مىللى روحوموزون حؤكمويله قوزئیده محمد امين رسولزاده نين باشچىلىغىيلا بوتون موسلمان عالمينده ايلك دموكراتىك دؤولت - آذربايجان جومهورىتى و گونئیده شيخ محمد خيابانى نين باشچىلىغى آلتيندا اؤزونو ايراندان آيرميش موستقىل آزادىستان دؤولتلىرى ياراتدىق. حتى اونلارى تعقيب ائدن سووئت آذربايجانى نين دا نىسبى موستقىل لىبى (آن آزی، بللى سرحدلىرى) واردى. ۴۶-۱۹۴۵ جى ايللرده سه گونئیده سئيد جعفر پيشه ورى مىللى روحوموزون تجسومو اولان يئنى موستقىل مىللى دؤولتى ميدانا چىخاردى (سون حادىثه ده SSRI نين هانسى درجه ده رول اوينا ماسى خالقين موستقىللىك، آزادلىق ايستكلرينين اولولىيىنه كؤلگه سالا بيلمز). بلى، بو دؤولتلىرىن هامىسى مىللى آزادلىق موباريزه سىنين نتيجه سىنده يارانمىشدى.

توركلرىن خىلاصى، بىلدىيمىز كىمى، بوز قوردلا باغلانلىير. بوز قورد حاقىندا قديم داستانلاردا بىلدىرىلىر كى، توركلر آلتاى داغلار يىنين آراسىندا ارگنه كون آدىلى بير دره يه دوشورلر، سونرا زلزله اولور، دره نين قاباغى باغلانير. توركلر اورادا دورد يوز ايل ياشاير، آرتير، چوخالير و داها اورايا سيغىشميرلار، باشلايرلار بير- بيرىنى قيرماغا. توركون بو دار دره دن قورتولوش يولو يوخدو. او زامان بوز قورد گلير، بير قوزونو گؤتوروب قاچير؛ اونون مقصدى اصلينده اوو ائتمك يوخ، دره ساكىنلر ينه چىخىش يولونو گؤستمكىدى. چوبان اونون آردىنجا گئدير، گؤرور كى، بير ماغارا وار. بوز قوردون دالينجا گيرير بو ماغارا، او بيرى طرفدن ايشيغا چىخير. قايدىب جاماعاتا چىخىش يولونو گؤستيرير. كنجيد دار اولدوغونا گؤره او قاينى آريدير، پارچالاير، گنىش يول آچير، هامى بؤيوكلو- كىچىكلى آتلا، آرابا يلا چىخير بورادان. بوز قوردون سايه سىنده باش وئرميش بو قورتولوش يازين اولينه دوشور. توركون تارىخينده يئنى بير گونون باشلانغىچى اولان بو حادىثه بايراما چئورلىير. سونرادان فارسلايرين "نووروز" ("يئنى گون") آدلاندىرديغى همين صيرف تورك بايرامى محض بو حادىثه يله باغلى يارانيب و اونون نه فارسلارا (عجملره)، نه ده باشقالارينا هنج بير دخلى يوخدور. يئرى گلميشكن،

گۆزل شاعیریمیز مشدی آذر بوزوونالی دا اؤزونون "اوغوزنامه" پوئماسیندا، حافیظم منی آلداتمیرسا، بئله تصدیقله ییر:

یئننی گونون وار تورکلره نیسبتی،
عجملرین بوندان یوخدور قیسمتی.
تورک قؤومونون بو گون مالیدیر، مالی،
عجملر ده بونا راضی اولمالی.
تورکلر اوچون اوغورلو گوندور بو گون،
بو گون کیمی اولماز نه توی، نه دو یون.

بوز قورد هم ده مقدسلیک روحونون گلمه سی دئمکدیر. علی بی حسین زاده یازیردی کی، ۱۹۱۸ - ۱۹۲۵ جی ایللر آراسیندا تورکون بوز قوردو پئیدا اولموشدو. (او، مصطفی کامالی یوخ، آزادلیغا چاغیران روحو نظرده توتوردو). اورتا آسییادا مستقیل لیک اوغروندا مباریزه گئدیر، مستقیل امیرلیکلر یارانیر. گونئی آذربایجاندا مستقیل دؤولت یارانیر. بوتون دنیادا چالخالانما وار. اما علی بی حسین زاده نین سؤزلرینه گؤره، تورکلر بو بوز قوردون - آزادلیق ایدئالینین دالینجا گئتمه دیلر و بوز قورد کوسوب اوزاقلاشدی؛ ووروشمادیق، یاریمچیق گئتدیک کی، بیزیم آزادلیق واختیمیز چاتیب و بو فورستی ایتیردیک. آنجاق عصریمیزین سونوندا او بوز قورد بیر ده گله جک و ییرمی عصرین سونو تورک عصری اولاجاق. بو، علی بی حسین زاده نین سؤزودور: بو دفعه ده تورکلر اونون آرخاسینجا گئتمسه لر، اؤز آزادلیقلارینی حل ائتمه سه لر اولناری فاجیعه دن داها هئچ کیم قورتارا بیلمز، آنجاق اینانیرام کی، تورکلر بو دفعه آییق اولوب اونون آرخاسینجا گنده جک، اونو قازانا جاقلار.

بلی، تورکلری محو ائتمک چون دنیا بیر آنتی تورک دؤورو یاشاییب - XVII عصردن XX عصرین اورتالارینداک تورکلری کوتله وی شکیلده قیرراق محو ائدیبلر. سون واختلار - یکی دنیا محاربه سیندن سونرا خصوصاً غرب یاواش - یاواش باشلادی باشقا جور

داورانماغا (اودا روس ايمپريياسينين قورخوسوندان)؛ او، توركويه چكينه- چكينه كۆمك گۆستردى، بئله- بئله دونيادا توركويه موناىيىت ديششمه يه باشلادى. ايندى توركلرين دونيادا کوتله وى محو ائديلمك قورخوسو يوخدور. تورك ائتنوسو يئنىدن اۆز قووه سيني توپلايىر. او، يئنى بير ائتنوس كيمي يئنىدن دوغولاجاقدير، يعنى بو تورك ائتنوسونون ۵۰۰ ايل بوندان قاباكي تورك ائتنوسوندان چوخ بؤيوك فرقى اولاجاق. اونون ميلى ذيرلى، ميلى تفكورو، ميلى مدنيتى يوكسه لير. مثلاً، اورتا چاغلاردا توركلر داها چوخ عرب و فارس مدنيتيني ياشاديبيلار... حاكميت ايمپراتورلوقونا توركلر ييه لئنه لر ده اولارين دوورونده بئله بديعى ادبيات ايمپراتورلوقو فارس ديلينه، علمى و دىنى ادبيات، مکتبلر ايمپراتورلوقو عرب ديلينه مخصوص اولوب. اما اينديسه صيرف ميلى تورك كۆكو اوستونده يارانان يئنى دوولتير ميدانا چيخير. بو، تام يئنى كيفيتلى يئنى بير دوغوشدور.

بو گون توركويه ده، آذربايجاندا، اورتا آسيادا يازيلان تاريخ كيتابلارينين هر بيرى توركون مؤوقعيندن يوخ، آروپا دوولتارينين مؤوقعئييندن يازيلىب. بو، سويداشلار يميزدا تورك ميلى حيثيتى نين فورمالاشماسينا انگل تۆره دن ان موهوم عاميللردندير.

بو ياخينلاردا بير تورك پسيخولوغو منه دئدى كى، بيزيم اوشاقلار يميز پسيخولوگياني اونا گۆره اؤيرنه بيلمير كى، پسيخولوگيا درسليكلىريني فرانسيز پسيخولوغو، اۆزو ده فرانسيز پسيخولوگيياسى اساسيندا يازيب. آخى فرانسيز پسيخولوگيياسى بيزه يابانجيدير؛ اونو اوخوبوروق، اما توتا بيلميريك، چونكى بيزيم روحوموزا اويغون دئيبيل. گر ك اوخويان كيمي بيله سن كى، بو نه دئيبير.

توركلوك اودور كى، توركلويون ماهيتيني درك ائده سن و اونولا فخر ائده سن، نئجه كى، اينگيليسلر اينگيليسلىيى درك ائدير و اونولا فخر ائديرلر.

تورکدن دانیشانین تپه سیندن "میلتچی" دئیهرک او قدر دؤیوبلر کی، ایندی هامی تورکدن دانیشاندا قورخور: "تورکم دئسم منی ده پان تورکیست آدلاندیرارلار"، یاخود "آوروپادا منیم اثریمی قبول ائتمزلر، آوروپا عالیملری اوستومه جومار، تنقید یازار". باخ، چوخ شئیده بوندان قورخوروق. بو دوشونجه بیزده بیر ناقیص لیک کومپلئکسی یارادیب. بیز او کومپلئکسی بوتوؤلشدیرمه لیبیک؛ بونونچونسه بیرجه اوصول وار - بؤیوک بیلک صاحبی اولماق. تورکلری سئومک هله آزدیر، اونلارلا باغلی بوتون حقیقتلری ده اؤیرنمک لازیمدیر.

آمریکادا گؤی دکن لرین معماری (آدی یادیمدان چیخیب) دئییردی کی، دونیادا ان بؤیوک معمار سینان دیر. بوتون تورکییه جامع- مسجدلرینی معمار سینان تیکدیریب. او، سکسن بؤیوک بینا، یوز نچه تکیه، خیردا بینالار مؤلیفی دیر، یعنی معمارلیغین نهنگی دیر. یاخود مشهور بیر یونان دنیز قولدورو واردی (سونرالار اینگیلتره نین آدمیرالی اولموشدو)، دئییردی کی، دنیزده منیم قاباغیما هئچ کیم چیخا بیلمز. اینگیلیسلر اونا "آدمیرال"، باشقا خالقلار "قولدور" دئییردیلر. همین آدمیرال دئییردی کی، بیر دنیزچی وار - خیرالدین بارباروسا، او، ساغ اولسایدی اونون یانیندا کؤمکچی ایشله یردیم. دنیز دؤیوشلرینین آن نهنگ قهرمانی دئییر بو سؤزلری! تورکلویونو درک ائتمه یه جان آتان تورکسن سه بونلاری بیلمه لیسن.

بیر وار چارخلی تکر، بیر ده وار بوتوؤ تکر. بوتوؤ تکر یونولموش دایره وی تاختادیر، اورتاسیندان دئشیک آچیرسان، گندیر، آنجاق او، چوخ آغیردیر. چارخلی تکرسه چوخ یونگول و سورعتلی اولور. اونی دونیایا گتیرن و میصره، باشقا بیر چوخ اؤلکه لره یایان محض تورکلردیر. دیگر میلتلر دئییردیلر کی، تورکلر اونون لیسننزیاسینی بیزه وئرسه یدیلر دونیانین آن وارلی میلتی اولاردیق. بوتون چارخ سیستمی اونون اوستونده یارانیب: ماشینلارین تکرلری، طیاره- لرین شاسی لری و س. بونلارین هامیسی تورک تکرری اوستونده اینکیشاف ائدیب، او سیستمه ایرکی لیبیب. آتی یهرله یین، اونی تربیه ائدن، نچه- نچه چؤل حیوانینی اهلی لشدیرن ایلک میلّت ده تورکلردیر.

... دونیانین چوخ یئرینده ان گؤزل حمام تورک حمامی ساییلیر.

باخ، بو بۇيوك مدنى ايرتى اۇيرنه جكسن، اوندا سنده بۇيوكلوك كومپلئكسى ياراناجاق - دئيه جكسن كى، من بو اولو مدنيتين داشيبيجى سىيام، من بو بۇيوك علمين داشيبيجى - سىيام، من بو بۇيوك تاريخين داشيبيجى سىيام و دونيايا ترقى و ريفاه، عدالت و مدنيت گتيرميشم. بوندان سونرا سن اوزونو ثوبوت ائده جكسن.

دونيا داهيلرينى اورتاليغا قوياجقسان. من چوخ تأسوف انديرم كى، بيز هله ده بو ايشده چوخ گتريبيك. آريستوتلى، پلاتونو، قاليلئى، كوپرنىكى... آز قالا ازر بيليرىك، آنجاق اين سيننا، فارابى، بيرونى، نصيرالدين توسى، اولوغ بى... كيمي نهنگرلريميزين نه يازديغيندان، دئمك اولار كى، خبريميز يوخدور، حالبوكى دونيا علم و مدنيتى اونلاردان نه قدر قيدالانيب و ايندى ده قيدالانماقدادير. آروپادا XV، XVII، XVIII عصرلرده چاپ اولونموش علمى كيتابلارا باخين - هاميسى شرق مۇليفلرينين كيتابلاريدير. نصيرالدين توسى نين "ئوكليد هندسه - سى ندىن" ("تحريرى - اوقليديس") توموش فارابى نين، اين سينانين، بيرونى نين اثرلرینه دك هاميسينى لاتين ديلينه، يهودى ديلينه، باشقا اجنبى ديللره چئويرهرك نشرائتميش، سونرا دا بوتون آروپايا ياميشلار. بيز بو ايرته ييبه لنمه ديبيميزدن، اونلارا ييبه دورموش آروپانين عاليملىرى قارشيسيندا تعظيم ائتمه يه مجبوروق.

بىر آلمان عاليمى اوز كيتابيندا بئله يازير كى، آن بۇيوك مدنيت اينسان اولوب اينسان كيمي داورانماق، اينسان كيمي ياشاماقدير و بو مسئله ده تاريخده توركلردن اوستون ميلت اولماييب. همين آلمان عاليمى يازير كى، "آراسيا" دئييلن يترده آروپا و آسيا مدنيتلرينى بىر - بىرينه قوووشدوراراق يئنى بىر مدنيت يارادان توركلر اولوب.

چينين اييه يينى چينلير يوخ، توركلر آپاريب ايتاليايا. چينين باريتينى، كومپاسينى چينلير يوخ، توركلر آپاريب آروپايا. و آروپانين نه يى وارسا توركلر داشيبيب توكوبلر چينه. بلى، توركلر بو ايكي موختليف مدنيتى چولغاشديران بىر سوپر ائتنوسدورا! اوزو ده اونلارين بو يۇنده چاليشمالارى دوه نين و بوگونون دئييل، اون مين ايللرين صۇحبتى دير.

صۇحبت تورك مېلتچى لىيىندىن، تورك شووينىزمىندىن گىتمىر. سادەجە اولاراق، بىر تورك اولاراق اۇز تارىخىنى، مدنيتىنى، منلىيىنى درك ائتمەيىن واجىبلىيىندىن گىدىر. بونو درك ائدىن تورك اۇز ايرادەسىنى، اۇز ووقارىنى، اۇز غورورونو دونيايا سرگى لەيەجك.

بلى، بىز هله چوخ شئىلرى كور-كورانه اولاراق اوروپا سيستملىرى اوزره اۋيرەنيرىك كى، بودا توركچولويون زىيانىندىر.

توركون تارىخى او قدر قديمدير كى، هلهليك تارىخ علمى اونون هانسى تارىخىدىن باشلاندىغىنى تاپا بىلمەيىب. بئله بىر مودريك علمى فيكىر واردىر: جوغرافىيادا يئر كوره-سىنين قوطبلرىنىن هارادان باشلاندىغى بللى اولمادىغى كىمى، تارىخىدە دە توركون تارىخى-نين باشلاندىغى و توركون ايلك مسكنى هله بللى دئىل.

تورك كىملىيى اوروپايا يالنىز توركون اۇز مدنيتىنە صاحىب چىخماسىندان سونرا تقدىم اولوناجاق. توركلر باشقا مېلتلره تورك كىملىيىنى اۋزونو، مدنيتىنى، تارىخىنى اۋيرەنرك يئىندىن تقدىم ائتمەلىدىر. واختيله بو توركلوك، توتالىم، بىر ورقده كۇمورله يازىلمىشىدىسا ايندى بىز اونو گۇزل، چاغداش تكنىكا واسيطهسىله حك ائتمەلىيىك. سوپداشلاريمىز اۇز خالقىنى تانيدىقجا، اۇز مېلتى نىن كئچمىشىنى، مدنيتىنى اۋيرندىكجه، طبعى كى، غورور دۇياجاق.

.. بىز توركلر تارىخ يازماق مسئلهسىندە چوخ گىرىدە قالمىشىق. اونا گۇرەدە دونيا تارىخى يازىلاندان توركون تارىخىنى هرە اۇز ايستەدىيى كىمى، اكثرىتى، طبعى كى، دوشمن مۇوقئعەيىندىن يازىر. .. اوروپا ۵۰۰-۴۰۰ ايل توركه دوشمن اولوب. دئمهلى، توركلرله باغلى نه وارسا ۵۰۰-۴۰۰ ايل دوشمن چىلىكله قلمە آلىيلار، بونا گۇرەدە اونلار يازدىقلارى دوغرو سايىلا بىلمز.

آوروپانىن دا اوزون مودت توركلره اۇگىي ياناشماسى، اونلارلا موخاريبه لار آپارماسى، شرق مسئله سينين ۳۰۰ ايل ميداندا اولماسى منده بو حاقسىزلىقلار قارشى نيفرت ياراديب. منى دوشوندورور: توركون حاقي نيبه تاپدانير، اونون حاقيندا شر، بۇهتان دئييلير؟ منيم ميلتيم حاقيندا نيبه بونو دئييرلر؟

.. ميدانا مقصدى تورك دونياسىنى محو ائتمك، پارچالاماق اولان، "تورك" آدى گلنده جانينا اوشوتمه دوشن، گنجه-گوندوز اونو يوخ ائتمه يى دوشونن روس ايمپرياسى چيخدى. بو ايمپريانىن عالملىرى ده تورك تاريخىنى ساختالاشديرماقچون آزايش گۇرمه ديلر.

من دئينده كى اسكانديناويانىن آن قديم اهالىسى توركلردير، اينانميرديلار. بو ياخينلاردا منه XII عصرده اسكانديناويادا ترتيب اولونموش بير سندن گۇسترديلر. [...] اورادا يازيلير كى، "بو يئر، بو اولكهنين اهالىسى آسيادان گلش توركلردير". XII عصر، اسكانديناوييا متنى، اسكانديناوييا ديلينده. بونا نه دئييرسينيز؟ من دئينده اولورام دلى، آما اسكانديناوييا عالمى دئينده بۇيوك كشف سايلير.

تورك كيمدير؟ اولاييلر كى، او، قان باخيميندان تورك اولسون، آنجاق توركه دوشمن اولسون و باشقا ميلته خيدمت ائتسين، مفكوره و مدنيتجه تورك اولماسين. دئمه لى، او، تورك دئيل. آنجاق اولاييلر كى، باشقا خالقين نومايندهسى اولسون، آنجاق توركجه دانيشسين، تورك مدنيتىنى داشيسين، تورك ميلتينه خيدمت ائله سين، ايجتيماعى وارليق اولاراق تورك كيمي فعاليت گۇسترسين. او داها چوخ توركدور.

بير اينجه لىيى گۇزدن قاچيرمامالبييق؛ بير وار آذربايجان - وطن و اوندان دوغان غورور، بير ده وار ميلتندن دويولان غورور. من اۇنجه ميلتيمدن غورور دويورام. آما بو غورورلارى بير-

بیریندن آیریپ قارشى - قارشىيا دا قويماق اولماز. اينسان نه يوردسوز اينسان اولور، نه ده ميلتتسىز؛ بونلارين ايكيسى ده اولماليدير.

مراکشندن باشلاميش عيراقداک، شىمالى آفرىقادان بئله عرب ميلتى، عرب دؤولتلىرى اولدوغو کىمى، آغ دنيزدن باشلاميش ساکيت اوکئانداک، اوزاق شرقه قدر هاميسى تورک تورپاقلاريدير، بؤيوک تورک ميلتيدير. ساينى ۲۵۰ ميليون دا دئيرلر، ۲۷۰ ميليون دا. من ده بو ميلتين اؤولاديام.

من دوغو تورکوستان حاقيندا دا، کيپر تورکلرى حاقيندا دا، قوزئى عيراقداکى سويداشلاريميز حاقيندا دا دوشونورم، چينده، ياپونىيادا ياشايان تورکلرله ده ماراقلانيرام. روسلار وولقا بويوندان، موسکوا اطرافيندان توتوموش اوزاق سيبيره دک ۲۰۰ ايل تورکلرى قيرا - قيرا او تورپاقلارى ايشغال انله ديلر. مسئله قالديريب بين الخالق محکمه يه وئرمک لازيمدير کى، تاريخده بئله وحشى ليک اولوب، بو وحشى ليبي تاريخ قيناسين.

اؤنجه وطنمى، يوخسا ميلتمى؟ سن مفکورنده ميلتى گؤتور، "وطن" دندیکدهسه هاميسينى - هم اؤزونو، هم ده اوييريلرى. هله ده او قبول اولونمايب. اولر دئيرديم من هم تبريزلى يم، مرندىلى يم، اردبيل لييم، هم باکى لييام، شکى لييم، کلکى لييم و س. اينديسه اؤزومو آنادولولودا، تورکوستانلى دا سايرام. بير سؤزله، بوتون تورک تورپاقلارى منه وطندير.

ميلتچى لييين مئتودلارى وار. ميلتچيلىک فاشيزم فورماسيندا ااپاريلابيلر، کومونيزم فورماسيندا دا، هانسیسا بير شووينيزم فورماسيندا (مثلاً، فارس شووينيزمى فورماسيندا). ميلتچيلىک شووينيزمه گئتمه سين، عيرقچيلىيه يوؤارلانماسين دئيه اونون قاباغينا دموکراتييانى قويدولار.

تورک كىملىيى ندير؟.. تورک كىملىيى نين تقديماتيندا جيتى يانليشليقلار وار. استالين دؤورونده اورتا آسيياني پارام- پارچا ائديبلر. بوتون او تورپاقلارا بير واختلار توركوستان دئيليردى. بوتون دونيا قبول ائديردى كى، بورا تورك مكنيدير، توركوستاندير. اما سونرا پارچالاييب اؤزبكستان، توركمنستان، قازاخستان و س. ياراتديلار. ايندى بيزيم كيلر ماهنى ياراديبيلار كى، اؤزبك، آذر، توركمن - هاميسى بير سويدور، يعنى اونو روس ايمپريياسى آرالاييب، پارچالاييب. هامى بونو باشا دوشدويونه گؤره ماهنينا سالير كى، آى جاماعات، چاشمايين ها، سوپوموز بيردير.

"تورک" آدى او قدر عومومى لَشيب كى، او، بو آدى داشييانلارچون غورور قايناغى، دوشمن چونسه قورخو، واهيمه منبعى دير. بو واهيمه نى گؤتورمكچون "تورک" و پارچالايير، آيير- بؤيور سيياستيني اوستاليقلا يئرینه يئتيرير.

"آذربايجانلى" ترميني آذربايجاندا ياشايان بوتون وطنداشلارا عاييددير. آنجاق او، هئچ زامان ائتنيك، ميللى معنا كسب ائلمير. بيرى وار "روس"، بيرى ده وار "روسييالى". موسكووادا ياشايان تاتارا سن "روس" دئيه بيلمزسن؛ او دئيه جك كى، من روسيياليام، اما تاتارام. آذربايجاندا دوغولوب آذربايجاندا بؤيوي شخص ده دئيه جك كى، من آذربايجانلى يام. بس نه دئمه ليدير كى؟ آذربايجاندا دوغولسون، آذربايجاندا بؤيوسون، سونزادا دئسين كى، من فرانسالييام؟ دئمز آخى. اونا گؤره ده بو، تورپاغا، مكانا باغلى آددير. "تورک" سه ميلتله باغلى، ائتنيك آددير، اونا گؤره ده ميلتيميزين آدى كيمي "تورک" گؤتورولمه ليدير.

آروپا، آسييا و آفريقانين قووشاغيندا ياشايان توركلر آفريقا، هيند اوكنانى و چينه چيخماقدا روسييايا؛ اورتا و اوزاق شرقه، جنوب- شرقى آسييايا، قوزئى آفريقايا چيخماقدا بوتون آروپايا مانع اولوردولار. [...] XIX-XVIII يوز ايللرده آروپا و روسييانين ايشغال تاريخلرينه ديقتله باخساق اونون آنا خطينى توركلرله موحاربه لر و تورك تورپاقلارينين ايشغالى، توركلرين دونيا چاپيندا گئونسيدى (سوى قيريمى) تشكيل ائدير. [...] XIX يوز ايلده

هیندیستاندا (بۆیوک موغوللار)، اورتا آسییادا، قافقازدا، او سیرادان آذربایجانین قوزئیینده، اوغوروستاندا، تورکوستاندا تورک سولاله‌لرینین حاکیمیتینه سون قویولدو، عربلر عوٹمانلی تورکلرینه قارشى قیزیشدیریلدی.

بوتون بونلارا (آروپالیلارین تورکلره قارشى وحشى لیکلرینه، اونلارین ایشغالچیلیق سیاستینه- ترتیب)، حق قازانديرماق اوچون بیر یول واردی: تورکلری وحشى، قان ایچن، خریستیان دوشمنی، روس دوشمنی، مدنی هیند- آروپالیلارین و سامیلرین دوشمنی، ایشغالچی و ... وعمومیتله گۆتورنده، اینسانلیغین، بشرین دوشمنی اعلان ائتمک، دنیا خالقلا رینی اونلارا قارشى قالدیرماق، تورکلری ایچدن بؤلوک- بؤلوک ائتمک. [...] تورکلرین سونرادان یارانما و هر یئر گلمه اولدوقلارینی ایثباتلاماق، سوندا ایسه تورکلره تورک اولمادیقلارینی ثوبوت ائتمک!

XIX... یوز ایلین اورتاسیندا روسییا عوٹمانلی سولطانیندان طلب ائتدی کی، موسلمانلیقدان آل چکیب خریستیانلیغی قبول ائتسین، وولقا بویوندا و سیبیرده تورکلر زورلا خریستیانلاشدیریلدی، آذربایجان، مرکزی تورکوستان و دوغو تورکوستان بیر نچه یئر بؤلوندو.

استالین تورک دوشمنچیلییینده هله گنجلیییندن تانینان تاجیک شووینیستی باباجان قافوروفو ۳۶ یاشیندا موسکوواداکی، بیرباشا مرکزی حاکیمیتته خیدمت ائدن، شرقشوناسلیق اینستیتوتونون (SSRI علملر آکادیمیاسی) دیرکتورو تعیین ائدرکن دئمیشدیر: سنی اورا دیرکتور قویورام. ثوبوت ائتمه لیسینیز کی، SSRI ده تورک یاشامیر! بو گؤستریش استالینین ساغلیغیندا حل ائدیلدی. بوندان سونرا شرقشوناسلیق اینستیتوتو ب. قافوروفون رهبرلییی آلتیندا و لنینقراد شرقشوناسلیق اینستیتوتو گونئی آذربایجاندا و ایراندا تورکلرین تاریخاً اولمادیغینی، آذربایجانلیلارین ایسه سلجوقلار دؤورونده تورکلمیش ایران دیللی خالق

اولدوغونو ثبوت ائتمك اوچون دريدن- قابيقدان چيخماغا باشلادى. بير سيرا آوروپا، آذربايجان و ايران اينستيتوت و عالملىرى ده اونلارا قوشولدو.

سيياست تاريخينده، تاريخ علمينده و شرقشوناسليقدا تورك دوشمن چيلىبي بير نئچه يوز ايل داوام ائتميشدير. تاريخ علمى و شرقشوناسليق بؤيوك سيياستين موشاييغت چيسينه، آرا- سيرا آل آلتيسينا چئوريلميشدير. ايندى دونيانين سيياستى ذيشمكده، تورك دوشمنچيلىبي (آنتى توركچولوك) سؤنمكده ير. اوزون مودت دونيادا حؤكم سورن حاكيم ميلتچى، شووينيست و امپرياليست سيياستين يئريني دموكراتيايا دايدانان سيياست توتماقدادير. بو سيياست علمده و شرق شوناسليقدا اوزونو حؤكماً گؤستره جك.

... "توركون توركدن باشقا دوستو يوخدور" سيياست خاطيرينه سؤيلنميش كئچيجى شعاردى. بيز دوشموشدوك امانسىز بير قاسيرغانين ايچينه، ووروشوردوق، يئگانه مودافيعه چيميز، دوستوموزسا توركييه يدى. بئله دورومدا همين شعارين اورتايا چيخماسيني من بوتونلوكله طبعى سايرام. آنجاق بو شعارى آذربايجان داخيلينه تطبيق ائتمك، بوراداكى باشقا قارداش خالقلارلا توركلرين دوستلوعونا خلل گتيرمه يه چاليشماق، البته، چوخ زيبانليدير.

... يئنى توران مفكوره سى ميدانا چيخاجاق. سويداشلاريميز فيكىرلشجك كى، آنادولودا دا ياشاماق خوشدور، آذربايجاندا دا. چونكى بو تورك بير يئرده اوتوران دئييل - گؤره جك كى، آذربايجاندا داربخير، بير ده گؤردون ييغيشيب گئتدى توركييه يه، ياخود دوغو توركوستانا. اونا گؤره فيكىرلشه جكلر كى، بو وطنين آدينى نه قوياق؟ باخ، اوندا بؤيوك توران ايدئياسى اورتايا چيخاجاق كى، قوى بو تورپاقلارين آدى ائله "توران" اولسون (اوندا يقين يا "توركوستان" دئييله جك، يا "توران"، آنجاق، منجه، "توران" آدى قويولاچاق، چونكى اونلارين هاميسينا اويغون گلير).

اولا بیلسین کی، توران مسئله سینده بیر قدر مفکوره دار تیشماسی اولاجاق، چونکی توران کونکرتت بیر مکانین آدیدیر. آذربایجانین معین بیر حیصه سینین ده داخیل اولدوغو توران اورتا آسیایا - تا ایسیسیککولادک اولان یئرلری احاطه اندیر. سونرا دئییه جکلر کی، "توران مکانی" ایشله دیریکسه بس اوندا آنادولو نه اولسون، دوغو تورکوستان نئجه آدلانسین؟ بو زامان تورکلر یاشایان یئر "تورکوستان" دا دئییله بیلر، بونو دا هامی بئله قبول اندر: "تورکوستانین آنادولوسو"، "تورکوستانین آذربایجانی" و ساییر.

اورتاق تورک ادبی دلی یاراناجاق، اورتاق تورک ایفباسی یاراناجاق، آما او، بو گون مومکون دئییل، چونکی اینکیشاف مرحله لرینین موختلیفلییی نتیجه سینده بیز بیر- بیریمیزدن تجرید اولوناراق آیری- آیرلیقدا فورمالاشمیشیق و یئیندن بیر- بیرینه چولغاشما چوخ دا آسان دئییل. [...] اورتاق تورک دیلینین یارانماسی اوچون تورک خالقلارینین، آیری-آیری تورک ائتوسلارینین بیرلییی، اونلارین مدنیتلرینین بیرلییی لازیمدیر. اونلار اؤز لری یاواش- یاواش اورتاقلیغا گتیریب چیخاراجاقلار. [...] بونونچون معین واخت، بؤیوک مدنی بیرلیک لازیمدیر.

... تخمیناً اوتوز ایلدن سونرا (بیر آز تئز-گنجی وار) اورتاق ایفبا حؤکمن یاراناجاق. اونو سورعت لندیرمک چون، یاخود لنگیتمک چون زورلاماق اولماز - ... بوراخاجاقسان کوتله نین اؤزونه، چونکی دیل خالقین محصولودور، عالیملرین یوخ. عالیملر، ساده جه، اونا یؤن وئره بیلر، تئرمینلرله زنگینلشدیرر، معین سؤز دوزومو گتیرر و معین سؤیه ده اینکیشاف ائتدیره بیلرلر، آما دیل بو تۆولوکده خالقا مخصوصدور - اونو خالق یارادیر، خالق دا اینکیشاف ائله تدیریر.

تورک دونیاسینین اینتئلکتوال قووه سی بو گون بو ایشین گئرچکلشدیریلمه سینه یئتیر، آنجاق تورک دؤولترینین اورتاق مدنیت سیاستی ده اولمالیدیر. عوموم تورک مدنیتی، عوموم تورک ادبیاتی و عوموم تورک دیلینین یارادیلماسی همین مدنیت سیاستینین ترکیب حیصه لری اولمالیدیر. اؤزو ده، بو سیاسته پول قویولمالی و دؤولت بونا خرج چکمه لیدیر، بو،

دۆولتچى لىيىن اساس ماھىتلىرىدىن بىرىدۇر. چوخ تأسوف كى، بعضى دۆولت باشچىلارى بونو باشا دوشمور، آنجاق ائقتىصاديات، حرب، سىياست مسئلەلرینی حل ائتمكە مشغول اولورلار. بۇيوك دۆولتلىر اصلينده بۇيوك مدنيت اوستونده گليشيرلر.

بئش - اوچ عاليمين ييغيشيب اوچ - بئش ايجلاس چاغيرماسيندان بىر شئى چيخماز. كوتله - وى مکتبلر آچيلمالي، موحاظيره لر اوخونمالي، بورا ميليلاردلار قويولماليدير. عاليملر، دئيك كى، اوتوز مين، قيرخ مين ماعاش آلماقلا او مدنيتى يارادا بيلمزلر - گرک او، ياريم ميليون، بىر ميليون ماعاش آلسين كى، بو ايشى گۆزه بيلسين، اثرلرینی چاپ ائتديرسين و س. يئنه ده دئيرم: دۆولتلىر بونا بۇيوك وساييط قويمايدير. اگر اولار حربه قويدوغو وسايطين، بئله دئيك، بئشه ايكيسينى من دئين مدنيتته، علمه قويسالار اون ايلدن سونرا بو تورک دۆولتلىرىنى قارشيسيندا دورا بيله جک قووه تاپيلماز، چونكى بيزيم مدنى پوتنسىيالىمىز چوخ گوجلودور. ساده جه، بونا مادى تامينات لازيمدير، او مادى تاميناتسا يوخدور.

بوتون خاريجى سىياستلىر مىللى منافع باخيميندان حل ائدليلر.

... بيز اؤز دوروموزا گؤز يئتيرديكده، البته، مأيوس اولوروق - مۇوجود حاكيميت توركچولوكدن دهشتلى درجه ده قورخور، ضياليلاريميزين دا بىر چوخو دئير كى، دوغرو دور، بيز توركوك، آنجاق بونو جار ائتمك لازيم دئيل - اؤزوموزه "تورک" دئسك دئيه جكلر كى، ميلئتچيديرلر، آرسايلى خالقلارا خور باخيرلار و ب. ماراقليدير كى، اوخشار دوشونجه روسياني دا ناراحات ائتمكده دير. روسلارين چوخوسو بو گون اؤزونو "روسكى" بوخ، "روسسيانين" ("روسيالى") آدلانديرير، چونكى قورخور كى، "روس" باشقا خالقلاردا نيفرت يارادار.

اينشاءالاه، بوتون تورک دونياسيندا جومهوريتلر ياراناجاق، دموكراتىيا يورويه جک. اوندان سونرا موسلمان داها خوشبخت ياشاياجاق.

هارادا ازیلن تورکلر وارسا اورادا اونلار بایراقلارینی قالدیراجاقلار.

ایندی تورک بایراقلارینین چوخلوغو آداملاری نییه خویفا سالیر؟

تانری تورکه یارا اولسون!

تانری تورکو قوروسون!

موساواتچیلیق حاقیندا

آذربایجان خالقى آرتیق موساواتچیلیق ایدئولوگیاسیسیلا یاشاییر و اونا مئیل لیدیر؛ قوی کیم نه ائدیر - ائتسین.

.. موساواتچیلیق ائله - بئله یارانمایب - او، آذربایجان خالقینین معنوی احتیاجلاریندان چوخ طبیعی شکیلده میدانا چیخیب و اونو آیری - آیری شخصلرین بئینی نین محصولو سایماق چوخ یانلیش اولاردی. محض خالقین ایستکلری و آن قییمتلی معنوی دیرلری اوزرینده اوجالماسی موساواتچیلیغی اوزون عؤمورلو، ابدی یاشار ائدیر. فیکیر وئرین ۷۰ - ایل سووئت حؤکومتی موساواتچیلیغی و موساواتچیلاری سؤیدو، دؤیدو، ازدی، قیردی، داغیتدی، بیر موساواتچی ساغ قویمادی، آنجاق ۷۰ ایلدن سونرا یئنه او، اول کی قودرتی یله خالقین ایچریسینه چیخدی.

بیزیم ایدئیامیز موساواتچیلیقدیر؛ موساواتچیلیقسا میلی دموکراتییا دئمکدیر. اونون کؤکوندن تور کچولوک، چاغداشلیق و ایسلام دایانیب.

موساواتچیلیغین بو اوچ بؤیوک تملینی داها گئنیش اؤیرنمه لی و حیاتا تطبیق ائتمه لییک.

... موساواتچیلیغین اساسلاری اینجه لیکله آچیقلا نمالی و یانلیش فیکیرلر علمی شکیلده رد ائدیلمه لیدیر. بو معنوی دیرلر جمعیت حیاتیندا اؤزونه لاییق یئری قازاناندا موساواتچیلیق بؤیوک غلبه چالا بیلر و من تام آرخاینام کی، محض بئله ده اولاجاق!

تور کچولوک حاقیندا. آذربایجانلیلارین - آذربایجان اراضیسینده یاشایان اهلینین یوزده سکنی تورکدور. آذربایجان تورک یوردودور و تورک دونیاسینین اونورغا سوتونلاریندان بیریسیدیر، کیمسه ده بونو دانا بیلمز. تاریخ بویونجا آن موختلیف قووه لر تورکلری آذربایجاندا یوخ ائتمه یه دفعه لرله آن جیدی شکیلده چالیشیلار، اونلاری بورادان تمیزله مک چون تکرار- تکرار سوی قیریملارینا، آمانسیز آسیمیلیاسیا تدبیرلرینه... آل آتیلار. روسیا ایمپریاسی آذربایجان تورکلرینی محو ائتمکچون آدینی دیشدیریب، اونلاری کیچیک- کیچیک حیصلره پارچالییب. ایران دا عئیناً بئله ائدیب - تورکلری صفویله، افسارلارا، قاجارلارا، قاشقایلارا، نه بیلیم نه قدر طایفالارا بؤلوب کی، گویا بونلار باشقا- باشقا شئیلر دیر. آذربایجاندا فارسلا، روسلا و باشقالاری اولمامیشدان مین ایللر اؤنجه تورکلر یاشامیشدیر. مفکوره سی، معنویاتی، اخلاقی مین ایللر بویونجا محض بو تورپاقدان تَشْکول تاپمیش تورک ائتنوسو بو ایدئولوگیانین دا یارادجیسیدیر. بلی، بوتون ایدئولوژی آختاریشیمیزین و دوشونجه چارپیشمالاریمیزین چیخیش نوقطه سی بو اؤزول اوزرینده قورولمالیدیر. دئییک کی، فرانسادا هر شئی فرانسیزلارین اوزرینده قورولاجاق، چونکی اورادا اساس ائتنوس فرانسیز خالقیدیر؛ دیل ده، مدنیت ده، دؤولت ده بو میلی اؤزول اوزرینده قورولاجاق و بو تورپاقدان هانسی دؤولت یارانس فرانسیز ائتنوسونا دایاناجادیر.

تورکییه ده میلتچیلیک و آذربایجاندا میلتچیلیک قوندارما صؤحبتلر دیر. تورکییه میلتچی اولسایدی حاکیمیه سوسیال- دموکراتلار، یاخود دموکراتلار یوخ، آلپ آرسلان تورکئشین میلتچی حرکات پارتیاسی گلردی. دئمه لی، تورکییه ده میلتچیلیک یوخدور. بس آذربایجاندا نئجه؟ آذربایجاندا حاکیمیه کیم گلمیشدی؟ بیز. گؤتورسونلر، بیزیم پارتیانین - خالق جبهه سینین پروقرامینا باخسینلر (اونون اوستونده سونرا بیز سئچکی پروقرامی قوردوق) - باشندان - باشا دموکراتیک پرینسیپلر اوستونده قورولوب؛ اورادا بیردنه ده میلتچی پرینسیپ یوخدو.

بیز دفعه لرله دئییریک کی، میلتچی دئییلیک - میلتچی دموکراتیک.

محمدامین رسولزاده او مسئلهدن (موساواتچیلیغین ترکیب حیصهسى اولان تورکچولویون آذربایجان تورکچولویو کیمی یوخ، عموم دونیا تورکچولویونون ترکیب حیصهسى کیمی گۆتورولمه سیندن - ترتیب.) احتیاطلارنا قارای دئییب کی، آذربایجانچیلیق اولسون کی، ضربه ضعیفله سین... تانسو خانیم چیللره منیم بیر اینسان کیمی حؤرمتمیم وار. مصطفی کامال آتاتورک دئییر کی، "نه موتلو تورکم دئیینه". تانسو خانیمسا تورک میلّتچیلرینین قبول ائدیلمه دییینی گۆردوکده دئییر کی، "نه موتلو تورکییه لییم دئیینه"، یعنی او، مسئلهنى "تورک" دن "تورکیه لی" یه قاچیردیر. دوغرو دور، بیر اؤلکه نین بوتون خالق لارینی بیر آد آلتیندا عمومی لشدیرمک بعضاً فایدالی اولور. مثلاً، آمریکالیلار بوندان ایستیفاده ائدیبلر. اینگیلتره ایمپریاسیندان چوخ ناراضیلیق اولدوغونو گۆرن اینگیلیسلر آمریکادا دئدی لر کی، بیز اینگیلیس یوخ، آمریکالی ییق. حالبوکی آمریکالی میلّتی یوخ دور؛ بو، یئر آدیدیر. آنجاق اونلار اؤزلرینی و بورادا یاشایان باشقا خالق لاری "آمریکالی" ائتمکله هامینی عمومی آد آلتیندا بیرلشدیردیلر، بونولا دا آمریکانین باشقا خالق لارینی اینگیلیسلردن ایتله مده دیلر؛ اونلار حاکیمیتی اؤز اللرینه آلاق و هامینی "آمریکالی" ائدرک ایسپانلاری، ایتالیانلاری، قیزیل دری لیری... اؤز اطرافینا توپلادیلار، قودرتلی بیر دؤلت قورا بیلدی لر.

"آذربایجانچیلیق" دا دؤولتچیلیک پرنسیپی باخیمیندان معین قدر خئییرلیدیر، آنجاق میلی منافع ضربه وورور و بو ضربه نین آلتیندان سونرا چیخماق اولماز.

من محمدامین رسولزاده نی پیغمبر ساییرام... آنجاق من محمد آمینین ده ایشلندی بیی "تورکچولوک" ایفاده سینین علیهینه یم. "تورکچولوک" نه دیر؟ آخی تورک نییه تورکچو اولمالیدیر؟ من بونو باشا دوشه بیلیمیرم. بو فیکیر غیری- تورکلر اوچون دوغرو دور. مثلاً، بیر روس، اینگیلیس، آمریکان تورکچو اولا بیلر، آنجاق من تورکم، نجه تورکچو اولا بیلرم؟ روس نجه روسچو اولا بیلر؟ علمده بئله ترمین یوخ دور، اونا گۆره ده من اؤزومو تورک ساییرام.

... میلّتی تعیین ائدرکن مدنیت داشیییجی لیغینین اوستونلویو داها بؤیوک دور.

تور کچولوکده ده بیز قانی اساس گوؤتورسک اوندا ماتئریالیست اولاجاغیق، یوخ، مفکوره‌نی اساس گوؤتورسک - ایدئالیست. من نه ماتئریالیزمین علییه‌یم، نه ده ایدئالیزمین. بونلار موباحیثه‌لی مسئله‌لر دیر. ایدئالیزمین ده، ماتئریالیزمین ده بیزه وئردییی موثبت و خوش نه وارسا اوندان ایستیفاده ائتمه‌لیییک. [...] من داها چوخ ماتئریالیست دئییلیم، معنا ایدئالیستیم. اونا گؤره ده "تورک" دندیکده، "میلت" دندیکده اؤز میلتیمی نظرده توتورام.

چاغداشلیق حاقیندا. بیزده دئییرلر کی، دموکراتییا بوش شئیدیر. آنجاق سون واختلار دموکراتییا عایید چوخلو مقاله‌لر، کیتابلار یازیلیر، حتی آذربایجاندا لیبرال دموکراتییا اوغروندا موباریزه گئدیر. AXCP ده، موساوات پارتییا سیندا لیبرال دموکراتلار ایسته‌ییرلر کی، بو پارتییا لارین پروقراملارینی دیشدیریب لیبرال دموکراتییا اوستونده قورسونلار. چاغداش دیرلرین ده، دئمه‌لی، متخصصیلری و مودافیعه‌چیلری یئتیشیر. حتی میلتچیلر ده اؤزلری بیلمه‌دن لیبرال - دموکراتلیق ائدیرلر. مثلاً، بو یاخینلاردا اوروپانین لیبرال - دموکراتلاری بیزیمله گؤروشدولر؛ اونلار آنجاق لیبرال - دموکراتلارلا ایش گؤرمک ایسته‌ییرلر. من اونلارا دندیم کی، بیز میلتچی، میلی دموکراتلاریق. آنجاق پروقرامیمیزلا تانیش اولدوقدا گؤردولر کی، بیز ده خالقین آزادلیغینی، اینسانلارین آزادلیغینی، آذربایجاندا یاشایان آرسایلی خالقلارین آزادلیغینی تأمین ائتمه‌یه چالیشیریق و دندیلر کی، بونلار لیبرال دیرلر دیر، سیز لیبرال دیرلری منیمسه‌میش میلتچیلر سینیز. بونا هئچ اعتیراضیمیز اولمادی، یعنی بیز چاغداشلیغی قبول ائدینیک، چونکی چاغداشلیق بیزیم موساواتچیلیغین اساس ایدئالاریندان بیریدیر.

قیرمیزی رنگ و سککیز گوشه‌لی آی - اولدوز محمدامین رسولزاده‌نین معین‌لشدیردییی خطدیر. قیرمیزی زولاق و سککیز گوشه‌لی آی - اولدوز آذربایجاندا ائلخانلیلار دؤولتینین بایراغیندادا اولوب. [...]

عوثمانلیلاردا اؤنجه سککیز گوشه‌لی، سونرا بئش گوشه‌لی اولدوز اولوب. بو، تورک رمزیدیر. لاپ قدیمدن آذربایجاندا تاپیلان ساخسی قابلا رین اوستونده آی و سککیز گوشه‌لی اولدوز

تصویری وار - میلاددان اۇنجه IV عصره عایید. دئدییمیم کیمی، ائلخانلیلارین بایراغیندا دا عئینی تصویردی. ایندیسە قیرمیزی رنگ چاغداش دونیانین رمزی کیمی وئرلییر.

چاغداش دنیا نه دئمکدیر؟ دنیا داییم چاغداشلاشیر. ایستر یاپونییادا اولسون، ایستره آذربایجاندا. چاغداشلاشمانی تکجه آروپالاشما کیمی باشا دوشمک دوغرو دئییل. دنیا اونا گۆره چاغداشلاشجاق کی، اۆلکهلر آروپا پارلامنتاریزمینه گئده جک؛ یوخسا کئچمیشده ایندیکی معنادا پارلامنتاریزمی اولمامیش، مثلاً، تورکلر گرک خاقانلارا، قورولتایلارا قاییتسینلار. چاغداش دونیاداسا پارلامنت، بلدیته، پرزیدنت، باش ناظیر سئچلمه لیدیر.

چاغداشلیق نَدییر؟ تصوّر ائدین کی، آروپادا و آمریکادا ایستحصال ائدیلمیش بعضی محصوللار "شیطان عملی"، یاخود "خریستیانلارین فییرلداغی" آدلاندیریلییر؛ بو، سون نتیجه ده جمعیتین اینکیشافدان گئری قالماسیلا نتیجه لَنییر. چاغداشلیق حیاتا یئنی لیکلرین گتیریلمه سیدیر، اونا گۆره ده او، همیشه دینامیک، متحرک و ایرکی لیشلی دیر.

غربین چاغداشلیق حاقیندا تصوّرلری، هر شئیدن اۇنجه، دموکراتییا یا باغلیدیر. چاغداش عوموم بشری دیرلر ایچریسینده موهوم یئر توتان "دموکراتییا" ایسه غربده بیر چوخ حاللاردا آز قالا "لیبرالیزم" ین سینونیمی کیمی قاورانیلییر. بوینوموزا آلمالییق کی، آروپا و آمریکانین چاغداش دنیا ترقیسی نین لوکومتیونینه چئوریلمه سینده دموکراتییا، او سیرادان لیبرالیزم عوضیز رول اویناییب. لیبرالیزمین باشلیجا پرنسیپلریندن بیری ایریجا بیر اینسانین آزادلیغی نین حتّی جمعیتین آزادلیغیندان اوستون توتولماسیدیر. بورادان گۆرونور کی، همین جمعیتلرده وطنداشلارین فردی آزادلیغی چاغداش بشر سیویلیزاسییا سیندا اُن یوکسک سوپه ده تأمین ائدیلمیشدیر. بوسا اۆز نۆوبه سینده بوتؤولوکده خالقلارین اینکیشافینا تکان وئرن اُن تأثیرلی استیمولدور.

دوغرودور، میلتچیلیک ده خالقلارین ترقیسینده چوخ ثمره لی استیمولدور و اونون اهمیتی تاریخی تجروبه ده دفعه لرله یوخلانیلیب. اصلینده میلتچیلیک لیبرالیزم یولوندا موهوم بیر مرحله دیر - لیبرالیزمه میلی اؤزونودرک پروسئسی یئتکین لیک حدینه چاتاندان سونرا

گىتمىك مومكون اولاجاق؛ هله اۇزونو درك ائتمهين، اۇز آزادليغيني قازانمايان و بوآزادليغين ديريىنى بيلمهين خالق اۇز سيراوى عضوونه آزادليق بخش انده بيلمز.

ايستر ميللى دموكراتىيا اولسون، ايستر ليبرال دموكراتىيا، اونون قارانتى همين اۆلكهده ياشايان اساس، يعنى سايجا چوخلوغو تشكيل ائدن خالقدير. آذربايجاندا سا چوخلوغو توركلر تشكيل ائدير. بو تورك هله اۇزونو درك ائتمهيبسه، ميللى مئنتاليتيىنى قورومايبسا، آزادليق و موستقىللىق، چاغداشلىق روكونو منيمسه ميبسه اونا ليبراليزمى بىردن- بىره نئجه وئره جه ييك؟

چاغداش دونيانين دموكراتىك موباريزه سى عوموم بشرى دموكراتىك ديرلرين دؤولت قورولوشوندا و اونون قانونلاريندا عكس ائتديريلمه سى اوغرونادير. مثلاً، دئيك كى، كونستيتوسىيادا قبول ائديرسن كى، اۆلكهده ياشايان باشقا خالقلارا اؤگى مونا سييت بسله مك اولماز - آزسا يلى خالقلا رين حوقوقلارى اساس خالقين حوقوقلار ييلا عئىنى دير؛ باشقا سؤزله، بوتون وطنداشلا رين حوقوقلارى عئىنى دير. دئمەلى، دؤولت واحيد وطنداش حوقوقونو تامين ائتمه يى عؤهده سىنه گؤتورور - اونون بوتون وطنداشلا رى ميلىتىندن، دىلىندن، دىنىندن، عىرقىندن آس يلى اولما يارق برابر حوقوقلارا ماليكى دير. آرتىق بو، دموكراتىيادير. آنجاق تصؤرائدك كى، دموكراتىك حركاتين بىر حيصه سى اولان ميللى آزادليق حركاتى باش وئرىر، سن حاكيميته گليرسن و قانون قويورسان كى، بوندان سونرا اۆلكهده بىر حاكيم خالق وار، اودا توركلردير، هامى اولنارا تابع اولما ليدير، چونكى باشقالارى ايكىنجى سورتدور. بو، آرتىق دموكراتىيادان قاچماق و چاغداش دونيانين طلبلىرینه قابىلقلا آرخا چئويرمكى دير.

ليبراللاشديرماسا ايكىنجى مرحله دير. او، چوخ مرگب ايجتيماعى پروسئسدير. ميللى آزادليق حركاتيندا خالق ايشتىراك ائدير. هر شئى اونون گوجويله و اونون آرزوسونا اويعون يۇنلد يلىرسه بو، نتيجه ده گوجلو توتاليتاريزمه ده آپا ريب چىخارا بىلر - خالق اۇز آزادليغىنى اۆده ائديب يئره قالانلارى آزمك ايسته يير، چالىشار كى، اۆلكهده كى هر شئى محض اونون

اولسون، بوتون اجنبى لر اۆلكهدن چىخارىلسين. بس ليبراليزم نه دئير؟ او، فردين حوقوقونو مودافيعه ائتديى اوچون دئير كى، بورا باخ، آى خالق، سن چوخ شئى آرزو ائديرسن...

جمعيتين ماراغى بودور كى، توتاليم، ارمنيلىر اۆلكهدن چىخسين، روسلار اۆلكهدن چىخسين. نهيه گۆره؟ ماراغى وار - ارمنيلىر، روسلار چىخاجاق، ائولرى اونا قالاچاق. اونلار چىخاجاق، ايش يئرلىرى، يعنى اساس خالقين ايشى چوخالاچاق. بو شرط داخيلينده ده خالق سورعتله قالخا، اينكىشاف ائده بيلر، آنچاق سونرادان اۆلكهده يا فاشيزم ياراناجاق، يا دا دىكتاتور، آدى دا بئله اولاجاق: "توتاليتار خالق دىكتاتوراسى". محض بونون قارشيسيني آلماق چون فردين حوقوقونو تامين ائتمه يى ايركى سورورسن كى، اۆلكه نين بوتون وطنداشلارى عئينى حوقوقلارا ماليكىدر و هر بير وطنداشين حوقوقو توخونولمازدير. مسئله بيتدى! بورادا ليبراليزم ايمكان وئرمير كى، داها توتاليتاريزمه، دىكتاتورايا كنجيد اولسون. بونا گۆره ده ميللى آزادلىق حركاتى دستكلنمه لى و ميلتتين مۇوقعى حۇكماً مودافيعه اولونماليدير، آما بو، فردين حوقوقونون تاپدالانماسى حسابينا اولاي بيلمز!

جمعيت نه يين اوستونده دايانماليدير؟

من فيكىرلشيرم كى، جمعيت ۳ عونصورون اوستونده دايانير: بيرينجيسى، فردين اوستونده؛ ايکينجيسى، عاييله نين اوستونده؛ اوچونجوسو، خالقين اوستونده. فردين اوستونده قوراندا ليبراليزم اولور - داها سربست، داها موستقىل. عاييله نين اوستونده قوراندا آرتيق جمعيتين اوستونده قورماق ساييلير.

آمرىكا جمعيتى بو ساعات نه يين اوستوندهدير؟ اساساً عاييله نين (اۆزك عاييلهدير) و جمعيتلرين. آمرىكادا يوز مينلرجه جمعيت وار: شيكىستلر جمعيتى، چوخ گولنلر جمعيتى، كوجه ده ياتانلار جمعيتى، ايت سئورلر جمعيتى و س. اۆلكه نى اونلار ساخلاير؛ دؤولتين چوخ شئيدن خبرى يوخدور، او، چوخ شئيه قارشيمير. [...]

منى آذربايجانين بوگونكو طالعى، بوگونكو حياتى باخيميندان عاييله و جمعيتلر داها چوخ ماراقلانديرير. جمعيت و دؤولت بو جور اورتا چكىلى توپولاملارين اوزرينده قورولور. دوغرو دور،

بونو بوتون جمعیتلره شامل ائتمک اولماز. مثلاً، فرانسادا جمعیت عایيله دن داها چوخ فردین اوستونده قورولوب. [...] ائله بونا گۆره ده فرانسادا عایيله او قدر گوجلۇ دئییل، چونکی قادین ایسته دییی و اخت بوشانا، چیخیب گنده بیلر، باشقاسیلا ائولنه، یاخود گزه بیلر، چونکی او، آزاد دیر. باخ، لیبرالیزمین بو جهتی ده وار (البته، انون حؤکماً اخلاقسیزلیقا نتیجه لندیینی سؤیله مک یانلیش اولاردی) - او، بیر نؤوع، انارشیزمه یووارلانماقدا اولان حددن آرتیق موستقیللیک دئمک دیر. بونا گۆره ده دئییریک کی، آروپادان چاغداشلیغی منیمسه یهنده دموکراتیانی، لیبرالیزمی کور- کورانه گۆتورمه مه لییک. بونلار خالقین معنویاتیندان، اخلاقیندان، میلی مننالیئتیندن، تۆره سیندن کئچیریلرک تطبیق اولونمالیدیرکی، همین دیرلرله ضیدیته گیرهرک اولناری داغیتما سین، اوچورماسین.

... فردین حوقوقو حؤکماً قورونمالیدیر کی، بو تۆۋلوكده جمعیتین مؤ حکمیلی، ثابیتلییی تأمین اندیلین.

بیر طرف دن ده، ایسلامی موساواتچیلیغین اوچونجو خطی، تملی کیمی گۆتورک. بو اؤلکه نین اهالیسی نین ۹۰ فایزی موسلمان دیر و آلاھسیز کومونیست رژیمیندن قورتاران کیمی او، یوزلرجه مسجد آچدی، مدرسه آچدی، یوزلرجه قوران کورسلاری آچدی، هر یئرده دینیمیزی اوخوماغا، اؤیرنمه یه باشلادی. ایندی آذربایجاندا ایچکی ایچنلرین سایى کوتله وی صورتده آزالیر. خصوصاً ضیالیلارین، ساوادلی آداملارین آراسیندا ایچکیدن اوزاقلانلار چوخالیر، دینه مئیل گوج لنییر، ناماز قیلانلارین، اروج توتانلارین سایى حدسیز آرتیر، هالبوکی بو آداملارین چوخو هله دونن آتئیستدی. نییه بئله اولدو؟ چونکی بو، خالقین روحدنادیر، میلت بونو ایسته ییر.

ایسلاما گلدی کده سه یاخشی موتخصیص لریمیز آزدیر. دوغرو دور، یاخین واختلاردا بیزده ده، چوخ گومان کی، مدرسه لر اینکی شاف ائده جک، ساوادلی، تمیز روحانیلر میدانا چیخا جاق. البته، کئچمیش KGB اگئنتی اولان روحانیلردن ایسلام دینی نی تبلیغ ائدن

چىخماز، چونكى اينسانلار اونلاردا اينانمير. نه اولسون كى، اونلار عرب دىلىنى بىلىر، قورانى ياخشى اوخوپور؟ [...] دئمەلى، بىزىم ايندىكى وظيفه ميز اسلام ساوادى، اسلام بىلىپىلە اسلام اينامىنى چولغاشدیرماقدیر. اسلام دىنى جمعیتیمیزدە روحو، معنویاتین تمیزلنمە- سینه و س. خیدمت ائدەجک بۇیوک عامیلدیر.

اسلام دىنى ان سونوجو، دئمەلى، ان يئنى دیندیر. لئو تولستویون سۆزلریلە دئسک، بوتون دینلردن سونرا یاراندىغینا گۆره اونلاردا موترقى نه وارسا هامیسینی منیمسەمیش اسلام بوتون دینلرین ان ایرلى گئتمیشی ساییلیر.

... بعضاً دئییرلر كى، اسلام دمokratییانین، یاخود قادین حوقوقونون علیھینەدیر. بوتونلوكلە یانلیش فیکیرلردیر. محمد پیغمبرەدک عربلر قیزلارینی توریاغا دیری- دیری باسدیریدیلار؛ بو وحشیلیدکن اونلاری محض اسلام خیلاص ائتدی. اسلام زامان- زامان قادینا حوقوق وئردی. بو، بۇیوک بیر سیستمدیر - اونو آیاق اوستو صؤحبتلە حل ائتمک اولماز.

من ایسلامین آفریقادا یایلماسینی اؤیره نیردیم. گۆردوم كى، اونون آفریقادا یایلماسیندا هئچ بیر زور اولماییب. بس ایسلام بیردن- بیره بوتون آفریقا بویونجا نئجه یایلدی؟ موشاهیدە ائتدیم كى، قونشو طایفالار بیر- بیرینه باخراق ایسلامی سورعتلە گۆتورولر. [...] نهایت، آیدینلاشدیردیم... - سن دئمە، ۴۰۰ مین نفرلیک بیر طایفانین بیر باشچیسى وار و او، طایفاداكى بوتون قادینلارین كیشی سیدیر؛ ایستەدیى قادینلا ایستەدیى واخت یاشایار و هئچ كیم دە اونا بیر سۆز دئیە بیلمز. قیز آره گئتمزدن قاباق بیر- ایكى گون طایفا باشچیلا یاشامالی، آره یالنیز بوندان سونرا گئتمەلیدیر. زامان كئچدیکجه جمعیتین بیر حیصەسى بو قانونو به ینمیر، آنجاق طایفانین ایرادەسینه قارشى دا چیخا بیلمیر. همین ناراضى طایفا عضولرى گۆرورلر كى، ایسلامدا هره اؤز عاییلەسینین صاحیبیدیر، هئچ كس اونون عاییلە مسئلهلرینه زوراكی موداخیلە ائدە بیلمز، بونا گۆره دە اونلار بۇیوک هوسلە موسلمان اولورلار.

بوندان سونرا داها طايفا باشچيسي اونلارين عاييله سينه توخونا بيلمير. ائله بو اوزدن ده اسلامين کوتله وى قبولو باشچى نين اوتورتاريزمىنى، دىكتاتوراسىنى سىنديرير. اسلامى قبول ائتمكله طايفا اونون عاييله يه تجاووزوندىن قورتولور. دئمهلى، اسلام عاييله تىپى مورتجع، دىكتاتور آفريقا طايفا تىپىنى داغيتماقدا موترقى رول اويناير.

بس، توتاليم، چاغداشليقلا اسلام نئجه سينتئز ائديله بيلر؟ بير يهودى عاليمين "بيليين طنطنهسى" ادلى روسجا كيتابى وار، اورادا دئيلير كى، قوران باشقا سماوى كيتابلاردان فرقلى اولاراق علمه خوصوصى يئر آييرير - قورآندا "علم" سؤزو بير نئچه مين يئرده ايشله-دليلب. گئرچكدن ده، اسلام علمى، يعنى اسلامداكى علم، بيليك طنطنه چاليدير-منطيقين، فلسفه نين، تاريخ شوناسليغين اينكيشافى گؤز قاباغيندادير... اسلام علمه قاپسىنى تايباتاي آچيق قويوب.

بو حديث محمد پيغمبردندير: "علم چينده ده اولسا گندين، اؤيره نين". بعضاً دئيرلر كى، "علم" دئديكده پيغمبر محض اسلام علمىنى نظرده توتوب، آنجاق بو دوشونجه يله راضىلاشميرام - چينده اسلام علمى نه گزيردى؟ چينده باريت، ايپك، تئكنيكا و س. واردى. دئمهلى، پيغمبر اوزاقدادا اولسا، كافيرين ايچينده ده اولسا محض بئله حياتى ضرورى شئيلرى اؤيرنمىي تؤولويه ائدردى.

اسلامين قاپسى علمه آچيقديرسا، دئمهلى، دموكراتىيادا آچيقدير، چونكى علم دموكراتىيانين آپاريچى خطلريندن بيريدير. علم مدنيتين آناختيدير. علم جمعيتين ايرلى آپاريچيسى، اونو هميشه ترقيه آپاران بير قووه دير.

بو گون خوشبخت ياشاماق چون موسلمانا جومهوريت گركدير.

كىمىسە موسلمان خوشبخت ياشاماسىن دئىيە اونو جومهورىتىدىن قىراغا چىكىمەيە، اوزاقلاشدىرماغا چاليشير، دئىير كى، سن آلاھ، سن دۇولت قوراندا اۇز دىننيلە گىتت. آخى او، دىننيلە گىدىب دۇولت قورا بىلمز؛ آى جانىم، آخى دىن دۇولت قوروجولوغو دئىيل!..

بىر دفعە آلىمە بىر يازى دوشموشىدو. آمريكا عاليملىرى يازمىشىدى. يازىردىلار كى، بىز آمريكاليلار و اوروپاليلار آسىيا، شىرق اۆلكەلرىنە چوخ موداخىلە ائتمەمەلىيىك. قوبون اونلاردان ھانسى مونارشىيادا ياشايرىسا مونارشىيادا قالسىن، كىم رىسپوبلىكا يارادىرسا ياراتسىن، كىم دە كراللىق قورورسا اۇز ايشىدىر.

من بىلدىم كى، بو، دوشمن ايشىدىر - دئىيرلر كى، دىمەيىن، قوى موسلمانلار اورتا عصر گىترىلىكلرىندە قالسىنلار، كىچمىش زامانلارداكى كىمى ياشاسىنلار؛ بونلار نىيە چاغداش دۇولت مەكانىزمى، رىسپوبلىكا، دىموكراتىيا و ئىرسىنىز كى، اينكىشاف ائدىب صاباخ بىزىملە برابر اولسونلار؟ سونرا بىزدن گوجلۇ دە ولا بىلرلر، اونا گۇرە دە اۆتورون باشىنا؛ عكىسەنە، ھىچ كۆمك دە ائتمەيىن، ائلە مونارشىيادا قالسىنلار، اورادا چابالاسىنلار. يعنى چاغداش دۇولت قورومو جومهورىتىدىر - اونو قوراجاقسان و بونونلا دۇولت ايشىنى آپاراجاقسان.

بو گون موساواتچىلىغىن ھىمىن اوچ ترىكىب ھىصەسى توركىيەنىن اۇزوندە اوغورلا يوكسە- لىشە گىدىر. چونكى توركىيەدە توركچولوك حاقىندا آذربايجانداكىنا نىسبەتاً داھا چوخ كىتابلار يازىلىپ: توركچولوك ندىر، اونون اساسلارنى نە تشكىل ائدىر و ب.؟ توركىيە اوروپايا ياخىندىر دئىيە چاغداشلىق دا بورادا اۇزۇنە داھا چوخ يىر تاپىپ، آذربايجانا نىسبەتاً اينكىشاف ائدىب. توركىيە بىزدن قاباق اىسلام دۇولتچىلىغىنى ساخلادىغىنا گۇرە اورادا اىسلام مدنيتى چوخ ايركى گىدىب، مسجدلر، مدرسە لىر سىستىمى اساسلى شكىلدە فورمالاشىپ. باشقا سۆزلە، بو اۆلكەدە ھىمىن اوچ تىلمىن اوچو دە اينكىشاف ائدىر، ايندى قالىر اونلارنى سىنتىزى، يعنى تورك- اىسلام، تورك- چاغداشلىق و اىسلام- چاغداشلىق سىنتىزى.

محمد پىغمبىرىن بىر سۆزو وار؛ دئىير كى، گىتدىنىز بىر اۆلكەيە، گۇردونوز كى، اونلارى اىسلام قايدالارىيلا ايدارە ائدە بىلمىرسىنىز، اونلار بونو قبول ائتمك اىستەمىرلر، اوندا اونلارى

اۆز عادت- عنعنەلر يېلە، قانونلار يېلا ايداره ائدين. قوی ایسلامی قبول ائتسینلر، آنجاق قایدا- قانونلارینا دیمه یین. یعنی محمد پیغمبر حیسی ائدیب کی، گئدیب هر یئرده ایسلام قایدا- قانونلارینی قویارسان، عالمی داغیدارسان. چونکی هله ایسلام قایدا- قانونلاری گلمه میشدن اۆنجه دونیانین قایدا- قانونلاری وار و ائله جه ده قالدی.

اونا گۆره ده بو مسئله نی بو گون بئله گۆتورور و بئله قییمتlendirیریک کی، میلی روح، میلی منلیک ایسلام دینییه ضید دئییل. ایسلام دینی ده میلی منلییه ضید دئییل.

آوروپانین ایسلاما قارشى خاچ یوروشلرینین هامیسی نین قاباغینی تورکلر آلدیلار.

تورکلرین ایسلامی تک تانریلیغا گۆره قبول ائتمه لری فیکری بیر طرفلیدیر. ائله دیرسه اونی بس نییه تک تانریلی خاچپرستلر قبول ائتمه دیلر؟ ساده جه اولراق، تورکلرین تک تانریلیق سیستمیندن آنلایشی واردی، اما قوران کیمی بیر یازیلی آبیده سی یوخدو. بو، بیر، ایکینجیسی، ایسلامداکی تک تانریلیق سیستمی تورکلرده کی تک تانریلیق سیستمیندن ساده، آنلاشیقی و داها ییغجامدیر. تورکلرین تک تانریلیق سیستمی بؤیوک مسئله دیر، ایسلامداکی تک تانریلیق سیستمیسه دستوردور - بو دستورو هم اؤز برله مک، هم اؤیرنمک، هم ده تبلیغ ائتمک آسان اولور.

تورکلر جنگاور خالقیدیر. اونلارین ایسلاما یاخینلاشماسیندا بیر نئچه خط وار. بیرینجیسی، موسلمانلاشمیش تورکلر ایسلاما اۆنجه حربی یوللا خیدمت ائتدیلر، اۆزلری ده حربی پیله لرله یوکسلدیلر. بئله کی، سلجوقلورلارین اولو بابالاری خزر تورکلریددی. اونلار اۆنجه دینی اینانجلارینا گۆره یهودیدیلر: بابالاری میکاییل، ایسرائیل... بونلار خزرین شیمالیندان آخیشیب اورتا آسییایا، قزنه لیلر دؤولتی نین سرحدلرینه گلن کیمی ایسلام دینی قبول ائتدیلر، سونرا ایسلامین اساسیندا اۆز دؤولتلرینی قوردولار و باشلادیلار یاخین، اورتا شرقی بوتۇو ایشغال ائتمه یه. ایشغالا باشلایارکن گۆردولر کی، بو خالقلارین هامیسی موسلماندیر و

أكثریتی ده سنى دیر، اونا گۆزه سلجوقلور دا سنى لیبی قبول ائتدیلر کی، حاکیمیت بونلارا گلیب چاتسین. یعنی ایسلامین قبولوندا حاکیمیت ماراقلاری دا واردی.

سونرا ایکینجی خط گلیر.

"بؤیوک موغوللار" دندییمیز تورکلر اورتا آسییادان آخینلا گلیر. هولاکو خان آذربایجاندا بؤیوک بیر ایمپریا یارادیر - بئشینجی اولوس. هولاکو خان اصلینده چینگیز خانین یاسلارینی حیاتا کئچیرن شامانچی بیر اینساندی. بوتون آذربایجان، عیراق و ایراندا (داها دوغروسو، آذربایجان، فارس و عیراقد)، خوراساندا ۵۰۰دن آرتیق شامان معبدی تیکدیرمیشدی. وزیرسه مسلمان نصیر الدین توسی یدی.

[...] ایکی نسیل کئچیر، اونون نوهسی قازان خان ایسلامی قبول ائدیر، ایصلحاتلارا باشلاییر، بوتون کئچمیش ۵۰۰ معبدین هامیسینی سؤکدوروب داغیدیر و یئرینده مسجد تیکدیریر. اورتا آسییادان، مونقولوستاندان آخیشیب گلیمیش اولوسلار - تورک، تاتار، مونقول...، هامیسی موسلمانلاشیر، ایسلاما کئچیر.

تورکلر آراسیندا ایسلامین یاییلماسی نین باشقا بؤیوک خطی ده وار. ایسلام دونیا یا یاییلسا دا اورتا آسییادا اونا تورکلر کؤنوللو قبول ائتمیر، شامانچیلیقدان آل چکمیرلر. بو حالدا ایسلاملا شامانچیلیق گؤروشور. زوردان، تضیقدن اوزاق بیر پروسس باشلاییر، ایسلاما دوغرو کؤنوللو گئدیلمه یه باشلانیلیر. نئجه؟ شامانچیلیق ایسلاملا بیرلشیر، چولغاشیر، صوفیلیک میدانا چیخیر. [...] خوراساندا. اولدن واردی اورادا، آنجاق یاییلمیردی. عربلرده ده بئله یدی. مثلاً، میصیرده بیر، یا ایکی صوفی اولوب، یاییلمایب. آنجاق ائله کی صوفیلیک کئچیر تورک مکانینا، گئنیش صوفی حرکتی باشلاییر. [...] هله XII عصردن قاباق - X عصردهک باشلاییب بو حرکات. گئندیکجه گئنیش لیب.

تصووراندین کی، قیرغیزلار ایسلامی XVII عصرده، اؤزو ده صوفیلیکله قبول ائدیرلر. صیرف ایسلامی یوخ، ایسلامی قبول ائتمیرلر. صوفیلر اول اونلاری صوفیلشدیریر، صوفی طریقتلرینی،

اوردنلرینی قبول ائتدیریر، سونرا کئچیریلر ایسلاما. آذربایجاندا XII - XIII عسره صوفیلر وار، سوهروردی لیک صوفی جمعیتی وار. بورادا گولشنی، بابا-کوهی طریقتلری ده یایلمیشدی. بو طریقتلری آذربایجانلیلار یارادیب.

سوهروردیه عمر سوهروردینین یاراتدیغی طریقتدیر. ایکی سوهروردی وار: عمر سوهروردی، یحیی سوهروردی. ایکسی ده طریقت باشچیسیدیر. یحیی سوهروردی ایشیق نظریه سینی اساس گؤتوروب (آلاه بیر نوردور، نورلارین پایلانماسیدیر). عؤمر سوهروردیسه یاشلی آدامدیر. عرب خلیفه سی نصیرالدین بالله صوفی لیبی اوندان قبول ائدیب. دئییب کی، من بو شیخین تکیه سینه گیریم. شیخ عؤمر سوهروردی ده خلیفه نصیرالدین بالله جوتیه گئیندیره رک اونو صوفی ائدیب. بلی، آذربایجان شیخی. بو ایکی سوهروردی، بیر ده گولشنی اساس طریقت باشچیلارییدی. باکیدا گولشنی طریقتی یایلمیشدی - باباکوهی گولشنی. [...]. باباکوهی دئییرلر، یعنی "ماغارا باباسی". شاماخیدا ماغارادا اوتورودو.

بو سوهورودیلیک XVII - XVIII عسرلرده افغانیستاندا، هیندیستاندا دا یایلیب. اورالارین آداملاری ایسلامی یوخ، آنجاق صوفیلیی قبول ائدیرلر. چوخ غریبه دیر. چونکی بو صوفیلیک کئچیددیر - تورکه کئچید، شامانچیلیغا کئچید. صوفیلیی قبول ائندن سونرا ایسلامی قبول ائدیر، اوستوندن ۶۰-۵۰ ایل کئچندن سونرا ایسلامی بوتونلوکله قبول ائدیر، شامانچیلیقدان اوزاقلاشیرلار.

تورکون ایسلاما گلمه سی، گؤردویوموز کیمی، چوخ چالارلیدیر. اونو تکجه ائله تک تانری لبقلا ایضاح ائتمک دوز دئییل. بونون چوخلو یوللاری اولوب: اوردویلا، دؤولتله، ایقتیصادیاتلا، سیاستله و س. علاقه دار. سونرادان گلیر او اینانجین ترانسفورماسیاسی، دیشیلیمه سی. مثلاً، شامان اینانجیندان ایسلام اینانجینا کئچیده صوفی لیبین اوینادیغی اساس رولا باخاق. صوفیلیک اونلارین ایکسی سنین بیرلشمه سیدیر. عرب صوفیلرینین هئچ بیرینده رقص یوخدور. بونو تورک صوفیلری چیخاریبلار. [...]. مؤلوی لر. ائله بیزیم آذربایجان شیخلرینین ده رقصی واردی. موغامات اوخویوردولار. موغاملارین بیر حیصه سی صوفیلیک اوزرینده یارانیب - مثلاً،

"عرفانى" وار، "روحانى" وار، بونلار بىن هاميسى صوفى رقصلىرىدىر. اۋزو دە بعضىسى جنگاور صوفىدىر، مثلاً، نسیمی كىمى. كوروغلو جنگى لرینین دە اکثریتی موباريز صوفى رقصلىرىدىر. كوروغلونون اۋزو دە مورشىدىر. [...] دلى لرین. دلى لر اونون موریدلریدر. بو، سیستمیدر. «كوروغلو» نو اوخویون، باخین، ۷۷۷۷ دلى نین هاميسى موریددیر.

[...] یعنی بیزیم داستانلار سیستمینده كى همین او جنگیلر موباريز صوفى رقصلىرىدىر.

موباريز اولمايان صوفىلىك ده وار. بو، طریقتلر سیستمیندن عبارتدیر: أله قیلینج ألقاق، آدام اۋلدورمك، قلب اینجیتمك، كیمسه یه توخونماق اولماز. بو، آرتیق درویش سیستمیدر. صفویلر شیخ جونئیده دك أللرینه قیلینج ألامیشدیلار. آنجاق طریقت باشچیلاری شیخ صدر الدین، شیخ صفی الدین دوغا ائدیر، مورید ییغیردیلار. دئییردیلر كى، قان تۇكمك اولماز، اۋلدورمك اولماز. ائله كى سیرا شیخ جونئیده چاتدی، آرتیق باشلادیلار موباريزه آپارماغا. گۇردولر كى، بابا طریقتینده بو، چتیندیر، موباريزه آپارماق اولماز، اونا گۇره شیعهلیبی قبول ائتدیلر. شیعهلیكده كیمدیر قان تۇكن؟ شاهى - مردان على! و باشلایلرلار على نین تبلیغینه. ایندی بونلار هم درویش، هم شیخ، هم صوفى، هم ده شیعهدیرلر. بوندان سونرا شیعهلیك موباريزه آپارماغا ایجازه وئیر. باخ، یئنه ده طریقتین یئردیشمهسى باش وئیر.

نسیمی ده کامیل اینسان اودور كى، ایسلامی، یعنی شریعتی بیلیر، سونرا بیر طریقتیه مخصوصدور، او طریقتیه ده معرفتیه بییهلنیر و معرفتیه بییهلنندن سونرا حقیقتیه - حاققا قوووشور. نسیمی نین اۋزو محض بو یوللاری كئچه-كئچه شریعتی اۋیرنیر، طریقتی بیلیر، معرفتیه بییهلنیر و حاققا چاتیب. او، آرتیق شیخدیر، یعنی اۋزونو روحاً ومعنا تانرییا قوووشموش ساییر. اونا گۇره ده تانری حاقیندا دئییر: "أنا الحق" - من حاقم، یعنی تانری نین بیر ترکیب حیصهسى یم و اۋزومو اونون حیصهسى ساییرام. منى اۋلدورورسونوز اۋلدورون، اونسوزدا، اونا قوووشاجام.

[...] فضولىسه مسئلهیه بو جور یاناشمیر. او دئییر كى، اینسان تانریدان قوپوب گلیبسه اونا قوووشماق داها مومكون دئییل، آنجاق بونون حسرتینده قالیب اونا قوووشماقچون یول گئتمه-

لیدیر - اینسانین گۆزل لیبی ده، وارلیغینین لڈتی ده اونا قوووشماغا دوغرو گئتمکده دیر، او یولدادیر، او حسرتده دیر. قوووشدوسا مسئله قورتاریر - تا نه حسرت چکسین؟ اونسوزدا، تانرییا قوووشاغا ماسا نییه اونون حسرتینی چکیم، نییه اونا ایسته ییم، سئویم؟ قوووشدوق، سئوگی ده او واخت بیتدی؛ سن اونون حیصه سییدین، ایندی اونونلا بوتۆو اولدون.

فوزولینین دوشونجه سینه گۆره، تانرییا قوووشماغا گئدن یول توکنمزدیر. عؤمرون بویو گنده جکسن. سن یاخشی روحسانسا، تمیز روحسانسا اونا دوغرو گئتمه یه ایمکانین اولاجاق، اونا یاخینلاشدیقجا لڈتینی دوياجاقسان، آنجاق اونا چاتا بیلمه یه جکسن - چاتماق مومکون دئیل. یوخ، پیس روحسانسا سنین اوچماغین، گئتمه یین مومکون اولمایاجاق، عذابلارلا یاشایاجاقسان، بونا گۆرده سن روحونو تمیزله کی، اونا دوغرو گئندنه راحت اولاسان، یعنی جانین اونونلا بیرلشمه یه میلی اولسون. آخی بو جان اورادان گلیب گیریب بدنه، ایندی اونا بیرلشه بیلمز، بیرلشمک چون بیر واسیطه یه احتییاچ وار. بو واسیطه بولبول چون گولدور، مجنون چون لئیلی دیر، مورید چون مورشیددیر... بونلار اینسانا سئوگینی اؤیردیرلر. سئوگینی اؤیرنن اینسان تانری سئوگیسینی درک اندیر و اونا دوغرو گئتمه یه باشلاییر. سئوگیسیز گئتمه یه جک، چونکی ایتیریپ اؤزونو. گۆیدن - آنا بطنیندن گلیب؛ یعنی بو روح آزار. مورشیدسه اونا آزماغا قویمور.

[...] ... اینسانی عشقین فوزولیه نه دخلی وار؟! اوندکی بؤیوک تانری عشقیدیر! تانری عشقی اساسدیر، دونیانین ماهیتی بو سئوگیده دیر. یعنی او، سئوگینی بیزه اونا گۆره وئریب کی، هر شئی سئوک. بلی، اینسان تانرینین یاراتدیغی هر شئی سئومه لیدیر - اونا نه چکیرسه، نه گۆزلدیرسه.

بو نه سیستمدیر؟ بو، تانرینین سیستمدیر: "من اینسانی اونا گۆره یاراتدیم کی، او، منی درک ائتسین و سئوسین". باخ، ماهیت بودور. اصلینده تانرینین بو درک ائتمه یه و سئوگیه احتییاچی یوخدور. او یاراتماییب کی، منی سئوه سن، منیم خوشوم گل سین. بو یوللا گلیرسن گل، گل میرسن گلمه. او یولو توتوب گئندینسه خوشبخت اولدون، گئتمه دینسه، دئمه لی، تانرینین یولونو ایتیرمیسن، آز میسان. مورشیدین خیری اوندادیر کی، اون مینرله یولونو

آزاجاق اينسانى اطرافينا توپلايىب آلاھا (ج.ج.) طرف يۇنلدير و ثواب يىبھسى اولور. او، ثوابا اونا گۆره چاتير كى، بونلارى اؤيدير. بونلار اولماسا مورشيد نه يه لازيمدير؟ بو، بىر- بىرىنى تاماملان بونلار دور. بو فلسفهنى اؤيرنمك لازيمدير.

آنچاق بو فلسفهده چوخ غريبه بىر شئى وار - اينسانلار دوغرودان - دوغرويا تانرى روحونا او قدر وورولورلار كى، اونلارين بو دونيادان آلى سويويور. بو، چوخ قورخولودور.

قورد آغزى باغلاماق قديم شامان سيستميدير و تر تميز تورك عادتيدير. دمير ان موقدس وارليقدير و قوردون آغزىنى محض اونونلا باغلاماق اولار. غريبهسى نهدير - قوردون آغزىنى باغلايندا واختيله توركجه شامان دوعلارى اوخويارديلار، اينديسه قوراندان آيه اوخويورلار. گؤرورسونوزمو تورك تفكورو ايسلاملا نجه چولغاشيب. عربدهسه بئله شئى يوخدور.

سونرا نوروز بايرامىنى گؤتورك. بو قديم تورك بايرامى آرگنهكوندان كلمه سيستميدير، ايندى گيريب فارسليغا، ايرانا. فارسلا رانو "نوو روز" ("يئنى گون") ائدرک گؤتوروب تقويمه ده سالييلار (فروردين آيندا باشلايير). آنچاق ايشه باخين كى، آنادولويلا هله ايندى-ايندى ياييلماغا باشلايير، چونكى دئييرديلر كى، بو، سنى لرین يوخ، شيعه لرین بايراميدير. شيعه لر اونو اؤزلرينه چيخديلار كى، امام على قيرمىزي گئيينهرك تاختدا اوتوروب، بو، اونونلا باغلى بايراميدير. بيز دؤرد چرشنه كئچيريريك، سويون، اودون اوستوندن آتيليريق؛ بونلارين هاميسى عربده يوخدور.

بيز سويون اوستوندن آتيلاندا قوراندان دوعا اوخويوروق، سالوات چئويريريك. شامان دوعلاريسا ايتيب-گنديب، ايندى موسلمان دوعلارى گليب اونون يئرئنى توتوب. دئمك، بؤيوك بىر سينتئز باش وئريب: آذربايجانين اؤزونه خاص عادت- عنعنهسى وار، موسلماندير و موسلمانليغا دا چوخ جيئى رعايت ائدير. آما بو عادت- عنعنه لر ايسلاملا ائله قوووشوب كى، بونا قارشى چيخماق مومكون دئييل.

بوندان سونرا بله ده بئله ياناشى مسئله لر قويولمايدير: "توركچولوک و چاغداشليق" (توركچولوک چاغداشليغى نه جور قبول ائدير، چاغداشليق توركچولوکله ضيديت تشكيل

اندیر، یوخسا هارمونیا؟)، "تورکچولوک و ایسلام" (تورکچولوک ایسلاما نه جور باخیر؟ مثلاً، آذربایجانین گونئییندن اولان و اوورپادا یاشایان تورکلرین اکثریتی تورک-ایسلام سینتئزیندن، یعنی تورکلرین ایسلاملا چولغاشماسیندان چیخیش اندیر. تورکیه‌نین اؤزونده ده بیر سیرا پارتیالاردا آرتیق دئییرلر کی، بیز تورک-ایسلام سینتئزینین طرفینده‌ییک)، "ایسلام و چاغداشلیق" (چاغداشلیق ایسلاما نه جور اویشور، ایسلام چاغداشلیقلا دوغروانمی قوشا آدیملایا بیلر و س.).

آوروپا عالیملرینین بیر چوخو بیلدیریر کی، موسلمانلار اورتا عصرلرده یاراتدیقلاری مدنیتی یئنی دن اؤیره نیب چاغداش سوپه‌ده تقدیم ائتسه‌لر باشقا مدنیتیه احتیاجلاری یوخدور. مثلاً، باخین، بیزیم موغامات اورتا عصر مدنیتیدیر. او، بورادا تورک، یونان، عرب، بیر سیرا باشقا مدنیتلره چولغاشیب. اونلاری ایندی سالیبلار چاغداش تقدیماتا، بوتون دنیا دا قبول اندیر، هامی دا دئییر کی، گوجلو ایسلام مدنیتی وارمیش کی. آذربایجان خالق موسیقی سینی رحمتلیک واقیف مصطفی زاده گوٲوروب ائله‌ییر چاغداش پوپ موسیقیسی، بوتون آمریکادا یاییلیر (یعنی تقدیماتی چاغداش‌دیر، اؤروسه کؤهنه مدنیت‌دیر).

آذربایجاندا ایسلام فوندامنتالیزمی یئر آلا بیلمز.

[...] چونکی، بیرینجیسی، شیعه‌لیک بورادا ایرانداکی قدر قاتی و قدر دئییل. ایکینجیسی، آذربایجاندا همین ایلکین دینی سیستم نه جمعیتده قالیب، نه ده دؤولتده. دوغرو دور، دین وار، آنجاق یایغین حال‌دایر، سیستم حالینا دوشمه‌ییب؛ او گرک پیرامیدا حالیندا اولار. مثلاً، باشدا گرک بیر شیخ، اونون اطرافیندا دا یئنه ۳۰ شیخ اولار، ۳۰ شیخدن آشاغیدا ۵۰۰ نفر ایری روحانی، آخوند، اونلارین دا اطرافیندا بیر ۱۰ مین مولّا اولار. پیرامیدا حالیندا اولاندا قورولوش اولور؛ فوندامنتالیزم بوندان سونرا یورویه بیلر.

دیگر طرفدن، فوندامنتالیزم ایسلام دینینده ایصلاحتین بیر نؤوعودور - ایسلامدا گئرییه قاییتما ایصلاحتیدیر. او ایصلاحتی آپارا بیله‌جک بؤیوک عالیملر، موجهیدلر لازیم‌دیر، آخی هر آدام بونا گیریشه بیلمز کی. مگر آذربایجاندا بو ایشی باجارا بیله‌جک قووه وار؟!

بىز ايندى سوۋتت تارىخ مئتودولوگىياسىندان چىخماق ايستەيىرىك، آنجاق باجارمىرىق، چونكى گرک بونونچون يىنى مئتودولوگىيا حاضىرلاياسان، بوندان اۋتروسە يىنى تفكۋرلو، دونىايا يىنى گۆزلە باخان، كۆهنە مئتودولوگىيانىن تاثيرى آلتىندا اولمايان، آما اونو ياخشى بىلن آن آزى بىر ۱۰۰ مونتخىص لازىمدىر. اونلار يوخذور دئىە سوۋتت ايدئولوگىياسىندان ايمتىناع ائتسك دە يئنه "صىنقى موبارىزە" دن دم ووروروق. مثلاً، گويا تارىخ يازىرلار: فىلانينجى ايلدە كندىلير عوصيان ائدىب كندخودانى اۋلدوردولر. كندخودانى اۋلدورمك عوصيان دئىيل آخى، بىز بونا "عوصيان" آدى قويوروق - سادەجە اولراق، هانسى سبب اوزوندنسە كندخودان بىزەرك اونو ووروب اۋلدورولر. بونا او ساعات صىنقى موبارىزە باخىمىندان يانشىرىق، چئوپىرىك عوصيانا. ياخود "عوصياندا ۲۰ نفر كندلى اۋلدورولدو". سن دئمە، "كندلى قىيامى" دا باش وئرىبىمىش! بلى، كونكرئت كىمە قارشىسا كونكرئت شخسىن، ياخود شخصلرىن داواسى "صىنقى موبارىزە" آدلاندىرلىر.

ياخود اورتا عصرلردە آذربايجاندا فئوداللىزم جمعيتى-نىن وارلىغى حاقينداكى مودعالارى گۆتۈرك. بوش دوشونجەلردىر - هانى او فئوداللىزم؟ خانلار، بىلر فئودال دئىيل كى، اونلارنى باشچىلىق ائندىيى جمعيت قورولوشودا "فئوداللىزم" آدلانسىن. آذربايجاندا هانسى فئودالدىن صۇحبت گئدىر؟ تورپاق صاحىبىدىر - بىر، بى دىر - ايكى، اوردوسو وار - اوچ. بو، تامام باشقا سىستمدىر. بىز آروپا سىستىمىنە باخىب اونو عىنى لہ اۋز جمعيتىمىزە تطبيق ائتمك ايستەيىرىك؛ دوز گلمىر آخى.

و ياخود ايلك دۋولتلىرىن قولدارلىق جمعيتىندە يارانماسى حاقيندا فىكرە باخاق. بلى، ماركس دئىيب كى، دۋولت صىنقىلى جمعيتىن محصولدور، ايتىدايى ايجماعسا صىنىفسىز جمعيتدىر، دئمەلى، ايلك دۋولت قولدارلىقدا يارانا بىلر. كۆكوندن يانلىش مودعادىر - دۋولتلىن تىپلىرى وار: قولدار دۋولت، فئودال دۋولت، بلى. آنجاق بونلاردان باشقا تىپلىرى دە وار آخى. يعنى ماركسىزم هانسى خطى جىزىبىسا اوندان او طرفە كئچە بىلمزسن. بونا گۆرە دە آختارىرىق كى، گۆرە سن، شومردە كى دۋولت نە جور دۋولتلىش: قولدارلىق، يوخسا غىرى - قولدارلىق؟ شومردە ايرى تىكىلى لرىن اينشاسىندا قوللارى ايشلەدىردىلر؛ هە، دئمەلى، اورادا

قولدارلیق دۇولتیمیش. نییه قولدارلیقدیر کی؟ تیکینتیده کندلینی ده ایشلمک اولار. مثلاً، کندلیلری ییغیب مسجید تیکیدیلر. او، قول دئیل آخی، کندلیدیر. شومرده کی او بۇیوک مبدلری تیکنلر کندلیلر ده اولار بیلردی. بس اونداهانسی دۇولته عایید ائدهجکدیک - فتودالیزمه؟

من بئله دوشونجهلرین علیهنهیم. آنجاق، تأسوف کی، اولار ایندییه دک یاشاماقدادیر. نییه؟ چونکی سوونت دونیاگۇروشوندن تام قورتولموش و میلی ایدئولوگیایا دریندن بییه لنمیش تاریخچی عالیملریمیز هله یئترینجه دئیل. تصوور ائدین - تورک میلی تاریخینی یازان عالیملر هله یوخدور. هامی ایسته بیر کی، عوموم تورک تاریخی یازیلسین، آنجاق یازان یوخدور. کیم یازاجاق؟ عوموم تورک ادبیاتی یاراتماق ایسته بیریک. تورکییه ده، آذربایجان دا، اورتا آسییا دا قورولتایلار، سیمپوزیوملار، کونفرانسلار کئچیریر، اما هله هئچ بیر جیلدی ده اوزه چیخمایب.

بوتون بونلاری نییه خاطرلادتیم؟ آذربایجاندا ۷۰ ایل بویونجا جیدتی علم مرکزلی، چوخلو تاریخچی عالیملر یئتیشه - یئتیشه بو گون بیز موتخصیص یوخلغوندان شیکایت لنیریکسه دین اینستیتوتونون عوموماً مؤوجود اولمادیگی (بئش - اون مسجیدله، بیر - ایکی خیردا دینی مکتبله، بئش - اون ساوادلی روحانییله، پیرلرله، اوجاقلارلا دین اینستیتوتو یارانماز) اؤلکه - میزده فوندامئنئالیزمین گئرچکلشمه سی معجزه اولاردی.

باشقا یۇندن گۇتورسک، آذربایجان اهالیسی نین بیر بؤلومو - قوزئیلی لر چاغداش آوروپا تفکورو اولدوقلارینا گۇره ایسلام دینینی محض بو تفکوره منیمسه یه جک. بو اینسان اورتا عصرلر تفکورو یله اونا تقدیم اولونانلاری قبول ائتمه یه جک.

نه یه گۇره موسیقیمیزی چاغداشلاشدیردیلار؟ اوزئیر بی "لئیلی و مجنون" اوپراسینی نییه یازیردی؟ چونکی باشا دوشوردو کی، بۇیوک سیستم یارتماقچون آرتیق اوپرا سیستمینه کئچمک لازیمدیر. هامی نین آجیغی گلیردی کی، بو آوروپا موسیقیسینی نییه یئریدیرسن بئینیمیزه؟ آنجاق ایندی هامی اوتوروب "لئیلی - مجنون" باخیر، لذت آلیر. نییه؟ چونکی او، آوروپالاشدیریلما ییب، یالنیز تقدیماتی چاغداشلاشدیریلیب. میرزه فتحعلی نییه درام

یازیردی؟ چونکی درام چاغداش تفکّورون بیر فورماسیدیر. و یاخود، دئییک کی، اورتا عصرلرده بیزده رومان یوخدو (دوزدور، نظمله یازیلیمیش رومانلار وار، اّمّا منشور رومان یوخدو). یوسیف وزیر چمنزمینلی، محمد سعید اوردوبادی آوروپا اوسلوبلو بئله اثرلری اورتایا قویدولار و ایندی بیز "ایکی اود آراسیندا" (یاخود "قان ایچینده")، "قیلینج و قلم"، "دومانلی تبریز" کیمی رومانلاری سئوه- سئوه اوخویوروق. نییه گؤتورمه یک بو یئنی لییی؟ دئمه لی، چاغداشلیغین تقدیماتیندان، فورماسیندان، ائله جهده اونو تقدیم ائدنلرین باجاریغیندان دا چوخ شئی آسیلیدیر. ایندی بس ایسلام دینینی آذربایجانا چاغداش تفکّورله کیم تقدیم ائده جک؟ هله- لیک اونو گؤرمورم.

مولّا، نئجه اولسا دا، اهالینی آلاها (ج.ج.)، او دونیا یا - آخیرته، جنتّه، جهنّمه اینانیدرماغا چالیشیر. بوتؤولوکده او، جمعیتی راحتلانديريجی بیر عامیلدير (عوموماً اینانجی تأمین اولوناندا جمعیت راحتلاتیر). آما مولّا مجلسده بیردن باشلايير صؤحبت ائتمه یه: سلیمان پیغمبر بیر گون خسته یدی، بیر بولبول گلدی، اوخودو... گندیب چیخدی میقلره، افسانه لره. [...]

روحانلیرین ساوادیندان باشقا، اونلارین شخصیتی ده تبلیغاتدا موهوم رول اویناییر. مثلاً، بیر حدیثه باش وئریر، پولیس گلیب بیرینی توتور، حاقسیز یئره دؤیور، اینجیدیر. بئله یئرده گرک روحانی شخص ائل آغ ساققالی کیمی قاباغا دورا کی، آی اوغول، بونو نییه دؤیورسن؟ آنجاق بیزده بیر نفر روحانی سسینی چیخارماز، اؤزونو پیس کیشی ائله مز. یعنی روحانی بیر یئرین دین آدامی اولماقلا یاناشی، هم ده ائللین آغساققالی اولما بیلمه لیدیر. گرک بو سیستمی ساخلا یاسان، آنجاق، تأسوف کی، بیز او سیستمی قورویا بیلمه میشیک. مثلاً، بیر مجلسه ایجرا باشچیسی گلن کیمی هامی دورور آیاغا، او رایونون روحانیسی ده آیاغا قالخیر. اولماز بو. سن دینین یوکسلمه سینی ایسته ییر سنسه روحانینی ایجرا باشچیسی نین آیاغینا آپارما لیسان، عکسینه، گرک او ایجرا باشچیسی روحانی نین آیاغینا گلیب اونولا گؤروشسون. یوخسا آخوند دا اونون آیاغینا گئندنه اونون اؤزونون نه حؤرمتی قالاجاق، دئدیکلرینه کیم ایناناجاق؟

امير تئيمورلا شىخ صدرالدينين گۇرۇشونو من هميشه ميثال چكirim. تئيمور گليب اردبيلدن كئچنده (آنادولونو ايشغال ائندن سونرا) دئير كى، گئدين شىخ صدرالدينه دئين، امير تئيمور گليب. او دا شىخدير ده، قاباقچادان خبرى وار كى، تئيمور گليب. آنجاق اونون اميرين آياغينا گئتمه سى يارماز. گئتمه سين دئيه نامازا اوتورور. گليب چاغيريرلار: "شىخ، شىخ!" - چۇنوب ائله مير، نامازينى قيلير؛ "شىخ، امير تئيمور سنى گۇزله يير" - سسينى چىخارمير (آخى نامازدا دانىشماق، بدنى، يا خود اوزو يانا چئويره رك قبله دن يايينديرماق اولماز). اصلينده هئچ بير ايراد توتولا بيلمه يه جك بو حركتيله امير تئيمورا باشا سالىر كى، سن منى گۇزله مه ليسن، من سنى يوخ. تئيمور دئير كى، من آلايه قوناغيام، شىخ منيم قارشىما چىخماليدير. اونها شىخ قاپىيا چىخىب سوروشور كى، منى چاغيران آلايه قوناغى كيمدير؟ دئيرلر: امير تئيمور. بوندا ديلنير كى، بو يورسون آلايه قوناغى. امير تئيمور آتدان دوشوب دئير كى، شىخ، منى سايا سالميرسان، آخى من حۇكمدارام، حۇكمدارينسا آياغينا گلرلر. شىخ صدرالدين دئير كى، من تانرييا عيبادته اونون زيارتينده يديم، تانريسا حۇكمداردان بۇيوكدور.

باخ، ... روحانى بۇيوكلويو بودورا! ..

بوتۇو آذربايجان حاقيندا

بوتۇو آذربايجان اوغروندا موباريزه حياتيمين معناسيدير.

آذربايجانين يوز ايللرله پارچالانميش، بۇلوموش، داغيديلميش جيسمى نين بوتونلويو مقدس آرزومدور.

اينسانين فيكرينده دايمما اۇزونون آرزو و ايدئيالارى نين حياتا كئچمهسى دولاشير. منيم فيكىرلريمين مياسينى آذربايجانين تام مستقىل اولماسى، قاراباغين ارمنى ايشغالىندان آزاد اولونماسى، قاقچينلارين هاميسى نين اۇز يئرلرينه قايتماسى و بوتۇو آذربايجان ايدئياسى نين ياشاماسى و گئرچك لشمهسى تشكيل ائدير.

روحى باخيمدان آذربايجان هميشه بوتۇو اولوب. بونون چوخ عادى ميشاللارى وار. آذربايجانين قوزئينده اۇيرندييميز تاريخ و ادبياتدا هئچ زامان آيريلمামيشيق. شاه ايسماعيلى هم دۇولتيميزين بۇيوك حۇكمدارى، هم بۇيوك سركردهمىز، هم ده بۇيوك شاعيريمىز كيمي اۇيرنميشيك. ياخود تبريز نئچه - نئچه دۇولتيميزين پايताختى اولوب و بيز اونون تاريخينى اۇيرنميشيك. آغ قويونلو، قاراقويونلو، ائلكانلييلار، آتابى لر دۇولتيرينى بيز اۇز دۇولتيمىز سايريق.

میرزه علی مؤعجوزوده اؤیره نیریک، شهر یاری دا. خاقانی، دئیک کی، قوزئیده دوغولوب، گونئیده وفات ائدی، تبریزین سورخاب قبریستانلیغیندا دفن اولونوب. بونا گؤرده بیز معنوی- مدنی جهتدن بیریک - هئج شئی پارچالانمایب.

من اردبیلدن باکییا گلیمیش بؤیوک بیر دین خادیمیندن سوروشدوم کی، نووروز بایرامی حاقیندا نه فیکیرلشیر سینیز؟ دئدی کی، نووروز بایرامی ایسلام بایرامی دئییل؛ او، قدیم زامانلاردان وار، آنجاق ایسلام باشقا یاخشی شئیلر کیمی نووروز بایرامینی دا حیاتدان گؤتورمه ییب اؤزونه بیرلشدیریدی.

تصوّر ائدین کی، بو روحون داشیییجیسی اولان آذربایجان تورکو گندیب آمریکادا دا یئنه او بایرامی کئچیریر، یئنه اؤز دیلینده دانیشیر، یئنه وطن ماهنیسی اوخویور، یئنه اؤز ادبیاتینی اؤیره نیر و س.

باشقا سؤزله، اینسان داشیدییی روحون ایچری سینده دیر و اونولا یاشاییر. بونا گؤره ده بیز ماتریالیست دئییلیک و حیاتا ایدئالیستجه سینه باخیر یق - بیزیم وطنیمیز اوردویلا، زورلا بؤلونوب و بو بؤلونمه نین میلتین روحونا هئج بیر تأثیری یوخدور. ساده جه، وطنیمیزین اوزرینده کی صونعی چپرلری گؤتورمک، اوردولاری چیخارماق و یئنی خریطه چکمک لازیمدیر. بوتؤولوک بو جور دوشونولور.

ایدئالیست دوشونجه ده میلت بؤیوک بیر روحدور، روحون توره دیجی سیدیر؛ دئمه لی، او پارچالانا بیلمز. میلتیمیز یالنیز اراضی باخیمیندان پارچالانیب.

بیز بو حرکاتا ماتریالیست کیمی یوخ، ایدئالیست کیمی باشلادیق، چونکی ماتریالیزم نه- اینکی کؤمه یه گلیمیر، عکسینه، مانع اولور. آنجاق ایدئالیزمه سؤیکه ننده بیر تورپاغین اورتاسیندان چکیلمیش دمیر پرده نین هئج بیر اهمیتی یوخدور - اونو پارچالایا بیلمز، چونکی اینسانین روحونون محصولو اونون ادبیاتیدیر، تاریخیدیر، فلسفه سیدیر.

... تاریخین بیر عدالت قانونو دا وار و گنج- تئز بو قانون اؤز یئرینی تاپیر. بیز محض تاریخی عدالتین برپاسی اوغروندا موباریزه آپاریریق. چالیشیریق آز قان تۆگولمکله، فعال موباریزه آپارماقلا آذربایجان اؤزونون بوتۆلویونو آلدە ائتسین.

بونو (آذربایجانین بیرلشمه سینی - ترتیب) نه حل ائدیر و نییه بئله اولاجاق؟ بیر نئچه فاکتا باخاق. بیرینجیسی، هر بیر خالق تاریخاً تشکۆل تاپمیش، یاشادیغی موحیطین فورمالاشدیردیغی واحید اورقانیزمدیر. ایندی او، جیسماً بۆلنوموش حالدادیر. معنوی، روحی، مدنی جهتدندسه او پارچالانماییب. ساده جه، یارانمیش خالقدير؛ یا یاراسینی ساغالتمالی - بیرلشمه لی، یا دا بو یارادان اۆلمه لیدیر. [...] بو خالق دیریدیر - یازیر، اوخویور، موباریزه آپاریر، آزادلیغینی آلیر؛ دئمه لی، اۆلمکدن صؤحبت گئده بیلمز، عکسینه، یئئیدن دیریلمه ضروری لابودلوکدور. بو، تاریخین منطیقینه اویغون طبیعی پروسس اولاجاق. بونون نیشانه- لری ده گۆرونور. نه ده؟ روس ایمپریاسیندان بوتون دونیا قورخدوغو زامان بیزیم خالقیمیز روسیانی دیمیر سرحد پرده سینی آلی یالین سۆکوب آتدی. [...] خالق آن آغیر اولان بو بیرینجی مرحله نی کئچدی.

ایکینجیسی، آذربایجاندا میدان حرکاتی باشلایاندا هر یئرده "تبریز"، "باکی" یازیلیمیشدی. باکیدا حرکات باشلایاندا تبریزده ده معین ییغینجاقلار کئچیریلیردی و سون واختلار گونئیدن اولان سویداشلاریمیز دئییردیلر کی، بیز قاراباغی آزاد ائده جه ییک، بیز اونو ارمنیلرده قویما یا جاغیق، او، بیزیم وطنیمیزدیر. بونلار گۆستریر کی، عومومی، بوتۆو وطن مفکوره سی مؤوجوددور. من بونو دفعه لرله تکرار ائدیرم کی، بو، روحون - بۆیوک خالق روحونون بوتۆولشمه سی و قاییتماسیدیر. پروسسلی حل ائدن بودور، یوخسا ۵-۳ اینسانین نه دوشونمه- سی کیچیک مسئله دیر.

من بیلدیرنده کی بوتۆو آذربایجان حرکاتی باشلاییب، دئییرلر کی، یوخ، بو حرکات چوخ چتیندیر، هله تئز دیر، بونا زامان لازیم دیر، اورتادا هله هئج شئی یوخدور. آما بو دوشونجه لر دوزگون دئییل.

حرکاتین باشلانماسی نه دئمکدیر؟ آذربایجانین قوزئینده ۴۰ دان چوخ پارتییا و تقریباً او قدر ده ایجتیماعی تشکیلات آذربایجانین بوتۆولویونون طرفداریدیر. [...] آذربایجانین گونئینده ده سون واختلار ۵۰ یه دک تشکیلات یارانیب. بونلار هم ایجتیماعی، هم سیاسی، هم ده مدنی تشکیلاتلاردیر، آنجاق هامیسی آذربایجان ایدئالیلا یاشاییر، آذربایجانین گله-جه-یی حاقیندا دوشونور و اونو مودافیعه اندیر. مثلاً، آذربایجانین گونئینده اولان طلبه‌لر تهراندا بیانات وئرдіلر. بو بیانات بوتون دونیایا یاییلدی، آذربایجانین قوزئینده ده بؤیوک عکس-صدا وئرهرک دستکلندی. اونو تشکیل ائدنلر تبریز و مئشکین طلبه‌لرییدی. ایراندا اونلار جا آذربایجان تورکو حبس ائدیلمیر و آذربایجانین قوزئینده ده اونلارین مودافیعه‌سینه سسلر اوچالیر. بیر سیرا مسئله‌لره باغلی ایرانین آذربایجانداکی سفیرلییی قارشیسیندا پیکتتله ده کئچیریلیر.

باشقا طرفدن، دونیانین موختلیف یئرلرینه سپه‌نمیش گونئیدن و قوزئیدن اولان سویداشلاریمیز آمریکا، آوروپادا و یاشادیقلاری دیگر یئرلرده سسلرینی اوچالیر و وطنیمیزه آزادلیق ایسته‌یر.

بونلار هله ایمکانسزلیق شرایطینده ائدیلمیر. اونلارین بؤیوک مادی ایمکانلاری، خصوصی تلویزییا کاناللاری و رادیولاری اولسایدی، البته، دفعه‌لره آرتیق ایش گۆره بیلریدلر. هله‌لیک ایمکان تاپان کیمی قزئت بوراخیرلار. دئمه‌لی، بوتۆو آذربایجان حرکاتی باشلایب و بو ایدئانین داشیییجیلاری آرتیق اون میلیونلار جادیر. [...] دئمه‌لی، بیرینجی مرحله- فیکیر بیرلییی یارانیب.

ایکینجی مرحله- دیلده بیرلیک ده آرتیق مؤوجوددور. [...] سون واختلار، گۆردویونوز کیمی، دیلده بیرلیک اوغرونلادا جیدتی ایش گئدیر. آذربایجانین گونئینده کی میلیونلار جا یوردداشیمیز ایسته‌یر کی، ایراندا تورک دیلی دؤولت دیلی اولسون. دئمک، دیل اوغرونلادا موباریزه گئدیر. بو دیلده بیز عئینی زاماندا تبریزین رادیو وئرلیش‌لرینه ده آسانلیقلا قولاق آسیریق، باخمی‌اراق کی، تهران رژیم‌نین خصوصی تاپشیریغیلا تبریز تلویزییا و رادیوسونون دیلی آییلیر، ساختالاشدیریلیر - چالیشیرلار کی، بو جور قوصورلو دانیشیقلا

أهالینین بئینینده فارس دیلینین، فارس سؤزلرینین تأثیری یوخ اولماسین. آنجاق گونئی اهلی قوزئیده ایشلهنن و آرتیق ادبی دیل کیمی فورمالاشمیش دیلی عینادلا اؤیرنیر... [...] بو ادبی دیلین یارانماسیندا حسن اوغلونون، نسیمی نین، فوضولی نین، شاه ایسماعیل خطایی نین، م.پ.واقیفین، م.ف.آخوندزاده نین، آ.آ.باکیخانوفون، ه.ب.زردابی نین، میثیل سیز آمه-یی اولوب. ییرمی عصرین باشلانغیجینداسا او، ج.محمدقولوزاده نین، ه.ب. حاق وئردیئوین، ع. حاجی بی لی نین، ج. جابارلی نین، ص. وورغونون، شهریارین... اثرلریله داها دا جیلالاندی، عرب- فارس ترکیبلیریندن تمیزلندی. ایندی بو دیلی بوتؤو آذربایجاندا چوخ هوسله اؤیره نیر و چوخ گؤزل بیلیرلر. بونا گؤره دیلدهده بیرلیک یارانماقدادیر.

قالیر [اوجونجو مرحله اولان] ایشده بیرلیک. [...] ایندی همین مرحله نین آستاناسیندا ییق. [...] گونئی آذربایجان تورک جومهوریتی یاراتماق شوعاری دا میدانا آتیلیب. حتّی اونون کونستیتوسیاسی دا یازیلیب و قزتلرده چاپ ائدیلب؛ ایندیسه بوتؤو آذربایجانین کونستیتوسیاسی یازیلیب.

... اونو(بیرلشمه اوغروندا حرکتی) تنظیملمک، تشکیلاتلاندیرماق لازیمدیر. ائله بیر تشکیلات قورماق گرکدیر کی، بو حرکتی ایداره ائده بیلسین. تشکیلات مسئله لرینده ضعیف اولدوغوموز، بو ایشلره مثیلی اولمادیغیمیز، آرامیزدا ایختیلافلارین چوخ اولدوغونا گؤره حرکات بیزی قاباقلا یاجاق؛ بو، قورخولو حاضیرلیق سیزلیقدیر. حرکات باش وئره جک و ایداره-سی قالاجاق هله یئتیشمه میش تشکیلاتلارین آلینده. بوتؤو آذربایجان حرکتینی بوتؤولشمیش آذربایجان تشکیلاتی ایداره ائتمه لیدیر. اونا گؤره بو حیصه چوخ مسؤولیتلی و آغریلیدیر.

دوغرودور، دئدییمیز کیمی، تشکیلاتلار آرتیق وار، آنجاق اونلار هله مرکزلشمه ییب و فرصتدن ایستیفاده ائدیب دئیه بیلرم کی، بیزیم اؤزوموز اوچ گون بوندان قاباق (۲۰ دکابر ۱۹۹۷ده - ترتیب.) بوتؤو آذربایجان بیرلیینی یاراتدیق و من اونون صدری سئچیلدیم.

BAB دا آذربايجانين گونئييندن ده، قوزئييندن ده اولان بى لر و خانيملار ايشتيراك ائديرلر. [...] آرووپادا و باشقا يئرلرده، لاپ تهراندا اولان قارداشلاريميز دا بو خبرى ائشيدندن سونرا چوخ سئويندیلر کی، آرتیق پراکنده تشکيلاتلاری عومومى لشديره جک بوتۇو آذربايجان بيرليیی ياراديلير... [...] ... بيز اونو بيرلشديريجی بير اورقان کیمی ياراتميشيق و چاليشاجيق کی، گله جکده بۇيوک، گوجلو سياسی قووه يه چئويرک.

بونون (بوتۇولشمه نين) نئجه باش وئره جه يینی قاباقچادان دئمک مومکون دئيل. بورادا بير نئچه يول، اوصول وار. بيزيم فيکريميز جه، آذربايجان خالقينين آزادليق عزمینی سفربر ائتمک، بير مجرايا يۇنلتمک مومکون اولارديسا آن ياخشى يول بودور کی، قوزئیده کی دؤولتيميز گوج لنسین، موستقیل ليیى دؤنمز اولسون، گئتميش تورپاقلاری گئری قايتاريلسين. بو ايش بير ياندان، گونئیده میلى آزادليق حرکاتينين گئنيشلمه سی و بير دؤولتین ده يارانماسی باشقا ياندان گئتسين. سونرا بو ايکی طرف آراسيندا بيرلشمه نين يوللاری معین لشديريلسين کی، بو ايش بۇيوک چاخشاملارلا باش وئرمه سين. اينديکی ضياليلار، سيياستچيلر، پوليتولوقلار داها چوخ بو احتيمالی اؤنه چکيرلر. بو، ان دوزگون يولدور.

منيم احتيمال ائندييم آن دوزگون، ساکيت واريانت قوزئیده کی دؤولتین مؤحکلمه سی، گوجلنمه سی، گونئیده يئنی دؤولتین يارانماسی و سونرادان بونلارين آراسيندا دانيشيقلار آپاريليب بيرلشديريلمه سيدير.

۲۰۰-۳۰۰ ایلدير بيزی هر طرفلی خنجرله بيرلر و بيز بو يارالاری ساغالتماييق. ساغالتماغینسا بيرجه يولو وار - روس ايمپريياسيندان قورتولماق. سونرا دا فارس شووينيزميندن خيلاص اولماق. بونلاری ائدنده بوتۇولشمه مسئله سینی يولونا قوياريق. بو مباريزه داوام ائده جک، چونکی تاريخين حؤکمودور.

آذربایجانین بیرلشمه‌سی فیکری آذربایجاندا اول دن ده اولوب، بو مقصد اوغروندا موباریزه آپاریلیب. بیز ده بو موباریزه‌نی داوام ائتدیریریک.

مرحوم سئید جعفر پیشه‌وری میرجعفر باغیرووا دئییب کی، گل بو مسئله‌نی آذربایجان KP نین بوروسوندا قویاق و آذربایجانلی بیرلشدیرک. بئله‌ده ائدیبلر - آذربایجاندا KPMK (کمونست پارتی مرکزی کومیتته) بوروسو چاغیریلیب و آذربایجانین بیرلشدیریلمه‌سی حاقیندا قرار قبول ائدیلب. [...] ۱۹۴۶د - موحاریبه‌دن سونرا سوو. IKPMK سیاسی بوروسوندا خواهیش ائدیلب کی، بو مسئله حاقیندا اودا قرار قبول ائتسین. میرجعفر باغیروو بو سندی استالینین یانینا آپاریب. استالین اونون مسئله‌یه سیاسی بورودا باخیلماق آرزوسونو ائشیدنده جاواب وئریب: " بورو منم. بو حاقدا هئچ صؤحبت ده اولما بیلمز! ". سندی محو ائدیب. باغیروو بونو اولدوغو کیمی پیشه‌وری‌یه دانیشیب.

دوققوزونجو صنیف ده ایکن تاریخ موعلیمینه سوال وئردیم کی، آذربایجانین پارچالانماسینین سببی نه‌دیر؟ بیرآز ایضاح ائتدی. سونرا باییرا چاغیریب دئدی کی، بئله سوالار وئریب منی خاطایا سالما...

اونونجو صنیفده یاتاقخانادا قالاندا بو موباحیثه‌لر بیر آزدا گئنیشلندی. اینقیلابدان آز - چوخ بیلیردیک، پیشه‌ورینی ده تانییردیک. اوردوباددا بو مسئله‌دن خبردار چوخلو آدم واردی. بوراداکي محیط جنوبو تئز - تئز یادا سالیردی. ایکینجی کورسدا اولاندا منده بو مارقا داها دا گوجلندی. محض بو کورسدان آرتیق بئینیمده آذربایجانین بیرلشمه‌سی ایدنیا، مفکوره کیمی یئرلشدی.

۱۹۸۹د سرحدرلی، بو دمیر پرده‌نی داغیداندان سونرا ایسته‌دیک حرکاتی گوجلندیرک و گونئی ده قالدیراق. بو هیجانلار تبریزده ده واردی، باشقا شهرلرده ده؛ اونو گوجلندیریب

عوموم خالق عوصیانینا چئورمک اولاردی، آما سونرا بو عوصیانی ایداره ائتمه یین چوخ چتین اولدوغونو دوشونرک درینه گئتمه دیک.

آذربایجان خالق حرکاتی هله یاریمچیقدير. من ستارخان حرکاتینی دا یاریمچیق ساییرام، اونا گؤره کی، بوتوو آذربایجان احوطه ائتمیردی. بیزیم حرکاتیمیز میلی آزادلیق سوته سینه چاتمیردی، خالق آزادلیق موباریزه سییدی. او، بوتوولوکده آذربایجان احوطه ائتمه ییدی اوندان میلی آزادلیق حرکاتی سایلا بیلردی. آنجاق آذربایجان خالق حرکاتی هله داوام ائدیر؛ او، دینامیک شکیلده اینکیشاف ائدیپ میلی آزادلیق حرکاتینا چئوریله جکدير. مسئله اوندان سونرا بیتیمیش حساب اولوناجاق. بو یول چوخ اوزون و شرفلی یولدور، هله چوخ داوام ائده-جک.

حئیدر علی یئو سون واختلار تهرانا گئندنه اونا سوال وئردیلر کی، سیزده گونئی آذربایجان پروبلیمی وارمی؟ او دئدی کی، بیزده بئله پروبلئم یوخدور و بو حاقدا هئچ دوشونموروک ده. دئمه لی، پروبلئمنده تامامیله قاچدی. آما منسه پرزیدنت اولاندا دئیمیشدیم کی، بلی، بئله پروبلئمیمیز وار و بیز آذربایجانین گونئیینده کی خالقیمیزی آزاد گؤرمک ایسته ییریک؛ بیز خالقیمیز بوتوولوکده آزاد اولاندا اوزوموزو آزاد سایاجاغیق.

مراکئشدن باشلامیش عیراقا دک، شیمالی آفریقادان بئله عرب میلتی، عرب دؤولتلیری اولدوغو کیمی، آغ دیزدن باشلامیش ساکیت اوکئنادک، اوزاق شرقه قدر هامیسی تورک تورپاقلاریدیر، بؤیوک تورک میلتیدیر. ساینی ۲۵۰ میلیون دا دئیرلر، ۲۷۰ میلیون دا. من ده بو میلتین اؤولادییام. اولارین آراسیندا بیز بیرینجی اولاراق آذربایجان وضعیتدن چیخارمالییق، چونکی آذربایجان - یاشادیغیمیز بو تورپاق آغیر دورومدادیر، ارمنی ایشغالی آلتیندادیر. خالقیمیزین بیر حیصه سی روسیایا گئدیپ، بیر حیصه سی گورجوستانا قاچیب. بؤیوک، اساس حیصه سی فارس رژیمینین، فارس شووینیزمی نین، تهران رژیمی نین حاکیمیتی و ایشغالی آلتیندادیر.

آخى نه اوچون ۴۰ مىليونلوق آذربايجان توركو پارام- پارچا اولسون؟ نيهه بيرلشمه-سين؟
نيهه اونون واحد دؤولتى اولماسين؟

مىلتىمىزىن ان بؤيوك تاريخى فاجيعهسى اونون ايكى (اصلينده بير نئچه) يئره
پارچالانماسيدير.

تورك بيرلىيى نين ايلكىن يولو آذربايجانين بيرلىيندن كئچير- تورك بيرلىينه يئتشمك
چون اؤنجه آذربايجانين بيرلىينه ناييل اولماق لازيمدير.

آذربايجان هله اؤزونو تام فورمالاشديرماييب، بيرلشديرمه ييب، بوتؤولشديرمه ييب.

بوتون پان ايرانيستلر آنلايىرلار كى، آذربايجان خالقينين آزادلىق موباريزهسى باشلاييب و او،
قارشيسى آلينمازدير.

هامىنى قور تولوشچو يولونا چاغىريرام. قوزئيده ارمنى ايشغالچيلارنى رد ائله مك، دربندى
آلماق، گونئيده فارس شووينىزمىنى، ايران رژىمىنى رد ائتمك، آذربايجانين موستقىل لىينه
ناييل اولماق و آذربايجانى بيرلشديرمك- بو ايدئيا قالىب گله جك! بو، گنج ده اولاييلر، تزد ده.

منجه، آذربايجانين بوتؤولشمهسى تاريخى او قدر ده ياخين دئىيل. گونئى آذربايجانين
موستقىل ليك، ياخود ياريم موستقىل ليك آلدده ائتمهسى قارشىداكى ان آزى ۴-۳ ايلين
حادىثه سيدير. بو، ۲۰۰۲-۲۰۰۱ جى ايله دك چكه بيلر - بيراييل ايركى، ياخود گئرى اولاييلر.
بوتؤولشمه سه، اولاييلسين، اوزون مودتلى پروسسسه چئوريلسين.

آزادلیغی آلدی ائتمه نینسه چوخ اوصوللاری وار. آذربایجانین گونئییندن اولان سیاسیستچیلردن بیر بیله یازمیشدی کی، اسلوواکلار چکلردن آیریلدیلا - چکوسلوواکییا ایکی دؤولته آغریسیز بؤلوندو. بو، آیریلمانین آن دموکراتیک و سیویل فورماسیدیر. البته، بو فورمانی تهران رژیمیندن گؤزله مک مومکون دئییل.

باشقا یول دا مومکوندور - گونئیده کی هموطنلریمیز تهرانا تضییق ائتمکله آروپادا اولان موختاریت تیپلی، یاخود هیندیستانین ستاتلاری کیمی دؤولت قازانا بیلر. هیند ستاتلاریندا معین ایداره چیلیک اورقانلاری موستقیلدیر؛ بو شتاتلارین اؤز پولو وار، داخلی ایداره چیلیکده تام سربستدیر... و س. گونئیده بو فورما دا مومکوندور. سونرا گله جکده اوبیری آدییم آتیلا بیلر.

اوجونجو یول اودور کی، خالق برباشا آیاغا قالخیر و اؤز آزادلیغینا صاحب اولور. منیم بونا داها چوخ اومودوم وار، چونکی تهرانین ایصلاحاتلار یولویلا خالقلارین آزادلیغینی تأمین ائده - جه یینه اینانمیرام - بو خط داها چوخ آروپالیلارین شعورونا یاخیندیر؛ باخمایاراق کی، اینگیلتره اسکاتلندلرین موستقیل مجلسی نین اولماسینا هله ایندی ایجازه وئریب. بلکه ده هاجانسا ایراندادا داخلی نیسبی سربستلیی اولان ایداره چیلیک سیستمی یارانا بیلر (بئله اولسا بیر آدییم ایرلی گئدریک)، آما من بونا اینانمیرام. بلی، منیم فیکریمجه، آن یاخشی و دوغرو بیرجه یول وار کی، آذربایجان خالقی اؤز آزادلیغی اوغروندا قطع و سرت موباریزه یه قالخیب ایسته یینی آلدی ائتسین.

اساس اودور کی، موستقیل دؤولت اولاندان سونرا آزاد روحون وارلیغی، بوندان سونراسا اونون ایفاده ائدیلمه سی حل اولونموش اولسون. سونرا قالیر مسئله نین تکنیکی طرفلری (ایقتیصادی سیستم، مولکیته مونساییت و س.)، مثلاً، گونئیده خصوصی مولکیتدیر. ایصلاحاتلار یاخشی آپاریلسا قوزئیده ده خصوصی مولکیت اساسلی برقرار اولار. بو، مونساییتلرین دوغمالاشماسینین اولنار جا شرطیندن بیری دیر. باشقا شرطلر ده وار. مثلاً، بیرلشمیش دؤولتین کونستیتوسییا قورولوشو نجه اولسون؟ اونون پایتاختی هانسی شهرده یئرلشسین؟ بونلار مسئله نین تکنیکی طرفیدیر.

بو، پوللا حل اولوناسی مسئله دئییل. [...] بیزیم بیرلشمه ییمیز چون ایران، مثلاً، دئسه کی ۱۰ میلیارد وئربن، بیز نفتیمیزین هامیسینی ساتیب اونا وئره ریک - اؤزوموز آج قالاریق، اما او آزادلیغی آلاریق. سؤز سوز کی، فارسلا ر هئچ واخت پول ایسته مز لر، آنجاق کاش ایسته سین لر، تکی اینسان قانی تۆکولمه سین. آزادلیقسا ائله شئیدیر کی، اونا وئرمه ینده خالق موباریزه یه قالخیر و بو یولدا قانینی تۆکور.

شکسیز، بیزیم قوراجا غیمیز دؤولت دموکراتیک و دونیوی (لائیک) اولاجاق.

بو گون بوتؤو آذربایجان حرکاتی ایجتیماعی - سیاسی حرکات دیر.

بو حرکات گله جکده بؤیوک میلی حرکاتنا چئور یلمه لیدیر. آذربایجان خالقی بیرلشمک ایسته ییرسه بو، اونون اؤز ایشیدیر.

بیزده خالق حرکاتی باشلاندی، سونرا یانوار حادیشه لری اولدو. بوتون دونیا دئدی کی، قورباچوو باکییا اوردو یئریتمکده دوز ائدیر و بو، SSRI، نین داخیلی ایشیدیر - اورادا فوندامنتالیستلر، میلتچیلر وار و اونلار اؤلکه نی پارچالاماق ایسته ییردیلر؛ بو، یول وئریلمز دیر. اوستوندن چوخ یوخ، ایل یاریم کئچدی، بیز مستقیل اولدوق و بیزی یانواردا ایته هم ائدن دؤولتلرین هامیسی مستقیل لییمیزی تانیدی. یئنی مستقیل دؤولتلری ده بوتون دونیا تانیدی. بین الخالق مونا سبیتلرین قایداسی بئله دیر - هامی گئرچک لیکله حسابلا شیر. باشقا جور اولسایدی نه SSRI، نه ده یوگوسلاوییا داغیلاردی. ایرانا مونا سبیت ده بئله دیر. صاباح آذربایجان خالقی آزادلیغینی قازاناندا آمریکا اونا هئچ نه دئییه بیلمز و دئمز؛ BMT، نین خالقلارین اؤز مقدراتینی تعیین ائتمه پرنسیپی وار. حتّی سیاسی عوضیانلار باش وئرسه بئله او، تانینمالی، مودافیعه ائدیلمه لیدیر.

آذربایجانین گونئی ایله قوزئی آراسیندا علاقه‌نین مؤحکم‌لنمه‌سی اوچون هر ایکی طرفین لاتین قرافیکالی آذربایجان ایفباسینا کچمه‌سی اساس شرطلردن بیریدیر.

... روس ایمپرییاسی نین دؤولت ماشینی‌نین، مکانیزی نین معین حیصه‌سی ارمنی‌لرین آئینده‌دیر. بیز بونو هئچ زامان یاددان چیخارمامالییق. بو هم جنوبی آذربایجان اوچون تهلوکه‌لیدیر، هم ده شیمالی؛ اونا گۆزه‌ده بو مسئله‌ده احتیاطلی و عاغیللی حرکت ائتمک لازیمدیر.

آذربایجان خالق جبهه‌سینین بیرینجی پروقرامی یازیلاندا منیم تأکیدیمله اورایا بئله بیر بند سالینمیشدی کی، آذربایجان خالق جبهه‌سی آذربایجان قوزئی‌نین مستقیل‌لیی‌نین و گله‌جکده واحد آذربایجان دؤولتی یارانماسینین اوغروندا موباریزه آپاراجاق. بلی، بو، AXC نین پروقرامیندادیر. سونرادان بئله بیر ماده موساوات پارتیاسینین دا پروقرامینا سالیندی. آذربایجان قوزئی‌نده اولان بیر سیرا پارتیالارین پروقراملاریندا بو، اؤز عکسینی تاپیب.

بو ایجتیماعی - سیاسی حرکاتین (بوتۆو آذربایجان حرکاتینین - ترتیب). یارانماسیندا یئنه تورکلویون پیغمبرلریندن اولان ایسماییل بی قاسپیرالی‌نین فیکرینی اساس گۆتوروروک: دیلده بیرلیک، فیکرده بیرلیک، ایشده بیرلیک. اؤنجه دیلده بیرلیک اولمالیدیر، یعنی ائله ائتمه‌لیییک کی، تبریزده، مرندده، اردبیلده - هر یئرده دینیمیز بیر اولدوغو کیمی ادبی دیلیمیز ده بوتۆولوشسین، فورمالاشسین، بیر ادبی دیلیمیز یارانسین (بو، آرتیق یارانماقدادیر). فیکرده بیرلیک حرکاتی دا باشلییب. سوروشسانیز، سویداشلاریمیزین هامیسی دئیر کی، بلی، بیز وطنیمیزین بیرلیی‌نین طرفینده‌ییک. دئمه‌لی، آذربایجان بوتۆولویو اوچون فیکر بیرلیی‌ده یارانیب. ایندی باشلیجا مسئله ایشده بیرلیک یاراتماقدیر. بیز بوتۆو آذربایجان بیرلیی‌نین فیکرده بیرلیی‌نین اینکیشاف ائتدیرمک و ایشده بیرلیی‌ یاراتماقچون اورتایا قویدوق.

او بۇيوك وطنپرورلر بىمىزىن، او بۇيوك مىلتچىلر بىمىزىن آمالىنى حياتا كئچىر مەكچون بو تشكىلاتى ياراتمىشيق.

من كلكى ده اولاندا يانما تىرىزدن، مرنىدن، اردىبلدن، اورمىيادان ... چوخلو اينسانلار گليردى. اورالاردا ياشايانلار ين آدلار ينى چكمك ايسته مىرم، چونكى حبس ائدر لر. آنجاق گونئىدن كىناردا اولانلار دان چىنگىز گۇى تورك بو تشكىلاتىن يارادىلماسىنى تكليف ائدر لىدىر. سونرا اۇدر تقى زاده، ائلدار قاراداغلى و باشقالارى دا بو حر كاتىن يارانماسىنىن طرفدارى اولوبلار. من، چىنگىز بى، اۇدر بى، ائلدار بى - گونئىلى - قوزئىلى هامىمىز يىغىشىب بو حر كاتى ياراتمىشيق.

تهران رژىمى BAB دان بر ك قورخور و بو رژىم بىزىم فعاللار ين آدلار ينى سالىب سىياھىسىنا، اونلارى بلكه ده هاچانسا وطن خاينى، رژىمىن، فارسىن دوشمنى اعلان ائده جك. بىز سه دئىرىك كى، بىز فارسىن دوشمنى دئىلىك، بىز تهران رژىمى نىن دوشمنى يىك. تهران رژىمى خالقىمىزا دوشمنچىلىك ائدن اىرتىجاعچى بىر رژىمدىر. بىز اونون دىشىدىر يلمه سىنىن طرفىنده يىك. بىز فارس مىلتىنه يوخ، فارس شوو نىزمىنه، اىرانچىلىغا قارشى يىق.

فارس شوو نىزمى تورك مىلتى نىن حوقوقلار ينى زامان - زامان تاپدا لا يىب. او، تهران رژىمى - نىن آلىنده بىر آلتە چئور لىب. بىز هر بىر خالقىن، او سىرادان آذربايجان تور كلرى نىن ده اۇز مىلى مقدراتىنى اۇز تور پاغىندا حل ائتمه يىن طرفىنده يىك و بونون اوغروندا موبارىزه آپارى رىق.

... آذربايجانىن گونئىنده يئنى بايراق يارانما ياجاق - اورا يا بو بايراق گئده جك.

... SSRİ، يوگوسلاوىيا نجه داغىلدىسا ايران دا ائله جه پارچالانا جاق .

...دونيانين بير چوخ دۇولتلىرى ده بو فيكره قوشولوبلار كى، ايراندا جينايتكار رژيم حۇكم سورور. [...] خالقلارا آزادلىق وئريلمير، اۇلكه ده حربى- پوليس ديكتاتوراسى حۇكم سورور، ويجدان آزادلىغى، سۇز آزادلىغى يوخدور - كييم موخاليف سۇز دئسه اونو آسير، قتله يئتيريلر. دينيمازىن حۇكمونه گۇره، قيز اوشاغى دار آغاجيندان آسىلماز. آنجاق ايران نه اندير - حۇكومتين عليهينه دانيشديغينا گۇره گئجه اونو زورلا اره وئررك قيزليغيني آليب اثرتهسى گون آسىرلار! بوندان بۇيوك جينايت اولاي بيلمى؟! ياخود جينايت ائتميش هر هانسى ادامين بوغازينا مفتيل كئچيريب كراندان آسير و اونو شهرين كوچه لرينده بئله جه گزديريلر! بو جور وحشيليك نه قورآندا وار، نه دينده، نه ده ايماندا. بئله آلاھسىز رژيم ياشايا بيلمز!

... بير عالى روحانى مينبره چيخاراق دئيبير كى، جنتده فارس ديلينده دانيشاجقلار، سيزده گرک فارس ديليني اۇيرنه سينيز. خالقين آغساققالى، روحانىسى سايبلان بوآدام خسته دير. بئله اداملارلا دۇولت، اۇلكه هارا گنده جك؟ [...] بئله رهبرلىرى اولان دۇولت هميشه چۇكور.

من اۇزوم ده قورتولوشچوپام!

من دئميشم كى، تبريز آزاد اولونمايىنجا اورا گئتمه يه جم... من تبريزى آزاد گۇرمك ايسته ييرم.

هم مدنى، ايدئولوژى و سياسى موباريزه آپاران، هم ده قورتولوشچو اولان اينسانلار وار. آنجاق ائله اينسانلار دا وار كى، بو موباريزه نى آپارسالار دا قورتولوشچو دئيبيلر. من بونلارين هئچ بيريندن ايمتيناغ ائتميرم.

بو گون دوکتور ماحمودعلی چهرقانی یلا من بو یولدا آدیملاییریق. اینشاللاه، دوشونورم کی، یاخین بیر ایلین ایچریسینده تبریزده، تهراندا، مرندده اونلارجا، یوزلرجه ابوالفضل لر، چهرقانیلار، زهتابیلر یئتیشه جک و بیرلیکده بو مسئله نی حل انده جکلر.

من بو دفعه تبریزدن اینقیلاب گۆزله میرم. تبریزده اینقیلاب اولسا دا بو، اول کیلر کیمی اولمایاجق. بیزیمکی کیمی، یعنی آذربایجانین قوزئیینده کی کیمی اولاجق.

اینشاللاه، بو دفعه کی اینقیلاب میلی اینقیلاب اولاجق، میلی اؤز مقدراتینی تعیین ائتمه حرکاتی اولاجق. و منه ائله گلیر کی، او درجه ده بؤیوک قانلا باش وئرمه یه جک.

خالق اؤز وطنینه صاحب اولاجق و او وطن باتمایاجقدیر. بونون باشقا یولو یوخدور!

سبز «دده قورقود»-و یاخشی بیلیرسینیز؛ اورادا دئییلیر کی، اؤولادین اولمورسا ائلی ییغ، توپلا، توی ائت، ییغینجاق ائت، هامی تانرییا دوعا ائتسین کی، بلکه بیر آغزی دوعالی نین سؤزونو تانری ائشیده رک سنه اوغول، قیز وئره. اگر بیز بیرلیکده خالقیمیزین بیرلشمه سینه دوعا انده جه ییکسه تانری سسیمیزی ائشیدیب اونو بیزه وئره جک. من بونا تام آمینم.

بیر شعر وار. ایسته بیرم کی، او، بیزده ائل شعرینه چئوریلین:

اوردا بیر یول وار اوزاقدا؛

او یول بیزیم یولوموزدور!

دؤنمه سکه ده، وارماساق دا

او یول بیزیم یولوموزدور!

آلاه او یولو گئدن اینسانلارا یار اولسون!

آذربایجان میلی دیره نیش تشکیلاتی

AMDT

Azərbaycan milli dirəniş təşkilatı

www.diranish.org

diranish@gmail.com